

KERNENERGIE IN DE WETSTRAAT

DISSECTIE VAN DE DEALS

“Als puntje bij paaltje kwam, was jij in deze uitgestrekte wereld der mensen op zijn best niet meer dan een lepel water uit de oceaan, nietig en zwak.” Gao Xinjian, Berg van de Ziel

INLEIDING

“Kent u uranium en weet u wat men ermee kan doen? We hebben er nodig om deze oorlog te winnen en we hebben jullie uranium nodig.” Het was pal in de Tweede Wereldoorlog. Minister Camille Gutt, lid van de Belgische regering in ballingschap in London, kreeg die vraag van de Engelse minister van financiën. Minister Gutt kreeg te horen dat de Britse eerste minister Winston Churchill en de Amerikaanse president Franklin Roosevelt België vroegen om het uranium afkomstig van de activiteiten van Union Minière in Belgisch Congo aan hen te leveren. Minister Gutt antwoordde dat hij maar aan één zaak dacht, de oorlog winnen. “Het antwoord zal dus wel positief zijn”, zei Gutt, “maar het is niet aan mij, maar aan de Belgische regering om hierover te beslissen.” Die kwam in spoedberaad bijeen en antwoordde positief, maar vroeg en verkreeg van de Amerikanen compensaties, onder meer een voorkeursbehandeling indien uranium later voor de productie van energie zou gebruikt worden. Het akkoord tussen de Belgische, Amerikaanse en Engelse regering lag aan de basis van historische gebeurtenissen. Op 6 augustus 1945 ontplofte een atoombom boven Hiroshima, met 90.000 doden en honderdduizenden gewonden als gevolg. Drie dagen later werd een atoombom boven Nagasaki gedropt, met 40.000 doden als gevolg. Het uranium dat gebruikt werd voor de productie van de twee bommen was voor 72% afkomstig uit Belgisch Congo. De Belgen bleven ook nadien uranium leveren aan de Amerikanen. Ze bedongen er in 1951 wel een flinke financiële compensatie: 600 miljoen Belgische Frank. Dat geld zou gebruikt worden om wetenschappelijk onderzoek inzake kernenergie te financieren. Hiermee lanceerde ons land zich als één van de koplopers in Europa op het vlak van de ontwikkeling van nucleaire technologie en kernenergie. Bijna 60 jaar na de historische ontmoeting van minister Gutt met de Britse minister van financiën, beslist ons land te stoppen met kernenergie. Ondertussen was er heel veel in die sector gebeurd. Er werd massaal geïnvesteerd in wetenschappelijk onderzoek. In Doel en Tihange werden zeven kerncentrales gebouwd en er werden tienduizenden vaten kernafval geproduceerd. Hoog tijd voor een terugblik en een analyse van de gebeurtenissen in de nucleaire sector. Ik licht hier toe hoe ons land in het nucleaire tijdperk belandde, ik schets de grote dossiers in de nucleaire sector en de energiesector van de laatste vijf jaar en ontwikkel een reeks verklaringen waarom de dingen gelopen zijn zoals ze gelopen zijn. Als gewezen kabinetschef van voormalig staatssecretaris voor energie Olivier Deleuze werkte ik vier jaar rond met de uitstap uit de kernenergie, het nucleair afval, de liberalisering van de elektriciteitsmarkt en andere energiedossiers. Wat me het meest fascineerde en centraal staat in dit boek, zijn de besluitvorming en de machtsstrijden in deze sector. Waarom heeft Electrabel zoveel macht? Hoe slaagt zo’n onderneming erin zonder veel debat haar agenda door te drukken? Hoe sluiten de politieke partijen en de energiesector akkoorden met elkaar? Wat zijn de “driving forces” in deze sector? Daarover is tot nu toe heel weinig geschreven. Ik hoop dat dit boek aanzet tot meer aandacht voor het energiebeleid in ons land en tot meer debat. Het kan de samenleving alleen maar ten goede komen.

Het eerste deel van dit boek bestaat uit zes hoofdstukken: vijf ervan slaan op belangrijke dossiers uit de nucleaire sector, het zesde hoofdstuk gaat over de liberalisering van de elektriciteitsmarkt. Dat laatste hoofdstuk lijkt me een noodzakelijke uitwijding om een beter zicht op de energiesector in ons land te krijgen. Telkens zoom ik in op een episode uit de paarsgroene regering om een aspect van het dossier toe te lichten. Ik citeer daarbij nauwelijks namen van collega’s van andere kabinetten, van belangengroepen of privé-bedrijven. Dat is een deontologische keuze. Na elk hoofdstukje geef ik een nawoord: heeft de paarse federale regering het beleid van de paarsgroene regering voortgezet of niet? Het feit dat ik pas nu, bijna twee jaar na de paarsgroene legislatuur, deze verhalen breng, maakt het mogelijk ze

vanop een afstand te bekijken en meteen de vergelijking te maken met het beleid van de huidige federale regering. Aan de hand van deze verhalen krijgt een buitenstaander gemakkelijker toegang tot de energiesector dan via theoretische beschouwingen. Zoals de journalist Anil Ramdas ooit zei: “Echte beelden en verhalen dragen een analyse onder zich, zoals de ijsberg: je ziet het beeld en daaronder zit de rest.” Het eerste deel van dit boek bevat beelden en verhalen. Daarna volgt de analyse. Dat heeft onvermijdelijk ook een stijlbreuk in het boek tot gevolg.

In het tweede deel situeer ik de verschillende spelers in het Vlaamse en Belgische energiewereldje: van Electrabel, over het VBO en de vakbonden, tot de politieke partijen. Met bijzondere aandacht voor het VBO en de VLD, want hun strategie is totaal anders dan je zou verwachten. Ik probeer ook zo grondig mogelijk de besluitvormings- en machtsmechanismen in dit wereldje te analyseren. De werken van politicoloog Luc Huyse en managementboeken van Peter Senge, Jim Collins en Marc Buelens zijn zeer nuttig geweest bij mijn analyse. In het derde deel kijk ik naar de toekomst: Wat komt er op ons af? Wat zijn de grote debatten van morgen? Hoe gaan de voor- en tegenstanders van kernenergie zich profileren? Doet het milieuprotocol van Kyoto de kerncentrales langer draaien? Ik doe ook een aantal concrete voorstellen over energiebeleid en beleid in het algemeen.

Ik wil met deze inleiding nog anticiperen op twee misverstanden. Vooreerst is dit boek geen aanval op Electrabel. Ik heb weliswaar bedenkingen bij hun activiteiten, maar dat is niet de kern van de zaak. Die ligt elders: als er zoveel is misgelopen in ons energiebeleid, is dat op de eerste plaats de verantwoordelijkheid van politici. Twee: dit is geen propagandadocument over de realisaties van voormalig staatssecretaris voor energie Olivier Deleuze. Soms boekten we een overwinning, soms gingen we onderuit, zoals alle ministers en staatssecretarissen.

Je vindt in dit boek weinig bronvermelding en geen voetnoten. Dat zou nochtans interessant zijn voor de experts, maar de leesbaarheid schaden.¹

Ik wil hier ten slotte een aantal mensen danken voor hun waardevolle feedback: Wim, Inge, Jos en Eloi.

¹ Wie wil weten waar bepaalde cijfers of gegevens vandaan komen, kan de bron opvragen via e-mail (luc.barbe@ecolo.be).

DEEL I

Vijf nucleaire dossiers
tijdens de paarsgroene regering,
en een zijsprong
naar de liberalisering
van de elektriciteitsmarkt.

1. KERNMATERIAAL VOOR PAKISTAN

“Di Rupo heeft de laatste dag van de vorige legislatuur opdracht gegeven om een vergunning te verlenen om nucleair materiaal naar Pakistan te exporteren. Maar jullie kunnen die vergunning schorsen”, zei de man aan de telefoon. En toen volgde een verhaal over de “CANVEK” die een negatief advies gegeven had, over tussenkomsten van buitenlandse diplomaten en een Pakistaanse kerncentrale. Het was me allemaal niet meteen duidelijk en ik wist niet eens dat zo’n dossiers onder onze bevoegdheid vielen. Maar nucleair materiaal naar Pakistan laten exporteren leek me pure zotternij. Het was 14 juli 1999, twee dagen na de eedaflegging van de nieuwe federale regering. Ik was in de Kamer van volksvertegenwoordigers mijn bureau in de Agalev-Ecolofractie aan het opruimen toen de man me belde. Olivier Deleuze was ook in de Kamer, voor de nieuwe regeringsverklaring. Hij ging onmiddellijk akkoord om de exportvergunning te schorsen. Even later typte ik op een PC in de Agalev-Ecolofractie - de bureaus in het kabinet waren nog niet in gebruik – een brief om de vergunning te schorsen. Papier met hoofding van ons kabinet had ik nog niet, en de software op de PC was WordPerfect onder Dos, maar even later was het al gebeurd: een fax naar “onze” administratie en onze eerste instructie was de deur uit: “(...) vraag ik dat deze vergunning onmiddellijk geschorst of ingetrokken wordt.” Pas achteraf realiseerden we ons dat die fax de echte start van paarsgroen was, de start van bijna vier jaar nieuw beleid, onvoorspelbaarheden, dramatisering, mooie overwinningen en bittere nederlagen.

De groenen hadden al achttien jaar parlementsleden in Kamer en Senaat. Al die jaren hadden ze de regeringen over de meest uiteenlopende onderwerpen geïnterpelleerd. Maar over de CANVEK vond ik in de databank van de Kamer, op één parlementaire vraag na, niets. Blijkbaar werkte deze adviescommissie van ambtenaren en experts in de grootste discretie en was ze al die jaren ontsnapt aan het oog van de pers en de parlementsleden. Nu ja, niet te verwonderen: het nucleaire wereldje had van in het begin een cultuur van discretie en geheimhouding en die was, zoals ik later nog vaak zou ondervinden, nog niet verdwenen. De administratie energie bezorgde me een uitgewerkt dossier over de exportvergunning. Het ging om meetapparatuur voor de kerncentrale KANUPP in Pakistan. Producent was een afdeling van het grote internationale bedrijf Alstom in Charleroi. Voor de export van zo’n materiaal is er een speciale vergunningsprocedure. De CANVEK, samengesteld uit ambtenaren van verschillende overheidsdiensten en enkele experts, behandelt de dossiers. Na een positief advies verleent de minister bevoegd voor energie een zogenaamde “machtiging”. Na die machtiging geeft de minister voor economische zaken een vergunning zodat het materiaal kan worden uitgevoerd. Centrale vraag voor de CANVEK in zulke dossiers is of het materiaal niet kan worden misbruikt voor militaire doelen, voor de aanmaak van atoombommen zeg maar, rechtstreeks of onrechtstreeks. Een machine die uraniumtabletten voor kerncentrales perst, uitvoeren naar bijv. Duitsland of Zwitserland krijgt van de CANVEK positief advies, want de risico’s op misbruik zijn onbestaande. Maar nucleair materiaal uitvoeren naar landen zoals Pakistan of India is delicaat: in welke mate is er een risico dat het materiaal direct of indirect gebruikt wordt om nucleaire kennis en technologie in het militair domein te verwerven of te ontwikkelen?

In het Alstomdossier ging het om meetapparatuur voor een kerncentrale in Pakistan. Wat niet onschuldig leek: de kerncentrale werd nauwelijks gebruikt voor de productie van elektriciteit en was van een type dat zeer geschikt was voor de productie van militair plutonium. Pakistan had al kernbommen en er was al decennia een zwaar conflict tussen Pakistan en India, ook

een kernwapenstaat. Bovendien had Pakistan nauwe banden met Noord-Korea, het laatste stalinistische land ter wereld met een gevaarlijke nucleaire agenda. Het was dan ook niet te verwonderen dat de CANVEK op 19 februari 1999 een negatief advies gaf over het dossier. De wet bepaalt dat de minister dan de vergunning moet weigeren. Maar blijkbaar legde Alstom zich daar niet bij neer. Ze lobbyden hard en het dossier kwam op 1 april 1999 opnieuw op de agenda van de CANVEK. Die wijzigde haar houding en stuurde het dossier zonder advies naar minister Poncelet, toen bevoegd voor energie. Hij nam echter geen duidelijke beslissing en schoof via een brief van 9 juli het dossier door naar zijn collega van economische zaken Di Rupo. Juridisch was het helemaal niet evident dat Di Rupo nu een vergunning zou afleveren, maar hij aarzelde niet: op 11 juli al gaf hij de administratie de opdracht de vergunning af te leveren, die dat snel deed.

Politiek was dat niet netjes: als ontslagnemend minister in zo'n belangrijk dossier toch nog een beslissing nemen, en dan nog op 11 juli, één dag voor de eedaflegging van de nieuwe federale regering! Je moet het maar doen. Vijf dagen later werd deze vergunning geschorst door de nieuwe staatssecretaris. Door deze schorsing hadden we 60 dagen de tijd om definitief te beslissen: de vergunning intrekken of niets doen. In dat geval kon de uitvoer van het materieel toch doorgaan. Olivier Deleuze besliste het dossier te agenderen op de eerste ministerraad van het nieuwe werkjaar, op 3 september.

In die zomerweken zaten onze tegenstrevers niet stil. Drie dagen na de schorsing van de exportvergunning had ik Thierry G., kaderlid van Alstom, aan de telefoon: "Ik verneem dat jullie de exportvergunning voor Pakistan geschorst hebben, dat klopt toch niet?" Ik lichtte kort en zakelijk toe wat er gebeurd was. Thierry G. was er ondersteboven van: voor een dossier waaraan hij jaren had gesleurd, had hij eindelijk toch de exportvergunning gekregen, en dan dit, "niet te geloven". Uiteraard vroeg hij een afspraak. Hij was nu met vakantie in Italië, maar zou met het eerste vliegtuig naar België komen. Twee dagen later zat hij in mijn bureel, te pleiten, te smeken. Ik liet niet in mijn kaarten kijken. "De ministerraad zal hierover definitief beslissen."

Een andere interventie was ook cruciaal, maar pas later begreep ik er de volle draagwijdte van. Philippe de Buck van Overstraeten, patron van Fabrimetal, de federatie waartoe Alstom behoorde, pleitte in een brief voor het behoud van de vergunning, wat me uiteraard niet verbaasde. Maar hij voegde eraan toe: "Het is een kwestie van principes en geloofwaardigheid die het geval Alstom overstijgt." Dat zou later vaak terugkomen: de roep van het bedrijfsleven om zekerheid, een noodzakelijke voorwaarde om zaken te doen. Streng milieunormen bijv. zijn niet leuk, maar zwakkere milieunormen om de paar maanden veranderen is nog veel erger voor hen. Fabrimetal was zenuwachtig: die groenen gaan toch geen beleid voeren tegen het bedrijfsleven, door onzekerheid te veroorzaken, door terug te komen op allerlei beslissingen? Uiteraard was dat de bedoeling niet. Uiteraard hadden we geen agenda "bedrijfje pesten", maar we hebben er het bedrijfsleven nooit van kunnen overtuigen. Het is volgens mij één van de vele oorzaken van het dramatisch verlies van de groenen op 18 mei 2003.

"We gooien het dossier volledig in de pers, zodat onze coalitiepartners niet anders kunnen dan ons steunen", zei ik half augustus aan Olivier Deleuze. "Niemand kan zich veroorloven om deze exportvergunning publiek te steunen." Het was mijn eerste echt belangrijke advies als kabinetschef aan Olivier. Snel zou blijken dat ik er helemaal naast zat. Olivier Deleuze volgde mijn advies en nam contact op met de krant "Le Soir". Die maakte er op 20 augustus voorpaginanieuws van. De rest van de pers volgde. In volle komkommertijd zo'n gevoelig

dossier, heerlijk voor de pers. Het Alstomdossier werd in de feiten en in de perceptie het eerste grote conflictpunt van paarsgroen, het eerste “drama” in een eindeloze reeks. Op de ministerraad van 3 september zou er beslist worden.

In de aanloop naar die ministerraad maakte ik kennis met een voor mij geheel nieuwe wereld: die van de buitenlandse ambassades en hun tussenkomsten bij kabinetten. Sommige ambassades waren, gezien de situatie in Pakistan, zeer bezorgd en lobbyden druk bij de kabinetten. "Nee, niet aan de telefoon, als het past loop ik deze namiddag even langs bij u, vijf minuutjes, meer tijd hoef ik niet", zei hij. Ik zag even later een vertegenwoordiger van “een grote mogendheid” die een minutenlang pleidooi hield om te verhinderen dat we ons standpunt zouden herzien. Er volgden nog diplomatieke tussenkomsten, met telkens een korte nota in het Engels, die allemaal netjes in ons dossier gingen: de VS, Duitsland, Groot-Brittannië, Zweden, Australië..., allemaal waren ze vierkant tegen de vergunning gekant. Ik twijfelde nog minder dan voorheen aan de goede afloop van het dossier. Wie zou de exportvergunning nog durven verdedigen?

Verhofstadt agendeerde het dossier niet op de ministerraad van 3 september, maar schoof het door naar 10 september. Tegen die datum waren de standpunten in de regering duidelijk. Eén van de grote projecten van Guy Verhofstadt en Louis Michel was het imago van België in het buitenland te verbeteren en een nieuw buitenlands beleid te voeren. Ze konden dus niet anders dan het eens zijn met ons standpunt, wat uiteraard niet hetzelfde is als “ons steunen”. De PS durfde de exportvergunning, weliswaar door Di Rupo verleend, niet verdedigen, want ze wisten dat Ecolo hard zou scoren in de publieke opinie, en dat terwijl de PS nog herstelde van een striemende verkiezingsnederlaag. De heropbouw van de partij was nu wel even belangrijker dan dit zeer gevoelige dossier. De SP was het eens met ons, zonder ons hard, laat staan openlijk, te steunen. Het zag er goed uit voor ons. Maar toen mengde Daniel Ducarme, parlementslid van de PRL, de Franstalige liberalen, zich in het debat. Ducarme slaagde er regelmatig in door zijn onvoorspelbare aanpak de Wetstraat op zijn kop te zetten. Hier deed hij het weer. Het bedrijf Alstom was in zijn streek gevestigd en blijkbaar had hij de bedrijfsleiding beloofd zijn best te doen. Bovendien waren de PRL en Ecolo zowel politiek als cultureel twee totaal verschillende werelden en wou de PRL van bij de start van paarsgroen duidelijk maken dat Ecolo een marginale partner was die niet te hoog van de toren moest blazen. Die vervelende groenen die tot groot afgrijzen van de PRL mee in de regering moesten zetelen, zouden eens zien wie de chefs waren.

Op de ministerraad van 10 september kwam het dan ook tot een hard conflict tussen Ecolo en de PRL. De PRL hakte op Ecolo in om te tonen wie de lakens uitdeelde in de regering en welk klein rolletje er maar weggelegd was voor Ecolo. De socialisten hielden zich afzijdig, terwijl Guy Verhofstadt aan een compromis boetseerde. Hij wist dat de verzamelde pers hem straks zou ondervragen en hij wou van bij het eerste grote conflict van paarsgroen het verschil maken. Gedaan met mistige compromissen. Dit zou een regering van lef en vernieuwing zijn. Het werd inderdaad een zeer ongewoon compromis: de exportvergunning werd verleend, maar het materiaal kon maar uitgevoerd worden op voorwaarde dat Pakistan beloofde de “full scope safeguards” na te leven. Dat waren de strengste internationale voorwaarden inzake de controle op nucleaire activiteiten. Dit kwam er in feite op neer dat het materiaal nooit uitgevoerd zou worden, want iedereen wist dat Pakistan die strenge voorwaarden nooit zou aanvaarden. Bovendien zouden die voorwaarden in de toekomst gelden voor alle exportvergunningen voor nucleair materiaal. Het materiaal zou nooit uitgevoerd worden en we hadden voor de rest van de legislatuur dit soort dossiers van de baan. Inhoudelijk een gewonnen zaak, maar met een prijs. Olivier Deleuze verloor de bevoegdheid om nog

exportvergunningen te ondertekenen. In de toekomst zouden die vergunningen door de ministers Michel en Demotte ondertekend worden. Verdomme, dacht ik, dat wordt morgen de scoop van alle Vlaamse kranten: de vernedering, het drama, de kaakslag. De Vlaamse pers kickt daar op, de inhoud zal naar de achtergrond schuiven. Ik was diep geschokt. We waren pas begonnen en nu al een bevoegdheid kwijt, wat een vernedering. En waarom? We hadden inhoudelijk 200% gelijk en niemand betwistte dat. We hadden correct de schorsingsprocedure gevolgd, en ja, een perslek georganiseerd. Maar dat deed iedereen. En dan toch die publieke vernedering?! Olivier zag het niet zo erg in. Voor hem primeerde de inhoud, en op dat vlak hadden we gewonnen. Het materiaal zou niet uitgevoerd worden en bovendien zaten we voor de rest van de legislatuur goed in deze dossiers. En als de PRL als troostprijs de bevoegdheid wou om morgen bijv. een vergunning voor de export van een uraniumtablettenpers naar Zweden te exporteren... : “Je m’en fous complètement”, zei hij.

De kranten van zaterdag waren in Vlaanderen en Franstalig België totaal verschillend, zoals zo vaak in dit soort dossiers. De Vlaamse pers focuste op de vorm, op de bevoegdheden die Olivier kwijt was, de vernedering. De Franstalige pers had het veel meer over de inhoud, over de groene overwinning. Het liet bij mij toch een bittere bijmaak achter. We waren pas gestart en zo’n smerige vernedering... Maar later verdween de bittere bijmaak, want de harde feiten gaven Olivier overschot van gelijk: tijdens de oorlog in Afghanistan in de herfst van 2001 bleek dat er nauwe contacten waren geweest tussen de Taliban en Pakistaanse kernenergie-experts, en eind 2001 kwam het bijna tot een oorlog tussen Pakistan en India, beiden kernmogendheden. Gelukkig hadden we die uitvoer van hoogtechnologisch kernmateriaal naar Pakistan kunnen verhinderen.

Voor de media was het dossier na de tumultueuze ministerraad van september gesloten. Voor ons niet. De PRL kende het dossier technisch niet goed. Ducarme dacht dat we buitenspel stonden inzake de exportvergunningen voor nucleair materiaal, maar dat klopte niet. We bleven immers bevoegd voor de samenstelling en de werking van de CANVEK. Anders gezegd: we konden de procedure in alle dossiers van A tot Z volgen, maar Deleuze mocht de uitvoervergunning zelf niet tekenen, dat was voor Michel en Demotte. We hebben dan ook zeer snel de samenstelling van de CANVEK gewijzigd, met als belangrijkste vernieuwing de aanstelling van een nieuwe voorzitter, die volledig achter de nieuwe beleidslijn stond. Via de administratie, die ook in de CANVEK zetelde, volgden we de dossiers op en waakten we erover dat er niet afgeweken werd van de strenge Alstomdoctrine. De rest van de legislatuur kwamen er geen exportdossiers voor nucleair materiaal meer op de regeringstafel.

Nawoord: geen Alstom-bis onder paars

Begin 2004 werd nog duidelijker dat onze houding in het Alstomdossier de goede was. De “vader” van de Pakistaanse atoombom, Abdul Qadeer Khan, bleek in het grootste geheim gedurende vele jaren allerlei nucleair materiaal en technologie verhandeld te hebben. Richting Noord-Korea, Libië, Iran,... Niet direct doetjes. Er was vooral in de VS grote paniek. Als zo’n handel al die jaren mogelijk was zonder dat de CIA er iets van merkte, welke garanties waren er dat dit niet opnieuw zou gebeuren? En waren er geen nucleaire materialen terechtgekomen bij Al-Qaeda of andere fundamentalistische terroristen? Was het netwerk van Khan volledig ontmanteld of liepen er links of rechts nog handlangers rond die morgen hun handeltje zouden herbeginnen? De internationale pers besteedde wekenlang heel veel aandacht aan het dossier. Zowel President Bush als het Internationaal Atoomagentschap in Wenen deden nieuwe voorstellen om de verspreiding van kerntechnologie en

kernmaterialen tegen te gaan. De Vlaamse pers besteedde aan dit alles nauwelijks aandacht. Er waren belangrijker kwesties in die periode, zoals de taal waarin de kiesbrieven aan de inwoners van Linkebeek werden opgesteld. Sinds de ontdekking van het geheime netwerk van Khan is het dossier nauwelijks uit de internationale media geweest: het geheime nucleaire programma van Iran, de vraag of Noord-Korea al kernbommen heeft, Zuid-Korea dat moest toegeven in het geheim onderzoek naar kernwapens verricht te hebben..., elke week dook een nieuw feit in de media op. Met als voorlopig "hoogtepunt" begin december 2004 het rapport van een panel van politici en diplomaten die in opdracht van de Verenigde Naties de veiligheidsproblemen in de wereld bestudeerden en nog maar eens wijst op de gigantisch grote nucleaire risico's.

En België? Is het definitief op de goede weg? Houdt de paarse regering de Alstomdoctrine aan of hebben de zakenlui opnieuw het laken naar zich toe gehaald? Begin 2004 ondervroeg Ecolo minister Moerman over haar beleid. Ze antwoordde dat twee aanvragen voor de export van nucleair materiaal naar India en Iran geweigerd werden. Oef! Wat export van nucleaire technologie betreft, lijkt er in ons land echt wel iets structureel gewijzigd.

2. WAPENPLUTONIUM UIT RUSLAND EN AMERIKA

Belgonucleaire (BN) is een privé-bedrijf in de Kempische gemeente Dessel dat een speciaal soort kernbrandstof produceert, MOX genaamd. Het Studiecentrum voor Kernenergie (SCK), een overheidsinstelling, ontwikkelde de technologie. BN was en is de absolute wereldtop inzake MOX. BN leverde MOX aan onder meer Frankrijk, Zwitserland en Japan. In eigen land stelde het bedrijf zich jarenlang heel discreet op en probeerde het zo goed mogelijk uit de aandacht van de Wetstraat te blijven. Vanaf eind 1999 lukte dat niet meer.

Toen Olivier Deleuze in 1999 staatssecretaris voor energie werd, was de euforie over MOX al enkele jaren over. In Japan waren er zware problemen in de sector. Die belangrijke afzetmarkt dreigde voor BN weg te vallen. Ons land had al in 1993 beslist om een moratorium in te stellen inzake het gebruik van MOX in de Belgische kerncentrales. De Fransen, die zelf ook MOX produceerden, hadden de Belgische MOX steeds minder nodig. Er hingen dus donkere wolken boven BN. Zijn afzetmarkt verschrompelde snel. Er dook een nieuwe piste op om het bedrijf boven water te houden: het verwerken van overtollig wapenplutonium tot MOX. Zowel de Russen als de Amerikanen hadden ten gevolge van ontwapeningsprogramma's wapenplutonium zat. Je kan daar twee dingen mee doen: ofwel "verglazen" tot afval en dat afval bergen, ofwel het plutonium verwerken in MOX, om die als brandstof te gebruiken in kerncentrales. Die tweede piste gaf een nieuwe impuls aan de kernindustrie en creëerde belangrijke risico's inzake proliferatie. Met plutonium kan je immers atoombommen maken. Bovendien vergt die piste de "opwerking" van kernbrandstof in speciale fabrieken. Die veroorzaken heel veel nucleaire verontreiniging van lucht en water en produceren daar bovenop nog een boel gevaarlijk afval. De Amerikanen hadden dan ook jarenlang de MOX-piste radicaal afgewezen. Maar Bush had een bocht genomen. Hij wou en zou overtollig wapenplutonium verwerken in MOX.

BN zag zijn kans. Ze gingen voluit voor nieuwe contracten. Niet dat ze al dat wapenplutonium naar België wilden brengen om hier te verwerken tot MOX, maar ze wilden proberen om in ons land kleine hoeveelheden plutonium als test tot MOX te verwerken en hun technologie aan de Amerikanen en Russen te slijten. BN onderzocht dankzij goede contacten met de Belgische administratie, de wapenplutoniumpiste, zowel de Russische als de Amerikaanse. Olivier Deleuze blokte elke poging af.

Eerst de Russen. De administratie legde ons in oktober 1999 een ontwerp van nucleair samenwerkingsakkoord met Rusland voor. Het grootste deel van de tekst was onschuldig, maar mijn medewerkster haalde er gelukkig dé zin uit: "recycling of military fissile materials for peaceful purposes." MOX op basis van wapenplutonium dus, een passage op vraag van BN. Vergeet het. Dit was het noodzakelijke opstapje voor BN om de piste van het Russische wapenplutonium te exploiteren. Het was niet: gelieve dit dossier te begraven, beste administratie. Bovendien was er binnen de Europese Unie een afspraak om de nucleaire dossiers met Rusland in Europees verband te behandelen. Een bilaterale aanpak was daarmee in strijd. Dossier naar af. Dachten we. Tot een jaar later exact dezelfde tekst opduikt bij de collega's van minister Duquesne, met echter één wijziging in de titel: "ministerie van economische zaken" was vervangen door "ministerie van binnenlandse zaken." Bij het ministerie van binnenlandse zaken is er een instelling die bevoegd is voor de nucleaire veiligheid, het "Federaal Agentschap voor Nucleaire Controle" of kortweg FANC. Het FANC had het dossier overgenomen en de titel van het akkoord gewijzigd (het FANC viel immers onder de bevoegdheid van binnenlandse zaken). Het FANC had achter onze rug verder met de Russen onderhandeld, hoewel dit allerminst de opdracht was van het controleorgaan voor nucleaire veiligheid! We vernamen dat het akkoord naar aanleiding van de reis van de eerste

minister naar Moskou in december 2000 zou getekend worden. Zonder enig overleg binnen de regering! En dat over zo'n gevoelig onderwerp. Dit ging tegen alle regels van politieke deontologie in. We schreven onmiddellijk brieven naar de eerste minister en de minister van binnenlandse zaken met de vraag het akkoord niet te tekenen en dit eerst te bespreken binnen de regering. Zenuwachtigheid op het kabinet Verhofstadt. De adviseurs van de eerste minister wisten dat we niet zouden aarzelen het dossier in de pers te gooien waarna paarsgroen zijn zoveelste "open debat" zou kennen en dit over een dossier waarop de groenen geen millimeter zouden toegeven. Bovendien besepte het kabinet van de eerste minister dat dit dossier politiek met haken en ogen aan elkaar hing. De ondertekeningsprocedure werd geschorst. Eerste dossier geklasseerd.

Ondertussen onderzocht BN ook de Amerikaanse piste. Die markt was nog veel interessanter, want zaken doen met Amerikanen loopt uiteraard vlotter dan met Russen. De Amerikanen hadden jarenlang de MOX-piste voor militair plutonium afgewezen. Onder andere wegens risico's op proliferatie. Maar zoals in vele andere dossiers nam president Bush een bocht: het mocht nu wel, meer nog, het moest snel gaan. Probleem was dat de Amerikanen enkele jaren zouden nodig hebben om een MOX-fabriek te bouwen. Pas dan konden de eerste testen uitgevoerd worden, en pas na die testen kon de productie starten. De VS wilde dit proces versnellen: er zou plutonium naar België verscheept worden om bij BN verwerkt te worden tot MOX. Die MOX zou terugkeren naar de VS om getest te worden in kerncentrales. Op die manier zou de VS een paar jaar winnen. In juli 2002 vernamen we dat er een concrete vraag van de Amerikanen aan ons land was. Guy Verhofstadt en Louis Michel waren voor, want het zou volgens hen een goed ontwapeningsproject zijn en ons land zou nog beter zichtbaar zijn op de internationale scène. De groenen waren tegen. De kleine Vlaamse groenen zouden de Amerikaanse regering stoppen? Kom nu, als de medewerkers van Bush in Dessel Amerikaans wapenplutonium willen laten verwerken tot MOX, dan gebeurt dat toch gewoon? Verhofstadt en Michel gaan voor zo'n dossier toch geen heisa met de VS riskeren? Maar Agalev en Ecolo zagen het anders. "Je moet dit blokkeren", zegden Jos Geysels en Philippe Defeyt allebei aan Olivier Deleuze. "Dit kan en mag niet, punt uit!" We kregen bijna nooit zo'n instructies van de partij. De twee partijen hadden alle vertrouwen in ons en hadden hun handen vol met tal van andere dossiers. Wij er dus tegenaan. Een rondje bellen maakte al gauw duidelijk dat de machtsverhoudingen binnen de regering er beter voor stonden dan ik dacht. De SP zat op onze lijn, zonder er voor door het vuur te willen gaan. De PS was gebriefd door de chef van het FANC, een grote verdediger van het project, maar koos er uiteindelijk voor om Ecolo te steunen. Ze zouden in zo'n dossier, waarin Ecolo veel meer gezag had, het publieke debat verliezen waardoor hun strategie van vernieuwing en verfrissing een deuk zou krijgen. De liberalen stonden alleen. Verhofstadt had het dossier met verve in de pers verdedigd, maar wist nu dat het voor de groenen onverteerbaar was. Hierover een regeringscrisis riskeren deed hij niet. Hij stelde het punt uit, weken, telkens weer, tot na de zomervakantie. Hij wou het zo uit de actualiteit krijgen. Hij wist dat er in de media zoveel thema's aan zo'n grote snelheid passeerden dat een dossier uitstellen tot het niet meer in de media bestond een heel effectieve tactiek was om het dan zonder gezichtsverlies definitief in de kast te leggen. Zowel pers als parlement zijn nogal eens slordig in het opvolgen van dossiers. Verhofstadt slaagde erin. Het dossier werd inderdaad in september 2002 definitief opgeborgen zonder veel gezichtsverlies voor Verhofstadt. BN haalde opnieuw bakzeil. De prijs die het kabinet Verhofstadt ons liet betalen voor ons veto was verrassend. Op 27 juni 2002 riepen de leiders van de G8, de groep van de belangrijkste industrielanden, het "Global Partnership" in het leven, een initiatief om de Russen te helpen inzake o.a. nucleaire veiligheid met als één van de prioriteiten de ontmanteling van buiten werking gestelde Russische kernduikboten. Die lagen te roesten in de Barentssee. Tweeënzeventig daarvan

hadden nog kernbrandstof aan boord. Het ging om één van de belangrijkste milieuproblemen ter wereld (dat trouwens nog altijd niet opgelost is). Wij hadden op onze begroting 500.000 euro ingeschreven, net genoeg om in het project in te stappen en mee te werken aan de sanering van dit nucleaire kerkhof. We hadden al overleg georganiseerd met de nucleaire sector in België. Privé-bedrijven zoals Belgatom waren bijzonder geïnteresseerd in het project. De Nederlanders, die meer geld maar minder knowhow hadden, wilden hun wagentje aan het onze hangen om mee te snoepen van de projecten. We dachten dat ons dossier zonder moeite door de ministerraad zou geraken: goed voor mens en milieu, goed voor de Belgische industrie, en prima voor het imago van België in het buitenland. September 2002, de voorbereidende interkabinettenvergadering: de vertegenwoordiger van premier Verhofstadt blokkeert. Iedereen keek hem verbaasd aan: waarom? “Het is neen omdat het neen is”, heette het, op een toon die we van hem helemaal niet gewoon waren. Ik wist genoeg en deed de boeken dicht. Dit was de prijs voor ons veto in het MOX-dossier.

Nawoord: het einde van de Belgische plutoniumindustrie?

“AREVA (Frans nucleair bedrijf; LB) gaat Amerikaans militair plutonium recycleren voor civiele doeleinden”, luidde de titel van een Belgabericht op 4 juni 2004. BN had de deal dus definitief gemist, de Fransen waren met het contract gaan lopen. In september startte de eerste levering. Twee zwaarbewapende schepen brachten zowat 140 kg Amerikaans wapenplutonium naar Frankrijk, voldoende voor wel 20 atoombommen. Het is uiteraard heel jammer dat de Amerikanen doorgaan met hun plannen om wapenplutonium te gebruiken voor de productie van MOX-brandstof. Een ramp voor het milieu en de volksgezondheid en een onaanvaardbaar risico inzake proliferatie van kernmateriaal. Helaas legt Bush niet de voorzichtigheid aan de dag van zijn voorgangers.

Hoe moet het nu verder met BN? Het ziet er niet goed uit voor hen. Er zijn geen contracten meer voor de periode na 2006. Het kan dus best zijn dat BN binnen twee jaar al de productie van MOX stopt en enkel zijn engineeringafdeling overhoudt, wat een paar honderd jobs zou kosten. Veel mensen zullen denken dat dit tengevolge van de wet op de kernuitstap is, wat niet klopt. BN zit al jaren in een doodlopend straatje, omdat zijn afzetmarkten verschrompelen. Zelfs al waren de contracten met de Russen en Amerikanen doorgedaan, de productieafdeling zou het niet overleefd hebben.

Het dossier van de Russische duikboten werd gedeblokkeerd: op 5 december 2003 gaf de ministerraad zijn zegen aan VLD-minister Moerman om volop mee te werken aan het opruimen van de nucleaire rommel in de Barentssee. Een blauwe minister mocht nu wel doen, wat een groene staatssecretaris verboden werd. Soms is de Wetstraat een grote kindertuin.

3. DE UITSTAP UIT DE KERNENERGIE

De groenen slaagden erin om tijdens de regeringsonderhandelingen de uitstap uit de kernenergie in het regeerakkoord te doen opnemen. Alle kerncentrales zouden na 40 jaar dichtgaan. Gedaan met elektriciteit uit kernenergie. Dit was één van de grote strijdpunten van de groene beweging van bij het begin in de jaren zeventig en was nu te lezen in een regeerakkoord. Agalev en Ecolo paktten er in juli '99 fel mee uit, in de pers en op de congressen. De uitvoering van dit punt van het regeerakkoord, het opnemen dus van de kernuitstap in een wet, liep al bij al vrij vlot, maar de terugslag, de “back lash”, was keihard en werd door Agalev helaas onderschat.

Ik wil eerst kort ingaan op de kritiek van enkele mensen uit de milieubeweging op het regeerakkoord. Ze stelden dat die 40 jaar veel te lang was en eigenlijk neer kwam op een verlenging van de levensduur van de kerncentrales! Even de feiten. Terwijl in milieuvergunningen altijd een termijn is opgenomen, bijv. tien of twintig jaar, is dat voor vergunningen voor kerncentrales niet het geval. Onze kerncentrales hebben een vergunning zonder termijn. Dat was zoveel jaar terug een bewuste keuze van de overheid. Er werd immers een tienjaarlijkse inspectie gepland. In de vergunningen luidt het zo: *“Durant les dixième, vingtième, trentième, etc. années après la réception de la centrale complète, l'exploitant et l'organisme agréé procèdent à une comparaison entre d'une part l'état de la centrale et les consignes qui y sont appliquées, et d'autre parts les règlements, normes et pratiques en vigueur aux Etats-Unis et dans la Communauté européenne.”* De vergunningen van onze kerncentrales vermelden dus geen vaste termijn. Alles draait rond de tienjaarlijkse herziening. Dat is een grondige analyse van het functioneren van de kerncentrale. Die analyse leidt dan eventueel tot bijkomende uitbatingsvoorwaarden. Als de centrale op een bepaald moment niet meer voldoet aan de veiligheidsnormen, moet ze dicht.

Er staat dus nergens in één of andere vergunning een uitbatingstermijn. De termijn van 40 jaar in de wet op de kernuitstap betekent dus helemaal geen levensduurverlenging. Bij de onderhandelingen drongen de liberalen trouwens aan op 60 jaar. Het vroeg uren heel zware onderhandelingen om de 40 jaar binnen te halen.

Hoe kwam de wet op de kernuitstap nu tot stand? Olivier Deleuze geloofde er aanvankelijk niet in. Hij was zeer duidelijk toen ik hem voorstelde een wetsontwerp op te stellen: “We gaan dat er nooit doorkrijgen, nooit. Je bent gek, Luc, de liberalen zijn tegen en de socialisten zullen ons niet helpen scoren.” Omdat we het zelden over belangrijke zaken totaal oneens waren, contacteerde hij een paar mensen binnen Ecolo. Zijn informele adviseurs, zeg maar. En die zaten op mijn lijn. “Doen, het staat in het regeerakkoord, het moet gewoon”, klonk het. Tenslotte hadden de Duitse groenen in juni 2000 een historisch akkoord over de uitstap uit de kernenergie kunnen afdwingen. Deleuze draaide bij. En we stelden ons actieplan op. 1. Het principe van een wet inzake de kernuitstap binnenhalen bij het opstellen van de beleidsverklaring die de premier zal voorlezen in de Kamer bij de start van het parlementaire jaar (oktober 2001). 2. Een advocatenbureau schrijft het wetsontwerp. 3. Een paar interkabinettenvergaderingen voor de kleine technische aspecten, en dan de forcing op een “kern”. 4. Debat in het parlement en goedkeuring van de wet.

Stap voor stap werkten we dit af. Interkabinettenvergadering op 24 september 2001, ter voorbereiding van de nieuwe regeringsverklaring van de premier: ik deed een kleine test. De liberalen vonden een wetsontwerp gewoon onbespreekbaar, de SP wel en de PS eventueel. Ik drong niet aan, want ik wist dat dit soort beslissingen op een vergadering van “hoger niveau” genomen werd. Mijn collega Marianne Vergeyle, kabinetschef van Magda Aelvoet, legde het

dossier op de tafel van de vergadering van de kabinetschefs van de kern en deed de forcing. Met succes: “In de komende maanden zullen wij ook, zoals voorzien in het regeerakkoord, het wetsontwerp indienen op de desactivering van de kerncentrales die ouder zijn dan 40 jaar”, las de eerste minister op 9 oktober in de Kamer voor. De belangrijkste stap was gezet. Enkele dagen daarna ging een advocatenbureau aan het werk

Begin 2002 startte ik met interkabinetvergaderingen. De socialisten waren constructief. De liberalen probeerden te vertragen, maar ik herinnerde hen telkens weer aan de verklaring van de premier in de Kamer en kon hun vertragingsoeuversontwijken. Achter de schermen werd Luc Coene, kabinetschef van de eerste minister, zenuwachtig. Hij vond de kernuitstap absolute horror, was misschien wel de hevigste antigroene in de regering en kon Deleuze niet luchten. Bovendien hadden enkele kennissen van hem, zoals Paul De Grauwe en andere wetenschappers, hem zwaar onder vuur genomen. Coene stak een tandje bij. Hij stuurde Jean-Marie Streydio als zijn expert naar mijn interkabinetvergadering. Streydio is één van de grote nucleofielen van het land, professor aan de UCL en voorzitter van NIRAS, de overheidsinstelling bevoegd inzake nucleair afval. Ik was totaal verrast toen ik hem ontmoette in onze vergaderzaal, zei beleefd goeiedag en ging zo onopvallend mogelijk weer naar buiten om snel Olivier te raadplegen. Want dit werd nooit gedaan, zonder enig overleg experts meebrengen naar een interkabinetvergadering, en dan nog de voorzitter van een overheidsinstelling, wat een deontologische fout! “Laat hem gewoon zitten”, zei Olivier, “maak er geen scène van, want dat speelt in hun kaart, ze zouden zeggen dat we het debat niet aandurven.” Ik verwelkomde bij het begin van de vergadering Streydio als expert van de eerste minister en startte de discussie. Streydio fluisterde af en toe iets in het oor van de medewerker van de eerste minister. Ik vroeg over een paar technische details de mening van Streydio en daar bleef het bij. Op een volgende vergadering liet Coene Wim d’Haeseleer als “expert van de eerste minister” opdraven, ook prof, ook nucleofiel. Het werd hetzelfde scenario: hij kreeg een vriendelijk onthaal van mij en speelde niet mee in de discussie. Ik vond het eigenlijk beschamend hoe die twee zogenaamde onafhankelijke experts zich voor de kar lieten spannen van een politiek kabinet. Je moet het maar doen. Zelig.

De interkabinetvergaderingen leidden tot enkele kleine technische wijzigingen en uiteindelijk bleef er één artikel tussen haakjes staan: in welke gevallen van overmacht kunnen kerncentrales toch langer dan 40 jaar open blijven? De liberalen wilden op deze manier de hele wet uithollen: een regering zou dan later zonder veel problemen kunnen beslissen de kerncentrales langer open te houden. Wij konden enkel instemmen met een zeer restrictieve overmachtsclausule, anders zou er geen krachtig signaal zijn aan de markt om te investeren in nieuwe elektriciteitscentrales.

Olivier was tevreden over de resultaten van de interkabinetten: het was snel gegaan en het dossier verhuisde nu naar de kern met maar één echt punt tussen haakjes, de overmachtsclausule. De kern vocht er een robbertje van een paar uur over uit, zoals altijd met zo’n dossiers, met voor ons een prima resultaat. De overmachtsclausule werd zeer restrictief. Het komt erop neer dat alleen bij bevoorradingsproblemen ten gevolge van grote internationale conflicten (oorlog of burgeroorlog) van de wet kan worden afgeweken. Ons wetsontwerp was erdoor! En dat na slechts vijf interkabinetvergaderingen en twee vergaderingen van de kern. Op 1 maart gaf de ministerraad zijn zegen.

De Raad van State aan wie we gevraagd hadden om binnen een maand advies te geven, liet ons drie maanden wachten. Het advies bevatte geen belangrijke opmerkingen zodat we het ontwerp in de Kamer konden indienen. De commissie “bedrijfsleven” had nooit veel aandacht besteed aan onze dossiers, maar dit was uiteraard een vette kluif. Hoorzittingen waren onafwendbaar, dat wisten we. Maar sommige parlementsleden van de meerderheid speelden

de verdragingsmanoeuvres van de oppositie mee, waardoor we maanden en maanden doorbrachten in de commissie. Enkele keren moest Olivier het hard spelen en de meerderheid voor haar verantwoordelijkheid plaatsen. Pacta sunt servanda. De groene parlementsleden hadden al zoveel rode en blauwe wetsontwerpen in spoedtempo moeten afhandelen. Er was één voordeel: het wetsontwerp werd gewikt en gewogen en in detail bestudeerd en bediscussieerd. De bewering dat het parlement het wetsontwerp met de ogen dicht en zonder debat heeft goedgekeurd klopt dus niet. Er werden alleen al in de Kamer negen vergaderingen aan gewijd en het eindrapport van de discussies, 229 bladzijden dik, is een referentiedocument voor iedereen die belangstelling in het dossier heeft.

Pas op 5 december 2002 keurde de voltallige Kamer het wetsontwerp goed. De Senaat deed dat op 16 januari 2003. Het belangrijkste dossier van de legislatuur inzake energiebeleid was er door. Maar tijdens de eindstemmingen al hadden de liberalen en de PS laten merken dat het niet van harte was, dat ze een punt uit het regeerakkoord uitvoerden, maar er eigenlijk niet in geloofden. Ecolo had de open debatcultuur vaak gebruikt om duidelijk te maken dat ze het niet eens was met een bepaalde regeringsbeslissing, maar in dit dossier speelden VLD, MR en de PS het op dezelfde manier. Daardoor kreeg deze wet niet de erkenning, de “legitimatie” van de andere partijen, en kreeg de oppositie toch nog kans om te scoren. Inderdaad, pas na de goedkeuring in Kamer en Senaat kwam het tegenoffensief op gang. Vanuit de CD&V, de partij die ooit op een congres mooie teksten over “rentmeesterschap” goedkeurde: de mens als rentmeester, hoeder en bewaarder van alle levende wezens op aarde. Ook het feit dat de ACW-vleugel van de CD&V tegen kernenergie gekant was, deed blijkbaar niet ter zake. De CD&V vloog erin: er zou geen alternatief voor kernenergie zijn, het licht zou uitgaan, dit was prutswerk, groene ideologie vertaald in een wet die gevaarlijk was voor de mensen en meer van die rommel. De CD&V-mandatarissen met ACW-label waren niet te horen, een feit dat bij sommige groenen heel zware sporen naliet. De CDH speelde het niet hard en voor Ecolo was er dus geen probleem. Maar Agalev onderschatte de aanval van de CD&V. De groenen hadden wel veel gezag van spreken over de gevaren van kernenergie en nucleair afval, maar misten autoriteit als het over bevoorradingszekerheid ging. Daarover had en heeft een klassieke partij als de CD&V veel meer autoriteit. Agalev verwaarloosde de verdediging. Sommige groenen gingen in verkiezingsdebatten zelfs af als het over kernenergie ging. Terwijl Agalev sinds de nieuwsjaarsrecepties van begin 2003 systematisch zei dat de belangrijkste beslissing van de legislatuur de uitstap uit de kernenergie was. Bizar. Overmoed? Zelfgenoegzaamheid? Hoe belangrijk de wet op de kernuitstap ook, het dossier werd niet of onvoldoende gevaloriseerd. Het dossier zal de volgende jaren echter nog regelmatig in de actualiteit komen en de groenen zullen nog vele gelegenheden krijgen om de bevolking te overtuigen van de zin van de wet op de kernuitstap.

Nawoord: paars behoudt de kernuitstap

Het paarse regeerakkoord van juli 2003 bevestigde de kernuitstap. De sp.a kon uiteraard niet anders dan in dit dossier de lijn aan te houden, anders zou het verschil tussen paars en paarsgroen wel heel duidelijk zijn en konden de groenen onmiddellijk zwaar scoren bij de roodgroene doelgroep. Bij de liberalen vielen ook enkele belangrijke uitspraken. Karel De Gucht zei op 9 mei 2003 in de Tijd: “We kunnen niet ontkennen dat er serieuze nadelen aan kernenergie kleven. Als je Twin Towers omver kunt vliegen, waarom zou dat dan niet met een kerncentrale kunnen gebeuren? En wat met het nooit opgeloste probleem van het nucleaire afval?” Eerder had Patrick Dewael al een uitspraak in die zin gedaan. Het manifest van “Generatie 2016”, onder meer ondertekend door Bart Somers, Marino Keulen en Patricia Ceyens, laat er ook geen twijfel over bestaan: “En we moeten doorzetten om tegen 2025 alle kernenergie te bannen.” Op interpellaties van CD&V en het Vlaams Blok – die zich altijd

verzet hebben tegen de wet op de kernuitstap – antwoordde minister van economie en energie Fientje Moerman heel duidelijk: er wordt niet teruggekomen op de wet. Er was een dissonant geluid begin september 2004 toen minister van economie en energie Marc Verwilghen de kernuitstap in vraag stelde, maar hij werd door de eerste minister teruggefloten. De wet op de kernuitstap zal dus deze legislatuur zeker niet meer gewijzigd worden. En nadien? Zoals ik in het derde deel van het boek zal toelichten, zullen de nucleofielen regelmatig proberen om het debat te heropenen over de precieze timing van de sluiting van de kerncentrales. De paarse regering nam wel een bocht in drie andere nucleaire dossiers. De paarse regering laat, in tegenstelling tot de paarsgroene regering, het Studiecentrum voor Kernenergie toe om overheidsgeld te gebruiken voor hun zeer omstreden project MYRRHA, een nieuwe machine voor nucleair onderzoek die maar zin heeft als kernenergie een tweede jeugd krijgt. Ik kom er in het hoofdstuk over het SCK op terug. Tweede bocht: Terwijl de groene ministers niets moesten weten van een voorstel van de Europese Commissie voor een verhoging van de ontleningscapaciteit van Euratom in de nucleaire sector met een bedrag van twee miljard euro, gaf minister Moerman aan dit voorstel wel haar zegen. Gelukkig blokkeren andere landen het voorstel van de Commissie. Ons land miste ook een gouden kans om de samenleving meer greep te geven op de kernenergiesector. Vijf lidstaten van de Europese Unie wilden het debat over Euratom openen: Duitsland, Oostenrijk, Zweden, Ierland en Hongarije. Ze stelden voor om, parallel met het opstellen en ratificeren van de Europese grondwet, het Euratomverdrag te herzien. Dat verdrag dateert uit de jaren vijftig en sluit nagenoeg elke controle van het Europees parlement uit. Zelfs zeer elementaire gegevens over de geldstromen van de belastingbetaler via Europa naar de nucleaire sector blijven “vertrouwelijk”. Op die manier is er ook een gigantische concurrentievervalsing tussen elektriciteitsbedrijven met kerncentrales en die zonder kerncentrales, een heikel punt dat liberalen toch zou moeten doen stijgen. België steunde het voorstel niet en schaarde zich achter Frankrijk dat absoluut geen pottenkijkers wil in de nucleaire sector. Het voorstel van de vijf werd afgewezen. De volgende jaren zal de belastingbetaler dus verder geld pompen in de nucleaire sector zonder echt te weten welke bedragen naar wie gaan.

4. DE NACHTMERRIE VAN HET NUCLEAIRE AFVAL

INLEIDING

Dé Achillespees van de nucleaire sector is het nucleaire afval. Vertel aan je kinderen dat je al meer dan 40 jaar hoogradioactief kernafval produceert, dat het honderdduizenden jaren radioactief zal blijven en je geen flauw benul hebt wat ermee te doen. Vertel aan de Vlamingen, Walen en Brusselaars dat ze de volgende jaren nog 750 miljoen euro zullen moeten betalen om een nucleair stort op te kuisen in de Kempen, terwijl het bestaan van dat stort niet hun schuld was, maar de schuld van politici en bedrijfsleiders in de jaren zestig en zeventig. Ethiek. Het is een kwestie van ethiek. Dit doe je niet. Zo'n erfenis laat je je kinderen niet na. Heeft een samenleving ooit zo'n grote facturen doorgeschoven naar volgende generaties? Heeft één generatie ooit zo'n impact gehad op honderden, ja, duizenden generaties na haar?

In het begin was het nucleair afval voor de sector gewoon geen issue. Dat kunnen we ons nu niet meer voorstellen, maar het lag gewoon buiten hun gezichtsveld. Neem nu het rapport van regeringscommissaris voor atoomenergie Jacques Errera over kernenergie in ons land in de periode 1960-1962. Het beschrijft 134 bladzijden lang de ontwikkelingen in de sector, het wetenschappelijk onderzoek en de bouw van de eerste kerninstallaties bij het Studiecentrum voor Kernenergie (SCK). De commissaris geeft in detail alle mogelijke gegevens over wetenschappelijk onderzoek, de subsidies voor het SCK per jaar, de samenstelling van een hele reeks commissies en werkgroepen en noem maar op. Het rapport is echt een schitterend werkstuk. Eén zwak punt: De problematiek van het kernafval is goed voor één paragraaf van 24 (!) regels. Die passage bevat dan nog geen woord over de problemen met het nucleair afval. Er wordt alleen bericht over de interessante vooruitgang in het wetenschappelijk onderzoek. De commissaris gaat dapper door in zijn volgende rapport dat de periode 1963-67 beschrijft: van de 157 bladzijden wordt er een halve bladzijde aan afvalbehandeling gewijd. Hierbij geen woord over de problemen en niet beantwoorde vragen, nog steeds enkel hoerageroep over de vorderingen in het wetenschappelijk onderzoek. Deze twee rapporten zijn zeer illustratief. In die periode hadden overheden en bedrijven nauwelijks aandacht voor de risico's van hun activiteiten voor de volgende generaties. Het was gewoon geen issue. Hun ethisch inlevingsvermogen was pijnlijk begrensd.

Een ander aspect van de kernsector kreeg daarentegen wel veel aandacht, namelijk de financiële risico's voor de privé-sector die in de kernsector investeert. Stel dat er een ongeluk gebeurt. Wie gaat de misschien wel gigantische factuur betalen? Geen enkele verzekeringsmaatschappij wou kernreactoren, zelfs niet de kleine onderzoeksreactoren bij het SCK, verzekeren. Dat probleem stelde zich uiteraard in alle landen die zich lanceren in de kernindustrie. Er werden hierover verbluffend snel internationale verdragen gesloten: de Overeenkomst van Parijs van 29 juli 1960 en de Overeenkomst van Brussel van 31 januari 1963. Samengevat komen ze hierop neer: als een ongeluk ten gevolge van het gebruik van kernenergie schade veroorzaakt, dan hoeft degene die verantwoordelijk is niet alle schade te vergoeden. De verantwoordelijkheid van de exploitanten wordt beperkt of geplafonneerd. Als de schade hoger is dan dat plafond, springt de Staat bij. Anders gezegd: het risico van de nucleaire activiteiten werd grotendeels afgewenteld op omwonenden en de belastingbetaler. Ondertussen zijn die verdragen herhaaldelijk gewijzigd, maar dat basisprincipe staat nog overeind en de sector geniet nog altijd van een uniek voorkeursregime waarbij hij een deel van het risico niet zelf moet dragen. Het zegt uiteraard bijzonder veel over de prioriteiten van de politieke klasse dat ze reeds in 1960 dit probleem regelde.

In tegenstelling tot de financiële risico's voor de privé-sector, kregen de risico's van het nucleaire afval voor mens en milieu nauwelijks aandacht. Wat rampenplanning betrof, was het niet veel beter. In maart 1976 wees een commissie ingesteld door de minister voor economische zaken, de Commissie van Beraad inzake Kernenergie, al op de noodzaak meer te investeren in rampenplanning. Zonder effect. Na het ongeluk in Harrisburg in 1979 stelde de regering een werkgroep aan om de veiligheid van de centrales onder de loep te nemen. Eén van de aanbevelingen was dat er snel veiligheidsplannen moesten komen. Er gebeurde niets. Zeven jaar later deed de ramp in Tsjernobyl de Wetstraat opschrikken. Er kwam een onderzoekscommissie in de Senaat die in 1988 wees op het ontbreken van een goede noodplanning in ons land. Pas twee jaar later volgde er een eerste globaal nucleair noodplan. Dat was dus veertien jaar na de eerste aanbeveling van een officiële commissie. First things first.

De eerste decennia van het nucleaire tijdperk was er dus gewoon geen beleid inzake nucleair afval. Een koninklijk besluit uit 1963 verplichtte de producenten van nucleair afval de nodige maatregelen te nemen om de werknemers en de bevolking te beschermen. Een instelling bevoegd voor nucleair afval, normen en regels inzake verwerking en opslag, het bestond allemaal niet. Het werd overgelaten aan de betrokken bedrijven. Het SCK speelde gedurende vele jaren de vergaarbak van nucleair afval. Het verwerkte afval, stockeerde het of dumpte het in zee. In het volgende decennium begon de problematiek van het kernafval ietsje meer aandacht te krijgen. In maart 1976 publiceerde de "Commissie van Beraad inzake Kernenergie", opgericht door minister van economische zaken André Oleffe, haar eindrapport over de stand van zaken inzake kernenergie. Over kernafval was de commissie zeer duidelijk: "Het ontbreken van een definitieve oplossing voor hoogactieve afvalstoffen vormt een ernstig actueel probleem voor de ontwikkeling van kernenergie; het zal een krachtige rem zijn indien er binnen enkele jaren geen voldoende veilige oplossing voor zal zijn gevonden." Dat was in 1976. Nu, 29 jaar later, staat de sector ondanks vele tientallen miljoenen euro's voor wetenschappelijk onderzoek geen stap dichterbij een oplossing voor nucleair afval.

Toen het kabinet Deleuze in juli '99 startte was het nucleair afval dan ook een prioriteit. Olivier Deleuze had twee grote bekommernissen: hij wou maximaal risico's bij het beheer van het nucleair afval vermijden en garanderen dat de samenleving morgen en overmorgen voldoende geld zou hebben om het afval te beheren. De twee grote dossiers van het kabinet Deleuze waren de sanering van het oude nucleaire kerkhof in Mol-Dessel en de financiering van de afbraak van de kerncentrales. Dan was er ook de financieringstechniek van het zogenaamde "Fonds op Lange Termijn". Begin 2003 kregen we van NIRAS de eerste "inventaris van nucleaire passiva", een volgens NIRAS "vertrouwelijk" document, dat ik hier ook toelicht. Helemaal op het einde van de legislatuur dook er een dossier op waarop Olivier Deleuze bijna zijn nek brak: een mislukte financiële operatie met geld voor de berging van nucleair afval door een overheidsinstelling. Dat licht ik toe op het einde van dit hoofdstuk. De radioactieve vervuiling van Umicore in Olen ten gevolge van de productie van radium en uraniumoxide, hoe belangrijk ook, behandel ik hier niet. Het zou ons te ver leiden.

Ik wil vooreerst twee technische begrippen toelichten: "provisies" en "nucleair passief". Ik geef een voorbeeld. Stel dat je in 1970 een kerncentrale bouwt om die 40 jaar te laten draaien. Je sluit de centrale dus in 2010. Je wacht enkele jaren tot ze "afgekoeld" is en laat ze dan afbreken. Die afbraak, en vooral de behandeling en berging van het nucleair afval, zal handenvol geld kosten. Je krijgt dus op dat moment als bedrijf heel zware facturen te betalen. Hoe kan je er nu voor zorgen dat je op dat moment het nodige geld hebt? Door "provisies" aan te leggen, een spaarpotje zeg maar. Je legt bijv. vanaf 1970 elk jaar een beetje geld opzij,

en dat gedurende veertig jaar, zodat je na 2010 voldoende geld hebt voor de afbraak. Het is een bekende techniek (die trouwens ook in andere dossiers wordt toegepast, bijv. in de pensioensector). Wie in de kernsector werkt, moet dus provisies aanleggen. Wie dat niet doet, zal op een zeker moment geen of niet voldoende geld voor de opkuis hebben. Dan spreekt men van een “nucleair passief”: er is geld nodig voor de opkuis, maar dat geld is er niet.

Radioactief afval wordt ingedeeld in drie categorieën. Afval van categorie A omvat laag- en middelactief afval met een korte halveringstijd. Afval van categorie B omvat laag- en middelactief afval dat besmet is met radioactieve stoffen met een lange halveringstijd in concentraties die te groot zijn voor categorie A, maar dit afval brengt te weinig warmte voort om deel uit te maken van categorie C. Het afval van categorie C groepeerd al het hoogactief afval, dat grote hoeveelheden radioactieve stoffen met een lange halveringstijd bevat. Door zijn hoge activiteit geeft het grootste deel van dit afval veel warmte af. Simpel gezegd: afval van categorie A is het minst erg, B is erger en C stelt onoverzichtelijke problemen. Om het boek leesbaar te houden gebruik ik verder de term “laagradioactief afval” voor afval van categorie A en “hoogradioactief afval” voor afval van categorie C.

Eerst het oude nucleaire kerkhof in Mol-Dessel, de zogenaamde dossiers BP1-BP2, een deel van onze “ecologische schuld”. Het dossier BP1 was een heel trieste illustratie van de verkeerde keuzes van de nucleaire sector. In de jaren zestig richtte een internationaal consortium van dertien OESO-landen in partnerschap met de privé-sector in Dessel “EUROCHEMIC” op, een “opwerkingsfabriek”. Dat is een fabriek om gebruikte kernbrandstof te behandelen om er nieuwe kernbrandstof van te maken. Voor de echte nucleofielen was dat het neusje van de zalm en de definitieve stap naar een samenleving met eindeloos veel energie tot in de eeuwigheid. Koning Boudewijn kwam persoonlijk in 1966 het bedrijf openen. EUROCHEMIC kon de verwachtingen echter niet inlossen. Het bedrijf sloot na acht jaar, in 1974, al de deuren. Frankrijk en Groot-Brittannië gingen weliswaar door met de opwerking van nucleaire brandstof, maar met als prijs een gigantische milieuvervuiling. De gesloten opwerkingsfabriek in Dessel was een verschrikkelijk nucleair kerkhof: gebouwen en terreinen zaten boordevol radioactiviteit, met onder meer het zeer gevaarlijke plutonium. De landen betrokken bij het project schoven de zwarte piet door naar de Belgische regering. Die sloot een akkoord met de Belgische elektriciteitssector om de fabriek eventueel terug op te starten, maar de privé-sector trok zich uiteindelijk terug. De Belgische Staat bleef volledig alleen achter met de erfenis. Ze kreeg van het internationaal consortium wel nog 650 miljoen oude Belgische franken voor de sanering, maar die zou veel meer kosten: meer dan 24 miljard oude Belgische franken.

Dossier BP2 heette officieel de “ex-Waste-installaties” van het Studiecentrum voor Kernenergie (SCK). Het SCK had zelf gedurende vele jaren nucleair afval zowel van eigen productie als van derden opgeslagen en behandeld, maar dit op een zeer slordige manier, met zware nucleaire vervuiling tot gevolg. Grote hoeveelheden hoogradioactief afval waren zeer onzorgvuldig opgeslagen. Provisies om de kosten van de sanering te betalen waren er nauwelijks. Opnieuw een nucleair passief dus.

Op het einde van het jaar 2000 was al ongeveer 260 miljoen euro uitgegeven aan de sanering van BP1 en BP2 (10,6 miljard Belgische frank). De kosten om de sanering te voltooien, werden toen geraamd op een bijkomend bedrag van 750 miljoen euro (30 miljard Belgische frank). De sanering van BP1 zou tegen 2007 rond zijn, die van BP2 tegen 2020.

In het najaar van 1999 belandde dit dossier bij Olivier Deleuze. Tot 2000 was de financiering van de sanering van BP1 en BP2 gegarandeerd via “conventies” met Electrabel. De techniek van conventies was de regel in de energiesector. In plaats van wetten en koninklijke besluiten te gebruiken om aan politiek te doen, sloot de overheid in alle discretie conventies met de privé-sector (Electrabel, Distrigas etc). Met een wet kan je eenzijdig iemand een verplichting opleggen, zonder dat je het akkoord van alle betrokkenen nodig hebt. Om een conventie af te sluiten, moet iedereen akkoord gaan. Anders gezegd: via de techniek van conventies hadden de Belgische politici al jaren veel macht uit handen gegeven aan de privé. We kregen van de administratie te horen dat de vorige energieministers de dossiers BP1 en BP1 hadden laten liggen en dat we maar een paar maanden hadden om een nieuwe financieringsregeling uit te werken voor de periode na 2000. Anders zou de sanering van de nucleaire vuilnisbelt in de Kempen stilvallen. Wat ethisch onverantwoord zou zijn en politiek een lastig dossier zou worden. “Groene staatssecretaris heeft geen geld voor sanering nucleair afval”, zou het heten in de krant. Deleuze en ik wilden van die conventies af. We probeerden in al onze dossiers te werken met wetten en besluiten, zoals in alle andere sectoren. In dit dossier lukte dit vrij vlot. De financiering van de sanering van BP1 gebeurde tot nu toe door de Belgische Staat, door de belastingbetaler dus. De sanering van BP2 werd betaald door Electrabel, die de kosten ervan mocht doorrekenen aan de elektriciteitsconsument. Liberalen en socialisten wilden net als wij een degelijke en definitieve oplossing. De regering legde daarom bij wet vast dat de sanering zou gebeuren op kosten van de elektriciteitsconsument, via een heffing op het transport van elektriciteit. Voor de sanering van BP2 veranderde er voor de consument dus niets: hij betaalde vroeger via zijn elektriciteitsfactuur en hij bleef betalen via zijn elektriciteitsfactuur. Maar de sp.a vond dat Electrabel er nogal goedkoop vanaf kwam. Ze eisten dat de sanering van BP1 niet meer door de Staat, maar eveneens door de elektriciteitsconsument zou betaald worden via de nieuwe heffing. Wij stemden in. De liberalen lieten passeren. De sanering van deze twee passiva is bijgevolg gegarandeerd. De regeling die onder paarsgroen tot stand kwam heeft als voordeel dat de sanering van het nucleaire kerkhof in Mol-Dessel kan afgewerkt worden en dat de overheid hiervoor niet meer gebonden is aan de privé via conventies. Maar er blijft een wrange nasmaak. Want de elektriciteitsconsumenten, zowel gezinnen als bedrijven, zullen de volgende jaren nog een 750 miljoen euro gaan betalen voor de opkuis van één van de grootste nucleaire vuilnisbelten van Europa, een erfenis ten gevolge van dramatische vergissingen in de nucleaire sector van zowel de privé-sector als de overheid.

DE INVENTARIS VAN DE NUCLEAIRE SITES: STAATSGEHEIM!

Het dossier BP1/BP2 doet uiteraard de vraag rijzen hoe we zo’n situaties in de toekomst kunnen vermijden. Hoe kunnen we voorkomen dat we straks een nieuw nucleair passief hebben, dat naar de burger wordt doorgeschoven? Hoe vermijden we dat onze ecologische schuld nog stijgt? De regering Dehaene had zich die vraag ook gesteld en een antwoord geformuleerd: via de programmawet van 12 december ‘97 kreeg NIRAS de opdracht om een inventaris op te stellen van alle nucleaire installaties en sites op Belgisch grondgebied die radioactieve stoffen bevatten. De wet sprak van een “inventaris van de nucleaire passiva”. In die inventaris moet NIRAS ook meedelen hoe het zit met de “toereikendheid” en “beschikbaarheid” van de provisies voor de financiering van de opkuis in de toekomst. Toereikendheid gaat over de vraag of er genoeg geld voor de opkuis opzij gezet is, beschikbaarheid slaat op de vraag of er waarborgen zijn dat het geld morgen ook op tafel zal liggen. Kan het bijv. door een faillissement van de onderneming plots verdwijnen? NIRAS moet volgens de wet aan de regering om de vijf jaar zeggen of de bedrijven en instellingen in de nucleaire sector wel genoeg geld opzij gelegd hebben om later hun site op te kuisen en hoe

het zit met de beschikbaarheid. De wet bepaalt ook dat de bevoegde minister of staatssecretaris op basis van die inventaris “corrigerende maatregelen” kan vragen aan een bedrijf of instelling. Stel dat uit de inventaris blijkt dat een bepaald bedrijf niet genoeg provisies voor de sanering van een nucleaire site heeft aangelegd, dan kan de minister of staatssecretaris vragen dat er extra provisies worden aangelegd, zodat er in de toekomst geen nieuw nucleair passief kan ontstaan.

Het opmaken van de eerste inventaris vergde van NIRAS enorm veel werk. Er bestond in 1997 in ons land geen volledige inventaris van alle nucleaire installaties. De overheidsinstelling die waakt over de nucleaire veiligheid, het FANC, had eigenlijk over een inventaris moeten beschikken. Maar het FANC kwam maar zeer traag op gang en beschikte niet over zo'n document. NIRAS moest zelf aan de slag gaan. Op 27 januari 2003 overhandigde NIRAS de eerste inventaris aan Olivier Deleuze. Als we de start van de reactor BR1 van het SCK in 1956 als startpunt van het nucleaire tijdperk in België nemen, heeft het dus 47 jaar geduurd vooraleer ons land een inventaris van alle nucleaire activiteiten had. Wat nog maar eens bewees dat de politici en bedrijfsleiders die België in het nucleaire tijdperk loodsten, totaal geen verantwoordelijkheidsgevoel hadden.

Vóór Olivier Deleuze de inventaris kreeg, was er binnen NIRAS een hartig woordje gepraat over “de status” van het document. Eind 2002 was een eerste ontwerp van de inventaris klaar. De voorzitter van NIRAS beschouwde dit document als vertrouwelijk. In de juridische betekenis van het woord wel te verstaan. De wet van 11 december 1998 betreffende de classificatie en de veiligheidsmachtigingen bepaalt dat “vertrouwelijke” documenten enkel kunnen ingezien worden door mensen met een “veiligheidsmachtiging”. Die machtiging krijg je van een speciale overheidsdienst na een onderzoek door de staatsveiligheid. De voorzitter van NIRAS deelde in het voorjaar van 2002 aan de leden van de raad van bestuur die het document wilden inzien mee dat ze zo'n veiligheidsmachtiging dienden aan te vragen. Hijzelf en de directeur-generaal van NIRAS hadden zo'n machtiging. Enkele leden van de raad van bestuur vroegen er één aan, maar de procedure sleepte aan. Toen het document uiteindelijk op de raad van bestuur moest worden voorgelegd, had buiten de voorzitter en de directeur-generaal niemand een veiligheidsmachtiging. De raad van bestuur besliste om vertrouwen te schenken aan de voorzitter en de directeur-generaal en stemde ermee in om het document zonder het ingezien te hebben, door te zenden naar de staatssecretaris.

Ik vond dat NIRAS de wetgeving verkeerd interpreteerde. Waarom was het volledige document vertrouwelijk? Mocht de bevolking niet weten hoeveel nucleaire materialen er op de Belgische nucleaire sites lagen? Dat is toch een kwestie van openbaarheid van bestuur. Bovendien vind je de meeste gegevens, tenzij die van Belgonucleaire en FBFC, mits een beetje zoeken op het internet. Als je omwille van veiligheidsoverwegingen de gegevens over plutonium en andere delicate zaken vertrouwelijk wil houden, dan kan je, zoals nog gebeurt bij publicatie van overheidsdocumenten, twee versies maken: één volledig document voor de regering en één voor het grote publiek waarin een aantal zaken geschrapt zijn. Het document zou ook financieel-economische gegevens bevatten over de provisies die de bedrijven hadden aangelegd. Maar die gegevens vind je gewoon in de balans van de bedrijven en die balans is ook een openbaar document. NIRAS bestempelde het document als vertrouwelijk, punt uit! Misschien vreesde de voorzitter dat de pers en de publieke opinie zouden schrikken als alle informatie over nucleaire sites, afval en provisies plots zou opduiken in één document en dat het document koren zou zijn op de molen van de tegenstanders van kernenergie? Olivier Deleuze en ik hebben er geen gevecht rond gevoerd en aanvaard dat het document

vertrouwelijk was. Achteraf bekeken was het een vergissing, want de bevolking heeft toch het recht om te weten wat er in de sector gebeurt.

Kon Olivier Deleuze het document wel inkijken? Hij had immers geen veiligheidsmachtiging. Neen, dat zou al te gek zijn. De kwestie was gelukkig al geregeld in september 2002.

Ministers en staatssecretarissen konden een document tekenen waarin ze verklaarden vertrouwelijke en geheime documenten niet te zullen verspreiden, wat hen automatisch recht gaf op een veiligheidsmachtiging. Olivier Deleuze had dat ook gedaan en kon dus de NIRAS-inventaris inkijken.

De grote besluiten van de inventaris zijn wel publiek en kan je lezen op de website van NIRAS. Wat je niet op de website van NIRAS leest, is dat de inventaris problemen signaleert bij de twee grote Belgische bedrijven in de kernbrandstofsector, Belgonucleaire en FBFC. Olivier Deleuze sprak me er heel bezorgd over aan. “Luc, NIRAS garandeert me niet zwart op wit dat die twee bedrijven genoeg geld hebben om later hun sites op te kuisen en dat dat geld beschikbaar zal zijn. We mogen absoluut niet het risico nemen dat de samenleving straks met nieuwe nucleaire passiva geconfronteerd wordt. Uiteindelijk is het toch altijd de belastingbetaler die de factuur betaalt. En Belgonucleaire maakt MOX, en MOX dat betekent plutonium! Geen risico’s hier. Schrijf onmiddellijk naar die twee en vraag corrigerende maatregelen, kopie aan NIRAS en nodig NIRAS voor een gesprek uit. Zeg hen dat dit absoluut prioritair is.” Zo gezegd, zo gedaan. We maanden de twee bedrijven aan om de situatie recht te zetten. NIRAS nam het dossier prioritair op. We naderden toen de verkiezingscampagne 2003 en hebben het dossier niet kunnen afwerken. In de nucleaire sector duurt het altijd vele maanden eer je een stap verder zet. We wisten dat we het dossier niet meer rond zouden krijgen, maar hadden onze job gedaan. Het was aan onze opvolgers om erover te waken dat Belgonucleaire en FBFC deden wat hun opgedragen was. Een parlementaire vraag van Ecolo in 2004 leerde echter dat de dossiers na een jaar nog steeds niet afgehandeld waren.

DE WET OP DE KERNPROVISIES

Naast het dossier in verband met de sanering van de nucleaire erfenis was er een tweede groot dossier: de financiering van de afbraak van de kerncentrales en het beheer en de opslag van het kernafval dat daaruit voort zou komen, inclusief de gebruikte kernbrandstof. De uitdaging was dubbel:

- er zal voor die afbraak en sanering *genoeg* geld moeten zijn. Er moeten dus voldoende provisie worden aangelegd.
- het zal ook *beschikbaar* moeten zijn. Stel dat Electrabel in 2014 failliet gaat, dan kunnen al die provisie in het faillissement verdwijnen en is er een gigantisch nieuw nucleair passief. De factuur ervan zou naar de gewone man in de straat doorgeschoven worden en dat moet uiteraard absoluut vermeden worden.

Ik wil enkele cijfers en data geven over de afbraak van de kerncentrales. In 2015 worden de kernreactoren Doel 1, Doel 2 en Tihange 1 stilgelegd. Dan wordt er vijf jaar gewacht, zodat de radioactiviteit in de reactor kan afnemen. Dan volgt een periode van tien jaar om de kern van de reactor en de gebouwen errond te ontmantelen. Voor deze drie reactoren zou de klus dus tegen 2030 geklaard moeten zijn. Voor de jongste kernreactoren, Tihange 3 en Doel 4, tegen 2040. De verbruikte kernbrandstof moet echter nog minstens 50 jaar opgeslagen worden voor ze kan worden geborgen, het kan ook 60 tot 70 jaar en meer zijn. De kernbrandstof die in Doel 4 in 2025 nog bestraald wordt, kan dus, ten vroegste, vanaf 2075 geborgen worden, maar het kan dus ook 2100 worden.

Hoe zat het nu met het toezicht op de provisie voor de ontmanteling van onze kerncentrales? Bij de start van de paarsgroene regering stelden Olivier Deleuze en ik vast dat ook deze kwestie niet wettelijk geregeld was. Een onderzoekscommissie van de Senaat had nochtans al in 1991 aanbevolen dringend een regeling te treffen. Acht jaar later was er nog niets gebeurd. De oudste drie kernreactoren van Electrabel waren ondertussen al 24 jaar in bedrijf. Electrabel had wel provisie aangelegd, zo'n 2,5 miljard euro. Om dat bedrag even te situeren: dat is bijna evenveel als de waarde van het grootste Belgische pensioenspaarfonds (Star Fund van ING) en meer dan de pensioenfondsen van KBC en Suez-Tractebel samen. Over het toezicht op die provisie was er echter geen wettelijke regeling, enkel een conventie – weeral! – tussen Electrabel en het Controlecomité voor Elektriciteit en het Gas. De conventie sloeg bovendien niet op alle provisie en checkte de beschikbaarheid van de provisie niet. Bovendien zou het Controlecomité straks opgedoekt worden. Dan zou zelfs dat beetje toezicht op de provisie verdwenen zijn.

We vreesden niet dat Electrabel niet voldoende provisie had aangelegd, want die werden toch doorgerekend in de elektriciteitsstarieven. De belangrijkste zorg was de beschikbaarheid van de provisie: zouden die provisie er in 2020, 2030 of 2040 wel nog zijn? We wilden niet wachten op de inventaris van NIRAS die pas begin 2003 klaar zou zijn, want dan zouden we toch geen tijd meer hebben om nog iets structureel te doen. In mei 2003 waren er namelijk verkiezingen. We wilden parallel met het werk van NIRAS het probleem aanpakken. Electrabel zag zelf ook in dat de situatie onhoudbaar was. Zolang Electrabel een feitelijk monopolie had in de elektriciteitsmarkt, waren er niet zoveel risico's. Maar Europa had beslist om de elektriciteitsmarkt open te gooien. Electrabel groeide snel uit tot een Europese speler, wat voor extra kansen zorgde, maar ook voor nieuwe risico's. Dus moest er een sluitende regeling komen. De financiële markten vroegen trouwens aan Suez, feitelijke referentieaandeelhouder van Electrabel, om een duidelijke regeling van het statuut van de provisie.

“Ik geef gerust toe, mijnheer de kabinetschef”, zei de directeur strategie van Electrabel, “dat de huidige regeling inzake nucleaire provisie niet meer houdbaar is. De situatie is totaal veranderd. We gaan in versneld tempo naar een Europese elektriciteitsmarkt. Een duidelijke regeling inzake de provisie is ook in ons belang.”

Het was 22 juni 2001. De directeur strategie van Electrabel en ik vergaderden voor ons zoveelste dossier. We kenden elkaar ondertussen goed. Er waren zeer weinig rituelen nodig om tot de kern van de zaak te komen.

“Mijn voorstel is simpel”, zei ik. “Zoals in andere landen zouden deze provisie bij een overheidsinstelling geparkeerd moeten worden. De Staat kan nooit failliet gaan, een privé-bedrijf wel. We kunnen geen enkel risico nemen inzake dit dossier. Opnieuw een nucleair passief binnen enkele jaren en de overheid of de belastingbetaler opzadelen met de factuur van de afbraak van de kerncentrales? Ik mag er niet aan denken.”

“Die piste is bespreekbaar”, kreeg ik als antwoord, “maar dan moet de Staat er ook de verantwoordelijkheid voor de afbraak van onze kerncentrales en de sanering van de sites bij nemen. Wie de lusten heeft, draagt de lasten: wie de provisie heeft, draagt de verantwoordelijkheid.”

Tja, daar had hij een punt. Bovendien wist ik dat de liberalen hun standpunt 100% zouden steunen en het dus politiek onhaalbaar zou zijn om de provisie naar de Staat over te hevelen. Het zou een verloren gevecht zijn. De directeur strategie van Electrabel stelde een tussenoplossing voor. Een ingewikkelde constructie waarbij de provisie bij Electrabel bleven, maar de Staat wel toezicht zou kunnen houden. Zo zouden wij de garantie kunnen hebben dat er genoeg provisie zouden zijn en dat ze later beschikbaar zouden zijn. De piste

leek me interessant, tot ik te horen kreeg dat dit alles in een... conventie moest worden gegoten! Daar gingen we weer. Terwijl Deleuze en ik ons moeizaam en stap voor stap bevrijdden van de conventies die onze voorgangers gesloten hadden, kreeg ik er nu een nieuwe voorgeschoteld. Zijn advocatenbureau had al een gedetailleerde conventie uitgeschreven, met looptijd tot 2037!! Onaanvaardbaar voor ons. Een document tekenen dat de volgende regeringen en parlementen bindt tot 2037? Krankjorum. Maar ik deed de deur niet dicht. “Gezien de techniciteit van het dossier lijkt het me interessant dat jouw en mijn advocaat het dossier eerst bestuderen en dat we in een volgende vergadering bekijken waar we staan.”

We hadden een prima advocaat voor dit dossier. Anders was het niet gelukt. De administratie energie had wel bekwame mensen, maar niet in deze materie: credit ratings, algemene voorrechten op roerende goederen en negative pledge clause..., dat was hun specialiteit niet.

Hoe zat het compromis in elkaar? Electrabel zou al haar provisie onderbrengen in een filiaal, Synatom. De Belgische Staat beschikt over een “gouden aandeel” in Synatom dat haar het recht heeft strategische beslissingen van Synatom te blokkeren. Synatom kan een deel van de geldwaarde die overeenkomt met de waarde van die provisie uitlenen aan Electrabel. Electrabel kan daarmee investeren. Er is wel een belangrijke voorwaarde voor het ontlenen van geld door Synatom aan Electrabel. Electrabel moet een financieel gezond bedrijf zijn, een goede “rating” hebben zoals dat heet. Een “Opvolgingscomité” met zes topfiguren van de Nationale Bank, de Bankcommissie, de administratie energie, de administratie financiën en de CREG (de regulator van de elektriciteitsmarkt) waken daarover. Bovendien zitten de bazen van NIRAS en FANC mee aan tafel voor de technische kant van de zaak. Anders gezegd: topexperts inzake de nucleaire sector, de elektriciteitssector en bedrijfseconomie gaan mee waken over het risico dat de provisie in het gedrang komt. Als dat het geval zou zijn, kunnen zij Electrabel verplichten al haar provisie in dochter Synatom onder te brengen waar de Belgische Staat, via haar “gouden aandeel”, de provisie kan beschermen. Dat Opvolgingscomité moet er ook over waken dat er genoeg provisie zijn. Als dat niet het geval is, kan het comité beslissen dat er extra provisie moeten worden aangelegd. De wettekst is uiteraard stukken ingewikkelder.

De advocaten van de twee partijen gingen aan de slag. Ik had onze advocaat de opdracht gegeven de conventie van Electrabel in een wetsontwerp te gieten en dat op tafel te leggen. Het zou dan aan hen zijn om uit te leggen waarom dat technisch of juridisch niet mogelijk zou zijn. Ik ging zelf naar enkele vergaderingen, want ik wou absoluut zoveel mogelijk bepalingen in het wetsontwerp krijgen. Wat nog goed lukte ook. Op het einde van onze onderhandelingen hadden we een gedetailleerd wetsontwerp van 25 artikels over en een conventie met veel blabla en één belangrijk artikel (voor de liefhebbers: de koppeling tussen de ratingschaal van Electrabel, zoals vast te stellen door Standard & Poor's, en het plafond van de fondsen die de kernprovisievenootschap aan de kernexploitant kan lenen). Maar in het wetsontwerp was een artikel opgenomen dat een volgende regering de mogelijkheid gaf die bepaling in de conventie desnoods tegen de wil van Electrabel in te wijzigen. Anders gezegd: de overheid zou het laatste woord hebben. Ik was heel tevreden over het compromis. Het gaf voldoende garanties aan de volgende generaties dat ze geen nieuw nucleair passief zouden erven. Dit zonder Electrabel “pijn” te doen. We bewezen dus met dit compromis dat we niet *tegen* Electrabel waren, maar best bereid waren om over een voor hen aanvaardbaar compromis te onderhandelen.

Op 22 juni 2002 werd het dossier door de regering goedgekeurd. Minister Vande Lanotte drukte op het laatste moment nog een belangrijke wijziging door. Er was gepland dat de overheid de werkingskosten van het Opvolgingscomité zou dragen. Vande Lanotte zag dat niet zitten: waarom zou de belastingbetaler de kosten van de controle van de nucleaire

provisies van een privé-maatschappij moeten dragen? De tekst werd op zijn vraag op het laatste nippertje gewijzigd, en dit zonder overleg met Electrabel: de rekening van de werkingskosten van het Opgvolgingscomité zou naar Electrabel gestuurd worden. Wat een woedende reactie opleverde. Het ging weliswaar om een klein bedrag (maximum twee miljoen euro per jaar), maar er was een belangrijk nieuw principe ingevoerd. Voor Electrabel was het van fundamenteel belang dat zij en zij alleen beslisten over de provisie, weliswaar onder toezicht van het Opgvolgingscomité, en dat deze provisie in handen van Electrabel zouden blijven en niet bij de Staat zouden terechtkomen. Maar nu zou een deel van hun provisie toch afgeleid worden naar de Staat. Want de werkingskosten van het Opgvolgingscomité zouden door Electrabel betaald worden. Electrabel wist heel goed dat je met dit soort dossiers wel weet waar je begint, maar niet waar je eindigt. Door één artikel ergens in een programmawet te wijzigen, zouden later de provisie kunnen worden aangesproken voor de financiering van andere overheidskosten, zoals de werking van het SCK of het opruimen van de nucleaire rommel in Mol-Dessel. Vande Lanotte had het dossier een voor hen heel gevaarlijke wending gegeven. Maar Electrabel kon niet meer terug. De regering had het dossier goedgekeurd en ze moesten mee vooruit.

Na advies van de Raad van State en een tweede lezing in de interkabinettenvergadering, dienden we het dossier op 22 januari 2003 in de Kamer in. We hadden ons aan een groot en lang debat verwacht. Het ging tenslotte om een berg geld. Het ging om de financiering van de afbraak van onze kerncentrales en het beheer van de honderdduizenden tonnen nucleair afval die daarbij vrij zouden komen. Het ging – niet in het minst – om het zoeken naar het moeilijke evenwicht tussen de rechten en de plichten van privé en overheid. Maar de parlementsleden zagen het anders. Het interesseerde hen geen moer. Het kostte ons zelfs een paar maanden om het wetsontwerp op de agenda van de Kamer te krijgen. Herhaaldelijk waren er niet genoeg parlementsleden in de commissie om tot de bespreking over te gaan. Op 19 maart lukte het dan toch. Er waren net genoeg parlementsleden om het wetsontwerp te bespreken. Na een korte toelichting door Olivier Deleuze, volgde de algemene discussie. Op minder dan twintig minuten waren de bespreking én de stemming rond. Er waren enkel een paar algemene opmerkingen en vragen. Geen enkel parlements lid had de teksten echt goed doorgenomen. Nog eens bleek hoe de energiedossiers in de periferie van de Wetstraat bleven hangen.

Is deze wet nu perfect? Neen. Maar vergeleken met de vroegere toestand – toen er nagenoeg niets was – is er een enorme vooruitgang. Bovendien bevat de wet een bepaling die het maatschappelijk debat over dit dossier zal voeden. Het door de wet opgerichte Opgvolgingscomité moet elk jaar een rapport publiceren. Zo zal de samenleving zicht krijgen op de problematiek, waardoor het debat gestimuleerd wordt. Het zal net zoals in de pensioendiscussie wel enkele jaren duren eer voldoende politici, journalisten en actoren in het middenveld dit dossier de aandacht geven die het verdient. Maar die evolutie lijkt me onafwendbaar. We kunnen er in dit dossier alleen maar op vooruit gaan.

HET FONDS OP LANGE TERMIJN: DE VERVUILER BEPAALT...

Tot 1980 beschikte ons land niet over een geschikte structuur om het radioactief afval op lange termijn te beheren. We produceerden ondertussen al twintig jaar nucleair afval (en dan laat ik Umicore nog buiten beschouwing dat al in 1922 radiumafval produceerde). Tot 1980 had het SCK zich op vrijwillige basis met de afvalproblematiek beziggehouden. Maar dat was niet meer houdbaar. In 1980 hield de overheid NIRAS boven de doopvont, de Nationale Instelling voor Radioactief Afval en Verrijkte Spleitstoffen. NIRAS werd verantwoordelijk

voor het uitstippelen en toepassen van het beleid inzake het beheer van nucleair afval. NIRAS krijgt geen toelage van de overheid. NIRAS werkt immers volgens het principe “de vervuiler betaalt.” Wie nucleair afval overdraagt aan NIRAS, moet daarvoor betalen. Met dat geld kan NIRAS het afval stockeren en later bergen.

Die berging kost handenvol geld. NIRAS raamde in 2000 de kosten voor een bergingssite voor laagradioactief afval op zo’n 500 miljoen euro (bouw, exploitatie en sluiting). Voor het andere afval schat NIRAS de kosten op 500 tot 1500 miljoen euro. Het feit dat die twee bedragen zo ver uit elkaar liggen, de hoogste raming is 300% van de laagste, wijst op de zeer grote onzekerheden omtrent de kosten van zo’n bergingssite. Als we beide bedragen optellen, komen we uit bij één tot twee miljard euro. NIRAS moet dus, als het binnen zoveel jaar begint aan een bergingssite voor nucleair afval, over een pak geld beschikken. Daarvoor werd een speciaal financieringsmechanisme uitgedokterd, het “Fonds op Lange Termijn” of FLT. Als iemand nucleair afval overdraagt aan NIRAS, waarbij NIRAS eigenaar wordt van het afval, moet hij een bedrag storten in dat Fonds. Dat geld wordt dan door NIRAS gebruikt om het afval op te slaan en het later te bergen. Het FLT is geïnspireerd op de pensioenfondsen en werkt volgens een kapitalisatiesysteem: de intresten die het fonds opbrengt, blijven in het fonds. NIRAS onderhandelde jaren met Electrabel over de oprichting van het FLT dat uiteindelijk begin 1999 operationeel werd (dus juist voor het aantreden van de regering Verhofstadt I). Eind 2003 was er in het FLT zo’n 50 miljoen euro. Het FLT zou volgens NIRAS moeten blijven functioneren tot 2093.

De centrale vraag met betrekking tot het FLT is wie beslist over de hoogte van bedragen die de producenten van nucleair afval moeten betalen aan NIRAS.

Als je een geneesmiddel wil registreren, dan betaal je een retributie aan de administratie die het dossier afhandelt. Want zo’n registratie heeft een kostprijs en de overheid rekent die kostprijs door aan degene die de dienst krijgt. De overheid stelt zelf de hoogte van de retributie vast. Ze kan en mag uiteraard overleggen met de sector, maar zij bepaalt uiteindelijk hoeveel de retributie zal zijn. De overheid moet wel redelijk zijn. De retributie moet “proportioneel” zijn met de gemaakte kosten. Als de overheid een onredelijke prijs zou vragen, zou de sector naar de Raad van State kunnen stappen en de schorsing van de overheidsbeslissing kunnen vragen. De Raad van State waakt er nauwkeurig over dat de overheid haar boekje niet te buiten gaat. Dit systeem bestaat in tal van andere sectoren en domeinen. Samengevat: de overheid verleent een dienst aan een persoon of bedrijf tegen kostprijs en een rechtscollege waakt erover dat die kostprijs redelijk is.

In de nucleaire sector loopt het niet zo. In de beste tradities van de energiesector wordt over de retributie die de producenten van nucleair afval betalen, onderhandeld en een conventie gesloten. NIRAS gaat met Electrabel, Belgonucleaire en FBFC (om de belangrijkste spelers te noemen) aan tafel zitten en samen onderhandelen ze over de prijs die zij aan NIRAS moeten betalen voor de overdracht van hun afval. Dat is toch sterk, niet? Ik ken geen andere sectoren waar dat gebeurt. Het betekent dat de producenten van nucleair afval mee bepalen hoeveel ze uiteindelijk betalen. Niet de vervuiler betaalt, maar de vervuiler bepaalt. Je creëert uiteraard ook een gigantisch belangenconflict. NIRAS wil het afval correct en veilig beheren. Wat de kostprijs omhoog kan drijven. Maar Electrabel en co willen uiteraard zo weinig mogelijk betalen en zullen tijdens de onderhandelingen hard pleiten voor een laag tarief. Zo dwingen ze NIRAS om goedkoper en dus minder veilig te werken. Via de techniek van deze conventies beslissen de producenten van nucleair afval dus mee over de wijze van afvalbeheer en de veiligheidsvoorschriften. Dat komt neer op een semi-privatisering van het beleid inzake nucleair afval.

Olivier Deleuze pikte dat uiteraard niet en deed een test. Een filiaal van Electrabel, Synatom, had met NIRAS een conventie gesloten over “verglaasd” hoogradioactief afval. Dat was afval afkomstig van de opwerking van kernbrandstof. Verglaasd afval maak je door afval te vermengen met een speciale soort gesmolten glas. Daarna giet je het in een stalen container. Synatom ging dat afval overdragen aan NIRAS en daarvoor aan NIRAS een retributie betalen. Olivier Deleuze vroeg aan NIRAS de conventie over de modaliteiten van deze overdracht. “Vertrouwelijk”, klonk het. Tiens, NIRAS viel toch onder onze bevoegdheid? Sinds wanneer kon een overheidsinstelling weigeren documenten te geven aan de bevoegde minister? NIRAS speelde het hard en bewoog niet. De zaak werd uiteindelijk op de kern, de vergadering van de eerste minister en de vice-premiers, besproken en beslist. De leden van de kern en Olivier Deleuze kregen een kopie van de conventie, maar het document mocht onder geen enkel beding verspreid worden. Deze anecdoten zegt alles over het ultravertrouwelijke karakter van deze conventie.

Stap twee was de analyse van het document. Maar dat viel tegen. De conventie was gesloten voor de periode van 1995 tot begin 2006. We zaten dus vast. NIRAS had zich juridisch vastgeklonken. Er viel geen jota te wijzigen aan de afspraken met de sector. Wij waren bevoegd tot 2003 en zouden dus de periode na 2005 niet meer kunnen regelen. We hadden geen marge om een eigen beleid te voeren.

Wat betekent dit nu? We hebben volgens NIRAS zeker 1,5 miljard euro nodig voor de financiering van het FLT. Dat fonds wordt stap voor stap gefinancierd door de producenten van nucleair afval, die mee beslissen over hoeveel zij betalen. De bedragen worden vastgelegd in vertrouwelijke conventies, waarover de inspectie van financiën geen advies geeft. Het Rekenhof wordt ook op afstand gehouden. De regering moet ze niet goedkeuren. En van het parlement zwijgen we maar helemaal. Ik ken geen overheidssector waar over zo'n grote bedragen door zo weinig mensen beslist wordt en dan nog zonder enige controle door de gespecialiseerde diensten zoals de Inspectie van Financiën of het Rekenhof.

Wat zou het alternatief geweest zijn? Vrij simpel. Een wijziging van het koninklijk besluit dat de activiteiten van NIRAS regelt, waardoor de financiering van het beheer van nucleair afval door de regering wordt geregeld, na advies van NIRAS en na overleg met de producenten van nucleair afval. Het systeem dat in zoveel andere sectoren bestaat en functioneert.

Waarom maakten wij daar geen werk van en lieten wij deze situatie voortduren? Op de eerste plaats omdat alles vastgebetonneerd was in een conventie die liep tot begin 2006, meer dan twee jaar na het einde van de legislatuur. Aan die conventie viel niet te tornen. We hadden aan de regering kunnen voorstellen om het koninklijk besluit te wijzigen zodat er na 2005 niet meer met conventies zou kunnen worden gewerkt. Ik heb die piste in de wandelgangen getest, maar dat was onbespreekbaar. We waren al de lastige jongens met onze kernuitstap, het klimaatbeleid, de windmolens in zee en noem maar op. Nu zouden we ook hier de grenzen gaan verleggen. Niet over heel de lijn. Zoals ik in het tweede deel zal toelichten, heeft Olivier Deleuze tal van conventies in de energiesector kunnen opblazen of vervangen door een wet. In twee dossiers lukte dat helaas niet, in dit dossier en in dat van de crisisvoorraden van aardolieproducten, waar ik straks op inga. Het gevolg is dat NIRAS momenteel met de afvalproducenten een nieuwe conventie voor de periode 2006-2015 aan het onderhandelen is. Ver van pers en parlement en andere stoorzenders, zoals dat in de goede oude tijd overal in de energiesector het geval was.

Helaas is daarmee de kous niet af. Absurdistan is een groot land. Wat volgt, is behoorlijk ingewikkeld, maar het gaat om veel geld en verdient dan ook alle aandacht. De Belgische Staat zou volgens NIRAS en Electrabel mee moeten betalen voor de berging van nucleair afval. Vreemd? De Staat heeft toch geen kerncentrales? Klopt, maar de Staat heeft wel jaren terug de nucleaire sites BP1 en BP2 overgenomen, de nucleaire kerkhoven in Mol-Dessel. De sanering ervan is nog aan de gang. Daarbij verdwijnt er geen nucleair afval. Het wordt gesorteerd, behandeld en verpakt, zodat het afval gestockeerd kan worden en, zo hoopt men, later geborgen. Het stockeren en vooral het bergen van nucleair afval kost massa's geld. Volgens NIRAS en Electrabel zou de Staat, als eigenaar en verantwoordelijke voor dat afval, mee moeten betalen voor de opslag en berging van het nucleair afval. Anders gezegd: als er in 2015 een site wordt gebouwd voor al het laagradioactief afval van België, dan zullen jij en ik een deel ervan hebben betaald. De Belgische overheid zal daar haar afval bergen. De redenering van NIRAS en Electrabel is simpel: "Iedereen gelijk voor de wet, de vervuiler betaalt. Wie nucleair afval produceert, betaalt mee voor de berging." Mijn nucleair adviseur zag het anders: "De Staat is al zo goed geweest om destijds die rommel over te nemen en te saneren en nu zou de Staat, de belastingbetaler dus, ook nog eens moeten meebetalen voor de berging! Onaanvaardbaar!" We hebben er daarom nooit een frank voor op tafel gelegd. Het dossier verhuisde naar de volgende regering. Hoe het precies zal lopen en welke bedragen de belastingbetaler eventueel op tafel zal moeten leggen, zal de volgende jaren beslist worden tijdens de discussies over de financiering van de berging van het nucleair afval. De financiering van het FLT en de eventuele bijdrage van de Staat is het grootste nucleaire dossier van de volgende jaren. Niet alleen omdat het om veel geld gaat, ook omdat de paarse regering moet kiezen tussen twee pistes: ofwel zoals tijdens paarsgroen pacts en conventies vervangen door wetten, ofwel verder met de privé-sector in alle discretie akkoorden sluiten. Een discussie die op het eerste gezicht louter technisch is, gaat in feite over het wezen van de democratie zelf.

NET NIET DE BOCHT UIT...

Ik eindig dit hoofdstuk met het relaas van de mislukte beleggingspolitiek met geld voor de berging van nucleair afval, een dossier waarin we net niet kopje onder gingen. Hierboven had ik het al over het Fonds op Lange Termijn, het FLT. Ik licht hier eerst het beleggingsmechanisme toe aan de hand van een voorbeeld. Electrabel draagt vaten met nucleair afval over aan NIRAS. NIRAS zal dat afval nu opslaan en later bergen. Daarvoor betaalt Electrabel bij de overdracht een bepaalde som geld, zeg maar een bijdrage. Zodat NIRAS later geld heeft om dat afval te bergen. Hoe berekent NIRAS die bijdrage? NIRAS heeft geschat hoeveel de berging van het afval binnen zoveel jaar zal kosten. Maar dat geld moet maar op dat moment beschikbaar zijn. Zolang het geld niet nodig is, wordt het belegd. Bij het berekenen van de bijdrage die Electrabel vandaag moet betalen, houdt NIRAS rekening met het rendement van die beleggingen. Hoe meer dat geld al die jaren opbrengt, hoe minder Electrabel zal moeten betalen om zijn afval aan NIRAS over te dragen. Aangezien er de eerste jaren nog geen afval geborgen wordt, zal het geld gedurende vele jaren intrest opbrengen en zal het rendement van die beleggingen dus heel belangrijk zijn. Een voorbeeld: Bij een jaarlijkse intrest van 6% moet wie in 2010 500 miljoen euro nodig heeft om een bergingssite te bouwen, in 2000 279 miljoen euro ontvangen. Brengt de belegging jaarlijks maar 3% op, dan moet je in 2000 372 miljoen euro ontvangen om in 2010 die 500 miljoen te hebben, of dus 33% meer... De echte berekeningen zijn uiteraard veel ingewikkelder, maar dit geeft aan hoe belangrijk de intresten op die beleggingen zijn.

In de vorige paragraaf lichtte ik de grote lijnen van de werking van het FLT toe. Belangrijk is dat de afvalproducenten, Electrabel op de eerste plaats, afdwongen dat ze de beleggingspolitiek van het FLT actief konden meesturen. Er werd immers in de conventie bepaald dat Electrabel lid zou zijn van een opvolgingscomité van het FLT. Dat comité zou in de praktijk de beleggingspolitiek van het FLT bepalen. Voor een buitenstaander lijkt het misschien vreemd dat een privé-bedrijf (Electrabel dus) de beleggingspolitiek van een overheidsinstelling (NIRAS) mee bepaalt, maar in het Belgische energiewereldje was dat de logica der dingen.

In september 2002 vroeg ik NIRAS hoe het zat met hun beleggingen. Het beursklimaat was immers totaal omgeslagen en ik wou checken hoe het zat met het rendement van de beleggingen. De “SWAP”-affaire van minister Maystadt lag nog in het geheugen van de Wetstraat: ambtenaren hadden achter de rug van de minister risicovolle financiële constructies opgezet. Toen dat aan het licht kwam, kostte dat de minister bijna zijn kop. In januari 2003 kreeg ik een verslag over de beleggingspolitiek van NIRAS met details over hun financieringsbeleid. Een belegging in SICAV's van zestien miljoen euro bleek nu nog acht miljoen euro waard te zijn, een “latente minwaarde” dus van 50% !” Latent, want zolang je niet verkoopt heb je geen verlies. Je moet dus gewoon wachten tot de koersen weer stijgen en verkopen op het goede moment en je winst boeken. Zo luidt de theorie. Maar zo werkt het niet in de Wetstraat. De cijfers deden me duizelen: 50% minwaarde. Voor een financieel expert was dit niet uitzonderlijk. Zovelen hadden in die jaren op dergelijke beleggingen belangrijke verliezen geboekt. Maar een overheidsinstelling die gelden voor de berging van nucleair afval belegt en daarop minwaarden boekt van 50%? In de Wetstraat betaal je daarvoor een hoge prijs. Ik zag het schandaal al. Deleuze vroeg me onmiddellijk het dossier naar minister voor begroting Vande Lanotte te sturen en te overleggen met zijn medewerkers. Beleggingspolitiek was strikt genomen eerder de bevoegdheid van minister van financiën Reynders, maar goed, dan kon je even goed met Electrabel of NIRAS-voorzitter Streydio rechtstreeks gaan onderhandelen. Het kabinet Vande Lanotte was het onmiddellijk met ons eens: “NIRAS mag géén euro meer in SICAV's beleggen, ze mogen alleen nog staatsobligaties kopen, punt uit! Als het binnen tien jaar verkeerd afloopt, zal de Staat de verliezen moeten dekken en dat willen we absoluut vermijden!”

Ik wist dat Electrabel zich daartegen keihard zou verzetten. Historisch gezien hebben beursbeleggingen altijd meer opgebracht dan staatsobligaties. Als je NIRAS verbiedt om beursbeleggingen te doen, zullen de geldmiddelen die NIRAS op lange termijn belegt, minder opbrengen. En dus zal NIRAS de tarieven die het aanrekent aan Electrabel en de andere producenten van nucleair afval moeten verhogen. Sinds de vrijmaking van de elektriciteitsmarkt hield Electrabel de hand op de knip en dus leek me dit een heel moeilijk dossier. Het toppunt was: ambtenaren van de administratie energie hadden zowat alle vergaderingen van het opvolgingscomité van het FLT bijgewoond, zonder dat wij het wisten. Zonder dat ze ons gerapporteerd hadden. We zaten dus helemaal vast. Alleen al het feit dat de administratie energie aanwezig was geweest, zou voor de pers en de oppositie het bewijs geweest zijn dat Deleuze met de beleggingspolitiek van NIRAS had ingestemd. Merde. De enige strategie die Olivier en ik zagen, bestond erin het dossier in stilte achter de schermen voor te bereiden, een koninklijk besluit op te stellen dat de beleggingspolitiek van NIRAS zou beperken tot staatsobligaties om het vervolgens zonder veel debat en heisa door de ministerraad te krijgen, dit alles in overleg met Vande Lanotte.

Stap één was het gemakkelijkst: we vroegen NIRAS uitleg over de minwaarden en kregen een zeer uitvoerig antwoord. Met bladzijden en bladzijden over al de maatregelen die ze genomen hadden om dit te voorkomen. “Ons Asset Liability Management stond op punt”, heette het, “en Frank Russel International is toch een heel grote consultant. We hebben echt als

professionelen alle garanties voor een goede beleggingspolitiek ingebouwd.” Voor mij een reden te meer om met een dergelijke beleggingspolitiek te stoppen: als zoiets kan gebeuren ondanks zoveel garanties! Dan het koninklijk besluit opstellen. Ik kon uiteraard niet aan de administratie of aan NIRAS vragen om het te schrijven, want dan zou de hele keet onmiddellijk in de fik staan. Ik schreef dan maar zelf een besluit, één artikel lang. De jurist op het kabinet las de tekst na, wijzigde wat punten en komma's en klaar was kees. Op 21 maart was er directiecomité bij NIRAS. Ik woonde als regeringscommissaris de vergadering bij. In de marge kwam de beleggingspolitiek van NIRAS ter sprake. Voorzitter Streydio ging even in op de kwestie. Ik fietste er slordig rond: “We moeten dat inderdaad bij gelegenheid eens grondig bestuderen. Ik ben het met u eens, voorzitter, dat dit dossier alle aandacht verdient.” Een paar straten verder in ons kabinet lag een kant en klaar koninklijk besluit op mijn bureau.

Drie dagen nadien organiseerde ik een interkabinettenvergadering en gooide ik het hele dossier op tafel. Ik sprak alleen over de minwaarden, de financiële aspecten dus, niet over de gevolgen voor de tarieven voor het nucleair afval. Anders zouden de liberalen zeker een prijs vragen in een ander dossier. Ze zouden dit dossier nooit laten passeren als ze beseften dat mijn tekst miljoenen euro's per jaar aan Electrabel zou kunnen kosten. De sp.a steunde me uiteraard. Bovendien kreeg ik de steun van de medewerker van de eerste minister. Hij hechtte zeer veel belang aan het goed beheer van de staat en het zuinig omgaan met overheidsmiddelen en vond ons voorstel dus een evidentie: “Geen risico's nemen, collega's, geen toestanden à la SWAP van Maystadt, laten we dit snel goedkeuren”. De tekst werd, op een paar technische opmerkingen na, aanvaard en werd vier dagen nadien door de ministerraad goedgekeurd zonder discussie. 't Was gelukt. We hadden het dossier er in spoedtempo door gejaagd zonder schade in de pers en zonder een prijs te betalen in een ander dossier. Achteraf vernam ik dat de sector en enkele vooraanstaande nucleofielen enorme druk hadden uitgeoefend op de PS en de MR, maar zonder resultaat. De nucleofielen in overheid en privé, die gedurende decennia ver van de schijnwerpers heimelijk hun potje gekookt hadden, werden nu verrast door een zelfde heimelijke strategie van twee groene oelewappers. Aan weinig dossiers heb ik die vier jaar zo'n voldoening gehad. De kern van de zaak was immers ethisch: het risico dat onze kinderen en kleinkinderen ongevraagd een gepeperde factuur in de bus zouden krijgen wegens financiële avonturen bij NIRAS was de wereld uit.

Nawoord

Over de sanering van BP1 en BP2 kan ik kort zijn. Die gaat gewoon door. De financiering is wettelijk gewaarborgd. Jij en ik en alle andere elektriciteitsverbruikers betalen jaarlijks samen 55 miljoen euro voor de sanering, en dat nog vele, vele jaren.

NIRAS is begonnen aan een tweede inventaris. Die moet klaar zijn eind 2007.

De wet over de nucleaire provisies is in uitvoering. Het duurde wel ettelijke maanden alvorens minister Moerman het Opvolgingscomité oprichtte, maar het bestaat nu en functioneert. Het is nu wachten op de eerste rapportering.

Het laatste dossier – de beleggingspolitiek van NIRAS – zorgde voor heel veel commotie. NIRAS berekende wat de meerkosten zouden zijn voor de producenten van nucleair afval van de nieuwe regeling: 41%. Dat zijn inderdaad enorme meerkosten. Ons koninklijk besluit heeft dus echt wel negatieve gevolgen voor de concurrentiepositie van de Belgische nucleaire elektriciteit. Vroeger, toen Electrabel over een monopolie beschikte, kon het bedrijf die extra kosten gewoon doorrekenen aan de consument. In een goed functionerende markt is dat uiteraard niet meer evident. De kostprijs van de nucleaire elektriciteit is dus gestegen. Nu ja, die meerkosten voor Electrabel zijn gewoon de prijs voor het minimaliseren van het risico om binnen tien of twintig jaar een nieuw, gigantisch nucleair passief te hebben. Dat dan toch zou

worden doorgeschoven naar de man in de straat. Ik blijf dus 200% achter onze beslissing staan. Electrabel lobbyde hard om ons koninklijk besluit te wijzigen. Op de raad van bestuur van NIRAS van 26 september 2003 werd de zaak besproken. Maar de raad speelde het voorzichtig. Hij vroeg de regering niet om de beperkingen inzake beleggingen volledig op te heffen. De raad van bestuur van NIRAS vroeg enkel om ook overheidsobligaties van andere dan de Belgische overheid te kopen (bijv. van andere lidstaten van de Europese Unie). De regering ging daar trouwens nog niet op in. Nu ja, wie ook in de toekomst nog minister voor energie zal zijn in dit land, het lijkt me weinig waarschijnlijk dat hij of zij de collega's in de regering ervan zal willen of kunnen overtuigen om de beperkingen volledig op te heffen. Wie gaat zo 'n risico durven nemen? Ik denk dat we in dit dossier een "point of no return" bereikt hebben. De voorzichtige houding inzake het beleggen van de geldmiddelen van NIRAS lijkt me definitief gewaarborgd.

In het belangrijkste dossier zijn we nog geen stap verder: het zoeken naar een oplossing voor het middel- en hoogactief radioactief afval. Onderzoekers overal ter wereld produceerden honderden bladzijden met onderzoeksresultaten en telkens weer luidde het besluit: "Deze problematiek vergt nader onderzoek."

5. HET STUDIECENTRUM VOOR KERNENERGIE IN MOL (SCK)

Het moet triest zijn voor hen: gedurende decennia behoorden ze tot de wereldtop op het vlak van nucleair onderzoek en nu verkeren ze al jaren in totale onduidelijkheid over hun voortbestaan verkeren. Olivier Deleuze had nochtans geprobeerd de “reconversie” van het SCK te lanceren, maar het dossier werd in de kiem gesmoord door de VLD.

Ik overloop hier vrij uitvoerig de geschiedenis van het SCK om dan drie dossiers van dichterbij te bekijken: de onderzoeksreactor BR2, het MYRRHA-project en de poging tot reconversie van het SCK.

Het wetenschappelijk onderzoek op het gebied van kernenergie geraakte tijdens en na de Tweede Wereldoorlog in een stroomversnelling. België leverde aan de VS uranium uit de Congolese mijn van Shinkolobwe voor de eerste atoombommen en voor de ontwikkeling van de atoomindustrie in de VS en Groot-Brittannië. Ons land bleef tot 1955 de belangrijkste leverancier van uranium van de VS en Groot-Brittannië. Het kon er wel een flinke vergoeding voor afdwingen, 600 miljoen Belgische frank. De regering besliste om dat geld in wetenschappelijk onderzoek in de nucleaire sector te pompen. Het grootste deel ging naar een instelling die in 1952 werd opgericht, de “Centre d’Etudes pour les Applications de l’Energie nucléaire”, die later zou uitgroeien tot het SCK. Bij de stichtende leden vond je de top van drie sectoren: de universiteiten en wetenschappelijke instellingen, de administratie en – last but not least, de privé-sector. Toplui van de Generale Maatschappij (met filialen ACEC en Union Minière) waren lid van de raad van bestuur en de voorzitter was de directeur generaal van “Traction et Electricité”, ook al filiaal van de Generale. Op die vervlechting tussen de overheid en de privé-sector, die zich tot vandaag verder zet, ga ik later nog uitvoerig in. Het Centrum kocht in 1953 in Mol een terrein van 190 ha. Verkoper was de Koninklijke Familie. In 1958 werd een tweede terrein van 382 ha gekocht. Tussen 1954 en 1962 was het de grootste bouwterrein van ons land. Er kwam zelfs een eigen residentiële wijk en een hotel voor de talrijke buitenlandse gasten.

Op 8 december 1953 hield de Amerikaanse president Eisenhower op de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties zijn toespraak “Atoms for Peace”. Hij stelde een internationale samenwerking voor om vredelievende toepassingen van kernenergie te promoten. Kernenergie moest uit de militaire sfeer en de civiele toepassingen moesten versneld ontwikkeld worden.

In juni 1954 werd in het Russische Obninsk voor het eerst in de geschiedenis een kerncentrale aan het elektriciteitsnet gekoppeld.

In 1955 werd in Genève de eerste internationale wereldconferentie georganiseerd over de “vredevolle” toepassingen van kernenergie. Het enthousiasme van de deelnemers was enorm: een onuitputtelijke energiebron leek binnen handbereik te liggen.

Reeds in 1956 werd in Mol een eerste kleine kernreactor opgestart, de “BR1”, “Belgian Reactor 1”. Hiermee was ons land, na Frankrijk en Groot-Brittannië, het derde land in Europa dat een operationele kernreactor had. Op 25 maart 1957 ondertekenden de Beneluxlanden, Frankrijk, Duitsland en Italië het Euratom-verdrag. Dat verdrag heeft als doel de vreedzame toepassingen van kernenergie te bevorderen.

In 1961 werd de kernreactor BR2 ingehuldigd, in aanwezigheid van de eerste minister en de Amerikaanse ambassadeur (de VS levert tot vandaag de kernbrandstof voor deze reactor). Deze reactor is nog steeds één van de krachtigste onderzoeksreactoren ter wereld en speelt ook een cruciale rol in de productie van radio-isotopen voor kankerbestrijding. In 1962 volgde dan de kernreactor “BR3”: het was de eerste drukwaterreactor buiten de VS en een voorloper

van onze huidige kerncentrales. De privé-sector leerde er het vak en zou de opgedane kennis later kunnen valoriseren in de kerncentrales in Doel en Tihange.

Een prioriteit van het SCK was het onderzoek naar het gebruik van MOX-brandstof. In 1963 werd voor het eerst ter wereld elektriciteit geproduceerd in een kerncentrale met MOX als brandstof: in de BR3 in Mol-Dessel.

In 1966 gaf de Belgische regering, zonder enig parlementair debat, haar goedkeuring voor de bouw van de eerste kerncentrales (Doel 1 en 2 en Tihange 1).

Vanaf 1970 ging het SCK ook onderzoek doen op andere terreinen, zoals leefmilieu en materialen.

In 1974 gaf de regering, opnieuw zonder het parlement te raadplegen, haar zegen voor nieuwe kerncentrales (Doel 3 en 4 en Tihange 2 en 3). Er volgde een parlementair debat met een opmerkelijke inbreng van West-Vlaamse parlementsleden. Er circuleerden immers geruchten over kerncentrales aan zee of zelfs op een eiland voor de kust. Dat had hen wakker geschud. Minister voor economische zaken Andre Oleffe, een Franstalige christen-democraat, maakte er zich in zijn antwoord makkelijk van af en ging in de tegenaanval: “De veiligste elektriciteitscentrales zijn precies kerncentrales. Je voelt immers de straling onmiddellijk zodat je de centrale kan stilleggen.”

De beroering over kernenergie steeg echter. Zeker de ondoorzichtige besluitvorming deed steeds meer en meer vragen rijzen. In maart 1975 richtte minister Oleffe een overheidscommissie op die het dossier moest bekijken. Ze was zeer eenzijdig samengesteld met nagenoeg enkel voorstanders van kernenergie. In 1976 formuleerde ze haar aanbevelingen: Er kan doorgedaan worden met kernenergie, maar er moet een oplossing komen voor het nucleair afval.

In 1982 bereikte het personeelsbestand van het SCK een record: 1402 mensen.

In 1980 begon het SCK aan de bouw van HADES, een laboratorium, 225 meter diep onder de grond, om er onderzoek te doen omtrent de berging van hoogradioactief nucleair afval.

In de jaren zeventig werd ook in België het verzet tegen kernenergie actief. In 1974 werd VAKS opgericht, de Verenigde Actiegroepen voor een Kernstop. In datzelfde jaar beloofde de regering een parlementair debat over het energiebeleid (dat debat kwam er in... 1982). Op 28 maart 1979 gebeurde het kernongeluk dat niet kon gebeuren. De koeling van eenheid 2 van Three Mile Island in de VS viel uit en de splijtstof smolt grotendeels.

Aan het dumpen van kernafval in zee kwam een einde. Ons land heeft in de periode 1960-1982 zo'n 30.000 ton afval in de zee gekieperd. Sorry, het woord kieperen is misplaatst: de experts hadden het over “zeeberging.”

Op 26 april 1986, om 1.23 uur, explodeerde reactor nummer 4 in Tsjernobyl. Het was het zwaarste kernongeluk ooit. 8,4 miljoen mensen werden blootgesteld aan verhoogde radioactieve straling. Een gebied van ongeveer 150.000 km² - dat is de helft van Italië - in Wit-Rusland, Oekraïne en Rusland werd zwaar besmet. Sinds 1990 is er een duidelijke toename van schildklierkanker bij personen die als kind aan veel radioactieve vervuiling werden blootgesteld. Vandaag zijn er in Groot-Brittannië, op een afstand van 1500 km van Tsjernobyl, 382 boerderijen met zo'n 226.500 schapen, die sinds de Tsjernobylramp onder een speciaal regime functioneren. Lammeren, opgekweekt op radioactief besmette weiden, verhuizen enkele maanden naar “propere” weiden tot de radioactiviteit in het vlees onder de wettelijke norm gedaald is.

Tsjernobyl bracht kernenergie over heel de wereld een gigantisch zware klap toe. Het verzet tegen kernenergie steeg overal spectaculair. In ons land kwam er een jaar later nog een schandaal bij. Het Duitse bedrijf Transnuklear, dat jarenlang nucleair afval uit Duitsland, Zwitserland en Italië naar het SCK voerde, was betrokken in een zwaar schandaal met steekpenningen. Enkele personeelsleden van het SCK waren erbij betrokken. Er volgde een parlementaire onderzoekscommissie - de echte start van de nationale carrière van Jos Geysels,

de latere kopman van Agalev -, een onderzoek door het Hoog Comité van Toezicht en een gerechtelijk onderzoek. Ook het Europees parlement boog zich over de kwestie. Gedurende maanden stond het SCK in het brandpunt van de media. Het SCK werd doorgelicht en hervormd. Voor het imago van de nucleaire sector in ons land waren het ongeluk in Tsjernobyl en het Transnuklear-SCK-schandaal catastrofaal. Eind 1988 verwierp de Belgische regering de plannen voor een achtste kerncentrale in ons land. Ook het avontuur van de “kweekreactoren” liep af. Dat waren speciale reactoren die plutonium zouden kunnen gebruiken als kernbrandstof. In Kalkar (Duitsland) werd in 1973 begonnen met de bouw van zo’n reactor. Achttien jaar later functioneerde de reactor nog steeds niet en schorsten de Duitsers het project. De kostprijs van “Kalkar” was ondertussen opgelopen tot 120 miljard Belgische frank, waarvan de Belgische Staat zo’n negen miljard voor zijn rekening nam. Omdat het niet helemaal zeker was of de reactor goed functioneerde, werd het experiment beëindigd. In 1995 kocht een Nederlander de site en bouwde haar uit tot een succesvol pretpark.

De staatshervorming van 1988-89 had belangrijke gevolgen voor het SCK. De gewesten werden onder meer bevoegd voor hernieuwbare energie. Het SCK werd in 1991 in twee delen gesplitst: de afdelingen die zich bezighielden met gewestelijke dossiers verhuisden naar een nieuwe Vlaamse instelling, het VITO. De andere afdelingen bleven in het SCK. Dit leidde tot de in Europa unieke situatie dat er twee onderzoeksinstellingen waren, gelegen op dezelfde campus, elk met een eigen raad van bestuur, personeelsdienst en boekhouding en met een verschillende politieke voorgedij. Ze houden zich allebei bezig met energie, maar de éne met nucleaire en de andere met niet-nucleaire..., uniek! Zelfs de bibliotheek werd gesplitst. De situatie leidde af en toe tot absurde situaties: materiaalonderzoek valt onder de bevoegdheid van het VITO, tenzij er een link is met radioactiviteit, dan komt het SCK op de proppen. Het spreekt voor zich dat er belangrijke synergieën gemist worden. Hoe dan ook: toen het SCK in 1991 in twee gesplitst werd, waren de hoogdagen van de instelling, die gedurende decennia een instelling van wereldformaat inzake nucleair onderzoek was geweest, al voorbij.

Ik geef nog enkele cijfers. Het SCK heeft nu ongeveer 600 personeelsleden, het VITO 450. Het SCK krijgt zo’n 40 miljoen euro toelage van de federale overheid en ongeveer evenveel inkomsten komen van derden (contracten privé-sector, Europese Commissie etc). Het VITO krijgt zo’n 25 miljoen euro toelage van het Vlaams Gewest en heeft ongeveer evenveel inkomsten van derden.

De onderzoeksreactor BR2

“Deze reactor is bijna 40 jaar en dus moet hij volgens het regeerakkoord volgend jaar dicht”, zei een kaderlid van de milieubeweging ons in 2000. “De BR2 ging van start in 1961. Het paarsgroene regeerakkoord voorzag in de sluiting van alle kerncentrales na 40 jaar, dus volgens het regeerakkoord moeten jullie die reactor van het SCK in 2001 sluiten”, ging hij verder. Olivier Deleuze aarzelde. Hij wist niet dat de BR2 al zo oud was en zijn intuïtie zei hem dat het niet zo simpel was. “Ik ga dat bekijken en laat je iets weten”, antwoordde Deleuze. Na de vergadering vroeg ik onze expert voor nucleaire dossiers advies. “Die reactor wordt onder meer gebruikt voor onderzoek naar de veiligheid van kerncentrales. Hoe beter je het functioneren van een kernreactor kent, hoe meer argumenten je hebt om hem langer te laten draaien. Een deel van het onderzoek dat het SCK uitvoert, komt ook ten goede aan de nucleaire sector. Maar het is moeilijk om af te bakenen welk onderzoek enkel de veiligheid dient en welk onderzoek ook in de kaart speelt van Electrabel. Er is dus een grijze zone. Ik wijs erop dat zonder de BR2 er geen radio-isotopen voor kankerbestrijding meer gemaakt

kunnen worden in ons land. Er zijn wel in andere landen reactoren die ze produceren, maar zonder de BR2 de bevoorrading van die isotopen garanderen, zou heel veel organisatie en goede afspraken vergen en niet zonder risico's zijn. Op termijn zullen er voor de productie van die isotopen geen reactoren meer nodig zijn, maar dat is niet voor morgen." Toen Olivier Deleuze dat vernam, was zijn beslissing onmiddellijk genomen: "Isotopen voor kankerbestrijding? Oké, bel hem dat hij het mag vergeten. Ik ben niet gek. Ik ga toch geen risico's nemen in verband met de bevoorrading van kankerisotopen en me bovendien de – terechte – verontwaardiging en woede van tien miljoen Belgen op de hals halen. Laat de BR2 draaien, zeg het SCK nog eens dat ze geen pronucleair onderzoek mogen doen en sluit het dossier."

Ik bracht de man van de milieuorganisatie op de hoogte van de beslissing van Deleuze. Hij reageerde ontgoocheld, maar stapte niet naar de pers om ons te brandmerken. Dossier gesloten. De BR2 bleef draaien.

MYRRHA

Het SCK beseftte dat de BR2 niet eeuwig kon blijven draaien. Bovendien hadden de nucleaire experts een nieuwe droom: "transmutatie" van nucleair afval. Dat proces zou de levensduur van bepaalde categorieën radioactief afval verminderen van bijv. één miljoen jaar naar honderdduizend jaar. Maar er zou een pak nucleair afval overblijven. Of die transmutatie ooit zou werken op grote schaal was nog niet zeker, ook niet in nucleaire kringen. Daarvoor moest een nieuwe, grote machine gebouwd worden, die MYRRHA zou heten (figuur uit de Griekse mythologie, symbool van vruchtbaarheid en moeder van Adonis). MYRRHA zou geen echte kernreactor zijn, maar een ADS, een "Accelerator Driven System" of "deeltjesversneller-aangedreven systeem". Ik laat het SCK zelf aan het woord: "MYRRHA moet een 25 megawatt subkritische reactor worden, gecontroleerd door een intense neutronenbron die zelf door een hoog-vermogen-deeltjesversneller wordt aangedreven."

MYRRHA zou ook kunnen worden gebruikt voor wetenschappelijk onderzoek en de productie van medische isotopen. MYRRHA zou de BR2 niet alleen kunnen vervangen, maar dus ook nieuwe mogelijkheden bieden, zoals onderzoek naar transmutatie van nucleair afval. De eerste schatting van de kosten van MYRRHA bedroeg 100 miljoen euro, maar tegen het einde van de legislatuur had het SCK het al over 430 miljoen euro. Zoals al zo vaak gebeurd was in de nucleaire sector, lagen de uiteindelijke kosten van een project veel hoger dan de eerste schattingen. Bovendien deed het dossier nog meer vragen rijzen. "Of die transmutatie echt zou kunnen worden toegepast op industriële schaal tegen een betaalbare prijs weten we niet, maar als we het niet onderzoeken, zullen we het nooit weten, mijnheer de kabinetschef." Electrabel bleek trouwens niet bereid om met extra geld over de brug te komen. Dat bewees ook dat er nog veel twijfels over het project waren. De factuur zou dus voor de belastingbetaler zijn. Samengevat: "Geachte samenleving, door een bepaalde technologische keuze in het verleden waarover we nooit jullie mening gevraagd hebben, hebben we een erfenis aan nucleair afval waar niemand goed blijf mee weet. Wil u dus, beste samenleving, ons de volgende decennia nog een paar miljard euro geven, dan kunnen we de levensduur van dat afval misschien een beetje verminderen? Als het niet lukt, dan hebben we ondertussen toch heel interessant wetenschappelijk onderzoek gedaan en vele onderzoekers een boeiende job gegeven." Het deed ons denken aan de ontwikkeling van de zogenaamde kweekreactoren jaren terug. Dat soort reactoren zou volgens de believers voor een eindeloze energievoorziening zorgen. Er werden miljarden oude Belgische frank belastinggeld in het onderzoek gepompt en een paar reactoren gebouwd. Maar de droommachine werkte niet. Het geld was opgesoupeerd, een paar grote nucleaire kerkhoven bleven over en de factuur van de sanering ging zoals gewoonlijk naar de belastingbetaler. Zo'n avonturen nooit meer.

Toen we in een interne nota van NIRAS lazen we dat transmutatie “zich economisch alleen kon inschrijven in een toestand van verdere ontwikkeling van de nucleaire energie, via een nieuwe generatie van kernreactoren”, was de beslissing snel genomen. Geen euro overheidsgeld voor dit project. We konden het SCK niet verbieden met eigen middelen het onderzoek te financieren, maar zonder overheidsgeld zouden ze niet ver komen. Het SCK reageerde ontgoocheld op de beslissing van Deleuze, maar sportief: ze aanvaardden de beslissing en stapten niet naar de pers of de andere regeringspartijen om te proberen ons standpunt te wijzigen.

DE RECONVERSIE VAN HET SCK

Olivier Deleuze wou geen harde confrontatie met het SCK. De meeste van hun activiteiten waren trouwens voor ons oké: productie van medische isotopen en wetenschappelijk onderzoek naar de veiligheid van kernreactoren en nucleair afval. Een deel van hun onderzoek zat in de grijze zone, maar de autonomie van het SCK was bij koninklijk besluit verankerd. De raad van bestuur was begin 1999 voor zes jaar vernieuwd en er zaten geen bondgenoten in. Deleuze had andere prioriteiten: de kernuitstap en het Kyotodossier. In dat laatste dossier was één van de problemen het gebrek aan financiële middelen en personeel. Zelfs met een goed klimaatplan zou je het niet ver brengen. Want je had op federaal vlak noch personeel, noch geld om iets te doen. Was het niet jammer dat in het SCK tientallen onderzoekers een onzekere toekomst hadden? Ze waren actief in een domein dat anachronistisch aan het worden was. En dat terwijl er voor het klimaatdossier, hét dossier van de volgende decennia, nauwelijks personeel was. Olivier Deleuze stemde in met mijn voorstel om te proberen het SCK als nieuwe, bijkomende opdracht “duurzame ontwikkeling” en “klimaatbeleid” te geven. Er zouden trouwens de volgende jaren tal van onderzoeksopdrachten inzake klimaatbeleid gegeven worden, zowel door de privé-sector als door overheden. Die markt van studieopdrachten was dus een interessante kans voor het SCK.

Daarnaast zouden we een fonds van zo’n 25 miljoen euro per jaar, dat toen nog via het Controlecomité voor de elektriciteit en het gas besteed werd aan rationeel energiegebruik, proberen te heroriënteren voor klimaatbeleid.

De eerste contacten met het SCK over hun nieuwe opdracht waren heel positief. Ze stonden open voor onze vraag en werkten met ons kabinet een eerste nota uit. De raad van bestuur van het SCK reageerde verdeeld. Eén bestuurder, met VLD-etiket, zetelde ook in de raad van bestuur van het VITO. Hij vreesde dat het SCK opdrachten van het VITO zou wegsnoepen. Maar uiteindelijk keurde de raad van bestuur de nieuwe opdracht toch goed. Stap één was gezet. Nu nog de andere kabinetten. De socialisten gaven zonder probleem hun zegen. Luc Coene echter blokkeerde het dossier. Onbespreekbaar. Zonder veel uitleg. Coene was (en is) een grote freak van kernenergie en had het echt niet op Deleuze begrepen. Maar zag Coene niet in dat deze nieuwe opdracht het SCK nieuwe mogelijkheden bood? Vreesde hij dat we bezig waren met een groot manoeuvre om het nucleair onderzoek van het SCK af te bouwen? Of handelde hij gewoon in afspraak met de VLD in de Vlaamse regering die het terrein van het VITO afschermde? Het is me nooit duidelijk geworden. De “beste kabinetschef van de Wetstraat” had een reuze-opportunititeit voor het SCK verprutst.

Het tweede luik van het dossier ging wel vlot. Het Controlecomité voor de elektriciteit en het gas had een budget voor de promotie van rationeel energiegebruik. Maar eigenlijk was dat een gewestelijke bevoegdheid. Bovendien zou het Controlecomité afgeschaft worden. Deleuze stelde Vande Lanotte voor om dat fonds te bewaren op federaal vlak en het via een wet te verankeren en te besteden aan klimaatbeleid. Vande Lanotte ging onmiddellijk akkoord. Dit lieten de liberalen wel vlot passeren. Sinds vorig jaar beschikt de federale overheid dus jaarlijks over 25 miljoen euro extra voor klimaatbeleid. Dat is een stijging van het budget met

een factor 100! De ministers voor leefmilieu in de paarse regering, eerst Freya Van den Bossche en nu Bruno Tobback, kregen dus een heel mooie startpremie.

Nawoord

De onderzoeksreactor BR2 van het SCK functioneert nog steeds. Ik neem aan nog voor ettelijke jaren. Wat de medische isotopen betreft, hoop ik dat de nieuwe Europese Commissie een initiatief neemt. Draag alle infrastructuur en productiecentra van medische isotopen in de verschillende Europese lidstaten over naar de Europese Unie, onder beheer van de Europese Commissie (die ten andere al nucleaire onderzoeksinstellingen heeft). Dat zou veel logischer en efficiënter zijn dan de huidige regeling. Bovendien zou “Europa” met een zeer positief project kunnen uitpakken: “Europa vecht tegen kanker.”.

MYRRHA heeft een nieuwe kans gekregen. Na Olivier Deleuze werd de Franstalige liberaal Alain Zenner gedurende enkele weken staatssecretaris voor energie. Eén van de weinige beslissingen die hij nam, sloeg op MYRRHA. Het SCK mocht van hem opnieuw overheidsgeld voor MYRRHA gebruiken. De opvolgers van Zenner, de ministers Moerman en Verwilghen, bleven op die lijn. Dat is een heel trieste beslissing en een belangrijke bocht van paars ten opzichte van het beleid van paarsgroen. Maar ik geloof niet dat MYRRHA er ooit komt. Er is gewoon geen geld voor. De kosten worden vandaag geschat op 430 miljoen euro en zoals steeds met dat soort projecten zal de factuur wel nog flink oplopen. Zo’n pak geld hebben het SCK en de federale overheid niet. De Europese Commissie kan een beetje geld op tafel leggen, maar aangezien er concurrerende projecten in andere Europese landen zijn, is dat ook niet vanzelfsprekend. MYRRHA zal dus volgens mij in de planfase blijven. Dit project lijkt me niet meer dan een tot mislukken gedoemde poging van een groep mensen die nog niet doorhebben dat de nucleaire dromen definitief aan het verwasemen zijn.

Een aspect dat zeker nog verder onderzoek vergt, is de “wisselwerking” tussen de privé-sector en het SCK. De privé-sector heeft bij het SCK heel veel kennis en vaardigheden opgedaan over kerncentrales, die ze later nuttig heeft kunnen valoriseren bij de uitbating van de kerncentrales in Doel en Tihange. Anderzijds heeft de privé-sector een deel van zijn afval bij het SCK laten opslaan en verwerken waarbij het heel twijfelachtig is of ze wel de volledige factuur betaald heeft. Anders gezegd: alles wijst erop dat de privé de baten van het SCK sterk heeft kunnen valoriseren en een deel van zijn factuur richting SCK heeft kunnen doorschuiven. Een onderzoek van het Rekenhof zou hier zeker welkom zijn, zodat zonodig een financiële rechtzetting kan gebeuren.

Wat de toekomst van het SCK zelf betreft, waag ik me in deel III van dit boek aan een voorspelling. Vroeg of laat wordt het SCK volgens mij overgeheveld naar het Vlaams Gewest en gefusioneerd met het VITO.

6. HET EINDE VAN HET ELECTRABELMONOPOLIE

PAARSGROENE HOOGSPANNING

Begin '99 wist Electrabel dat er tumultueuze jaren op komst waren. Europa verplichtte ons land een einde te maken aan het monopolie van Electrabel en een vrije markt te creëren. De basiswet was onder de regering Dehaene nog gepubliceerd. De nieuwe regering moest nu tientallen uitvoeringbesluiten uitvaardigen en grote, strategische beslissingen nemen. Stof dus voor onderhandelingen. Toen de bevoegdheid energie in juli '99 naar een groene staatssecretaris ging, kwam dat hard aan. De oude aanpak van akkoorden in de salons dreigde in het gevaar te komen. Wat een goede inschatting was.

De liberalisering of openstelling van de elektriciteitsmarkt zou gedurende vier jaar een groot deel van de tijd van het kabinet Deleuze innemen. Nieuwe wetten, tientallen uitvoeringsbesluiten, een "regulator" oprichten, een "netbeheerder" aanduiden..., het waren allemaal dingen die niemand ooit in België gedaan had. De situatie in andere landen gaf je wel inspiratie, maar elk land was anders. Pionierswerk dus. Interessant was dat we van de openstelling van de markt gebruik maakten om de reuzewinsten van Electrabel af te toppen ten voordele van de gezinnen en om een zeer sociaal energiebeleid uit te bouwen. Het sociaal fonds werd verzesvoudigd en de sociale tarieven gingen met 80% naar beneden. Nieuw voor mij was dat in al die interkabinettenvergaderingen en discussies belangrijke breuklijnen in ons land op soms dramatische wijze zichtbaar werden. Met als uitersten Ecolo en de MR, twee werelden. De multiculturele samenleving.

Voor ik het over de houding van de liberalen heb, licht ik kort twee technische kwesties toe. "Als jullie de elektriciteit goedkoper maken, zal er nog meer verspild worden, en dat is toch niet ecologisch verantwoord?" We kregen het vaak te horen. Het antwoord is simpel. Je hebt enerzijds de tarifiering van elektriciteit, die economisch correct moet zijn, die geen monopolierente mag bevatten. Bovenop de tarieven komen dan belastingen voor een sociaal fonds, een fonds voor hernieuwbare energie enz. Het kan natuurlijk niet de bedoeling zijn het gebruik van elektriciteit te ontmoedigen door Electrabel economisch onverantwoord hoge tarieven te laten aanrekenen. Tweede kwestie: liberalisering is geen deregulering, maar noodzaakt regulering. De vrije markt is niet iets dat er vanzelf gekomen is, maar een "constructie". De vrije markt is gemaakt door mensen in parlementen, regeringen en administraties die de regels ervan hebben vastgelegd. Een markt waar elektriciteit geproduceerd, verkocht en gekocht wordt, stelt zeer complexe problemen. De handel gebeurt via een netwerk, de elektriciteitsleidingen. Die hebben op sommige plaatsen een beperkte doorvoercapaciteit. Met andere woorden: er zijn fysieke beperkingen aan de elektriciteitshandel. Daar komt nog eens bij dat je elektriciteit niet kan stockeren: alle elektriciteit die geproduceerd wordt, moet op hetzelfde moment geconsumeerd worden. Bovendien is de handel in elektriciteit zeer weinig "elastisch": ook al stijgt de prijs, de afname daalt nauwelijks, want je hebt die elektriciteit immers nodig in je bedrijf of gebouw. De klassieke marktregels zijn hier niet zomaar van toepassing. Wie in zo'n situatie wil vermijden dat één of twee grote spelers misbruik maken van hun positie op de markt, moet regels uitvaardigen. De Belgische elektriciteitsmarkt is bovendien één van de moeilijkste in Europa: één grote speler (Electrabel) heeft bijna de volledige productie, handel en verkoop in handen. Samengevat: een goed functionerende elektriciteitsmarkt in ons land is niet evident. Wat gebeurt er als de elektriciteitsmarkt niet goed functioneert? Sommige klanten betalen dan economisch onverantwoorde prijzen terwijl sommige verkopers economisch onverantwoorde

winsten boeken. Dat is noch voor de koopkracht van de gezinnen, noch voor de concurrentiekracht van de ondernemingen goed. De politicus die dat wil vermijden, moet erover waken dat de elektriciteitsmarkt goed functioneert. Hij moet de markt "reguleren". Of: liberalisering noodzaakt regulering. Vreemd? Ja, op het eerste gezicht. Maar sla er alle dikke boeken over de elektriciteitsmarkt op na en kijk maar naar de liberalisering in Groot-Brittannië: daar wordt flink gereguleerd, anders werkt het niet. Het spreekt voor zich dat Electrabel geen enkel belang had bij een stevige regulering en hard lobbyde om zoveel mogelijk marge te behouden. Terwijl de nieuwkomers op de markt en verenigingen zoals Test-Aankoop juist wel pleitten voor een duidelijke en correcte regulering. Die breuklijn liep ook dwars door de regering en zorgde voor honderden uren discussies op de tientallen en tientallen interkabinettenvergaderingen. Schrijven we in dit koninklijk besluit een artikel dat goed is voor Electrabel of schrijven we er één dat goed is voor de concurrenten? Waarbij de concurrenten vooral buitenlandse bedrijven waren en Electrabel, in theorie toch, een Belgisch bedrijf.

“Je bent naïef, Luc, dat merk je toch. Sinds de oprichting van de SN Brussels Airlines hebben ze een bocht genomen, de liberalen plooiën nu voor Electrabel!” De socialisten waren ervan overtuigd. Tractebel, de hoofdaandeelhouder van Electrabel, had een sleutelrol gespeeld in de oprichting van SN Brussels Airlines. In de ogen van het grote publiek waren het de oude rakkers Lippens en Davignon die de nieuwe luchtvaartmaatschappij hadden gelanceerd. Maar Tractebel had een pak geld op tafel gelegd en gedurende maanden haar topkaderlid Emmanuel van Innis gedetacheerd om het nieuwe bedrijf op te starten. De houding van de VLD was inderdaad veranderd. In het begin hadden ze vrij goed samengewerkt met ons om het monopolie van Electrabel te beëindigen. Nogal wiesde voor een liberale partij. Maar vanaf zowat begin 2002 werd het veel lauwer. De opmerking van de socialisten was dus niet uit de lucht gegrepen, maar ik kon ze niet hard maken.

Voor de MR ligt het simpeler. Ze hebben gewoon vier jaar lang de belangen van Electrabel verdedigd. Zonder gêne. Ze ontkenden niet dat het amendement dat ze indienden op artikel honderd en zoveel van het technisch reglement van het hoogspanningsnet letterlijk de tekst was die ze een uur voordien van Electrabel gekregen hadden. Ze checkten ook niet welke gevolgen dat amendement zou hebben, wie eraan zou verdienen op kosten van wie. Het kwam van de vrienden, dus was het oké.

Het wereldbeeld van de Franstalige liberalen, en in grote mate ook dat van de Vlaamse liberalen, was geconcentreerd rond bedrijven die welvaart creëren. Dat moet je heel letterlijk nemen. De creatie van rijkdom door bedrijfsleiders is de kern van alles, punt uit! Nu ja, er is ook de verdeling. Die gebeurt op de eerste plaats in het bedrijf, bijv. op een directiecomité van het bedrijf waar beslist wordt over de winst die jaarlijks wordt uitgekeerd aan de aandeelhouders (al is dat wettelijk gezien een bevoegdheid van de algemene vergadering, maar dat is theorie). Er is ook de discussie met de andere maatschappelijke elites over de verdeling van die welvaart: met de vakbonden over de lonen, met politici over de hoogte van de belastingen. Maar het focuspunt is de welvaartscreatie en al de rest is afgeleide materie. De overheid is een noodzakelijke last, bemoeial of sta-in-de-weg. Zoals Ronald Reagan ooit zei: “Government isn’t the solution to our problems; government *is* the problem.” Daarbij wordt wel gemakshalve vergeten dat onze creatieve en dynamische ondernemers naar school geweest zijn en dat die scholen geld kosten aan de samenleving, om maar één voorbeeld te geven. De financiering van gemeenschapsvoorzieningen is voor hen echter geen punt. Niet alleen omdat voor hen wellicht een flink deel van die voorzieningen maar best geprivatiseerd kan worden, maar ook omdat het uit hun gezichtsveld ligt. Bedrijven, aandelen, economie,

cash flows en dividenden, daar is hun mens- en wereldbeeld rond geïntereerd. De staat mag wel opdraven als de privé-sector er zelf niet uit geraakt. Ik geef twee voorbeelden. De verzekering van export naar sommige risicolanden lukt niet als je het aan de privé overlaat en dus heb je een overheidsinstelling nodig voor die taak (Delcredere). Het bergen van nucleair afval is een te moeilijke klus voor de privé-sector en dus is een overheidsinstelling noodzakelijk (NIRAS), waarbij de privé-sector dan wel over grote dossiers medebeslissingsrecht afdwingt.

Nu is het uiteraard prima dat er mensen zijn die risico's nemen, geld investeren, een bedrijf oprichten en zeg maar ramen en deuren produceren. Een ondernemer die met respect voor wet en samenleving welvaart creëert, verdient uiteraard alle waardering. Maar zoals ik zei, zijn er een pak gemeenschapsvoorzieningen die heel belangrijk zijn voor de samenleving. En voor socialisten en groenen is er niet enkel de vraag over de productie van welvaart, maar ook de vraag over de verdeling van de welvaart. De groenen voegden er een nieuwe vraag bij: welke welvaart produceren we? Gebruiken we tropisch hardhout voor die ramen of deuren, of niet? Als groenen hebben we, tussen haakjes, helaas het eerste aspect, de productie van welvaart, veel te veel verwaarloosd. Waardoor de kritiek van het bedrijfsleven en van VLD en CD&V begin 2003, dat de groenen gevaarlijk waren voor de samenleving, aan kracht won. Zeker in economisch slechtere tijden zoals in het voorjaar 2003, het klimaat waarin de verkiezingen van 18 mei plaats hadden. Het blijft voor elke politieke partij een grote uitdaging om een goed evenwicht te vinden tussen die drie polen, productie, verdeling en definiëring van welvaart. Onevenwichten kunnen genadeloos afgestraft worden door de kiezer.

Wat de opening van de elektriciteitsmarkt betreft, ging de MR dus niet bestuderen hoe het in Groot-Brittannië of Noorwegen gebeurd was. Laat staan dat ze er een professor zouden over opbellen. Geen theorie, laat staan ideologie. Wel neen. De vrienden, de kennissen van hun socio-culturele groep, zouden wel weten wat er moest gebeuren. Dat liep al decennia zo en had zijn nut bewezen. Je contacteert dus naargelang het dossier Electrabel, Distrigas, Totalfina..., waar mensen uit jouw wereld de touwtjes in handen hebben. Waar er zeker familie werkt, op hoog niveau, en vrienden. Die je zaterdagavond op het huwelijksfeest van die en die ontmoet, of zondagnamiddag op de golf in Waterloo. Complotten moet je daarin niet zien, al heb je die uiteraard, overal trouwens. Die mensen hebben, zeker in de energiesector, nooit een ander systeem gekend. In sommige gevallen worden ze natuurlijk wel gedwongen om samen met de voorzitters van de vakbonden te overleggen, of met enkele toppolitici. Maar het bleven chefs die samen akkoorden sloten. Liefst discreet. Zonder publiek debat, ver van regering en parlement. Als de formule decennialang zo goed gewerkt had, waarom ze dan veranderen? Discretie siert ons toch? Discretie is toch een achtenswaardige code van onze stand? In hele sectoren van de samenleving was die aanpak al lang voorbijgestreefd, maar in de energiesector zeker niet. Die verfijnde besluitvorming van een beperkt en select groepje mensen werd in juli '99 totaal overhoop gegooid door een kerel die - zonder das en met oorring! - niet eens op hun recepties binnen zou mogen, maar nu wel even staatssecretaris voor energie was.

Het klikte niet tussen Gérard Mestrallet en Olivier Deleuze, dat zag je onmiddellijk. De grote baas van Suez, hoofdaandeelhouder van Tractebel en dus baas van Electrabel, had een afspraak gevraagd met Deleuze. Naast hen waren ook Jean-Pierre Hansen, patron van Tractebel en ik aanwezig. Twee werelden: de Franse topindustriële en de Brusselse Ecolo'er. Er lag Mestrallet en Hansen één zaak dwars. Dat we hen niet steunden. De concurrentie op de Europese markt werd bikkelhard. Er waren belangrijke fusies in de sector die leidden tot zeer grote ondernemingen wat het Electrabel niet makkelijk maakte. In andere landen werden de

elektriciteitsbedrijven volop gesteund door hun regeringen, ook al ging men daarbij in de grijze zone van wat mocht en niet mocht van Europa, of zelfs in de rode zone. Wij deden daar niet aan mee. En dus waren we “tegen” hen. Wie ons niet helpt, werkt ons tegen. Schande, vonden ze dat. Ze zegden het niet, maar het bleek uit alles, het klonk later zo dikwijls: “Wij zijn het belangrijkste industriële bedrijf van het land, we zorgen voor duizenden jobs, voor miljoenen euro belastinggeld voor de overheid. En jullie voeren een politiek tegen ons!”. Het gesprek tussen Mestrallet en Deleuze cirkelde rond die kwestie braafjes heen en leidde dus tot niets. Misschien hadden we rechtuit moeten spreken: “Mijnheer Mestrallet, wij willen inderdaad een groot en sterk Electrabel. Dat zich ontwikkelt tot één van de grote spelers op de Europese energiemarkt. Het zou een goede zaak zijn voor ons land, voor zijn energiebevoorrading, voor de jobs, de knowhow. Maar niet tegen elke prijs. Niet ten koste van hoge elektriciteitsrekeningen voor gezinnen en bedrijven en nog lagere belastingen. Trouwens, welke garantie hebben wij dat de onverantwoorde monopoliewinsten die jullie in België boeken naar investeringen in België gaan? Vroeger hadden de Belgische regering en de sociale partners nog iets te zeggen over die investeringen en over de verdeling van de winsten, maar dat is gedaan. Welke garantie heeft de Belgische samenleving dat jullie economisch onverantwoorde monopoliewinsten niet gewoon naar de aandeelhouders van Electrabel gaan, voor de helft dus Suez, een Frans bedrijf?”

Het gesprek tussen Mestrallet en Deleuze herinnerde me aan mijn ontmoeting zo’n tien jaar eerder met Roger De Clerck, topman van Beaulieu. Ik had als jong parlamentslid Beaulieu echt op de hielen gezeten: de onwettelijke overheidssteun aan Fabelta Zwijnaarde, de ongezonde arbeidsomstandigheden bij Fabelta Ninove, als een pittbul had ik me in de dossiers vastgebeten. De Clerck nodigde me uiteindelijk uit op hun hoofdzetel om “een aantal misverstanden recht te zetten.” Helaas begreep ik door zijn West-Vlaams dialect niet de helft van wat hij zei. Maar dit was toch duidelijk: hoe hij zijn bewondering uitsprak voor PS-voorzitter Spitaels die erin geslaagd was om van Europa 100 miljard frank los te krijgen voor Henegouwen, terwijl de Vlaamse politici hun bedrijven aanvielen, en “wij, bedrijfsleiders, voor zoveel jobs en welvaart zorgden.” Identiek hetzelfde discours. Een bedrijfsleider die er zich niet voor schaamde om via politieke vrienden staatssteun binnen te halen die de concurrentie totaal vervalste, om daarna even op de politieke klasse in te hakken. Gelukkig waren niet alle bedrijfsleiders zo’n cowboys.

Dat was dus de kern van de zaak, de monopolierente van Electrabel, de rode draad doorheen de discussies over zo’n 35 koninklijke besluiten, een paar honderd interkabinettenvergaderingen en tientallen discussies op kern en ministerraad. Electrabel had bij het begin van de paarsgroene regering nog altijd een flinke monopolierente. Die zou dus afgebouwd worden. Maar aan welk tempo en tot welk niveau? Het was een brute machtsstrijd over honderden miljoenen euro per jaar meer voor Electrabel en minder voor de consumenten, of omgekeerd. Studies en cijfers werden gebruikt en gemanipuleerd dat het een lieve lust was. Als het de eigen winkel maar goed uitkwam. Nu ik de balans opmaak, heb ik gemengde gevoelens over onze resultaten. De experts van de vakbonden zeggen dat we een historische correctie aangebracht hebben, in het algemeen belang, in het belang van de consumenten, zeker rekening houdend met de aanwezigheid van de liberalen in de regering en de macht van Electrabel. De elektriciteitstarieven van de gezinnen waren tegen het einde van de legislatuur voor de meeste gezinnen op het niveau van de buurlanden gebracht, maar gezien de lagere kostprijs van ons productiepark hadden die nog kunnen zakken. Voor de KMO’s was de zaak niet geregeld. Ze bleven 10 tot zelfs 20 % te veel betalen voor hun elektriciteit. Er zat dus nog meer in, maar de politieke wil om verder te gaan was er niet. Het smaakte telkens weer bitter vast te stellen dat liberale toppolitici voor de belangen van één bedrijf kozen, ten koste van de KMO’s.

Het systeem was geniaal. Je zorgde ervoor dat wie besliste over de monopolierente zijn deel van de koek kreeg:

- Electrabel mocht hoge winsten boeken en zijn aandeelhouders verwennen.
- De grote Belgische topbedrijven genoten van extra lage elektriciteitstarieven.
- De politici waren via hun gemeenten en intercommunales belangrijke aandeelhouders in de sector en kregen gul dividenden toegestrooid. Bovendien zetelden tal van burgemeesters en parlementsleden in raden van bestuur van intercommunales waar ze nog zitpenningen kregen. Die politici zouden dus, zowel in het belang van hun gemeenten als in hun eigenbelang, het systeem met hand en tand verdedigen.
- De vakbonden trachtte je monddood te maken door hen inspraak te geven in de investeringspolitiek van Electrabel en door de concuriepositie van de grote industriële bedrijven die veel mensen tewerkstellen te steunen door lage elektriciteitstarieven. De werknemers in de sector kregen zeer hoge lonen zodat ook zij het pact met hand en tand verdedigden.

Wie betaalde echter de rekening van deze Sint-Niklaas-politiek? Degenen die niet aan tafel zaten: de gezinnen en KMO's. Dit zonder dat ze het echt beseften. Daarom protesteerden ze ook niet. En hop, je was vertrokken voor vele jaren. Het is helaas geen karikatuur. Het was een geniale constructie. In 's lands belang. Uiteraard.

Alles begon in het begin van de jaren vijftig. De Belgische economie slabakte en de politieke en sociale verhoudingen lagen moeilijk. De Koningskwestie had het land op de rand van de splitsing gebracht en was nog niet verteerd. Nu verscheurde de schoolstrijd de Belgische samenleving. In de elektriciteitssector waren een heel reeks van ondernemingen, privé en publieke, actief, zonder dat er een duidelijk overheidsbeleid was. De vakbonden waren de hoge elektriciteitstarieven beu en vroegen maatregelen. Het ABVV ging een stap verder en vroeg op zijn congres van 30 en 31 oktober 1954 de nationalisering van de elektriciteitssector. De elektriciteitssector stond op zijn kop en reageerde direct. Ze vroegen onderhandelingen met de vakbonden. Het patronaat was ook verontrust: een staking in de elektriciteitssector treft onmiddellijk grote delen van de industrie. Het patronaat heeft alle belang bij een structurele en langdurige pacificatie in deze sector. De elektriciteitssector en de vakbonden startten onderhandelingen. Het patronaat schoof ook aan tafel en de regering stuurde waarnemers. Maandenlange onderhandelingen resulteerden in een uniek Belgisch compromis, op 15 juli 1955. Het was een origineel en zeer effectief pacificatiepact. Er werd niet genationaliseerd, de private aandeelhouders behielden hun eigendomsrechten. Maar de sector moest worden gerationaliseerd en bovendien - du jamais vu- moesten de bedrijven aan de vakbonden inzage geven in hun kostenstructuur. Ze moesten dus hun boekhouding op tafel gooien. De vakbonden wilden zicht hebben op de inkomsten en uitgaven van de sector en kunnen controleren of de elektriciteitstarieven redelijk waren. Ze wilden ook controleren of er niet te veel winst naar de aandeelhouders ging. Het was dé grote vernieuwing. Om die controle mogelijk te maken werd het Controlecomité voor de elektriciteit opgericht. Niet bij wet, maar bij conventie, met als leden de sector, de vakbonden en het patronaat. De regering was enkel "waarnemer" (pas in 1982 kreeg het Controlecomité een wettelijke basis, maar dat veranderde niets aan zijn werking).

In de eerste jaren van het bestaan van het Controlecomité volgde al een belangrijke daling van de elektriciteitstarieven. Voor de gezinnen daalden de tarieven in de periode 1954-1959 met niet minder dan 15 %. Ook de rationalisering van de elektriciteitssector ging van start. Overnamen en fusies volgden. Die zouden decennia duren. Bij de start van het Controlecomité waren er 36 privé-bedrijven in de sector actief. Onder druk van het Controlecomité en technologische en economische factoren (steeds grotere centrales) zouden

er in de jaren tachtig maar drie groepen overblijven, die dan nog onderlinge banden hadden via gemeenschappelijke bestuurders en via een netwerk van financiële participaties. In 1989 werd beslist om ze samen te smelten tot één bedrijf, Electrabel, zodat in de feiten een totaal monopolie ontstond.

Gedurende decennia zou het Controlecomité beslissen over tarieven, over rentabiliteit van de sector, over openbare dienstverplichtingen, sociale tarieven en rationeel energiegebruik, vanaf 1963 ook in de gasector. Het Controlecomité zou ook zwaar wegen op de investeringspolitiek van de sector, dit via de “uitrustingsplannen voor de elektrische productiemiddelen”. Die plannen bevatten de investeringen in nieuwe centrales. Al die discussies en beslissingen gebeurden ver weg van pers en publiek, van Kamer en Senaat. Maar met de impliciete instemming van de top van de traditionele partijen.

Het Controlecomité is nooit een regulator geweest in de zin van de CREG, de regulator die wij aanstelden. Het was een klein secretariaat, meer niet. De echte berekeningen van uitgaven en inkomsten werden door de sector zelf gemaakt. Bovendien controleerde het Controlecomité niet of een bepaalde uitgave verantwoord was. Voor de bouw van het hoogspanningsnet werden bijv. dure studies besteld bij ondernemingen verbonden met Electrabel. Zo werden er op subtiële wijze geldstromen in de richting van dezelfde spelers georganiseerd. Het Controlecomité aanvaardde dat allemaal.

Heel belangrijk was dat de grote elektriciteitsverbruikers altijd voordelige tarieven kregen. Dat was goed voor hun concurrentiepositie en dus waren de grote patroons van Arcelor, Umicore en andere BASF's tevreden. Precies die grote bedrijven hadden het voor het zeggen bij het VBO. De vakbonden, die in die oude industriële sector toch nog veel leden en veel macht hadden, zagen die lage tarieven voor de grote bedrijven uiteraard ook zitten. Bovendien was het door deze lage tarieven voor die bedrijven zelden rendabel om een eigen centrale te bouwen. Want dat wou de elektriciteitssector absoluut vermijden, anders zouden ze de controle over het systeem verliezen. Dit systeem heeft gedurende een zekere tijd nut gehad. Ons land kreeg een zeer goed productiepark (helaas met een groot kernpark), een veilig hoogspanningsnet, er kwamen sociale tarieven en de gemeenten verdienden er via hun participaties in de sector ook een stuiver aan. Maar er waren zware perverse effecten en het systeem was totaal ondoorzichtig. Het Controlecomité verstopte zich voor pers en publiek en vermeed, zeker de laatste jaren, elk debat over haar beleid. Begrijpelijk, want dat was echt niet meer te verantwoorden. De elektriciteitstarieven hadden zeker sinds 1995 flink kunnen dalen, want een groot deel van de elektriciteitscentrales was afgeschreven. Maar het Controlecomité voerde die prijsdaling selectief en traag door. De gezinnen en KMO's moesten jaren wachten op de prijsdalingen waar ze eigenlijk recht op hadden. Terwijl het rendement van Electrabel zeer hoog bleef en de gemeentelijke inkomsten zelfs nog stegen. Dat laatste zette zware druk op de politici om niet tussen te komen. De partijvoorzitter die hieraan zou geraakt zou hebben, zou onmiddellijk al zijn burgemeesters over zich gekregen hebben. En dus gebeurde er niets. De politieke elites waren gegijzeld, hun instemming afgekocht. Een geniaal mechanisme. *Wie erin meedraaide, verdiende er ook aan, en zweeg dus.* Tot dus in de zomer '99 Olivier Deleuze bevoegd werd voor energie en reeds op 20 augustus '99 in La Libre Belgique zei: “Moi, mon instrument c'est la loi, et non le deal.” De eindfase van een tijdperk was begonnen, het mechanisme zou gaan sputteren. De Europese richtlijn in verband met de opening van de elektriciteitsmarkt creëerde een fantastische kans, want heel de sector moest worden hervormd. Die kans hebben we genomen: einde van de pacts en conventies, afbouw van de economisch onverantwoorde cadeau's, uitbouw van een sociaal energiebeleid, nadruk op hernieuwbare energie en warmtekrachtkoppeling en installatie van een sterke en onafhankelijke regulator, de CREG, die de markt moet bewaken. Op vier jaar tijd was dat een hele klus, zeker met een kleine administratie en grote tegenstanders. Maar ook hier geldt: aan het Belgische systeem van pacts gesloten in alle

discretie ten koste van de gewone man kwam maar een einde dankzij een extern feit, de Europese richtlijn. Ook hier rijst de vraag of de Belgische politieke klasse sterk genoeg is om echt grote veranderingen met economisch impact af te dwingen.

De relatie “Controlecomité / regering” was bizar. Het Controlecomité was zeer autonoom, qua cultuur nog meer dan op papier. Ik zat er wel als “afgevaardigde van de regering”, maar werd, zeker door het VBO en de sector, beschouwd als verstoorder van de “overlegcultuur”. Wat ik ook was. Mijn relatie met de vakbonden was wel goed. We hadden hetzelfde doel. En voor het eerst hadden ze een regeringsafgevaardigde die er 100% tegenaan ging, en geen rekening moest houden met de aandeelhouders van Electrabel of de burgemeesters. Organisaties als Test-Aankoop hebben de vakbonden vaak gekapitteld voor hun rol in het Controlecomité, maar gedurende de jaren die ik meegemaakt heb, was die kritiek niet terecht. De vakbonden wisten dat het systeem, ondanks hun verzet, ontspoord was en probeerden eruit te halen wat mogelijk was.

Op onze vraag had de regering in april 2000 beslist dat de elektriciteitstarieven stapsgewijs tegen juli 2002 tot het niveau van de buurlanden moesten dalen. Drie jaar lang hebben we via brieven en interventies het Controlecomité moeten dwingen dat ook uit te voeren. Elke stap was opnieuw een gevecht. Gelukkig ging Test-Aankoop er een paar keer per jaar hard tegenaan. Dat was niet leuk voor ons, want hun persberichten bewezen dat we het probleem nog niet opgelost hadden. Maar die druk was nuttig. Uiteindelijk keurde het Controlecomité in de periode 1999-2003 voor 25 miljard BEF tariefdalings goed. Voor een deel werden die weliswaar geneutraliseerd door stijgende brandstofprijzen en de inflatie, zodat de consument het nauwelijks merkte op zijn factuur. Maar economisch gezien was het een historische correctie. Terwijl in 1999 de elektriciteitsfactuur van onze gezinnen wel 20% hoger was dan die van de gezinnen in de buurlanden, lag in 2003 de lat nagenoeg gelijk.

“Ik ben uiteraard niet tegen een snellere opening van de markt”, zei Tony Vandeputte, afgevaardigd bestuurder van het VBO, in het begin van de legislatuur tegen Olivier Deleuze. Ik kon mijn oren niet geloven. Het VBO zou toch dag en nacht moeten lobbyen om de elektriciteitsmarkt open te breken? Niets was minder waar. De grote elektriciteitsverbruikers hadden altijd voordelige tarieven gekregen, ten koste van de KMO's en de gezinnen, en waren ook de machtige leden van het VBO. In 2000 al konden zij hun elektriciteitsleverancier kiezen en was het Controlecomité voor hen niet meer van tel, want hun tarieven werden bepaald op de vrije markt. Vandeputte moest dus in het Controlecomité geen rekening meer houden met hen. En als hij moest kiezen tussen de belangen van de andere bedrijven, de KMO's zeg maar, en die van Electrabel, was het altijd Electrabel. Systematisch. Een restant van de connecties van het oude Belgo-Belgische systeem? Een teken dat Electrabel en Tractebel zeer zwaar doorwogen binnen het VBO? Begin 2003 speelde hij het zo grof dat ik als regeringswoordvoerder een beslissing van het Controlecomité schorste. Dat was nog nooit gebeurd. Het veroorzaakte een grote rel in het Controlecomité en de sector. De KMO's hadden recht op 25 miljoen euro extra voor een tariefdaling. Electrabel wou dat niet betalen. Denk niet dat er dan in het Controlecomité gediscussieerd werd op basis van nota's met berekeningen om te zien wie nu waarop recht had, helemaal niet. Het was gewoon bieden zoals “marchands de tapis” dat doen, pure machtsstrijd. Op de eerste vergadering kon ik al 8,25 miljoen afdwingen. Verder wou Electrabel niet gaan. Ik wou echter 25 miljoen en schorste de beslissing. Tony Vandeputte was razend. Zeker toen hij in de krant moest lezen dat Deleuze de bedrijven beter verdedigde dan het VBO. We hebben de zaak toen aangekaart binnen de regering en de liberalen konden niet anders dan ons steunen. Het werd uiteindelijk 25 miljoen extra voor de KMO's. Een absolute vernedering voor Tony Vandeputte: publiek

bleek dat een groene staatssecretaris op een paar weken € 25 miljoen extra voor de bedrijven binnen haalde, wat hij dus niet voor elkaar had gekregen.

Op 7 december 2001 besliste de regering op voorstel van Olivier Deleuze om het Controlecomité af te schaffen. Op 1 juli 2003 deed het Controlecomité de boeken dicht (de wet tot afschaffing van het Controlecomité werd unaniem door de Kamer goedgekeurd). Sindsdien is het de regering, na advies van de CREG, die de tarieven voor elektriciteit en gas voor de gezinnen en KMO's in Brussel en Wallonië bepaalt. In Vlaanderen kan sinds 1 juli 2003 iedereen zelf zijn leverancier kiezen en zijn de prijzen vrij. Sommige experts zeggen dat de liberalisering van de elektriciteitsmarkt economisch enkel zinvol is voor grote verbruikers, grote bedrijven zeg maar, niet voor gezinnen. Anderen beweren van wel. We zullen zien. Maar in het buitenland duurt zo'n marktopening al gauw vijf à tien jaar. We zitten ook in een zeer bijzonder situatie. Electrabel en de kleine overheidsproducent SPE hebben nagenoeg 100% van de markt. Terwijl concurrentie maar werkt als je minstens vier spelers van ongeveer dezelfde grootte hebt, dat blijkt telkens weer. De enige echte oplossing bestaat erin gedurende enkele jaren "virtuele capaciteit" te veilen. Hoe werkt dat? Concurrenten van Electrabel zouden op een veiling bijvoorbeeld een hoeveelheid elektriciteit voor een periode van zes maanden kunnen kopen. Die elektriciteit kunnen ze dan in die periode leveren aan hun klanten. Electrabel blijft wel eigenaar van de centrales, vandaar "virtuele capaciteit". Als die nieuwe spelers op de markt binnen enkele jaren zelf beschikken over elektriciteitscentrales, wordt er niet meer geveild. Zo'n systeem wordt al in een paar landen toegepast en is dé hefboom om een correcte marktwerking te creëren. In het voorjaar 2002 vroegen we de regulator van de vrije markt, de CREG, er een studie over te maken, om dan de discussie in het najaar 2002 te lanceren. Maar de studie kwam er niet. Uiteindelijk heeft Olivier Deleuze in april 2003, zonder studie in de hand, toch een principiële akkoord over veilingen kunnen afdwingen op de ministerraad, dankzij de steun van Johan Vande Lanotte. De veilingen moesten er komen vanaf september 2003. Maar onze opvolgers vertikten het die beslissing uit te voeren. Dat licht ik toe in het volgend hoofdstuk.

DE PAARSE RESTAURATIE²

Waarom werkt de elektriciteitsmarkt niet voldoende? Omdat de federale paarse regering het niet wil. Ze voert een ander beleid dan de vorige regering: ze wil tegen elke prijs Electrabel helpen om een grote speler te worden op de Europese energiemarkt. Die keuze heeft een prijs en die betalen jij en ik, via onze elektriciteitsfactuur.

Zoals ik al zei koos de paarse regering voor een doorgedreven regulering. Ze stelde een "regulator" (de CREG) en een "netbeheerder" (ELIA) aan. Ze schreef tientallen koninklijke besluiten, over transporttarieven, toegangscontracten en nog veel meer van die ingewikkelde dingen. Alle spelers op het veld steunden deze doorgedreven regulering: het bedrijfsleven, de vakbonden, de consumentenverenigingen... Op geen enkel moment kwam er verzet tegen deze aanpak.

Eén belangrijke beslissing inzake de opening van de elektriciteitsmarkt behoort niet tot de bevoegdheid van de federale regering, maar tot die van de gewestregeringen: de timing van de volledige liberalisering van de markt. De Waalse en Brusselse regering openen de elektriciteitsmarkt stap voor stap en laten de gezinnen nog even wachten. De Vlaamse regering koos voor de big bang strategie: heel de markt open op 1 juli 2003. Alle Vlaamse bedrijven en gezinnen kunnen dus al bijna twee jaar hun leverancier kiezen. Het was een flinke gok. De Vlaamse regering kon dan wel beslissen de markt open te gooien, de federale

² Ik herneem hier bijna letterlijk de tekst van een vrije tribune die de krant de Morgen verwerkte in een artikel op 6 juli 2004.

regering had en heeft de hefboomen in handen om de markt al dan niet te doen werken. Onder paarsgroen was dat geen probleem. De samenwerking tussen de kabinetten Stevaert (en later Bossuyt) en Deleuze liep gestroomlijnd. Beiden wilden een goede marktwerking. Die eensgezindheid is nu weg.

De federale paarsgroene regering was op minder dan vier jaar klaar met het kader van de regulering van de elektriciteitsmarkt. In de telecommarkt is de regulering na meer dan tien jaar nog niet rond. Eén aspect van de regulering werd pas beslist in het voorjaar van 2003 en moest operationeel worden vanaf september 2003: de veiling van virtuele productiecapaciteit van elektriciteit, of VPP. Dat is het smeermiddel van de Belgische elektriciteitsmarkt. Het is een zwaar begrip voor een simpel mechanisme dat in Frankrijk en Ierland al wordt toegepast. Electrabel zou gedurende bijv. vijf jaar de elektriciteit geproduceerd door centrales met een totale capaciteit van rond de 4000 megawatt veilen. Concurrenten kunnen die stroom opkopen en doorverkopen aan klanten. Die vijf jaar laat toe dat diezelfde concurrenten nieuwe centrales bouwen in ons land zodat er voldoende spelers op de markt komen en de markt echt kan functioneren. Veilingen zijn dus geen extreem-linkse aanval op privé-eigendom, maar gewoon een creatief en soepel mechanisme om economisch onverantwoorde geldstromen van onze bedrijven en gezinnen naar de aandeelhouders van Electrabel te stoppen. Veilingen zijn de enige manier om onze elektriciteitsmarkt op korte termijn te doen functioneren. De rest is prutsen in de marge.

In het voorjaar van 2003 besliste de federale, paarsgroene regering om vanaf september veilingen te organiseren. Bovendien zou Electrabel bij de invoer van elektriciteit uit Frankrijk geen voorkeursbehandeling meer krijgen. Iedereen gelijk voor de wet. De zogenaamde "historische contracten" werden naar de prullenmand verwezen.

Heeft de paarse regering deze aanpak verder gezet? Neen, totaal niet. De paarse regering heeft beslist dat Electrabel zijn voorkeursbehandeling behoudt voor de invoer van elektriciteit uit Frankrijk, een geniaal geschenk dat de markt scheef trekt. Bovendien wordt de piste van veilingen niet meer gevolgd. De regering besliste wel op de top van Gembloux begin 2004 dat 25% van de productiecapaciteit van Electrabel beschikbaar moet zijn voor derden. Ook verkondigde Premier Verhofstadt in "Forward", het tijdschrift van het VBO, dat 25% van de productiecapaciteit geveild zou worden. Daar kwam echter niets van in huis. Minister van energie Moerman zei in het voorjaar van 2004 in de Kamer dat veilingen één van de pistes zijn om die 25% te bereiken. Voor de rest doet de minister wat ze sinds de start van de regering doet: studeren, evalueren en reflecteren. Nieuwe regelgeving of beslissingen voor de elektriciteitsmarkt zijn er niet. Op het terrein verandert er niets. De Vlaamse regulator, de VREG, waarschuwde half mei 2004 nochtans dat de nieuwkomers op de markt zich zullen terugtrekken als er geen werk gemaakt wordt van een betere marktwerking.

De regulering van de elektriciteitsmarkt is dus sinds juli 2003 compleet stilgevallen, met alle gevolgen van dien: economisch onverantwoorde monopoliewinsten voor één speler, ten koste van de koopkracht van de gezinnen en de concurrentiekracht van de bedrijven. Waarom?

Omdat de paarse regering een bocht van 180 graden genomen heeft.

In Europa hebben verschillende regeringen er radicaal voor gekozen om hun nationale kampioenen te steunen. Dat zijn de grote bedrijven die proberen bij de beste te zijn op Europees vlak of wereldvlak. Duitsland duwde de fusie van de twee energiebedrijven Eon en Ruhrgaz door. De Franse regering kwam actief tussen in de farmaceutische sector (Sanofi-Aventis). Deze manoeuvres gaan vaak gepaard met zware druk op de Europese Commissie om de concurrentieregels soepel te interpreteren. In economische kringen worden er grote vragen gesteld over de economische meerwaarde van deze aanpak, maar de Franse en Duitse regeringen hebben alvast openlijk voor deze aanpak gekozen. En onze regering? Die schaaft zich weliswaar niet publiekelijk in het kamp van "Parijs" en "Berlijn", maar in de energiesector koos ze wel voor die optie. Ze zet alle zeilen bij voor Electrabel en gaat daarin

zeer ver. Het bedrijf moet worden geholpen om mee te kunnen spelen in de harde strijd op Europees vlak. Electrabel moet het in ons land niet "te moeilijk" krijgen, dus niet te veel concurrentie. De andere Europese landen helpen toch ook hun grote energiebedrijven, klinkt het in de coulissen van de Wetstraat. De extra winsten in ons land kunnen Electrabel helpen een Europese speler van formaat te worden, en dat is toch goed voor ons, luidt het.

Deze aanpak stelt grote problemen op drie vlakken.

Zoals reeds gezegd twijfelen heel veel economen of de strategie van "steun aan grote spelers" economisch verstandig is. Twee: Electrabel is geen Belgisch bedrijf meer. Het Franse Suez heeft de meerderheid. De mooie winsten die de paarse regering Electrabel in ons land laat boeken, worden voor het grootste deel naar de Franse meerderheidsaandeelhouder gesluisd. Meer nog, eigenlijk overleeft Suez de laatste jaren alleen dankzij de prestaties van Electrabel. Of: met instemming van onze politici sluisen de Belgische bedrijven en gezinnen jaarlijks ettelijke honderden miljoenen euro naar Franse aandeelhouders. Deze transfer gaat ten koste van de Belgische economie. Derde probleem: de beslissing om radicaal voor Electrabel te kiezen werd niet genomen in de openbaarheid, na een publiek debat, maar in alle stilte. In de beste traditie van de Belgische energiepolitiek. Die energiepolitiek is al decennia gebaseerd op pacts en conventies tussen politieke en economische elites, zonder publiek debat en zonder publieke controle. Tijdens de vorige regering werd daar een einde aan gemaakt: het energiebeleid werd in alle openbaarheid gevoerd. Dat is dus nu gedaan. Opnieuw naar de tijd van toen. Restauratie.

De vakbonden, Test-Aankoop en de Gezinsbond protesteerden al herhaaldelijk tegen de slechte marktwerking en de te hoge elektriciteitsstarieven voor de gezinnen. Maar waarom is er dan niet meer druk van het VBO? Deze situatie is toch slecht voor de concurrentiepositie van de bedrijven? Het VBO heeft nooit de deuren van de kabinetten platgelopen voor de liberalisering van de elektriciteitsmarkt. Tony Vandeputte – ondertussen "onafhankelijk bestuurder" bij Electrabel - heeft als afgevaardigd bestuurder van het VBO het kabinet Deleuze maar zelden aangesproken over de elektriciteitsmarkt, laat staan dat hij hard op tafel klopte voor een betere marktwerking. Het VBO pakt wel de politici hard aan voor de energieheffingen. Dat is vanuit hun belang niet verwonderlijk. Maar voor de meeste bedrijven is de basismarktprijs van de elektriciteit veel belangrijker dan de heffingen op die elektriciteit. Die basismarktprijs hangt af van de marktwerking. Waarom trekt het VBO dan niet harder van leer tegen de slechte marktwerking? Is dat niet vreemd? Je zou van een organisatie die beweert alle bedrijven te verdedigen toch een heel andere houding verwachten? Wegen Electrabel – en Suez - binnen de bestuursorganen van het VBO dan zo zwaar? Verdedigt het VBO hier enkel de bedrijven met een zeer grote elektriciteitsconsumptie, ten koste van de andere? Waarom lobbyt het VBO enkel voor maatregelen die iets kosten aan de overheid (lagere heffingen) en nooit voor maatregelen die iets zouden kunnen kosten aan Electrabel? Zolang de besluitvorming hierover binnen het VBO niet uitgeklaard raakt en zolang het VBO die lijn aanhoudt, zal elke vooruitgang in dit dossier zeer moeilijk zijn.

Nawoord

In juli 2004 volgde Marc Verwilghen Fientje Moerman op. Zoals de Engelsen vroegen we ons af: "Will he be his own man?" Snel bleek dat het niet het geval was. Heel het najaar 2004 sleurde en trok hij aan een wetsontwerp om de bevoegdheden van de CREG in te perken. Terwijl alle experts en studies pleitten voor een betere regulering van de markt, wou hij de regulering op waakvlam zetten. Tot meerdere eer en glorie van... Juist. Op 20 oktober 2004 publiceerde de CREG een rapport van de Britse consultant "London Economics", één van belangrijkste consulents voor economie en energie in Europa. Het rapport stelde dat de machtspositie van Electrabel in de Belgische elektriciteitsmarkt veel te groot is. Ofwel moet

het bedrijf in drie of vier stukken gehakt worden. Ofwel moet er veel meer elektriciteit geveild worden. Zeg maar de piste van de paarsgroene regering. Minister voor energie Verwilghen en de CREG kondigden aan dat ze het rapport gaan “bestuderen.”

En in Brussel en Wallonië? Daar is de situatie helemaal te gek. De elektriciteitsstarieven van de gezinnen worden er sinds 1 juli 2003 bepaald door de minister bevoegd voor energie. Minister Moerman verklaarde begin januari 2004 in de Kamer dat de Brusselse en Waalse gezinnen inderdaad recht hebben op een tariefdaling, onder meer omdat de CREG een daling van de tarieven voor het transport en de distributie van elektriciteit had opgelegd. Maar ze verdrong het dossier in studiewerk en adviesprocedures. Tot vandaag gebeurde er niets. Anders gezegd: de Brusselse en Waalse gezinnen missen een tariefdaling waar ze nochtans wettelijk recht op hebben. Tot groot plezier van Electrabel dat hier extra inkomsten heeft zonder dat daar enige economische logica aan vastzit.

Ik wil ten slotte even ingaan op de discussie over de heffingen in de elektriciteitssector. Vanuit het bedrijfsleven is vaak te horen dat deze door de paarsgroene regering enorm verhoogd werden. Electrabel pikt daar gretig op in en creëert een beeld van “het is de schuld van de overheid met al hun heffingen dat de elektriciteitsprijs niet kan dalen.” Nonsens. Een studie van de CREG van april 2004 geeft volgende resultaten:

- *voor de gezinnen zijn de heffingen op elektriciteit in België lager dan in Nederland, Duitsland en Frankrijk;*
- *voor een gewoon bedrijf geldt dat ook;*
- *voor een bedrijf dat zeer veel elektriciteit verbruikt zijn de heffingen in België lager dan in Duitsland en Frankrijk, maar hoger dan in Nederland.*

De heffingen op elektriciteit werden dus weliswaar onder paarsgroen verhoogd, maar ze blijven voor de meeste gebruikers lager dan die in de buurlanden.

DEEL TWEE

ANALYSE
of
WAAROM GEBEURT ER WAT ER GEBEURT?

Dit deel bestaat uit 7 hoofdstukjes. Eerst licht ik toe waarom de groenen tegen kernenergie zijn. Die argumentatie is al vaak geschreven, maar het leek me nuttig om nog eens alles mooi op een rijtje te zetten. Een tweede hoofdstuk geeft antwoord op de vraag of kernenergie een antwoord is op de problematiek van het broeikas-effect. Gezien de grote verwarring over het Kyoto-protocol, wijd ik hier vrij uitvoerig over uit. Een derde hoofdstuk (in cursief) is een zijspiong over concurrentiebeleid. De lezer(es) met weinig tijd kan dit overslaan. Daarna overloop ik de positie van de belangrijke spelers in het energievraagstuk: de politieke partijen, de vakbonden, Electrabel enz. Het vijfde stukje (in cursief) kunnen de tijd-freaks ook overslaan. Ik reik er vijf leessleutels aan om het Wetstraatgebeuren beter te begrijpen. Dan volgt één van de belangrijkste passages van heel het boek: een analyse van 50 jaar energiebeleid in België, met een ontrafeling van de politieke besluitvorming. Ik rond af met een mini-essay waarin ik probeer aan te tonen dat de samenleving de laatste jaren zo veranderd is dat kernenergie niet meer levensvatbaar is. De doodsklokken luiden al jaren voor kernenergie en zijn niet meer te stoppen.

1. WAAROM DE GROENEN HET NIET HEBBEN VOOR KERNENERGIE

Wie kickt op grafieken en tabellen, zal na het lezen van dit deel ontgoocheld zijn. Ik heb immers alles leesbaar willen houden voor een groot publiek. Maar die grafieken en tabellen bestaan uiteraard, bijv. in de documenten van de parlementaire bespreking van het wetsontwerp inzake de kernuitstap.

Er zijn vandaag in 31 landen zowat 440 kernreactoren die elektriciteit produceren. Die elektriciteit is goed voor 16% van de totale elektriciteitsproductie op wereldvlak. Dat wil dus zeggen dat 84% van de elektriciteit NIET in kerncentrales wordt geproduceerd. Ik zeg dat expliciet omdat sommigen menen dat kernenergie de regel is, wat dus niet klopt. Van 1970 tot 1975 groeide kernenergie gemiddelde 30% per jaar, maar sindsdien nam de groei sterk af. In de periode 1990-2000 bedroeg die nog 2,5%. Er staan in de VS verschillende kerncentrales waarvoor al voor 1979 een vergunning was gegeven, maar waarvan de bouw ergens halverwege werd stopgezet, omdat de verdere financiering niet rond te krijgen was. De laatste 30 jaar werd in de VS geen enkele kerncentrale meer besteld. Het Amerikaanse economische tijdschrift "Forbes" beschreef in 1985 de kernindustrie als "the largest managerial disaster in US business history, involving \$ 100 billion in wasted investments and cost overruns, exceeded in magnitude only by the Vietnam War and the then Savings and Loan crisis." Met George W. Bush als president hoopten sommigen dat er een nucleaire renaissance zou komen, maar die bleef uit. De investeerders geloven er gewoon niet in.

Het Internationaal Atoom Energie Agentschap voorspelde in 1974 dat er tegen 2000 een kernpark zou zijn goed voor 4,45 miljoen megawatt. In 2000 bedroeg de productiecapaciteit 352.000 megawatt, dus nog geen 10% van de voorspelling. In het begin van de jaren tachtig luidden de prognoses dat er in Europa en de VS in 2000 een 1000-tal kernreactoren zouden zijn. Nu zijn er nog geen 300.

Van 2000 tot eind 2004 kwam er in de hele wereld 3000 megawatt nucleaire productiecapaciteit bij, terwijl er in diezelfde periode 130.000 tot 180.000 megawatt productiecapaciteit per jaar (!) bij kwam. Kernenergie is dus maar goed voor 1,5% à 2,5% van de jaarlijkse groei.

In de Europese Unie daalde het aantal kernreactoren de laatste jaren. In de 25 landen van de Europese Unie waren er eind 2004 150 in werking. Dat is 12% minder dan in 1989 toen er 172 reactoren draaiden. Er is dus helemaal geen “renaissance” van kernenergie aan de gang, integendeel. De volgende jaren zullen over heel de wereld tal van oudere kerncentrales gesloten worden. Daartegenover staat maar een beperkt aantal projecten voor nieuwe kerncentrales. Het aantal kerncentrales gaat dus de volgende jaren drastisch naar beneden.

De glorie-dagen van kernenergie zijn dus al lang voorbij. Dat is in ons land nooit echt doorgedrongen tot de politieke klasse en de publieke opinie. Wellicht vooral omdat we in één van de meest genucleariseerde landen ter wereld wonen, met 56% van de elektriciteit afkomstig van onze kerncentrales. De beslissing van de paarsgroene regering om uit de kernenergie te stoppen is dan ook niet merkwaardig. Hiermee schakelt ons land zich gewoon in in een internationale dynamiek. In dit hoofdstuk wil ik uitvoerig stilstaan bij de visie van de groenen op kernenergie en aantonen waarom kernenergie haaks staat op een duurzame ontwikkeling.

Vooreerst is er de nucleaire vervuiling. Die heeft niet zozeer plaats bij de productie van elektriciteit in een kerncentrale, maar op andere plaatsen in de nucleaire cyclus. Vanaf het delven van het uranium tot het maken van nucleaire brandstof is er een belangrijke vervuiling van het leefmilieu. Bij de ontginning van uraniumerts ontstaan grote afvalterris en is er radioactieve vervuiling van de omgeving. De uraniumverrijkingsfabrieken en de kernbrandstoffabrieken produceren op hun beurt radioactief afval. Kernenergie voorstellen als “propre energie” is dus, nog los van het nucleair afval, de waarheid geweld aandoen.

Bovendien heb je dan nog dicht bij huis de nucleaire opwerkingsfabrieken van La Hague in Frankrijk en Sellafield in Engeland. “Opwerking” is een techniek die uit de militaire sfeer komt. Het komt er op neer uit dat uit bestraalde splijtstof plutonium en uranium gehaald wordt om die opnieuw voor kernbrandstof te gebruiken. Op papier klonk het mooi: “recyclage”, “hergebruik”, noem maar op. Maar opwerking is zo duur dat bijna alle elektriciteitsbedrijven ermee gestopt zijn. Bovendien zorgt het voor zware nucleaire vervuiling van lucht en water en worden er grote hoeveelheden nucleair afval bij geproduceerd. Op de opwerkingsites van La Hague in Frankrijk en Sellafield in Engeland liggen ondertussen grote hoeveelheden nucleair afval, verbruikte brandstof en plutonium. De factuur voor de sanering is astronomisch. Ik citeer kort een rapport uit 2001 opgemaakt voor het Europees Parlement “De opwerking van gebruikte splijtstoffen in Sellafield en La Hague vormt ’s werelds grootste door de mens teweeggebrachte lozing van radioactiviteit in het milieu en komt overeen met een grootschalig nucleair ongeval elk jaar. Enkele van de in grote hoeveelheden vrijkomende radionucliden hebben halveringstijden van miljoenen jaren... De in de laatste jaren in de omgeving waargenomen concentraties overschreden herhaaldelijk de voedselinterventieniveaus van de EG.” De zee is door het plutonium van Sellafield zo vervuild dat zeekeeft, kokkels en andere schelpdieren die geoogst worden voor consumptie, volgens nieuwe veiligheidsnormen van de Verenigde Naties eigenlijk niet meer zouden mogen worden gegeten.

Tweede punt: het nucleair afval. Er bestaan in het buitenland enkele bergingsites voor “laagradioactief” afval. Die sites zijn ontworpen voor 300 jaar. Het belangrijkste probleem is het hoogradioactief afval, dat niet alleen zeer gevaarlijk is, maar ook een zeer lange

levensduur heeft. Neem nu Plutonium 239, een extreem giftige stof met een halfwaardetijd van 24.000 jaar. Dat wil zeggen dat na 24.000 jaar de helft van de hoeveelheid radioactiviteit verdwenen is door radioactief verval. De vuistregel is dat je 10 keer de halfwaardetijd moet nemen als tijd gedurende welke radioactief afval moet worden geborgen. Voor dit hoogradioactief afval betekent dat dus 240.000 jaar. Kan je je voorstellen dat onze voorouders 200.000 jaar geleden hoogradioactief afval geproduceerd hadden en dat wij daar nog steeds zouden moeten over waken? En onze kinderen en kleinkinderen ook (nog 40.000 jaar...). Laten we even 240.000 jaar teruggaan in de tijd:

- de Neanderthalers doken 300.000 jaar geleden op en ze waren pas zo'n 190.000 jaar geleden verbreid over grote delen van Europa;
- 100.000 v.Chr.: de homo sapiens sapiens duikt op in Afrika.
- 70.000 v.Chr.: laatste grote ijstijd in Europa
- de rotswandschilderingen van Lascaux kwamen veel later, rond 15.000 à 10.000 v. Chr.
- de pyramide van Cheops dateert van rond 2500 v. Chr.
- Stonehenge: tussen 2500 en 2000 v.Chr.

Wij hebben er geen flauw benul van wie de rotswandschilderingen in Lascaux gemaakt heeft, terwijl het daar toch gaat om een periode die maar 15.000 à 10.000 jaar geleden is. Als het over hoogradioactief afval gaat, hebben we het over 240.000 jaar geleden, dat is 16 tot 24 keer meer.

Sinds 1973 doet het SCK in Mol onderzoek naar de berging van dit afval in de ondergrondse kleilagen. Bedoeling zou zijn daar op meer dan 200 meter diepte een gangenstelsel uit te graven en daar het hoogradioactief afval definitief te bergen. Na meer dan 30 jaar onderzoek is het nog altijd niet zeker of dit technisch haalbaar is, want het afval geeft zeer veel warmte af en klei verdraagt dat niet. Laat er dus ook geen misverstand zijn. Als men het heeft over "wetenschappelijk onderzoek over nucleair afval", dan gaat het over de vraag: hoe kunnen we dit afval ergens bergen zodat de kans dat de volgende honderdduizenden jaren radioactiviteit in de omgeving sijpelt, met gevaar voor mens en milieu, verwaarloosbaar is. Niemand in de sector heeft de pretentie te werken aan een "oplossing" voor het probleem, in de zin dat de radioactiviteit zou verdwijnen. Zelfs bij de nieuwe hype van "transmutatie" verdwijnt de radioactiviteit niet. Het onderzoek inzake de berging van nucleair afval in de Molse kleilagen is gericht op wat de sector "insluiting" van afval noemt: "het geheel van maatregelen en middelen om mens en leefmilieu te beschermen tegen de verspreiding van radionucleïden in de biosfeer". Niemand beweert dat de containers of collis waarin het radioactief afval zich in die kleilagen zal bevinden, duizenden jaren zullen meegaan. Die containers zijn maar een eerste barrière. De kleilagen zijn de volgende barrière. Die kleilagen zouden de radioactieve doorsijpeling zolang moeten tegenhouden tot de radioactiviteit verdwenen is, honderdduizenden jaren dus. Kan dat wel? Het SCK gaat er prat op aan de spits te staan van het onderzoek, maar na dertig jaar hebben we er nog geen flauw idee van.

Stel nu dat er toch op zekere dag beslist wordt om het Belgisch hoogradioactief afval in de kleilagen van Mol te bergen? Met er bovenop een waarschuwingsteken dat er absoluut niet meer gegraven of geboord mag worden in die site. Dat waarschuwingsteken moet dan 240.000 jaar overleven. Hoe garandeer je dat er binnen 10.000 jaar laat staan 240.000 jaar nog zo'n waarschuwingsteken is? Hoe vermijd je dat er de volgende paar tienduizenden jaren niemand boort in de Molse kleilagen? Ik heb op die vraag nog nooit een antwoord gehoord van de nucleofielen. Wie kan vandaag zeggen dat de Molse kleilagen al die tijd stabiel gaan blijven? Kan er niet gewoon door natuurlijke verschijnselen al een aantasting zijn van de bergingsite zodat radioactiviteit vrijkomt? Die totale onmogelijkheid om in te schatten wat er binnen een paar honderdduizend jaar gaat gebeuren met het hoogradioactief afval, beroert uiteraard ook wetenschappers. Ik citeer hier professor Patrick Jacobs, voorzitter van de

werkgroep Geologie en Bodemkunde aan de universiteit van Gent (in het tijdschrift “Gent Universiteit”):

- “De site in Mol ligt niet vreselijk ver weg van het gebied in het noordoosten van België waar nogal eens wat lichte tektonische activiteit voorkomt (...). De laatste geologische kaarten tonen aan dat door die tektonische activiteit kleine breuken zouden kunnen voorkomen in de Boomse klei. Dat is niet goed, natuurlijk: het risico bestaat dat de ondergrondse bergplaats wordt geraakt en beschadigd.”
- “Miljoenen jaren! Hoe maak je daar modellen mee? Over dat soort van periodes kun je onmogelijk iets zinnigs vertellen. Stel dat we binnen hier en een paar honderdhuizend jaar een verlaging van de zeespiegel krijgen. Klimatologisch is dat perfect mogelijk. Wanneer de zee verlaagt, snijden de rivieren zich in en worden de zandlagen geërodeerd. De druk op de klei vermindert, wat voor afglijdingen en zelfs breuken kan zorgen. Of de klei zelf wordt aangesneden en de opslagplaats komt bloot te liggen. En dat zijn nog maar twee scenario's. Als men mij zou vragen om daar een oordeel over te vellen, dan zou ik mijn hart vasthouden. Helaas bestaan er geen mirakeloplossingen. De factor tijd zal bij kernafval altijd een immens probleem zijn.”

Duidelijker kan het niet. Er is na decennia onderzoek over heel de wereld nog geen begin van oplossing voor het hoogactief langlevend radioactief afval. Zoals Eloi Glorieux, Vlaams parlements lid van Groen! me onlangs zei: “Het SCK vraagt nog tien à vijftien jaar eer ze ons zullen kunnen zeggen of hoogradioactief afval in de Molve kleilagen kan worden geborgen. Maar die timing gaf men mij tien jaar geleden ook al...” Nooit heeft een samenleving aan de volgende generaties zo'n erfenis nagelaten. Als je een technologie met zo'n impact lanceert, dan moet je vooraf weten hoe je kan omgaan met het afval. Dat is een kwestie van ethiek.

Derde probleem: de veiligheid van de kerncentrales. Dan denken we uiteraard onmiddellijk aan de catastrofe in Tsjernobyl. De voorstanders van kernenergie wijzen erop dat het om een “onveilig type van kerncentrale” ging dat niet meer gebouwd wordt. Dat klopt, maar van dat type functioneren er wel nog zeventien in Oost-Europa. De Belgische kerncentrales zouden tot de veiligste ter wereld behoren. Maar in de zomer van 2004 tikte AVN, het private controle-organisme, Electrabel wel zwaar op de vingers. Bij het Federaal Agentschap voor Nucleaire Controle (FANC) reageerde men paniekerig: “Als de pers dit zou weten...”, heette het in het verslag van de raad van bestuur. Toen de zaak later in de pers kwam, werd de zaak geminimaliseerd. Maar de officiële documenten van AVN en het FANC bevestigden dat er bij Electrabel problemen waren: “Erosie van de veiligheidscultuur”, niet of onvoldoende beantwoorden van brieven, slordigheden in de uitbating enz.

Ik merk ook nog op dat de overheid jodiumtabletten uitdeelde aan de omwonenden van de kerncentrales. Dus blijkbaar is een ongeluk toch niet onmogelijk?

De Tsjernobylonderzoekscommissie van de Senaat keurde in 1988 een belangrijke aanbeveling goed: “Het is niet wenselijk een nieuwe kerncentrale te bouwen op minder dan 30 km van een grote stad of een stedelijke agglomeratie.” Ondertussen waren er wel al vier kerncentrales gebouwd op een boogscheut van Antwerpen en drie in de buurt van Luik, telkens op minder dan 30 km van een stedelijke agglomeratie. Vanuit veiligheidsoverwegingen is dat dus onverantwoord.

Wat ten andere als Al-Qaeda met een Boeing 747 op de kerncentrales van Doel vliegt? Een officieel rapport van het FANC van 17 mei 2002 stelde dat de oudste drie kernreactoren (Doel 1, en Doel 2 en Tihange 1) bestand zijn tegen een botsing met kleine en middelgrote vliegtuigen, maar niet tegen een botsing met een groter vliegtuig zoals een Boeing 707/720. Is daaraan te verhelpen? Neen, stelde het rapport: “Het is uiteraard niet mogelijk om in deze

centrales technische verbeteringen door te voeren die 100% garantie bescherming bieden tegen terroristische aanslagen zoals er uitgevoerd werden op het World Trade Center.” Als er een aanslag zou gebeuren op de MOX-fabriek Belgonucleaire en er plutonium zou vrijkomen, zou het resultaat nog veel erger zijn. De gevolgen zouden niet alleen voor de wijde omgeving catastrofaal zijn, maar gezien de lange levensduur van radioactieve elementen ook een dramatische tijdsdimensie hebben. Bob van der Zwaan, een Nederlandse energie-expert, kwam tot het besluit dat aanslagen op natte opslagbassins van bestraalde splijtstof (zoals in Tihange) ernstige risico's voor de verspreiding van radioactief materiaal inhouden.

Science fiction? Tot de aanslagen van 11 september 2001 dachten we van wel. Nu is niets meer uitgesloten. Frankrijk liet een hele tijd luchtafweergeschut plaatsen aan de nucleaire site van La Hague. Dat spreekt boekdelen. Colin Powell schreef in 2004 een brief naar de Belgische regering waarin hij aandrong op het plaatsen van gewapende wachten aan de Belgische nucleaire sites. Het FANC vond dat niet nodig, gezien er in de buurt toch politiekantoren waren. Het FANC rekent dus op mensen zoals inspecteur Joop Soete van het wijkkantoor Mol en Jozef van Hove, wijkagent van Doel, om ons te beschermen tegen terroristen. Absurdistan.

Een handig middel om in te schatten of het risico van een activiteit aanvaardbaar is of niet is de verzekeringspolis van de activiteit te bestuderen. Verzekeringsmaatschappijen weigeren kerncentrales te verzekeren voor een onbeperkt bedrag. Zoals ik al zei, wordt in het kader van internationale verdragen, het door de exploitant aan de slachtoffers van een kernongeluk uit te keren bedrag geplafonneerd. Het gaat dus om risico's die de vrije markt niet aanvaardt, maar de politici wel. Ulrich Beck zei het in “De wereld als risicomatschappij” zo: *“Wat voor iedere autobezitter vanzelfsprekend is, werd ten aanzien van het dreigende gevaar in het ontwikkelde industrialisme blijkbaar voor hele industrietakken en toekomsttechnologieën opgeheven. Er zijn – anders gezegd – zeer geloofwaardige ‘technologische pessimisten’ die technici en exploitanten die beweren dat hun procedures en technologieën ongevaarlijk zijn, tegenspreken: verzekeringsexperts en verzekeringsmaatschappijen (...). Dat betekent dat de wereldrisicomatschappij balanceert en opereert voorbij de grens van het verzekerbare.”*

Ten slotte is er het probleem van de proliferatie: de verspreiding van kernmateriaal en -technologie die aangewend kan worden voor de productie van atoombommen. Het Non-Proliferatie Verdrag werd van kracht in 1970 en bepaalt dat kernenergie mag en kan worden gebruikt voor burgerlijke doeleinden, maar niet voor militaire. Bij het afsluiten van het verdrag beschikten vijf landen over kernwapens, de VS, Rusland, China, Frankrijk en Groot-Brittannië. Het Non-Proliferatie Verdrag moest verhinderen dat nieuwe landen atoomwapens zouden verwerven. Het Internationaal Atoom Energie Agentschap in Wenen, waar 2200 mensen werken, waakt over de naleving van het verdrag. De doelstellingen van het Non-Proliferatie Verdrag werden totaal niet gehaald. Het werd één van de grootste mislukkingen van de internationale gemeenschap. India, Pakistan, Israël en Noord-Korea beschikken ondertussen over kernwapens. Brazilië, Argentinië en Paraguay probeerden kernwapens te ontwikkelen, maar gaven dit onder internationale druk op. Libië had van 1980 tot 2003 een kernwapenprogramma, maar slaagde erin het geheim te houden. In 2003 besliste het land om definitief af te zien van de ontwikkeling van kernwapens. Nagenoeg alle risico's op het gebruik van atoomwapens situeren zich bovendien in regio's waar grote diplomatieke spanningen zijn: Noord-Korea, India-Pakistan, Israël en Iran. Gedurende heel het jaar 2004 stonden de schijnwerpers gericht op Iran, dat meer dan waarschijnlijk een programma heeft om kernwapens te ontwikkelen. Het Internationaal Atoom Energie Agentschap in Wenen, de Europese Unie en de VS oefenen zeer grote druk op Iran uit om te vermijden dat het de

definitieve stap zet naar de verwerving van een kernbom. De afloop blijft echter zeer onzeker. Als Iran zijn kernwapenprogramma niet stopt, bestaat de kans dat de VS, al dan niet met Israël, de Iraanse nucleaire sites plat bombardeert. Israël heeft in 1981 niet gearzeld om een kernreactor in Irak te bombarderen om te verhinderen dat Saddam Hoessein atoomwapens zou verwerven. Als de geschiedenis zich herhaalt, zou heel het Midden-Oosten in vuur en vlam kunnen staan en zouden we recht op een Derde Wereldoorlog kunnen afstevenen.

Het falen van het Non-Proliferatie Verdrag blijkt niet alleen uit het feit dat meer landen dan ooit over atoomwapens beschikken of er bijna over beschikken. De cijfers en feiten over de illegale handel van nucleaire producten en materialen spreken ook boekdelen. Volgens het Internationaal Atoom Energie Agentschap werden er sinds 1993 630 bewezen gevallen van sluikhandel vastgesteld. In zeventien dossiers ging het om hoogverrijkt uranium of plutonium dat kon worden gebruikt voor een atoombom. In 1998 verboden Nederland, Duitsland en België op vraag van de Nederlandse Economische Controledienst de export van Nederlands nucleair materiaal naar Pakistan. In maart 2004 haastten Amerikaanse specialisten zich naar Congo. Ze gingen er twee verpakkingen met verrijkt uranium onderzoeken die in beslag genomen waren door de veiligheidsdiensten. Het materiaal zou volstaan om een vuile bom te maken, een mengsel van een gewone bom en radioactief materiaal, waarmee je tal van slachtoffers kan maken. Eerder werden in Zambia, Tanzania en Oeganda zo'n spullen aangetroffen. Het zijn maar enkele van de lange reeks verontrustende feiten.

Ons land speelde een trieste rol in de verspreiding van kerntechnologie, en dit van in het begin van het nucleaire tijdperk. Op 14 mei 1963 hebben de voorzitter van de Pakistaanse Commissie voor Atoomenergie en de Belgische Commissaris voor Atoomenergie brieven gewisseld, waarbij de samenwerking tussen beide landen inzake het vreedzaam (sic!) gebruik van atoomenergie werd geregeld. De overeenkomst voorzag in het uitwisselen van stagiairs, rapporten en wetenschappelijke publicaties evenals in het leveren van radio-isotopen en andere nucleaire materialen en uitrustingen. In november 1987 was staatssecretaris voor energie Knoops voor officieel bezoek in Pakistan, met in zijn zog vertegenwoordigers van Tractebel die zaken wilden doen in de nucleaire sector. Knoops ontmoette trouwens een afgevaardigde van het Pakistaanse Atoom Energie Agentschap. Tussen het SCK en Pakistan is er inderdaad uitwisseling van expertise en Pakistaanse onderzoekers lopen zelfs stage op het SCK. Khan, de vader van de Pakistaanse atoombom, volgde een bijkomende opleiding aan de universiteit van Leuven. Belgonucleaire sloot verschillende contracten met Pakistan en experts van het bedrijf gingen de nucleaire sector ter plekke ondersteunen, dit met de expliciete toestemming van toenmalig minister van buitenlandse betrekkingen Tindemans. Ons land heeft dus een niet verwaarloosbare rol gespeeld in de ontwikkeling van Pakistan tot kernwapenstaat. Ondanks waarschuwingen van twee groenen in oktober 1987, Jos Geysels en Paul Staes: "Er zijn ernstige aanwijzingen dat via het SCK nucleaire technologie wordt verschaft aan Pakistan om dit land in staat te stellen een atoombom te produceren. Belangrijk is de vaststelling dat Pakistan op één nucleaire lijn zit met Libië en Iran met als een van de objectieven de productie van de islam-atoombom." Niemand luisterde naar die twee groene freaks. In 1998 voerde Pakistan zijn eerste geslaagde kernproeven uit en kreeg Khan de status van nationale held en vader van de islamatische atoombom. Begin 2004 was er totale paniek bij de CIA en andere inlichtingendiensten toen bleek dat Khan gedurende jaren via een geheim circuit her en der in de wereld nucleaire kennis en technologie had geleverd. Zonder dat de CIA iets merkte. Is het netwerk volledig opgedoekt of blijven er nog mensen actief in dit obscure handeltje? Hebben terroristen een beroep gedaan op dit netwerk om kerntechnologie te verwerven? Nobody knows.

Er is dus geen twijfel mogelijk: er is geen duidelijke scheiding tussen kerntechnologie voor burgerlijk gebruik (opwekking van elektriciteit) en kerntechnologie voor militair gebruik. De technologie voor burgerlijk gebruik wordt al decennialang doorverkocht en doorgesmokkeld richting militair gebruik. Ondanks alle verdragen en reglementen, controles en comités, gaat de verspreiding van kernmaterialen en kerntechnologie voor militaire doeleinden gewoon door. Met als gevolg dat meer landen dan ooit over atoomwapens beschikken en dat het risico dat terroristen over een atoomwapen of vuile bom beschikken groter is dan ooit. Om een onverdachte bron te citeren, El Baradei, de chef van het Internationaal Atoom Energie Agentschap in Wenen: “Minstens veertig landen hebben wellicht de knowhow om atoomwapens te produceren. Als zij erin slagen om aan hoogverrijkt uranium of plutonium te geraken, hangt het enkel nog van hun intenties af of ze ertoe overgaan. Maar intenties kunnen snel wijzigen en hangen ook af van het gevoel van veiligheid of onveiligheid van een land. Het is belangrijk te weten dat bijna alle nucleaire proliferatiedossiers betrekking hebben op regio’s met langdurige politieke spanningen.” (Wenen, 20 september 2004). Nog enkele andere citaten van El Baradei. Op 12 februari 2004 verklaarde hij in de New York Times dat “zonder koerswijziging, de wereld zich in de vernietiging stort” en “het Non-Proliferatie Verdrag moet worden verbeterd”. In “Newsweek” zei hij: “De dreiging die uitgaat van kernwapens, is groter dan ooit. Er bestaan heel wat radioactieve grondstoffen, die gebruikt kunnen worden om kernwapens te produceren (...). Bijgevolg bestaat de kans dat terroristen daar op een dag beslag op leggen. (...) Het wordt een race tegen de tijd, dat besef ik maar al te goed. De dreiging neemt immers met de dag toe.” Bij andere gelegenheden zei hij dat “het geval van dokter Khan slechts het topje van de ijsberg is”, “er een complex en zeer geavanceerd ondergronds netwerk bestaat, met actoren die actief zijn op een zwarte nucleaire markt” en “het gevaar voor een atoomoorlog nog nooit zo groot is geweest als vandaag”. Op 2 december 2004 maakte een werkgroep van ministers en diplomaten, aangesteld door de Verenigde Naties, een belangrijk rapport bekend. De werkgroep catalogeerde nucleaire terroristische aanslagen en het gebruik van atoombommen bij de belangrijkste risico’s voor de volgende jaren. Kan het duidelijker? Of moet er eerst een aanslag met een atoombom door een organisatie zoals Al-Qaeda gebeuren? Graham Allison, hoogleraar aan de Harvard University, schat het aantal slachtoffers bij een aanslag in New York met een atoombom van tien kiloton (wat kleiner is dan de atoombom op Hiroshima) op 500.000.

Gewone kerncentrales gebruiken laagverrijkt uranium als brandstof. Voor atoombommen heb je plutonium of hoogverrijkt uranium nodig. Dat laatste vind je in sommige onderzoeksreactoren, zoals de BR2 van het SCK. Met andere woorden: de brandstof van de reactor BR2 is identiek aan de grondstof die voor de atoombom op Hiroshima gebruikt werd. Het vereist relatief weinig technologische kennis om met hoogverrijkt uranium een atoombom te maken en je hebt maar 25 kg brandstof nodig. Er zijn in heel de wereld meer dan 60 onderzoeksreactoren die hoogverrijkt uranium gebruiken als brandstof. De Nederlandse veiligheidsautoriteiten deden in 1988 een ophefmakende oefening. Een commando slaagde erin in minder dan zeven minuten binnen te dringen in een onderzoeksreactor met hoogverrijkt uranium en tot bij de plaats met de kernbrandstof te komen. Men ging er lang vanuit dat terroristen het risico niet zouden nemen om zo’n brandstof te stelen gezien de veiligheidsrisico’s voor hen, maar van die mening is men in veiligheidskringen afgestapt. Het is nu duidelijk dat sommige terroristische organisaties mensen kunnen mobiliseren die niet aarzelen hun eigen leven in de weegschaal te werpen voor het “hogere” doel. In mei 2004 besliste de VS een nieuw elitekorps op te richten dat de nucleaire en andere installaties die een mogelijk doelwit vormen voor terroristen moet beveiligen. De VS heeft jarenlang over heel de wereld hoogverrijkt uranium als brandstof voor onderzoeksreactoren geleverd. Ze

waren al bezig om dat uranium terug te halen en hebben in mei 2004 beslist om dat proces te versnellen. De VS onderhandelt hierover ook met het SCK.

Ik heb zeer uitvoerig stilgestaan bij de risico's op proliferatie van kernwapens, omdat dit aspect volgens mij te weinig aandacht krijgt. Neem daarbij de onoplosbare problemen met nucleair afval gedurende honderdduizenden jaren en de milieu- en veiligheidsproblemen, en het besluit dat kernenergie geen plaats heeft in deze wereld lijkt me de redelijkheid zelve. Het feit dat ons land, kort na Duitsland, besliste definitief te stoppen met kernenergie is dan ook een heel goeie zaak. We scharen ons daarmee bij de meerderheid van landen die voor andere energiebronnen kiezen. Ik schets even de situatie in Europa wat het gebruik van kernenergie voor elektriciteitsproductie betreft:

Wat betreft het Europa van de "15" zoals we dat kenden tot 1 mei 2004:

- zes landen hebben nooit elektriciteit geproduceerd in kerncentrales: Ierland, Portugal, Oostenrijk, Denemarken, Luxemburg en Griekenland.
- vijf landen hebben beslist te stoppen met kernenergie: Duitsland, Zweden, Italië, België en Nederland.
- Spanje heeft een moratorium afgekondigd.

Groot-Brittannië heeft niet formeel beslist om ermee te stoppen, maar bouwt zijn nucleaire sector wel af. "There will be a review in 2005, but the whole question of the future for nuclear would only be re-opened if renewable energy, energy efficiency and combined heat and power have seriously failed.", zei de Britse minister voor leefmilieu op 13 maart 2003.

Ondertussen is er ook meer duidelijkheid over de factuur van de sanering van de nucleaire site in Sellafield: 30 miljard pond of 43 miljard euro (schatting van de sector zelf). British Energy, dat tijdens de privatiseringsgolf onder Thatcher een aantal kerncentrales overnam, ging bijna overkop. De elektriciteit die de acht kernreactoren produceren is te duur voor de concurrentiële Britse markt. In september 2004 kreeg de Britse regering van de Europese Commissie het fiat om British Energy 6 miljard euro overheidssteun toe te stoppen om het faillissement te vermijden. De andere bedrijven die niet zo'n steun genieten, ondervinden uiteraard een belangrijk concurrentienadeel. Twee bedenkingen.

- Eén. De liberale koers van de Britse regering en de Europese Commissie wordt onmiddellijk verlaten als het over kernenergie gaat. Dan gelden de regeltjes van de vrije markt niet meer. Want anders zou het gedaan geweest zijn met kernenergieproducent British Energy.
- Twee. Heel deze operatie wordt gefinancierd door de belastingbetaler. Die bovendien rechtstreeks noch onrechtstreeks (via zijn verkozenen in het parlement) hierover kon discussiëren, want het dossier werd maximaal gesloten gehouden. De Europese parlementsleden mogen over alles discussiëren, behalve over het geld van de belastingbetaler dat regeringen versluizen naar de kernenergiesector.

Finland is een geval apart. Het Finse parlement gaf op 24 mei 2002 zijn toestemming voor de bouw van een nieuwe kerncentrale (107 stemmen voor, 92 tegen). Het land voorziet in 71% van zijn energiebehoefte door import van gas uit Rusland. Finland heeft historisch minder goede herinneringen aan grote broer Rusland en wil zo veel mogelijk onafhankelijk zijn van Rusland voor zijn energiebevoorrading. De Finse papierindustrie heeft gigantische hoeveelheden elektriciteit nodig. Resultaat: toch nog een nieuwe kerncentrale. De financiële markten onthaalden de beslissing heel slecht. Zo besliste Standard & Poor's de kredietwaardigheid van het betrokken elektriciteitsbedrijf te verlagen gezien de vele risico's van kernenergie. Terwijl in 2002 sprake was van een factuur van 1,7 à 2,5 miljard euro, spreekt men nu al van drie miljard euro. Er zijn ten andere bij de Europese Commissie al klachten ingediend tegen het project, wegens onwettelijke overheidssteun.

Frankrijk is hét paradijs van de nucleofielen. Geen enkel land ter wereld heeft zo hard voor de nucleaire piste gekozen. 78% van de elektriciteit is afkomstig van kerncentrales. “La Hague” is de grootste nucleaire site van Europa met de fameuze opwerkingsfabriek van verbruikte kernbrandstof. Ik geef kort twee grote oorzaken van deze keuze. Frankrijk is als bakermat van de Verlichting ook het paradijs van de wetenschappelijke vooruitgangsoptimisten. Wetenschap en technologie zouden ons helpen de donkere Middeleeuwen definitief achter ons te laten en grote stappen vooruit te zetten naar de ideale samenleving. Niet-opgeloste problemen zijn enkel een uitdaging voor onze wetenschappers en ingenieurs. Zij zullen ooit de antwoorden vinden, of het om aids gaat of nucleair afval. Ondertussen weten we dat wetenschap en technologie ook misbruikt kunnen worden – Auschwitz was maar mogelijk dankzij de expertise van ingenieurs en wetenschappers, idem voor Hiroshima. Het feit dat 50 jaar onderzoek inzake nucleair afval nog zelfs niet het begin van een oplossing heeft aangewezen terwijl ondertussen de tienduizenden vaten en containers zich opstapelen, doet ook in Frankrijk meer en meer vragen rijzen. Tweede verklaring. Frankrijk verloor in en door de Tweede Wereldoorlog definitief zijn status van wereldmacht. De VS, Rusland en China hadden de rol overgenomen, terwijl Groot-Brittannië als eeuwig trouwe maat van de VS toch nog kon meespelen in de eerste divisie. Frankrijk heeft zich daar nooit bij neergelegd. Het zou een wereldspeler blijven. Wat voor hen twee zaken betekende: 1. Een militaire macht met atoomwapens. 2. “Onafhankelijkheid” inzake energiebevoorrading. Een natiestaat die zichzelf serieus neemt kan het zich niet veroorloven afhankelijk te zijn van andere landen voor de energiebevoorrading. Een land dat echt onafhankelijk en sterk wil zijn, moet de controle hebben op de eigen energiebevoorrading. Aangezien Frankrijk geen gas of aardolie heeft zoals bijv. Groot-Brittannië, was er maar één uitweg: kernenergie (waarbij je dan moet zorgen voor zekerheid inzake aanvoer van uranium!!). Frankrijk zal dus nog vele jaren doorgaan met kernenergie, dat is zeker. Al dreigt de volgende jaren de echte factuur zichtbaar te worden. Het is helemaal niet zeker of het Franse elektriciteitsbedrijf EDF, uitbater van de Franse kerncentrales, genoeg provisies heeft aangelegd voor de ontmanteling van de kerncentrales en het beheer van het nucleair afval. Nu de elektriciteitsmarkt bijna volledig geliberaliseerd is en staatssteun aan EDF wegvalt, zal die factuur zichtbaar worden. EDF werd groot met hopen geld van de Franse belastingbetaler in een afgeschermd omgeving, waar de factuur van sommige kosten (ontmanteling kerncentrales, maar ook de pensioenen van de werknemers) deels naar de toekomst werd geschoven. Het is dan ook de vraag of EDF het even goed zal blijven doen in een concurrentiële markt waar het op eigen benen moet staan. Tenzij de Franse Staat, vóór een gedeeltelijke privatisering van EDF, eerst zelf geld op tafel legt om de kerncentrales te ontmantelen, wat EDF een gigantisch concurrentievoordeel zou bezorgen.

Het komt er dus op neer dat van de genoemde vijftien Europese landen er één land is, Frankrijk, dat radicaal de nucleaire kaart blijft trekken en één land dat beslist heeft een nieuwe centrale te bouwen (Finland). De andere twaalf zijn er nooit mee begonnen, hebben beslist ermee te stoppen of hebben een moratorium ingesteld. Als we Litouwen en Slovakije buiten beschouwing laten, waar het grote aandeel van kernenergie een erfenis is van de Sovjetperiode, is van de landen zonder atoomwapens België het meest genucleariseerde land ter wereld.

Van de tien “nieuwe” Europese lidstaten zijn er vijf met kerncentrales: Hongarije, Tsjechië, Slovakije, Slovenië en Litouwen. Het zijn, op de Sloveense centrale na, centrales van Sovjetmakelij. De Europese Unie wilde sommige landen trouwens maar laten toetreden op voorwaarde dat ze hun oude en gevaarlijke kerncentrales zouden sluiten. Dat werd door die landen ook aanvaard, maar de Europese belastingbetalers leggen er wel een pak geld voor op tafel.

Van de 25 Europese lidstaten zijn er dus twaalf die nooit kerncentrales hebben gehad of hun kerncentrales hebben gesloten. Er zijn in die landen niet meer of minder stroomonderbrekingen dan in landen die wel kerncentrales hebben.

Voorstanders van kernenergie wijzen vaak op de problematiek van de bevoorradingszekerheid. Dankzij kernenergie zou ons land onafhankelijker zijn in zijn energiebevoorrading. Vreemde redenering. Bij mijn weten wordt er geen uranium gedolven in de Kempen of de Ardennen. De grondstof voor de kernbrandstof komt onder meer uit Australië, Canada, Zuid-Afrika, de VS en Kazakstan. Europa beschikt nauwelijks over uranium. De enige elektriciteit die we echt “eigen productie” kunnen noemen, is elektriciteit uit hernieuwbare energiebronnen zoals windenergie. Hoe meer hernieuwbare energie, hoe onafhankelijker we dus worden voor onze energiebevoorrading; De voorraden uranium zijn eindig. Er is nog voor een 50 à 65 jaar uranium, dan is de kous af.

Dat inspelen op bevoorradingszekerheid door de voorstanders van kernenergie speelt ook handig in op de enorme behoefte aan zekerheid van de bevolking. De aanslagen van 11 september 2001 in New York en Washington en 11 maart 2004 in Madrid, de zelfmoordaanslagen in Irak, de ontslagen bij DHL en in de auto-industrie, de razendsnel en niet meer te snappen wereld..., het is al vaak geschreven en het is ook zo: tal van mensen haken af, zijn niet meer mee, snakken naar een begrijpelijke wereld waar politici voor zekerheid en veiligheid zorgen. Meestal gaat het dan over veiligheid op straat en werkzekerheid. Maar energievoorziening speelt daar volgens mij ook onbewust mee. Mensen willen zekerheid van energiebevoorrading.

Een ander aspect dat de voorstanders van kernenergie soms op tafel leggen is de import van Franse nucleaire elektriciteit. “Jullie gaan hier de kerncentrales sluiten, maar dan wel elektriciteit uit de Franse kerncentrales invoeren. Dat is toch schijnheilig?” Uiteraard is dat niet de bedoeling. Als we stoppen met energie morsen en investeren in hoogtechnologische warmtekrachtkoppeling en hernieuwbare energieën, hebben we helemaal geen Franse nucleaire elektriciteit nodig. Wie ten andere vandaag al nucleaire elektriciteit wil afwijzen, kan dat ook als consument. Je kan bij de meeste leveranciers groene elektriciteit kopen en wie dat niet doet, kan op zijn factuur zien in welke mate de elektriciteit van zijn leverancier afkomstig is van kerncentrales. Olivier Deleuze heeft de leveranciers immers verplicht op de facturen in detail mee te delen van welke energiebronnen hun elektriciteit afkomstig is.

Ik wil kort stilstaan bij de prijs van elektriciteit uit kerncentrales. Vaak wordt gezegd dat die goedkoper is dan elektriciteit geproduceerd door gascentrales of windmolens. Twee bedenkingen. Ons land, waar toch 56% van de elektriciteit afkomstig is van kernenergie, was tot enkele jaren geleden bekend voor zijn zeer hoge elektriciteitsprijzen voor gezinnen en KMO's. Vreemd, niet? Als de kostprijs voor elektriciteit uit kerncentrales zo laag is, waarom konden gezinnen en KMO's dan niet genieten van een lage prijs?

Tweede bedenking. Kerncentrales genieten verborgen staatssteun. Gedurende decennia werden er zeer grote bedragen overheidssteun in wetenschappelijk en technologisch onderzoek gepompt, zeker in ons land. In de periode 1974-1999 ging 68% van ons budget voor wetenschappelijk onderzoek op het vlak van energie naar de nucleaire sector, tegen slechts 5% naar hernieuwbare energieën. Voor de Europese Unie gaat het in totaal om een bedrag van 55 miljard dollar voor de periode 1974-1998 (schatting van de Europese Commissie van 2002). Tussen 1991 en 2001, toen de hoogdagen van kernenergie al voorbij waren, besteedden de 26 OESO-landen de helft van hun budgetten voor wetenschappelijk onderzoek in de energiesector aan de nucleaire sector (43 miljard dollar). Hadden onze

regeringen evenveel geïnvesteerd in de ontwikkeling van bijv. zonne-energie, dan stonden we daar al een flink eind verder.

Een tweede vorm van sluikse staatssteun heeft betrekking op de verzekering van de aansprakelijkheid bij kernongelukken. Zoals ik al zei, zijn er internationale verdragen die bepalen dat het bedrag dat bij een kernongeluk zou moeten worden uitgekeerd deels door de overheid wordt betaald en sowieso geplafonneerd is. Deze regeling maakt het mogelijk dat de exploitanten van kerncentrales, in verhouding tot de risico's, een goedkopere verzekering kunnen afsluiten dan andere sectoren. Een studie van de Nederlandse onderzoeksinstituten CE in opdracht van de Europese Commissie kwam tot scherpe besluiten: als het Franse EDF volledig zijn centrales volledig zelf zou moeten verzekeren, dus zonder plafonnering van de bedragen, zouden de productiekosten met 300% stijgen. Anders gezegd: als de nucleaire sector de kosten van het verzekeringsrisico van de centrales niet meer zou mogen afwentelen op de gemeenschap, zou het uit zijn met het sprookje van "goedkope nucleaire elektriciteit". Ten slotte: een studie van het Federaal Planbureau over de Belgische energievoorziening in 2030 bevat een uitgewerkt scenario over energievoorziening met nieuwe kerncentrales. Het Planbureau zegt onomwonden dat zonder overheidssteun zo'n nieuwe kerncentrales niet haalbaar zijn. Privé-investeerdere zullen er volgens het Planbureau, gezien de financiële en andere risico's, nooit in hun ééntje aan beginnen. "In die context lijkt het aangewezen dat de Staat tussenkomt in de financiering en in dekking van bepaalde risico's", heet het. Het Internationaal Atoom Energie Agentschap stelt dat de investeringskosten voor een kerncentrale met een factor 2 tot 4 moeten dalen, anders kunnen kerncentrales niet concurreren met gascentrales. Het Internationaal Energie Agentschap in Parijs, gekend om zijn pleidooi voor kernenergie, stelt dat kernenergie zeker tot 2030 niet concurrerend zal zijn met andere energiebronnen. Anders gezegd: er is geen toekomst voor kernenergie in een vrije markt. Terwijl vroeger een deel van de kosten sluiks doorgeschoven werden naar de overheid en dus de belastingbetaler, wordt dat nu heel moeilijk. Het wordt alsmaar duidelijker dat het produceren van elektriciteit in kerncentrales zeer duur is. Zonder geld van de overheid zijn nieuwe kerncentrales uitgesloten. Wie pleit voor nieuwe kerncentrales, pleit er tegelijk voor om geld van de belastingbetaler aan de bouw van nieuwe kerncentrales te besteden.

Nieuwe kerncentrales in ons land lijken er dan ook niet aan te komen. Maar de voorstanders van kernenergie en Electrabel zullen de volgende jaren alles op alles zetten om het debat over de levensduur van de kerncentrales te openen. De wet van 31 januari 2003 bepaalt dat de zeven Belgische centrales na 40 jaar exploitatie gesloten moeten worden. Dat betekent:

- Doel 1, Doel 2 en Tihange 1 gaan ten laatste in 2015 dicht.
- Doel 3: in 2022
- Tihange 2: in 2023
- Doel 4 en Tihange 3: in 2025

Wetten kunnen uiteraard gewijzigd worden. Maar veel geluk aan de regering die dat wil proberen. Ze zou heel veel tegenstand oproepen en een fantastisch geschenk geven aan de groene partijen. Bovendien zullen ook de gewijzigde omstandigheden op de elektriciteitsmarkt druk creëren om het sluitingsschema na te leven. Concurrenten van Electrabel investeren meer en meer in nieuwe elektriciteitscentrales in ons land. Het Duitse bedrijf RWE bouwt een elektriciteitscentrale van 400 megawatt in de Antwerpse haven en het Nederlandse Essent een WKK-installatie van 132 megawatt in Zwijndrecht. In de Antwerpse haven bouwt Nuon een windmolenpark van 90 megawatt. C-Power start in 2005 de bouw van een windmolenpark in zee van 200 à 300 megawatt. Sidmar gaat een centrale van 800 megawatt bouwen. De elektriciteitsproductie van al die projecten samen is hoger dan de

elektriciteitsproductie van Doel 1 en Doel 2 (de eerste twee reactoren die in 2015 sluiten). We hebben nog tien jaar voor investeringen in vervangingscapaciteit voor Tihange 1 die eveneens in 2015 sluit. De uitstap uit de kernenergie is dus niet alleen beslist, maar is ook al bezig.

De investeringen van die nieuwe operatoren in nieuwe productiecapaciteit hebben ook politieke gevolgen. De nieuwe operatoren rekenen er uiteraard op dat de eerste kerncentrales in 2015 dicht gaan. Als een volgende regering zou aankondigen daarop terug te komen, zullen de nieuwe operatoren hard protest aantekenen, want de rentabiliteit van hun centrales zou een flinke deuk krijgen. Anders gezegd: de bouw van nieuwe elektriciteitscentrales en het openbreken van de Belgische elektriciteitsmarkt zullen na 2010 zware economische druk creëren op de politici om de kerncentrales mooi volgens het in de wet voorziene schema te sluiten. In het bedrijfsleven klinken trouwens ook belangrijke stemmen voor het behoud van de wet op de kernuitstap. Toen minister Verwilghen begin september de kernuitstap even in twijfel trok, reageerde Wim Beazar, medeoprichter van Compex (Onderneming van het jaar in 1998) als volgt: “België mist de kans om vernieuwend en ondernemend te zijn op twee gebieden. Eerst en vooral mist het de kans voor zijn energiebevoorrading onafhankelijker te worden van de rest van de wereld. Vandaag is het succes van onze economie grotendeels afhankelijk van de goodwill van onze buitenlandse leveranciers van energiegrondstoffen, olie of kernbrandstof. Ik heb als ondernemer geleerd de vitale onderdelen van mijn business af te scherm en niet afhankelijk te maken van de willekeur van derden, om de continuïteit te kunnen garanderen. Waarom zou een land dat ook niet moeten doen? Een andere kans die België laat liggen, is in ons land expertise en een industrie in duurzame energie op te bouwen. Het besluit kernenergie te bannen was de gelegenheid bij uitstek om bedrijven in Vlaanderen een stimulans te geven om nieuwe energievormen op punt te zetten, te innoveren, creatief uit de hoek te komen en Vlaanderen op de kaart te zetten als leider in duurzame energietechnologie. Met het besluit van minister Verwilghen om alles weer in twijfel te trekken, geven we net het omgekeerde signaal. We geven toe dat er twijfel is en meteen smoren we alle initiatieven in de kiem. Wat we nu nodig hebben, is een duidelijk signaal van de minister dat bevestigt dat de keuze gemaakt is, onomkeerbaar, en dat wie nu zijn ondernemerschap toont om duurzame energievormen op punt te zetten daarvoor op termijn wordt beloond.” (de Tijd van 9 september 2004). Duidelijker kan het niet.

2. KERNENERGIE: HET ANTWOORD OP KYOTO?

Ik laat eerst de voorstanders van kernenergie aan het woord. “Bij de productie van elektriciteit in kerncentrales komt geen CO₂ vrij. Bij centrales op aardgas, steenkool of andere fossiele brandstoffen is dat wel het geval. Als je het broeikaseffect wil tegengaan en het Kyotoprotocol respecteren, dan heb je dus kerncentrales nodig. Anders kom je er niet. Jullie windmolens en andere bronnen van hernieuwbare energie die geen CO₂ de lucht insturen zijn nuttig, maar ze kunnen nooit zorgen voor de elektriciteitsbevoorrading van heel het land. Jullie zullen dus nieuwe gascentrales bouwen en die gooien tonnen CO₂ de lucht in. Je moet dus kiezen: ofwel kernenergie – en voor het afval vinden we wel een oplossing -, ofwel fossiele brandstoffen en dan wordt het broeikaseffect nog erger!”

Ik wil eerst een vaak voorkomend misverstand rechtzetten. Het respecteren van het Kyotoprotocol vergt niet zozeer inspanningen van de elektriciteitssector. Veruit de meeste broeikasgassen zijn immers afkomstig van andere sectoren: transport, allerlei industriële processen en verwarming bij gezinnen, kantoren en bedrijven. De energieproductie is maar

goed voor 21% van onze CO₂-emissies. Maatregelen om het broeikaseffect tegen te gaan, moeten dus vooral van andere sectoren komen.

Laat ons nu de stelling van de nucleofielen hernemen: kerncentrales zijn het enige antwoord op Kyoto. Drie wetenschappers, waaronder Jean-Pascal Van Ypersele, klimatoloog en professor aan de UCL, trokken die redenering door (opiniestuk van 10 juni 2004 in *Le Monde*). Ik geef kort de besluiten van hun studie. Als je klassieke elektriciteitscentrales, die dus CO₂ uitstoten, zou vervangen door kerncentrales opdat in 2050 90% van de elektriciteit afkomstig zou zijn van kernenergie, dan zou je elk jaar 400 nieuwe kerncentrales moeten bouwen, terwijl er nu één of twee per jaar gebouwd worden. De bouw van 400 nieuwe kerncentrales kost minimaal 600 miljard euro. De uraniumproductie zou tegen 2030 vijftien keer hoger moeten zijn, terwijl de voorraden nu maar volstaan voor 50 à 65 jaar. Anders gezegd: een onhaalbaar en onbetaalbaar scenario. Los van het feit dat we ons bij een planeet met vele duizenden kerncentrales fundamentele vragen kunnen stellen over veiligheid. Laten we deze redenering ook eens toepassen op ons land. Stel dat we kernenergie gebruiken als antwoord op Kyoto. Het Planbureau werkte begin 2004 zo een scenario uit, met een levensduurverlenging tot zestig jaar van de bestaande centrales én drie nieuwe kerncentrales. Het bleek dat, als er niet zou worden geïnvesteerd in energiebesparing we toch nog in de problemen zouden zitten met onze CO₂-emissies. Het Planbureau ging met een grote bocht rond de kwestie van de ligging van die drie nieuwe centrales. Die nieuwe centrales kunnen immers niet gebouwd worden in Doel en Tihange. Warm afvalwater van de centrales wordt in Schelde en Maas geloosd en doet de temperatuur van het water van Schelde en Maas stijgen. Tijdens de hittegolf van augustus 2003 moest de productie van het kernpark zowel in Doel als in Tihange al beperkt worden omdat de temperatuur van Schelde en Maas te hoog waren. Nieuwe centrales kunnen er in Doel of Tihange dus niet bij. Waar zouden ze wel nog gebouwd kunnen worden? Aan de Vlaamse kust? Ik wens het Planbureau en alle nucleofielen veel geluk met hun plannen.

Het antwoord op de vraag of kernenergie een antwoord is op Kyoto is dus neen. Op internationaal vlak is er dus geen twijfel. Omdat er zoveel misverstanden zijn over Kyoto wil ik hier toch uitwijden over de problematiek. Ik schets eerst kort de stand van het wetenschappelijk onderzoek inzake het broeikaseffect. Dan geef ik aan hoe wij in België vandaag met energie morsen. Ik geef echo's uit andere landen en de financiële markten en licht een studie toe over de mogelijkheden van energiebesparing in ons land.

Er bestaat geen twijfel meer in wetenschappelijke kringen (op één of andere oelewapper na, maar die vind je overal): het broeikaseffect bestaat, de opwarming van de aarde is bezig. De effecten worden elk jaar meer zichtbaar. 2004 was het op drie na warmste jaar sinds het begin van de weersregistratie in 1861 en komt daarmee meteen na het hittejaar 2003. De Zwitserse gletsjers hebben de laatste twintig jaar al een vijfde van hun ijsvolume verloren en zouden in 2050 voor driekwart verdwenen kunnen zijn. Het aantal rampen in Europa dat verband houdt met het klimaat lag het vorige decennium dubbel zo hoog als in de jaren tachtig. Herverzekeraar Munich Re raamt de kosten van de natuurrampen ten gevolge van de klimaatverandering voor 2004 op 90 miljard dollar, tegen 65 miljard in 2003.

De belangrijkste oorzaak van het broeikaseffect is de uitstoot van CO₂, of koolstofdioxide (en ook enkele andere broeikasgassen zoals methaan, maar die laat ik hier terzijde). Bij de Verenigde Naties werd in 1988 een groep opgericht met de belangrijkste klimaatexperts van over heel de wereld, het Intergovernmental Panel on Climate Change of IPCC. Hun rapporten zijn heel duidelijk: het broeikaseffect is bezig en menselijke activiteiten zijn er de

belangrijkste oorzaak van. Als het broeikas effect niet wordt aangepakt, dan zal volgens het IPCC de gemiddelde temperatuur in vergelijking met 1990 tegen 2100 met 1,4°C tot 5,8°C stijgen. Het mondiale zeepeil zou in vergelijking met 1990 tegen 2100 tussen 9 en 88 cm stijgen. Bovendien blijkt dat Europa sneller opwarmt dan de rest van de wereld, 2 tot 6,2 graden, met als gevolg frequentere en economisch duurdere stormen en overstromingen, meer en intensere hittegolven, natter weer in Noord-Europa en droger weer in het zuiden. In ons land zou tegen het einde van de 21^{ste} eeuw de neerslag stijgen met 6 tot 23% in de winter. Voor de zomer schommelen de ramingen tussen een status quo en een daling met 50%. Een studie van de universiteit van Louvain-la-Neuve van september 2004 raamt de stijging van de Noordzeespiegel tegen het einde van de eeuw op één meter. Volgens een andere studie dreigen tegen het midden van de eeuw 15 tot 37% van alle plant- en diersoorten uit te sterven. Het Europees Milieuagentschap wees er in zijn milieurapport 2004 op dat het aantal rampen dat verband houdt met klimaat jaarlijks tien miljard euro kost.

In 1997 werd in Kyoto een eerste stap gezet. Meer dan 100 landen keurden er het Kyotoprotocol goed. Dat bepaalt dat de uitstoot van broeikasgassen van de rijke landen met 5,2% moet dalen (tussen 1990 en de periode 2008-2012). Alle wetenschappers stellen dat dit veel te weinig is. Maar het is een begin. Een protocol dat landen verplicht om de uitstoot van CO₂ met 50% te doen dalen zou er nooit doorgeraakt zijn. Een daling met 5,2% is voor een industriële samenleving al een belangrijke stap. Het dwingt alle neuzen in de goede richting. In 2005 starten de onderhandelingen voor de periode na 2012, voor een nieuw protocol, een Kyoto-bis. Dat nieuwe protocol zal nieuwe doelstellingen voor de daling van CO₂ bevatten. Ik zeg dit zo uitdrukkelijk omdat je in Vlaanderen al te veel de indruk hebt dat deze problematiek enkel een groene dada is en dat het Kyotoprotocol een obsessie is van de groenen die daarmee het Vlaamse bedrijfsleven tergen. Dat is dus niet zo. Het Kyotoprotocol is er gekomen na vele jaren intense debatten in wetenschappelijke en politieke kringen op wereldniveau. Het Kyotoprotocol is ondertussen door 137 landen geratificeerd (stand op 27 januari 2005). En terwijl bij ons VBO en VOKA blijven proberen Kyoto op te blazen, hoor je elders in de wereld heel andere geluiden. Zo wees in september 2004 de Conference Board, een belangrijke lobbygroep van 2000 bedrijven van over heel de wereld met vele grote multinationals, op het grote gevaar van de opwarming van de aarde en drong hij aan op een krachtig optreden van overheden en privé-bedrijven.

De uitstoot van CO₂ moet dus naar omlaag. Dat is een moeilijke opdracht. Want de uitstoot van CO₂ is inherent aan het functioneren van onze samenleving. Bij tal van activiteiten komt er CO₂ vrij: onze verwarmingsketel op aardgas of stookolie zorgt voor uitstoot van CO₂, een ritje met de auto die benzine of diesel verbruikt: idem. De industrie en de elektrische centrales die steenkool of aardgas verstoffen: CO₂. Je kan het bijna vergelijken met het menselijk lichaam. Als je leeft, adem je zuurstof in en CO₂ uit. Als onze samenleving functioneert, dan verbruikt ze massa's fossiele brandstoffen en stoot ze CO₂ uit. Toch in de rijke geïndustrialiseerde wereld. Op jaarbasis produceert de gemiddelde Belg zo'n 15 ton CO₂ (nummer vijf in de wereld, na Australië, Canada, de VS en Ierland. In de VS is dat 21 ton, in Duitsland 11,8 en in Groot-Brittannië 11,2 ton. De Chinezen zijn met veel, maar vervuilen weinig: 3 ton CO₂ per inwoner. Inwoners van ontwikkelingslanden stoten maar 0,2 à 1 ton uit. (het gaat telkens om "CO₂-equivalenten"). Nagenoeg alle Europese lidstaten zonder kerncentrales stoten ten andere minder CO₂ uit dan ons land.

De wereld draait op koolstof, op reusachtige hoeveelheden koolstof. We verbruiken die en daarbij sturen we CO₂ de lucht in. Wat de aarde doet opwarmen en ons recht naar catastrofescenario's stuurt. Duurzame ontwikkeling vereist dus de aanpak van het broeikas effect en belangrijke wijzigingen in onze samenleving. We moeten samen de stap

zetten naar een “koolstofarme maatschappij”, een duurzame samenleving. Wat betekent dat we maar die hoeveelheden CO₂ de lucht mogen insturen die geen schade aan de planeet veroorzaken.

Hoe doen we het in Vlaanderen? Zeer slecht. We zijn kampioen in het morsen met energie. 35% van de gezinnen woont in een woning met enkel glas. In 25% van onze woningen zit geen muurisolatie, in 18% geen dakisolatie. Een Belgische woning gebruikt in vergelijking met een Zweedse woning per vierkante meter woonoppervlakte meer dan dubbel zoveel energie. De zeer zwakke isolatienormen voor nieuwbouwwoningen worden nauwelijks gerespecteerd. In de vervoersector is het niet beter: de uitstoot van CO₂ blijft er maar stijgen. In de industrie doen sommige bedrijven belangrijke inspanningen, maar er liggen nog een pak kansen onbenut. Zoals de Vlamingen tot voor kort elk jaar meer huishoudafval produceerden zonder daar ook maar een minuut bij stil te staan, gaan we dapper door met het morsen van energie. Een kostelijke grap, voor onze portemonnee en ons leefmilieu.

In het buitenland horen we andere echo's. De Britse premier Blair wil verder gaan dan het Kyoto-protocol. Tegen 2050 moet de uitstoot van CO₂ met 60% naar beneden. Tegen 2020 moet het aandeel van elektriciteit uit hernieuwbare bronnen stijgen tot 20%. De Britse regering heeft de windenergiebedrijven gevraagd om voorstellen in te dienen voor 1200 à 2400 zeewindmolens, wat 20.000 banen kan opleveren. Frankrijk wil de emissies van broeikasgassen tegen 2050 met 75% doen dalen. Nederland mikt op een daling van 40 à 60% tegen 2030. Duitsland wil tegen 2020 40% minder broeikasgassen uitstoten. Duitsland sloot in 1998 een “alliantie voor jobs en milieu” tussen het patronaat, de vakbonden, de NGO's en de overheid. De doelstelling is om in 300.000 woningen per jaar het energieverbruik en de CO₂-uitstoot te verminderen en 200.000 jobs te creëren. Zweden wil de uitstoot van CO₂ tegen 2050 met 50% verminderen. Spanje wil de oppervlakte zonnepanelen tegen 2010 vertienvoudigen. Schotland wil tegen 2020 40% van zijn elektriciteit uit hernieuwbare energiebronnen halen. Ook belangrijke economische en financiële middelen hebben meer en meer belangstelling voor de klimaatproblematiek. De herverzekeraar Swiss Re lobbyt al tien jaar zeer intens voor meer actie onder druk van zijn aandeelhouders en de financiële markten: Als één van de grootste herverzekeraars ter wereld ziet het nu al zijn winsten aangetast door de stijging van het aantal natuurrampen. In november 2004 vierden 200 bankiers, verzekeraars en fondsenbeheerders in Zürich met champagne de ratificatie van het Kyoto-protocol door Rusland. Er zijn verschillende fondsen die beleggen in alternatieve energie. Die krijgen alsmaar meer belangstelling van investeerders. CASH, de bijlage van het tijdschrift Trends voor investeerders, publiceert meer en meer over ontwikkelingen in de energiemarkt en hernieuwbare energieën. “De leffondsen wandelen in de energiesector en weten dat daar een volgende quantumsprong van de economie schuilt”, luidde het in augustus 2004. Het “small is beautiful” concept van de alternatievelingen uit de jaren zeventig vindt nu weerklank bij de beursjongens, en dat voorspelt interessante perspectieven. De Tijd, evenmin een bolwerk van groene jongens, pleit al jaren voor meer investeringen in duurzame energie. “Investeringen in duurzame energie zijn de enige manier om minder afhankelijk te worden van olie. Meegenomen is bovendien dat de fundamentele oorzaak van veel oorlogen, de controle over de olierijkdommen wegvalt. Meer duurzame energie leidt misschien ook tot een meer vreedevolle wereld.” Het Internationaal Energieagentschap te Parijs, een club binnen de OESO die een klassieke liberaal-economische visie heeft op het energiebeleid, zegt het zo: “Het vertragende tempo van energiebesparingen is slecht voor het milieu en voor de betrouwbaarheid van de energievoorzieningen.” Een citaat van Peter Heller, de vice-directeur van het departement begrotingsbeleid van het Internationaal Muntfonds: “Alle landen moeten zich dringend voorbereiden op een resem budgettaire uitdagingen, zoals de vergrijzing, de

opwarming van de aarde en het terrorisme. Indien de overheden nu niet handelen, zal de kostprijs van de problemen alleen maar stijgen en rest er minder tijd om ze aan te pakken. Maar politici en kiezers lijden aan bijziendheid.” En dan is er nog de explosieve economische groei in China, een land met 1,3 miljard inwoners. China is nu al de grootste oliebruiker ter wereld na de VS en stevent af op een fors tekort aan aardolie tegen 2020. In de zomer van 2004 kregen alleen al in Peking 6000 bedrijven een week verplicht vakantie om stroom te sparen. In het eerste semester van 2004 waren er in 24 provincies 757.000 stroomonderbrekingen. De producenten kunnen de vraag echt niet volgen. “Zuinig omspringen met energie moet mee de problemen helpen oplossen”, zegt Chen Geng, de voorzitter van de China National Petroleum Corporation. China dwingt dus op zijn ééntje heel de wereld om anders om te gaan met energie. Het verbruikt nu al zoveel energie dat de prijzen op de internationale energiemarkten sterk gestegen zijn en volgens alle waarnemers hoog zullen blijven. Zelfs wie geen moer geeft om de miserie van de volgende generaties ten gevolge van het broeikaseffect, zal door de ontwikkelingen in China gedwongen worden om zijn mening over energiebeleid te wijzigen. Anders gezegd: we naderen een keerpunt. Onze welvaart hangt steeds meer af van de mate waarin we onze samenleving kunnen laten functioneren met minder input van energie en, op termijn, met hernieuwbare energiebronnen. Want de klassieke raken op. Volgens het Internationaal Energie Agentschap zullen aan het huidige consumptietempo alle vandaag bewezen olievoorraden in 2054 opgebruikt zijn. Een prijs per vat van 50 dollar zou de volgende jaren de standaard kunnen worden en een prijs van 100 dollar in 2010 lijkt helemaal niet uitgesloten. Aardgas zou er nog voor zo’n 70 à 100 jaar zijn, uranium voor een jaar of 50-65. Een quantumsprong dringt zich dus op. Bedrijven die voor die quantumsprong technologie leveren, komen meer en meer in de picture. We lijken dus echt wel een nieuwe periode in de geschiedenis van de energiebevoorrading binnen te stappen: na hout, steenkool, de mix van energiebronnen in de 20^{ste} eeuw, stap voor stap naar een energiezuinige maatschappij die draait op hernieuwbare energiebronnen.

Terug naar Vlaanderen en België en de korte termijn. Kan het wel? Halen wij Kyoto wel? Ons land moet zijn uitstoot met 7,5% doen dalen en dat is toch heel veel? Ik wil eerst een misverstand uit de wereld helpen. In kringen van het bedrijfsleven en de VLD wordt vaak geopperd dat ons land in 1998 slecht onderhandeld heeft. De lidstaten van de Europese Unie zaten toen aan tafel voor moeilijke onderhandelingen. In Kyoto had Europa ingestemd met een daling van de CO₂-uitstoot van 8 %. Die daling moest worden verdeeld tussen de verschillende lidstaten volgens objectieve criteria (aard van het industrieel weefsel enz.). België kwam er op een Europese ministerraad in 1998 vanaf met 7,5%. Onze inspanning ligt net onder het Europees gemiddelde. Volgens patronaat en liberale politici zou dit veel te zwaar zijn voor ons land en zouden we slecht onderhandeld hebben. Bij de start van de onderhandelingen in 1997 kreeg ons land een daling opgelegd van niet minder dan 15%. Na heel moeizame onderhandelingen werd dat dus 7,5%. België heeft met andere woorden wel goed onderhandeld. Bovendien is er aan dat gezaag over de “zeer zware, bijna onmogelijke inspanning om het Kyoto-protocol na te leven” een heel negatief effect. Het creëert de verwachting bij sommige bedrijfsleiders dat Kyoto misschien toch nog te ontwijken is. Dus investeren ze maar niet in die nieuwe technologie of die zuinige motor. Men zou net het omgekeerde moeten doen: “Kyoto kan, we gaan er tegenaan, hier liggen fantastische kansen voor het bedrijfsleven en de economie.”

Het Kyoto-protocol is ondertussen geratificeerd door 137 landen (gegevens van 27 januari 2005). Rusland aarzelde lang met de ratificatie, maar in de herfst van 2004 zette president Poetin dan toch het licht op groen. Het Kyoto-protocol werd op 16 februari van kracht. Dat is het definitieve “point of no return” én de start van een heuse energierevolutie. De VS blijft

aan de kant staan, al groeit de druk op president Bush om ook te bewegen. Meer en meer Amerikaanse bedrijven vrezen dat ze binnen enkele jaren een concurrentienadeel zullen hebben ten opzichte van bedrijven elders in de wereld die inzake milieutechnologie al veel verder zullen staan. De Europese Unie heeft trouwens niet gewacht op de ratificatie van het Kyoto-protocol door de Russen en nam de laatste jaren al een serie maatregelen tegen het broeikaseffect. Zo krijgen vanaf 1 januari 2005 meer dan 15.000 grote bedrijven beperkingen opgelegd inzake de uitstoot van CO₂.

Olivier Deleuze liet in 2002 onderzoeken wat er in ons land mogelijk is inzake energiebesparing en beperking van de uitstoot van broeikasgassen. Hij ging te rade bij het Duitse Fraunhofer Instituut. Dat is één van de grootste onderzoeksinstituten in Europa, met 80 researchploegen en 12.700 personeelsleden. De studie was klaar in april 2003 en gaf een antwoord op de vraag welk potentieel er inzake energiebesparing in ons land is. Anders gezegd: als we stoppen met morsen met energie en “normaal” doen, hoeveel besparen we dan? Als we gewoon doen zoals onze buurlanden, kunnen we de Kyotonormen halen. Er zijn zelfs perspectieven om het nog beter te doen: tegen 2020 20 % CO₂ afkomstig van energiegebruik sparen, is mogelijk. Zo'n scenario vergt wel een actief beleid en een inspanning van alle sectoren. Stel dat we onze energie-efficiëntie elk jaar met 1,4% verbeteren, dan stijgt onze energie-efficiëntie op 25 jaar met 52% en op 50 jaar met 100%.

Hoe doen we dat concreet: Kyoto halen en de kerncentrales zoals afgesproken sluiten? Op de eerste plaats wil ik erop wijzen dat 79% van onze CO₂-emissies *niet* van de energiesector komt, maar van andere sectoren: transport, verwarming van gebouwen en industrie. Daar moet de grootste inspanning gebeuren. Voorstanders van kernenergie stellen het vaak voor alsof het antwoord op Kyoto volledig door de elektriciteitssector moet gegeven worden, maar dat is niet correct. Eerst de vraagzijde: we moeten energie besparen. Dat vergt een paradigmawissel, een quantumsprong in de mentaliteit van de Wetstraat, van bedrijfsleiders, vakbondslui, journalisten en Jan met de pet. In plaats van te kicken op “megawatts” moeten we kicken op “negawatts”: energie die we uitsparen. Als we willen kan het. Toen in de jaren tachtig de groenen zegden dat de afvalberg moest worden verminderd, was het antwoord van de regering: “Kan niet, we moeten meer afvalverbrandingsovens bouwen.” Maar gewezen minister van leefmilieu Dua zag het anders. Er kwamen geen nieuwe ovens en ze koos voor een afvalpreventiebeleid. Dat werd de trend. Wat effect had: in 2003 slinkte de huishoudelijke afvalberg voor het derde jaar op rij. “De ontkoppeling tussen de toename van de bevolking en de consumptie enerzijds en de evolutie van de afvalberg anderzijds wordt opnieuw bevestigd”, zeiden de experts van de OVAM. Heeft ons dat iets gekost aan comfort? Neen, toch. Als zoiets mogelijk is inzake huishoudelijk afval, moet dat evengoed mogelijk zijn inzake energieverbruik. Op voorwaarde dat het beleid 200% die kaart trekt. Straks geef ik enkele voorbeelden van geslaagde projecten. Maar we moeten niet alleen de vraag naar energie doen dalen, we moeten ook andere energiebronnen aanboren. Dan denken we uiteraard aan hernieuwbare energieën. Om alle misverstanden te vermijden, niemand heeft ooit beweerd dat we in 2025 alle elektriciteit die in kerncentrales geproduceerd werd met windmolens zullen produceren. Windenergie en andere hernieuwbare energieën zoals biomassa zullen, in afwachting van de totale doorbraak van zonnecellen, maar voor een deel van onze energiebevoorrading zorgen. In ons land stijgt de productie van groene elektriciteit de laatste jaren, maar andere landen liggen kilometers voor. In Duitsland kent windenergie een jaarlijkse groei van 30%. In Denemarken werken 25.000 mensen in de windmolenindustrie. In september 2002 sloten op een wereldconferentie over duurzame ontwikkeling in Johannesburg meer dan 80 landen een akkoord over de promotie van duurzame energie. Ons land stelde als doelstelling tegen 2010 6% elektriciteit uit

hernieuwbare bronnen. Helaas schrapt de paarse regering het windmolenpark op de Vlakte van de Raan voor de kust van Knokke (twaalf km in zee en dus nauwelijks zichtbaar) en schuift het de windmolens naar de ver in zee gelegen Thorntonbank. Die beslissing vertraagt de ontwikkeling van windenergie merklijk. Hernieuwbare energieën zijn ook het antwoord op de energiebehoeften van twee miljard mensen die het nu moeten stellen met zeer lage energievoorzieningen. De klassieke methodes, grote centrales en duizenden kilometers hoogspanningslijnen, zijn in grote delen van de wereld niet haalbaar. Om financiële en technische redenen. Voor hen biedt zonne-energie veel meer mogelijkheden: klein, decentraal, geen hoogspanningsnet. Hernieuwbare energie is daarom niet alleen een antwoord op de uitputting van de klassieke energiebronnen en op het probleem van de opwarming van de aarde, maar kan ook een enorme hefboom zijn voor de ontwikkeling van twee miljard mensen.

Naast hernieuwbare energie is er ook “warmtekrachtkoppeling” (“WKK”). Dat betekent dat je bij de productie van elektriciteit de warmte die vrijkomt nuttig gebruikt, om bijv. gebouwen te verwarmen. Die technologie bestaat al vele jaren. Er zijn in ons land enkele zeer grote WKK-installaties, die bijv. aan een groot chemisch bedrijf elektriciteit leveren (en de eventuele overschot op het hoogspanningsnet sturen). De laatste jaren worden er steeds kleinere WKK-installaties gebouwd, zelfs “micro-WKK’s”, zeg maar toestelletjes voor een particuliere woning die de nodige elektriciteit en warmte voor één woning leveren. In ons land staat WKK nog in de kinderschoenen. In Nederland komt de elektriciteitsproductie voor de helft uit WKK, terwijl we in ons land nog geen 10 % halen. Aviel Verbruggen, professor aan de UIA en voorzitter van STEM, een onderzoekscel inzake energie en leefmilieu, schat het potentieel op WKK in ons land op 5000 à 8000 MEGAWATT (dus een derde tot de helft van de elektriciteitsproductie). Er is nu in Vlaanderen eindelijk een lichte toename van WKK. Het Nederlandse energiebedrijf Essent bouwt bijv. in Zwijndrecht een WKK-installatie van 132 MW. Mensen zoals professor Aviel Verbruggen van de Antwerpse Universiteit zeggen dat Electrabel de ontwikkeling van WKK zoveel mogelijk afremt. Want als bedrijven en gezinnen zelf hun elektriciteit gaan produceren, dan verliest Electrabel klanten, afzet en winst. Electrabel wil elektriciteitsproductie zo centraal mogelijk houden: enkele tientallen centrales die heel het land bevoorraden, door hen uitgebaat. Dat is een voor Electrabel interessante, maar technologisch totaal achterhaalde opvatting uit de vorige eeuw die dan nog ecologisch schadelijk is. De tendens van schaalvergroting is voorbij. Want gecentraliseerde productie verspilt gigantisch veel energie. Bovendien heb je grote en dure hoogspanningsnetten nodig om die stroom te vervoeren. Als je gaat decentraliseren, kan je veel zuiniger én milieuvriendelijker werken. In de toekomst zullen we op twee manieren elektriciteit produceren. Enerzijds via tienduizenden kleine en grote installaties bij bedrijven en gezinnen, zowel WKK-installaties als installaties die zonne-energie in elektriciteit omzetten. Anderzijds via enkele grotere installaties die voor de stabiliteit van de bevoorrading zorgen. In 2002 was de gemiddelde grootte van de nieuwe elektriciteitscentrales in de VS 91 MW. Dat is tien keer minder dan de grote kerncentrales in Doel en Tihange. De tijd van de mastodontcentrales zoals in Doel en Tihange is voorbij.

Als zo’n scenario beter is voor het leefmilieu en energie zou besparen, waarom wordt het dan niet uitgevoerd? Mijn stelling is dat de mensen die er mee over beslissen meer geld kunnen verdienen aan de huidige aanpak dan aan dat toekomstscenario. In de huidige situatie doet Electrabel heel goede zaken. In een scenario van veel decentrale productie is dat helemaal niet meer zeker. Als bedrijven en gezinnen zelf elektriciteit gaan produceren, kunnen zij de winsten opstrijken. Bovendien gaan dan ook meer mensen beslissen over de verdeling van de winsten. Terwijl je in het huidige systeem met enkele mensen rond de tafel kan zitten om te beslissen over de verdeling van de winsten in de elektriciteitssector (zoals vroeger in het

Controlecomité gebeurde), kan dat in een decentraal systeem niet meer. Er zijn veel te veel spelers, honderden, misschien duizenden. Akkoorden over wie er wat aan wint worden onmogelijk. Het VBO en onze grote "captains of industry" zouden per definitie veel minder in de pap te brokken hebben in de energiesector en de verdeling van de winsten. Wat voor hen uiteraard absolute horror is. Op internationaal vlak merk je dat ook. Van de vier grootste bedrijven ter wereld zijn er drie actief in de aardoliesector, BP, Exxon en Shell (respectievelijk nummer 2, 3 en 4; rangschikking op basis van omzet in 2003). Hetzelfde geldt op Europees vlak: het grootste bedrijf is BP, nummer twee Shell en nummer vier Total. Nogal wiesde dat deze bedrijven hyperactief lobbyen in alle nationale en internationale fora om hun belangen te verdedigen. Wat niet noodzakelijk oneerbaar is. De vraag is of de politici voldoende neen durven zeggen. Een andere sector die zwaar weegt op de politieke besluitvorming in de energiesector is de automobielenijverheid. Die investeert ondertussen ook wel in zuinige auto's, zelfs al in hybride auto's (auto's die naast de klassieke brandstof ook elektriciteit als energiebron hebben). Maar de inspanningen blijven zeer bescheiden. Er valt ook veel meer geld te verdienen aan de verkoop van een grote gezinswagen of 4 x 4 dan aan een zuinige VW Lupo. De grote autoconstructeurs zijn belangrijke economische machten. In de toptien van de grote bedrijven op wereldvlak vind je vier autoconstructeurs (General Motors, Ford, Daimler-Chrysler en Toyota). In de Europese toptien vind je er twee (Daimler-Chrysler en Volkswagen). Ook hier vraagt het van de politieke klasse moed om, ondanks de druk van deze bedrijven, bij politieke beslissingen het algemeen belang voor ogen te houden.

De overgang van het huidige energiebeleid naar een duurzaam energiebeleid dat meer decentraal en zuinig is en maximaal gebruik maakt van hernieuwbare energiebronnen, heeft zeer grote gevolgen inzake verdeling van geld en macht in dit land. Er staan vandaag geen technologische barrières meer in de weg van een duurzaam energiebeleid, maar er zijn wel belangrijke economische en politieke belangen die de realisatie van een duurzaam energiebeleid bemoeilijken. Dat soort barrières kan alleen maar doorbroken worden door een mobilisering van alle constructieve actoren in de civiele samenleving en in de politieke wereld. Gezien de belangen die op het spel staan, is het duidelijk dat het een harde en lange maatschappelijke en politieke strijd zal zijn.

Samengevat: 1. Ons land is één van de grootste energieverspillers van Europa. 2. Energie bezuinigen kan, de technologieën bestaan. Ze worden al jaren toegepast in tal van landen. Ze bij ons toepassen zou toelaten om veel energie en geld te besparen, zonder comfortverlies. 3. Ons land kan in zijn energiebevoorrading voorzien zonder kernenergie. Het maakt de aanpak van het broeikas effect moeilijker, maar niet onmogelijk. 4. We zijn nu voor bijna 100% afhankelijk van het buitenland voor onze energiebevoorrading en bevinden ons dus in een zeer kwetsbare positie. De situatie in het Midden-Oosten en de energiegulzigheid van China voorspellen niet veel goeds. Kiezen voor energie-efficiëntie en hernieuwbare energie zou onze afhankelijkheid doen dalen. Dit wordt trouwens één van de grote internationale items de volgende jaren: energie en veiligheid. Dan gaat het zowel om de conflicten in het Midden-Oosten en elders in de wereld die rond aardolie en aardgas draaien, als om de politiek van de VS. 5. Deze energierevolutie, want daarover gaat het eigenlijk, biedt ongelooflijke opportuniteiten aan tal van sectoren: van de producenten en installateurs van zuinige chaudières en superisolerend glas, over de bouwers van WKK-installaties tot de constructeurs van energiezuinige motoren. Kyoto is een gigantische kans voor onze samenleving. Vroeg of laat zijn uranium, aardolie en aardgas toch uitgeput en moeten we de stap naar hernieuwbare energieën zetten. Hoe sneller we overschakelen naar een energiezuinige en een "koolstofarme" samenleving, hoe beter.

In ons land begint er de laatste tijd iets te bewegen. In het Mechelse realiseerden 150 gezinnen op zes maanden tijd een energiebesparing van gemiddeld 6,3%, en dit enkel via eenvoudige maatregelen, zoals het gebruik van spaarlampen. Op 25 juni 2004 ondertekenden de Bond Beter Leefmilieu en de bouwsector een engagement om meer laagenergiewoningen te bouwen in Vlaanderen. Op voorstel van de groenen voerde de paarsgroene regering een fiscale gunstregeling in voor investeringen die energie besparen, zoals isolatiewerken en de aankoop van zuinige chauffageketels. De verkoop van superisolerend glas en milieuvriendelijke chauffageketels steeg in 2003 met meer dan 10%. Het stadsbestuur van Charleroi verminderde het energieverbruik in de stedelijke gebouwen in een jaar of tien met 30 à 35%, wat ook goed was voor een jaarlijkse besparing van zowat 400.000 euro. Agalev- parlements lid Eloi Glorieux kon de Vlaamse regering ervan overtuigen om in plaats van gratis elektriciteit uit te delen, gratis spaarlampen te verdelen. De nieuwe ontwikkelingen op energievak zorgen ook nog eens voor een pak nieuwe jobs. Het onderzoekscentrum IMEC in Leuven boekt grote vooruitgang in de ontwikkeling van hoogtechnologische materialen voor de productie van elektriciteit op basis van zonne-energie. In Europa werken al bijna 100.000 mensen in de windmolenindustrie. De “beleidsnota energie 2000-2004” van de Vlaamse regering bevatte eerder minimale maatregelen inzake energiebesparing, maar de uitvoering ervan zou in de periode 2000 tot 2010 toch al voor 60.000 baanjaren zorgen. Als in 2020 8,2% van de energiebevoorrading in Europa afkomstig zou zijn van hernieuwbare energiebronnen, zou dat volgens het Europees programma Altener 900.000 jobs opleveren. In Duitsland werken meer mensen in de windenergiesector dan in de nucleaire sector. Kiezen voor een modern energiebeleid heeft dus ook zeer positieve gevolgen voor de werkgelegenheid. Dat brengt me bij ons bedrijfsleven. Een deel van de bedrijven heeft die boodschap begrepen en kiest resoluut voor energiebesparing en zorg voor het milieu. Andere bedrijven verdienen ondertussen flink hun boterham aan de zich stilaan op gang trekkende energierevolutie: Hanssen Transmissions in Lommel produceert tandwielkasten voor windmolens, Etap in Malle biedt spitstechnologie inzake verlichting aan en Treco Energy Systems uit Overijse pakt uit met hoogtechnologische WKK-installaties. Photovoltech produceert in Tienen fotovoltatische cellen. Zo zijn er nog veel meer bedrijven. Zij realiseren nu hun winsten dankzij investeringen in moderne energietechnologieën, dankzij Kyoto. Helaas volgt de top de basis niet. De kaders en bazen van de bedrijfsfederaties (VBO, VOKA,...) blijven op de achterhaalde defensieve lijn zitten. Kyoto is slecht en wij, Vlaamse en Belgische bedrijven, hebben het al moeilijk genoeg en moeten niets extra doen, laat staan dat er voor onze bedrijven kansen zijn in deze sectoren. Zeker het VBO loopt hier 25 jaar achter. Zo vroeg het via een communiqué op 3.12.2003 expliciet aan de federale regering om aan de andere Europese lidstaten voor te stellen om Kyoto te dumpen (wat hen er niet van weerhoudt om Kyoto aan te grijpen om te pleiten voor het behoud van de kerncentrales, dan is Kyoto plots wel nuttig!). De vraag is waarom het VBO en andere bedrijfsfederaties zo worstelen met Kyoto? Het heeft zeker te maken met een gebrek aan dossierkennis, en met een totaal onderschatten van het belang van internationale en Europese beslissingen voor België. Als je sommigen bezig hoort, zou het een makkie zijn voor België om even op Europees vlak de Kyotodoelstellingen te gaan heronderhandelen en soepelere normen voor ons land af te dwingen. Wereldvreemd is dat. Maar er moet meer aan de hand zijn. Lees er de communiqués van het VBO over leefmilieu en duurzame ontwikkeling van de laatste jaren op na. Het interesseert hen geen moer, het ligt hen niet, niet op politiek en strategisch vlak, maar evenmin groepscultureel. Die mensen willen handel drijven, ze kicken op cash flows en ratio's en dat is normaal. Maar is het ook normaal en houdbaar dat ze een belangrijk en essentieel deel van de werkelijkheid niet zien? Dat ze leefmilieu en duurzame ontwikkeling blijven beschouwen als storende verplichtingen opgelegd door groene goeroe's en allerlei internationale instellingen ver weg? Het is net alsof ze een interne blokkering hebben die

verhindert dat ze iets positiefs zeggen over leefmilieu en duurzame ontwikkeling. Dit is onhoudbaar. De wereld is een groot dorp geworden, waar de beslissingen van iedereen invloed hebben op anderen. Zodat iedereen met iedereen afspraken moet maken, om het leefbaar en menselijk te hebben, hier en in het zuiden, vandaag en binnen enkele generaties. Die “holistische” kijk op de zaken lijkt me gewoon noodzakelijk om vandaag nog te leven, te functioneren. Rekening houden met “ginder” en “later” lijkt me de norm, de normaliteit. Gewoon zaken doen zonder rekening te houden met “ginder” en “later” lijkt me een restant van een tijdperk dat we aan het verlaten zijn, maar ondertussen veroorzaakt dat restant nog veel schade. We hebben de laatste jaren een vloedgolf aan boeken en colloquia over “bedrijfsleven en ethiek” meegemaakt. Maar heeft dat in de praktijk veel veranderd? Wordt er op de directiecomités van VBO en VOKA anders gepraat, worden er andere besluiten genomen? Ik heb er alvast nog maar weinig van gemerkt. De chefs van de grote industriële ondernemingen in Vlaanderen vrezen dat ze hun draagvlak verliezen (zoals met kernenergie gebeurd is). Ik zou dat ook jammer vinden, want ik verkies dat er hier geproduceerd wordt aan onze voorwaarden op sociaal en leefmilieuvlak, wat helemaal niet gegarandeerd is als China de fabriek van de wereld wordt (om nog te zwijgen van de gigantische milieukosten die het vervoer van grondstoffen en producten met zich meebrengt). Maar als de industrie haar draagvlak wil bewaren, dan moet ze zich dringend bezinnen over haar strategie inzake leefmilieu. Geert Noels, hoofdeconoom van Petercam zei het in een artikel in Trends over de stijgende olieprijsen zo: “In plaats van passief de zaken af te wachten, kan ons land beter een leidende rol trachten te spelen in het energievraagstuk. Kunnen we onze universiteiten en bedrijven niet mobiliseren om de handen in elkaar te slaan? Een dichtbevolkte regio met energie-intensieve sectoren, dat is voor energietechnologie zoals destijds de druk op een dunbevolkte regio zonder telecominfrastructuur om draadloze communicatietechnologie te ontwikkelen (Finland/Nokia). De werkgroepen die zich nu buigen over populistische accijnsverlagingen kunnen hun energie beter steken in de heroriëntatie van de energiepolitiek in ons land.”

Misschien beleeft de groene beweging nu wat de sociale beweging 100 jaar geleden meegemaakt heeft. Toen hebben vakbonden en socialistische partijen decennialang moeten knokken om minimale sociale rechten af te dwingen. We hebben ondertussen één van de beste sociale systemen ter wereld (dat weliswaar bedreigd is). De vakbonden hebben macht in cruciale fora: de Nationale Arbeidsraad, de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, de ondernemingsraden in de bedrijven enz. Voor NGO's is dat veel minder het geval. Wie kent de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling? En vooral, wie houdt rekening met zijn adviezen? De bescherming van het leefmilieu is op de agenda van de Wetstraat gezet, maar het blijft een perifeer thema.

Als ik zo lang stilsta bij de rol van het VBO, wil dat niet zeggen dat andere spelers hun rol in dit dossier wel gespeeld hebben. De politieke klasse baalt van Kyoto. Ze had en heeft niet de kracht en motivatie om uit eigen beweging werk te maken van klimaatbeleid. Ze beweegt enkel omdat er externe druk is. Het is een beetje zoals met de staatsschuld en “Maastricht”. We wisten allemaal al in het begin van de jaren tachtig dat de ontsporing van de Belgische staatsschuld een gigantisch probleem was en dat er dringend moest worden ingegrepen. Er gebeurde niets. Pas toen jaren later het Verdrag van Maastricht België verplichtte zijn staatsschuld aan te pakken, schoot de Belgische politieke klasse in gang. Bij Kyoto beleven we een analogo scenario: zonder druk van de Verenigde Naties en de Europese Unie bewoog en beweegt ons land in dit dossier niet.

Ik weet dat ik met deze argumentatie niet iedereen overtuigd heb. Ik hoop dat ik wel aangetoond heb dat de standpunten van de groenen inzake het broeikaseffect en het Kyoto-protocol gebaseerd zijn op de internationale consensus tussen de meeste klimaatexperts van binnen- en buitenland. Ik hoop dat de politieke en financieel-economische elites van dit land eindelijk inzien dat nu de start moet worden gegeven voor een energierevolutie. Dat is even belangrijk als het garanderen van de pensioenen in 2020 of 2030. Wat ben je ten andere met een flink pensioen in 2030 als je de energierekening niet kan betalen of je elk jaar opnieuw bang bent als de zomer met zijn oude mensen dodende hitte nadert? Ten slotte heb ik gewezen op de hypocrisie van enkele grote mijnheren in dit land: Kyoto kan hen geen moerschelen en zou zo snel mogelijk begraven moeten worden. Maar als de kernuitstap moet worden bestreden, dan is Kyoto plots nuttig en gebruiken ze Kyoto als argument voor hun pronucleaire pleidooi. Waarvan akte.

3. EERLIJKE CONCURRENTIE? OP ZIJN BELGISCH...

Er bestaan heel veel misverstanden over het begrip "vrije markt". Het is net of dat de natuurlijke gang van zaken is, alsof bedrijven in alle eerlijkheid met elkaar concurreren tot eer en glorie van de samenleving. Zal wel zijn. In alle landen zijn er telkens weer bedrijven die de concurrentie proberen te omzeilen. Door bijv. afspraken te maken met elkaar: jij verkoopt cement tegen die prijs in die landen en ik verkoop cement tegen die prijs in die landen, we gaan het elkaar niet moeilijk maken zodat we allebei een centje extra verdienen. Anderen proberen een bijna-monopoliepositie te hebben zodat ze zelf de prijs kunnen bepalen. Eventueel laten ze een paar kleine spelers op de markt bestaan zodat de consument de indruk heeft dat er concurrentie is. Die vervalsing van de vrije markt is niet alleen economisch en sociaal onrechtvaardig. Ze jaagt de consument op kosten en is slecht voor de economie van een land. Er is dus nood aan een overheidsbeleid om die misbruiken aan te pakken. Anders gezegd: de vrije markt functioneert alleen als de overheid nauwkeurig toeziet en zonder dralen misbruiken aanpakt. We mogen de economische krachten die neigen naar concurrentievervalsing niet onderschatten. Het gaat immers om veel geld en de druk van aandeelhouders is bijzonder hoog. Ik citeer kort Jules Theeuwes, hoogleraar economie aan de universiteit van Amsterdam: *"Daarenboven zijn er in de samenleving grote krachten die geen belang hebben bij marktwerking. De bestaande bedrijven in de sectoren waar marktwerking wordt geïntroduceerd zijn 'not amused' (...). Die zittende partijen zullen hun best doen om marktwerking te frustreren."* Karel Van Miert, gewezen Europees commissaris voor het concurrentiebeleid formuleerde het in zijn boek "Mijn jaren in Europa" zo: *"Kartels zijn nog het best te omschrijven als samenzweringen. Bedrijven die zich eraan bezondigen, zijn meestal geen kleine jongens. Ze horen vaak tot de grootste Europese en mondiale industrieconcerns. Het Belgische chemieconcern Solvay was lang een vaste kartelklant. (...)"*

Sommige sectoren kennen een sterke karteltraditie. Naast de chemie zijn dat o.a. staal, papier, cement en suiker. Als er al sprake was van enige marktwerking in die sectoren, dan werden de effecten ervan gereguleerd, gearrangeerd of gewoon uitgeschakeld door onderlinge afspraken en akkoorden." En verder: "De slogan luidde: Trust markets, not governments! Alsof de markt een goddelijke schepping zou zijn. Alsof de economische geschiedenis niet leert dat dominante ondernemingen zich steeds weer laten verleiden om machtsposities te misbruiken. Alsof de ervaring niet dag in dag uit bewijst dat concurrentievervalsende praktijken schering en inslag zijn." Kan het duidelijker? Karel Van Miert was als Europees commissaris bevoegd voor mededinging een berucht "kartelbreker". Hij vond dat heel terecht een zeer sociale opdracht. Want die onverantwoorde winsten door feitelijke monopolies of kartelafspraken die gewoon naar de aandeelhouders gaan, worden betaald door gezinnen en bedrijven. Dat is dus slecht voor de economie en slecht voor de koopkracht van de bevolking. Ik heb veel bewondering voor de kracht en de durf waarmee Van Miert sommige grote spelers heeft aangepakt. Dat heeft hem bij tal van bedrijven én politici heel veel vijanden opgeleverd, maar Van Miert ging door en won belangrijke dossiers.

Naast het mededingingsbeleid op Europees vlak met de Europese Commissie als hoofdspeler, heeft elke Europese lidstaat zijn eigen beleid, met wetgeving en procedures om monopolierentes en kartelafspraken aan te pakken. Dat is de bevoegdheid van een "mededingingsautoriteit". Dat is een overheidsdienst die de misbruiken opspoot en aanpakt. Zo'n dienst waakt over een correcte en eerlijke marktwerking. Dat is in het belang van de economie en van alle bedrijven die correct business doen. Dat is dus ook een sociaal project: zonder effectief toezicht op de markt heb je misbruiken, waarvan de consument via hogere prijzen het slachtoffer is.

Voor ik inga op het mededingingsbeleid in ons land, wil ik me even richten tot de andersglobalisten. Hun kritiek op de uitwassen van het wilde liberalisme is meestal terecht. Grote multinationals die geld verdienen aan de privatisering van drinkwater met als gevolg dat gewone mensen geen drinkwater meer kunnen kopen, is gewoon beschamend. Het beleid van de Wereldbank en het IMF met zijn ultraliberale recepten, die verschrikkelijke toestanden hebben gecreëerd in landen als Rusland en Argentinië, kan echt niet door de beugel. Waarom zouden we niet de bestaande instrumenten gebruiken om de ontsporingen van deze mondialisering aan te pakken? NGO's voeren al jaren actie tegen de Amerikaanse multinational Clear Channel, die onder meer popconcerten organiseert. Wie denkt dat Clear Channel in ons land zijn boekje te buiten gaat en kleine initiatieven verstikt, kan een klacht indienen bij de

Raad voor de Mededinging. Die Raad waakt over het correct functioneren van de markt. De NGO's die met mondialisering bezig zijn, hebben zich bij mijn weten nog nooit tot de Raad voor de Mededinging gewend.

Hoe zit het nu in ons land? Mededingingsbeleid is een federale bevoegdheid van de minister van Economische Zaken. Binnen zijn of haar administratie is er een dienst voor de Mededinging. De beslissingen inzake kartels en misbruiken van dominante posities worden genomen door de Raad voor de Mededinging. Dat is geen "adviesraad", maar een autonome instelling die verregaande bevoegdheden heeft om kartels en misbruiken van dominante posities aan te pakken. De Raad voor de Mededinging kwam er in 1991, maar is nog steeds niet op kruissnelheid. Er zijn jarenlang problemen geweest met de benoeming van de voorzitter en de Raad heeft veel te weinig mensen en middelen. In Nederland beschikt de NMa, de mededingingsautoriteit, over 300 personeelsleden. In België zijn er een paar tientallen. Professor Van Cayseele, één van de weinige Vlaamse experts inzake mededinging, zegt dat ons land jaarlijks zo'n 250 miljoen euro aan Bruto Binnenlands Product mist door het gebrekkig mededingingsbeleid. Anders gezegd: door concurrentievervalsing zouden bedrijven in ons land jaarlijks 250 miljoen euro verdienen op de kap van consumenten en andere bedrijven. Minister van economische zaken Moerman zei in 2003, bij het begin van haar mandaat, dat dit haar absolute prioriteit zou zijn. Maar op de begroting 2005 kwamen er geen extra middelen voor mededingingsbeleid. In 2001 kreeg de Raad een nieuwe voorzitter, maar die nam eind 2003 ontslag. Pas in september 2004 werd een opvolger benoemd.

De minister van economische zaken maakt ook nauwelijks gebruik van het positief injunctierecht om bepaalde sectoren te onderzoeken. Er waren en zijn toch redenen genoeg om de elektriciteitssector van onder tot boven door te lichten? Minister Moerman gaf ondanks herhaaldelijk aandringen in het parlement geen kick. Er zouden immers niet voldoende aanwijzingen zijn om een onderzoek in te stellen. Minister Moerman gaf wel begin juli 2004 opdracht om een onderzoek in te stellen naar afspraken tussen de bakkers over de broodprijs. Ahum.

Hoe komt dat nu? Waarom maken Belgische politici geen werk van een goed draaiend mededingingsbeleid? Ik zie maar één reden, en die loopt parallel met mijn stellingen over het Belgische energiebeleid. In België verkiezen politici én de top van het bedrijfsleven over dit soort dossiers te beslissen onder elkaar, ver van pers en publiek. Zeg maar als commercianten onder elkaar die hun zaakjes regelen. En jarenlang is die aanpak ook nuttig geweest voor de creatie van welvaart (met weliswaar als kostprijs een democratisch deficit, maar goed, je kan niet alles hebben, klinkt het dan). Stel dat je een

sterke en onafhankelijke Raad voor de Mededinging zou hebben. Die zou, zonder rekening te houden met de politieke partijen en economische elites in dit land, beslissingen kunnen nemen die een grote impact hebben op economische activiteiten, cash flows en werkgelegenheid. Hmm, dat voelt niet lekker aan in de Wetstraat, zo'n machtsafstand aan enkele mensen die je niet onder controle hebt. Staat haaks op onze traditie. We regelen dit liever zelf, klinkt het.

Begrijp me niet verkeerd: ik beweer helemaal niet dat er in de Wetstraat geheime samenzweringen zijn tussen politici en bedrijfsleiders over de verdeling van marktaandelen van allerlei producten en diensten. Het is ook hier geen kwestie van illegaliteit, laat staan corruptie. Het is geen beleidskeuze die in alle openbaarheid genomen wordt na lange debatten. Het is eerder een blinde vlek, een niet-handelen, dat nauwelijks reacties oproept. Waardoor alles bij het oude blijft.

Wat de elektriciteitssector betreft, miste de Raad voor de Mededinging in juli 2003 een gouden opportuniteit. In het kader van de liberalisering van de markt, moest de Raad zijn zegen geven over de overdracht van de klanten van de intercommunales naar Electrabel (eigenlijk "Electrabel Customers Solutions"). De ambtenaren die het dossier hadden voorbereid waren heel duidelijk: deze operatie zou de monopoliepositie van Electrabel versterken en dus zeer slecht zijn voor de marktwerking. De operatie mocht alleen doorgaan onder zware voorwaarden, o.a. het veilen van 4000 à 5000 megawatt productiecapaciteit. Electrabel lobbyde maandenlang zwaar voor een gunstige beslissing. Uiteindelijk keurde de Raad voor de Mededinging de operatie goed in juli 2003, met alleen enkele belachelijke voorwaarden. Zo moest Electrabel de volgende jaren maar 1200 megawatt veilen. Dat is een operatie die geen positief effect heeft op de marktwerking. De Raad miste een historische kans.

Nog dit: een deel van mijn bedenkingen bij het Belgische mededingingsbeleid kan je ook toepassen op de regulator van de elektriciteits- en gasmarkt, de CREG. Olivier Deleuze wou een sterke en onafhankelijke regulator. Met een budget van meer dan tien miljoen euro is de CREG misschien wel de "rijkste" regulator van Europa, zeker in verhouding met haar taken. Onafhankelijk? Zolang Deleuze staatssecretaris voor energie was, voer de CREG een onafhankelijke koers. De aanpak was in het begin soms formalistisch en defensief, maar goed, een jonge regulator moet je kansen geven en de werkomgeving was heel moeilijk. Maar sinds paars aan zet is op federaal vlak en de VLD bevoegd is voor energie, zijn er toch belangrijke tekenen dat de CREG minder durft. Zo durft de CREG niet openlijk zeggen dat de elektriciteitsmarkt maar goed kan werken als de historische contracten worden stopgezet en er

massaal virtuele productiecapaciteit wordt geveild. Volgens mij moet een regulator lijnen durven uitzetten en de politici en de bedrijven met de neus op de feiten drukken. Dat gebeurt dus te weinig.

Dezelfde vragen kunnen worden gesteld over onze andere regulatoren. Wat is de autonomie van het Belgisch Instituut voor Post- en Telecommunicatiediensten? Is die onafhankelijk genoeg van Belgacom of niet? En de Commissie voor het Bank-, Financie- en Assurantiewezen...? Hoeveel autonomie heeft die ten opzichte van de vier grote Belgische banken?

Uiteraard rijst de vraag: is het wel democratisch dat de CREG zoveel macht krijgt? Die mensen zijn toch niet verkozen? Wie controleert controleurs zoals de CREG? Is hier, zoals politicoloog Luc Huyse zou zeggen, geen sprake van "verplaatsing van politiek" ten koste van regering en parlement? Het antwoord is meervoudig. De leden van een regulator worden benoemd voor een mandaat met beperkte duur, bij de CREG is dat zes jaar. Twee: de verschillende marktactoren volgen de CREG op de voet. Het spreekt voor zich dat als de CREG beslissingen zou nemen die economisch of juridisch geen steek houden, er onmiddellijk bedrijven naar de pers trekken om dit aan te klagen. De CREG kan zich geen uitschuivers in de pers veroorloven. Drie: de beslissingen van de CREG kunnen worden aangevochten bij de Raad van State. Wat ook gebeurt (zelfs nogal dikwijls). Vier: de paarsgroene regering heeft ook een "Algemene Raad" van de CREG geïnstalleerd. Dat is een advies- en overlegorgaan dat de bevoegdheid heeft om de krachtlijnen van het beleid van de CREG op te stellen, de CREG kan controleren en advies kan geven over alle belangrijke dossiers. In die Algemene Raad zijn alle betrokkenen vertegenwoordigd: zowel Electrabel en de intercommunales als de nieuwe spelers op de markt, maar ook afgevaardigden van VBO, UNIZO, vakbonden, milieubeweging en Test-Aankoop. Het is trouwens voor het eerst dat de milieubeweging en Test-Aankoop lid zijn van een adviesraad die iets te betekenen heeft in het Belgische energiebeleid. De Algemene Raad van de CREG kan als tegenmacht van de CREG optreden en ontsporingen vermijden. Vervult de Algemene Raad van de CREG ook effectief die rol? Het antwoord is dubbel. De optimisten zullen zeggen dat de civiele samenleving nog nooit zoveel invloed gehad heeft in deze dossiers. De pessimisten zullen beweren dat de Algemene Raad zijn in de wet voorziene taken nog voor geen 20% uitoefent. Ik wil trouwens opmerken dat in de andere "gereguleerde sectoren" zo'n "Algemene Raad" niet bestaat. Voor de Post- en Telecommunicatiesector is er wel een Raadgevend Comité voor de Telecommunicatie, maar die heeft maar heel weinig bevoegdheden. Voor de sector van banken en verzekeringen bestaat er helemaal niets. De "haute finance"

heeft niet meer lak aan pottenkijkers dan Electrabel, maar heeft ze beter buiten kunnen houden.

Het mededingingsbeleid is dan ook één van de uitdagingen voor de beslissers in dit land. Het biedt niet alleen uitzicht op een paar honderd miljoen euro per jaar. Een goed mededingingsbeleid is ook een kwestie van economische en sociale rechtvaardigheid. Bovendien raak je met dit debat aan de zenuwen van bepaalde taaie Belgische besluitvormingsprocessen zodat die eindelijk kunnen worden opgeruimd.

4. HET ENERGIEWERELDJE IN BELGIE: WIE IS WIE?

Wie wil wat? Wie verdedigt welke belangen en op welke manier? Ik schets hier de houding van de belangrijke spelers in de debatten over (kern-)energie: Electrabel, SPE, het VBO, het VEV-VOKA, de vakbonden, de NGO's, de wetenschappers, de nucleofielen, de Europese Commissie, de administratie energie, NIRAS, FANC, het Nationaal Comité voor de Energie en de politieke partijen.

Electrabel

Electrabel was en is uiteraard tegen de uitstap uit de kernenergie. Maar ze hebben het niet hard gespeeld. Ze wisten dat het regeerakkoord hierover zeer duidelijk was en de groenen dit er absoluut door wilden krijgen. De Duitse regering had op vraag van de groenen beslist te stoppen met kernenergie. De Belgische zou hetzelfde doen. Blijkbaar twijfelde Electrabel daar niet aan en had het geen zin in een verloren strijd. Bovendien zaten we ook volop in het opengooien van de elektriciteitsmarkt en wist Electrabel dat het zijn imago moest bijsturen. Het moest softer, klantvriendelijker, minder arrogant worden. Juist dan hard van leer trekken tegen de regering en pleiten voor kernenergie zou hun marketingstrategie doorkruist hebben. Olivier Deleuze zei altijd dat Electrabel en grote aandeelhouder Suez niet voor of tegen kernenergie zijn. Zij willen winst maken, daarover gaat het. Deleuze heeft gelijk. Electrabel heeft uiteraard zijn nucleofielen, zijn ingenieurs die kicken op kernenergie, maar die wegen niet in het directiecomité van Electrabel. Daar is het rekenmachientje het belangrijkste instrument: hoeveel brengt ons dit op? Dat is de vraag. De druk van de aandeelhouders is de laatste jaren alleen maar toegenomen. De dag dat Electrabel meer geld kan verdienen aan elektriciteitsbesparing dan aan de productie van elektriciteit zal het investeren in projecten die elektriciteit besparen.

Electrabel is het grootste industriële bedrijf van ons land met een beurswaarde van 19,3 miljard euro (in februari 2005). Het is een bedrijf dat zeer goed gemanaged wordt en grote toekomstperspectieven heeft in de Europese elektriciteitsmarkt. Het is uiteraard een goede zaak voor ons land dat er zo'n bedrijf is. Voor jobs, economische groei en inkomsten aan belastingen.

Ik wil hier drie pijnpunten aanstippen. Het Franse bedrijf Suez heeft, via dochter Tractebel, meer dan de helft van de aandelen van Electrabel in handen. Electrabel is dus meer een Frans dan een Belgisch bedrijf en, wat uiteraard veel erger is, meer dan de helft van de kolossale winst, verdwijnt richting Parijs. In 2003 bedroeg de rentabiliteit van Electrabel 18,3%. Een deel van die hoge rentabiliteit heeft geen economische logica, maar is het gevolg van het feit

dat de paarse regering de monopolierente van Electrabel niet verder wil afbouwen. Die monopolierente komt dus vooral ten goede aan Franse financiers.

Hoe lang is dit nog houdbaar? Halverwege 2004 waren sommigen het er 100% over eens: Suez zou Electrabel volledig overnemen. Zodat heel de winst van Electrabel richting Frankrijk zou verdwijnen. Ons land zou dan het eerste land in Europa zijn waar zowat de hele elektriciteitsbevoorrading zou afhangen van een bedrijf dat volledig in handen is van een buitenlands bedrijf. Zijn we hier voorloper van een situatie die zich steeds meer zal voordoen in Europa? Blijven er drie of vier grote Europese spelers over die de Europese elektriciteitsmarkt onder elkaar verdelen? Als daartegenover geen sterke regulering door de Europese Commissie of een Europese regulator staat, dan krijgen we een oligopoliesituatie met grote risico's op economisch onverantwoorde prijsstijgingen.

Suez zou volgens sommigen Electrabel volledig overnemen? Dat kan alleen als de Belgische regering zijn zegen geeft, want zo gaat dat bij grote akkoorden in strategische sectoren. Ik denk dat de PS dat nooit zal toelaten. Want voor de PS zijn de Waalse en de Brusselse gemeenten hun bastions, de basis van hun machtspositie. Die gemeenten krijgen via hun participaties in de sector jaarlijkse een mooie stroom dividenden uit de elektriciteitssector. Akkoorden onderhandelen met Electrabel in Brussel is toch stukken makkelijker dan met Suez in Parijs, niet? Een overname van Electrabel door Suez lijkt me dan ook heel oncomfortabel voor de PS. In mijn omgeving zegt men mij dat de PS niet de macht heeft om het akkoord te blokkeren. We zullen zien hoe het afloopt.

Suez maakte half september 2004 wel een zeer zware fout. Het sloot achter de rug van de Belgische politici een akkoord met Shell. Suez-Tractebel zou de aandelen van Shell in Distrigas en Fluxys overnemen en zijn positie in de twee grote Belgische gasbedrijven nog verstevigen. Suez koos er bewust voor om de politici niet op de hoogte brengen. Ze zouden het in de krant lezen. Dit was "not done". De gemeenten zijn aandeelhouder van Distrigas en Fluxys en hadden al jaren geleden aan Suez-Tractebel gezegd dat ze hun participatie in Distrigas wilden verminderen en die in Fluxys wilden vermeerderen. Suez had nu, zonder overleg met de gemeenten, een akkoord gesloten met Shell. De Vlaamse en Franstalige politieke klasse was razend. Zelfs de VLD, die anders nooit commentaar geeft op de manoeuvres van privé-ondernemingen, reageerde nu via minister voor energie Verwilghen. In de wandelgangen klonk het zeer scherp: "Die arrogante Fransen, wat denken ze wel! Zo iets beslissen zonder overleg met ons. Niet de moeite doen om ons op de hoogte te brengen, onaanvaardbaar! Suez en Tractebel vergeten blijkbaar dat Electrabel, Fluxys en Distrigas in tal van dossiers de politici nodig hebben om hun business te kunnen doen, voor het afleveren van vergunningen bijv. Dit gaan ze betalen, zwaar betalen!" De overmoed waarmee Suez in het najaar van 2004 het akkoord met Shell door de strot van de Belgische politieke klasse probeerde te rammen maakt het hen volgens mij nog moeilijker om Electrabel volledig over te nemen. De Belgische politici zullen hun veto stellen.

In december 2004 vroeg het Amerikaanse investeringsfonds Knight Vinke de splitsing van Suez in twee delen: de energiepool (Electrabel dus) met hoofdzetel in Brussel en de rest (water en afval) met hoofdzetel in Parijs. Het zou volgens de Amerikanen veel beter zijn voor Electrabel. Suez reageerde niet. De beurs wel: het aandeel van Electrabel steeg heel sterk. Ik denk dat dit scenario het zal halen. De huidige constructie is financieel-economisch onleefbaar. Er moet dus iets gebeuren. Suez zal van de Belgische politici nooit Electrabel volledig mogen overnemen. Het zal dus de andere kant opgaan: Suez zal Electrabel kwijtspelen. Knight Vinke, dat eerder Shell tot herstructurering dwong, heeft trouwens veel macht. Albert Frère, spilfiguur bij Suez, kan er samen met enkele Belgische toppolitici in 2005 voor zorgen dat Electrabel weer een Belgisch bedrijf wordt dat voluit zijn kansen krijgt op de Europese en internationale energiemarkt.

Naast het pijnpunt van het Franse aandeelhouderschap heeft Electrabel ook een groepscultureel probleem: arrogantie. Ze konden het niet verbergen. Tijdens de tientallen vergaderingen met mensen van Electrabel voelde ik zo vaak de cultuur van de Generale Maatschappij. Je weet wel, de reuzenholding die op een zeker moment “eigenaar van België” was: banken, energie, cement, staal, zowat het hele industriële weefsel zat onder hun vleugels. Een staat in de staat. Wat ook zichtbaar was in Brussel. Aan het Koninklijk Park in Brussel vond je niet alleen het Koninklijk Paleis en het Parlement, de uitvoerende en de wetgevende macht, maar ook de hoofdzetel van de Generale. Symbolischer kon niet. Het is duidelijk dat in de jaren 50 en 60 de Generale Maatschappij zeer zwaar woog op de ontwikkeling van kernenergie, dit via verschillende dochterondernemingen: Union Minière in de ontginning van uranium, MMN voor de bewerking tot splijtstof, Cockerill en ACEC voor de bouw van centrales en Belchim voor afvalverwerking. De Generale is dan wel opgedoekt en de kroonjuwelen zijn grotendeels verpatst aan buitenlandse bedrijven, maar de cultuur van een bedrijf is taaier dan zijn aandeelhouders. Je ziet het in hun ogen: sommige kaderleden van Electrabel voelen zich nog altijd belangrijke opdrachthouder van één van de belangrijkste bedrijven van het land, dat een sleutelrol speelt in de creatie van rijkdom van het land, een bedrijf met geschiedenis waar protocol en eer nog betekenis hebben. Een bedrijf dat van generatie op generatie deel uitmaakte van het kleine groepje instellingen en mensen dat het land bestuurde: de top van de politieke klasse, het Koningshuis, de top van het patronaat. Kan je je voorstellen dat mensen met zo’n bedrijfscultuur moeten onderhandelen met een groene staatssecretaris?! Een totale cultuurschok. Al moet ik eraan toevoegen dat de toenmalige CEO van Electrabel niet die attitude had en er ondertussen gelukkig een aantal kaderleden zijn die de oude Generale-cultuur nooit gekend hebben.

Ten slotte is er de communicatie. Electrabel heeft in de periode 1990-2000 heel weinig gecommuniceerd over kernenergie. De jaren voordien waren heel pijnlijk geweest, denk maar aan de ramp in Tsjernobyl, het internationale schandaal met nucleair afval in het SCK en de mislukte poging van Electrabel om een nieuwe kerncentrale in België te bouwen. Mijn stelling is dat Electrabel, en ook de andere bedrijven in de nucleaire sector, ervoor gekozen hebben om zich als het ware te verstoppen voor de publieke opinie. Je zag het sommigen zo denken: “Zo weinig mogelijk communiceren over de nucleaire sector, geen persberichten, geen debatten, we kunnen toch alleen maar verliezen. Laat ons gewoon ons ding doen, rustig in een hoekje van de samenleving zonder veel aandacht. Ideaal zou zijn dat de samenleving ons vergeet.” Die strategie is ook nuttig geweest. Toen paarsgroen in 1999 aan zet kwam, was kernenergie geen issue, de milieubeweging was er, op één of twee mensen na, niet mee bezig. De meeste journalisten die de dossiers in de jaren tachtig beheersten, waren er niet meer. Onder paarsgroen is het debat dan weer op gang gekomen, maar je kan niet zeggen dat er in de civiele samenleving echt veel commotie rond was. Tenzij op het einde van de legislatuur toen de wet op de kernuitstap gepubliceerd werd.

SPE

Electrabel heeft geen absoluut monopolie in de elektriciteitssector. Er is ook nog een kleine, onafhankelijke speler, SPE, met een productievermogen van 1500 megawatt (Electrabel beschikt over een productievermogen van 13.000 megawatt). De aandeelhouders van SPE zijn overheden, op de eerste plaats de gemeenten Seraing en Gent. SPE was één van de dromen van links in de jaren zeventig en tachtig. Links wou een tegenmacht opbouwen tegen de almacht van de privé in de energiesector door een sterke openbare elektrische productiesector uit te bouwen. Dat mislukte. SPE werd in een wurggreep genomen door Electrabel en kon maar overleven door samen te werken met Electrabel. Meer nog, Electrabel kon politici onder

druk zetten door ermee te dreigen SPE aan te pakken. Bijna twintig jaar later maakte de sp.a dezelfde fout. Steve Stevaert wou via “zijn” Limburgse intercommunale Interelectra een tegenmacht uitbouwen tegen Electrabel. Voor de verkoop van elektriciteit werd een akkoord gesloten met een grote Britse speler, CENTRICA. Het bedrijf “Luminus” was geboren. Maar ook Luminus leeft maar bij de goodwill van Electrabel: het heeft geen eigen elektriciteitscentrales en moet gaan schooien bij Electrabel om elektriciteit te kopen.

Opnieuw maakten de politici zich afhankelijk van Electrabel.

Aan de samenwerking tussen Electrabel en SPE kwam door de opening van de markt een einde en SPE kwam op eigen benen te staan. Het bedrijf is te klein om alleen te overleven en probeerde eerst samen te werken met het Franse EDF, maar dat akkoord ging niet door. SPE is nu op zoek naar een nieuwe partner en in de wandelgangen circuleert nog al eens de naam van Gaz de France, net als EDF een Frans overheidsbedrijf.

Ik vermeld ook nog dat SPE een kleine participatie heeft in het nucleaire productiepark van Electrabel, maar aangezien dit hier niet echt relevant is, heb ik het hier en in de rest van het boek terzijde gelaten.

Het Verbond van Belgische Ondernemingen (VBO)

Het VBO was en is tegen de uitstap uit de kernenergie. De Belgische werkgeversfederatie heeft nooit uitgeblonken in groene standpunten, integendeel. Alles wat leefmilieu en duurzame ontwikkeling betreft, wordt bijna per definitie beschouwd als een bedreiging, terwijl er toch regelmatig interessante opportuniteiten voor het bedrijfsleven zijn.

Hernieuwbare energie, zuinige motoren, rationeel energiegebruik... : daar zijn voor creatieve ondernemers fantastische markten. Het VBO heeft zich echter nooit echt gemoderniseerd. Het wordt te veel gedomineerd door vertegenwoordigers van het oude economische systeem in ons land. Kijk maar naar de samenstelling van de raad van bestuur. Nieuwe sectoren als informatica en telecommunicatie zijn er heel zwak vertegenwoordigd. Wat de elektriciteitstarieven betreft, verdedigde het VBO systematisch zeer lage tarieven voor enkele bedrijven die zeer veel elektriciteit verbruikten, terwijl het de gewone bedrijven en de KMO's in de steek liet. Een studie van de CREG van april 2004 toonde het effect zeer duidelijk. In 2003 betaalden de zeer grote elektriciteitsconsumenten minder dan onze buurlanden, terwijl de gewone bedrijven tot 25% meer betaalden dan hun collega's in de buurlanden.

In een heel ander dossier, het “deugdelijk bestuur” of de “corporate governance” van bedrijven, ontwaar je dezelfde lijnen. Het VBO zit steevast op de lijn van enkele grote Belgische bedrijven. Die hebben het niet begrepen op sterke onafhankelijke bestuurders, laat staan transparantie van lonen van CEO's. In december 2004 schreef het VBO een brief naar alle senatoren om een wetsvoorstel dat de toplui van bedrijven verplicht hun loon bekend te maken, niet goed te keuren. Dat zeer ongewone initiatief illustreert treffend het beleid van het VBO: het verdedigt in een dossier als corporate governance de standpunten van enkele grote bedrijven die doorwogen in de raad van bestuur van het VBO, ten koste van het algemeen belang van de Belgische economie. In de elektriciteitssector is het eender: het VBO verdedigt er schitterend de belangen van Electrabel en enkele tientallen zeer grote elektriciteitsverbruikers, ten nadele van al die andere tienduizenden bedrijven. Ik kom er straks nog op terug. Hier zitten we echt aan één van de belangrijkste problemen in de discussie over de energiesector.

Waarom nemen zo weinig grote patroons standpunten in tegen het VBO? Er is op de eerste plaats zware sociale druk binnen het bedrijfsleven om niet buiten de lijn te springen.

Klokkenluiders worden niet enkel bij de overheid, maar zeker ook in het bedrijfsleven op een zijspoor gezet. Bovendien rekenen patroons op elkaars steun in moeilijke momenten: vandaag

word jij aangevallen door Test-Aankoop en eigenlijk hebben ze gelijk, maar morgen kan ik in het vizier komen, dus ik zwijg maar en hoop dat jij morgen je mond houdt als ik in de rats zit. Noem het onderlinge solidariteit of laf corporatisme, één ding is zeker: er zijn weinig spelers in het middenveld waarvan de interne tegenstellingen zo onzichtbaar zijn en die zo oppervlakkig door de media gevolgd worden als het VBO. Over de interne strijd bij het ABVV weten we via de media alles, zowel de hoofdlijnen als de smeulige details. Over de discussies en spanningsvelden binnen het bedrijfsleven over Kyoto of kernenergie weten we nauwelijks iets. Werk aan de winkel voor de pers.

VEV / VOKA

Het Vlaams Netwerk voor Ondernemingen of VOKA is gegroeid uit het Vlaams Economisch Verbond, het VEV. Om een kat een kat te noemen, in de energiedossiers weegt VOKA totaal niet. Misschien op Vlaams niveau, dat kan ik niet zo inschatten, maar op federaal niveau, waar toch de grote hefbomen zijn, heb ik nooit iets van VOKA gemerkt. Het is het VBO dat er namens de ondernemingen spreekt, of beweert te spreken. Ik ben benieuwd hoe lang VOKA dit nog gaat pikken.

Vakbonden

Het ABVV en vooral het ACV speelden het in het debat rond kernenergie voorzichtig. Er zijn vandaag nog duizenden mensen tewerkgesteld in de sector. De vakbonden kunnen hen zomaar niet in hun hemd zetten. Maar in feite gaf de top van de vakbonden, zeker van het ABVV, zijn zegen voor de kernuitstap. Meer impliciet dan expliciet, maar dat was al veel. Anders zou het dossier pas echt moeilijk geweest zijn. De vakbonden hebben in dit dossier dus een heel verantwoordelijke houding aangenomen.

Binnen het Controlem Comité voor de elektriciteit en het gas werkte ik heel goed samen met de vakbonden. We waren het nagenoeg altijd eens en hun inzet en strijd verdienen alle respect. Zelfs met de vakbonden uit de Kempen, waar toch enkele duizenden mensen in de nucleaire sector werken, was de relatie nog behoorlijk. De vakbondsafgevaardigden bij Electrabel durfden nauwelijks hun mond roeren. Ze werden door de directie wel bestookt met mailtjes die de paarsgroene regering in het algemeen en het kabinet Deleuze in het bijzonder afschilderde als “anti-Electrabel”, maar durfden ons niet aan te pakken. De lonen bij Electrabel waren (en zijn) schandalig hoog en de vakbondsafgevaardigden wisten dat dit hen tot enige bescheidenheid moest aanzetten.

NGO's

NGO's zoals Greenpeace en de Bond Beter Leefmilieu wegen weinig in ons land. Minder dan in Nederland of Duitsland bijv. Dat ligt niet aan hun inzet en motivatie, verre van. In de NGO's werken een pak mensen keihard en vaak aan lage lonen. Maar in de Wetstraat spelen ze weinig mee. Ze juttten Groen! en de sp.a op, dat wel. De VLD beschouwt hen als lastposten. Wat de VLD ook mag beweren, de partij moet niet weten van het middenveld. Begrijpelijk vanuit hun positie: ze hebben er nauwelijks bondgenoten en belangrijke spelers in het middenveld zoals vakbonden en mutualiteiten zijn harde tegenstrevers van de VLD. Maar het zit ook dieper. De liberalen, zowel VLD als MR, zegden het bijna letterlijk: “Kijk eens, ondernemers steken hun nek uit en nemen risico's, ze moeten elke dag opnieuw het vertrouwen van hun aandeelhouders verdienen. Politici steken hun nek uit en moeten om de zoveel jaar opnieuw het vertrouwen krijgen van hun kiezers, of 't is gedaan. Politici zijn ten andere verkozenen die namens vele honderdduizenden mensen spreken. Maar NGO's? Welke

risico's nemen die? Nul komma nul, gewoon vanaf de kant ons lesjes willen leren, da's makkelijk. En namens wie spreken ze? Zijn ze verkozen? Als ze het allemaal zo goed weten, dat ze dan in de stront van de politiek stappen zoals wij gedaan hebben!" Anders gezegd: voor veel liberalen heb je maar recht van spreken als je kiezers hebt of aandelen (of andere eigendomsrechten). NGO's hebben noch aandelen noch kiezers, dus mondje dicht. Zoals Louis Michel ooit zei over Francis Martou, de grote baas van het Franstalige ACW: "De dag dat Martou 230.000 stemmen haalt en zijn beweging aan de verkiezingen deelneemt en 700.000 stemmen haalt, zal ik zeggen: Hij heeft iets te zeggen..."

De CD&V heeft uiteraard een heel andere relatie met het middenveld, maar met de milieu-NGO's blijft het koeltjes. Als het over milieu of energie gaat, wordt er bij de CD&V eerst naar het VBO, VOKA en het ACV geluisterd. Met hen wordt een compromis geboetseerd. De milieu-NGO's wegen nauwelijks op de besluitvorming binnen de CD&V.

Waarom wegen Greenpeace en de Bond Beter Leefmilieu zo weinig? Dat verdient grondige studie. Ik waag me aan drie elementen van de puzzel. Ook al bestaan die NGO's ondertussen een paar decennia, het blijven "jonge" spelers. De oude spelers zijn niet geneigd macht aan hen af te staan. Twee: in de jaren zeventig en tachtig was er een veel ruimere anti-establishmentbeweging, met de NGO's vooraan in de strijd. Het was toen heel duidelijk wie aan welke kant van het spectrum stond, wie lid was van het establishment en wie ageerde tegen het establishment. Die "leesbaarheid" van de maatschappelijke conflicten en spanningen is weg. Drie: NGO's spelen dossiers in het publiek en kicken op publieke debatten, omdat het hun cultuur is en omdat ze weten dat ze alleen verder geraken via de steun van de publieke opinie. Maar in het energiewereldje gebeurt de besluitvorming zo min mogelijk in het openbaar en zoveel mogelijk achter de coulissen. Wie niet aan die besluitvorming via pacts en conventies wil deelnemen, komt er gewoon niet aan te pas. In de vier jaar dat ik kabinetschef was, heb ik weinig dossiers op mijn bureau gehad waarin NGO's echt wogen. En nog eens: dat ligt zeker niet aan hun inzet en expertise.

Hoe kunnen de NGO's hun macht vergroten? Ik zie twee pistes. Eén: ze moeten het harder spelen. Softe persberichtjes en ludieke acties worden in de Wetstraat weggelachen. Het beleidsdomein waarin de NGO's volgens mij het meest wegen, is dierenwelzijn, door het optreden van Gaia. Hun strategie kan je niet kopiëren in andere sectoren, maar is het niet tijd dat de NGO's zich afvragen waarom Gaia wel weegt in de Wetstraat en andere NGO's veel minder? Twee: ze moeten veel meer bondgenootschappen sluiten met de vakbonden.

Bijvoorbeeld in de Algemene Raad van de CREG. Dat gebeurt al, maar er zijn nog meer mogelijkheden.

NATIONAAL COMITE VOOR DE ENERGIE

Het Controlecomité voor de elektriciteit en het gas speelde dus decennia een centrale rol in het Belgische energiebeleid. Een instelling die nog minder gekend is, is het "Nationaal Comité voor de Energie". Het werd onder impuls van de socialisten opgericht in 1975. De samenstelling geleek sterk op die van het Controlecomité voor de elektriciteit en het gas. Het Nationaal Comité voor de Energie had onder meer als opdracht advies uit te brengen over energiedossiers en het beleid op te volgen, op de eerste plaats via de nationale uitrustingsplannen. Daarin werden de grote investeringen in nieuwe elektriciteitscentrales opgenomen. Het Nationaal Comité voor de Energie heeft een belangrijke rol gespeeld in het afwijzen van de bouw van een achtste kerncentrale, dit onder druk van het ABVV en de milieubeweging.

In april '99 werd het Nationaal Comité voor de Energie bij wet afgeschaft. Pittig detail: de secretaris-generaal van het Controlecomité voor de elektriciteit en het gas was een Vlaming, die van het Nationaal Comité voor de Energie een Franstalige. De Vlaming had een etiket

“CD&V, kant patronaat”, de Franstalige was een ABVV’er. De klassieke evenwichten tussen noord en zuid, tussen patronaat en vakbond en tussen katholiek en vrijzinnig waren gegarandeerd. Toeval of niet, het Nationaal Comité voor de Energie heeft, behalve in enkele dossiers, nooit de dynamiek en de macht ontwikkeld zoals het Controlecomité voor de elektriciteit en het gas dat gedaan heeft. Het was volgens mij te veel een stoorzender van de pactencultuur in de sector, onder andere omdat de secretaris-generaal een strijdsyndicalist was die hard vocht tegen monopoliewinsten en durfde ingaan tegen de grote financiële belangen die op het spel stonden.

De wetenschappers

In de jaren zeventig werd kernenergie het voorwerp van grote maatschappelijke debatten. Het waren de hoogdagen van VAKS (Verenigde Actiegroepen voor een Kernstop). Ook wetenschappers mengden zich in het debat. In de zomer van 1975 publiceerden enkele honderden leden van universiteiten en onderzoekscentra een manifest waarin het energiebeleid en de invoering van kernenergie onder druk van multinationale ondernemingen kritisch onthaald werd. Ze pleitten ook voor een moratorium van twee jaar op de verdere uitbouw van het kernenergieprogramma. Vandaag is zo’n manifest nauwelijks nog denkbaar. Er zijn sowieso al niet veel wetenschappers die zich durven uitspreken over belangrijke maatschappelijke kwesties, en zeker over energiebeleid zijn kritische stemmen van wetenschappers zeer zeldzaam. Hoe komt dat?

Ik denk dat Electrabel en de mensen errond al jaren een beleid voeren van monopolisering van knowhow en kennis. Energiebeleid is een deksels technische kwestie. Wie wil discussiëren met Electrabel over kernenergie of warmtekrachtkoppeling moet beschikken over heel veel kennis. Electrabel wou en wil die discussies vermijden. De administratie energie moest dus klein blijven. Het Controlecomité voor de Elektriciteit en het Gas mocht niet over veel expertise beschikken en had dus maar een heel klein secretariaat. Alle belangrijke berekeningen werden door de elektriciteitssector gedaan. Dat kennismonopolie van de sector werd bij mijn weten maar één keer echt bedreigd. In 1975 werd onder de coördinatie van de “Dienst voor Programmatie van het Wetenschapsbeleid”, een onderdeel van de nationale overheid, een onderzoeksprogramma aangaande niet-nucleaire energie gestart. Daarbij was ook aandacht voor rationeel energiegebruik en hernieuwbare energieën. In 1976 installeerde de regering het Nationaal Comité voor de Energie, waarover ik het hierboven al had. Dat Comité zou zich onder meer buigen over de uitrustingsplannen en dus over de vraag of ons land een achtste kerncentrale nodig had. De secretaris-generaal was een zeer gedreven ABVV’er die jaren zou sleuren en trekken om een tegenmacht uit te bouwen. Expertise en kennis van de sector vond hij cruciaal. Het netwerk van mensen dat zich rond Wetenschapsbeleid en het Nationaal Comité voor de Energie in die jaren vormde, slaagde erin om een stevige vuist te maken tegen de elektriciteitssector. De achtste kerncentrale kwam er niet. Dat had niet alleen te maken met de Tsjernobylcatastrofe, die een uppercut gaf aan de nucleaire sector, en met de technologische ontwikkelingen zoals de beschikbaarheid van nieuwe gascentrales, maar ook met het verzet van het Nationaal Comité voor de Energie. In 1987 schrapte begrotingsminister Guy Verhofstadt het energieprogramma bij Wetenschapsbeleid. De meeste experts herschoolden zich tot milieudeskundigen. Een pak expertise inzake energie werd weggeveegd en het kennismonopolie van Electrabel werd versterkt. Het is me niet duidelijk of Verhofstadt die beslissing nam om te bezuinigen of op vraag van Electrabel en vrienden. Het effect van zijn beslissing was hoe dan ook duidelijk. Eén van de grote drijvende krachten achter de opbouw van onafhankelijke expertise in die tijd was Aviel Verbruggen. Ik geef een uittreksel uit een verslag van een onderhoud dat een onderzoeksteam van de VUB en het SCK had met hem: “De elektriciteitssector heeft volgens

Verbruggen de polarisatie rond kernenergie door hun eigen houding in de hand gewerkt. Elke kritische stem werd onmiddellijk geklasseerd als een “tegenstander” van kernenergie. Tegenspraak werd niet aanvaard. Er heerste, vaak ook in academische kringen, een “absoluut geloof” in de capaciteiten van Tractebel. De uitrustingsplanning werd vaak zo opgesteld dat de geprefereerde oplossing (bouw van nieuwe kerneenheden) ook als de objectief beste oplossing naar voren kwam. De druk en invloed van de elektriciteitsmaatschappijen uitte zich op verschillende wijzen. Zo werd in 1995 aan de Belgische universiteiten door Electrabel een leerstoel toegekend. Ook de Universiteit van Antwerpen werd bezocht, met de boodschap dat de leerstoel zou worden toegekend indien Aviel Verbruggen het zwijgen werd opgelegd inzake energievraagstukken (de leerstoel is niet toegekend aan de Universiteit van Antwerpen). Verbruggen vindt dit een bijzonder cynische situatie. In 1987 stopte de Tractebel-lobby volgens hem het onderzoeksprogramma “Energie” van de overheid, en enkele jaren later vullen ze het gat door zelf leerstoelen te financieren. Dit is volgens Verbruggen dodelijk voor een maatschappelijk debat met een grote behoefte aan onafhankelijke expertise.”

De gevolgen van de beslissing van Verhofstadt in 1987 om de kredieten voor wetenschappelijk onderzoek in de energiesector te schrappen zijn inderdaad heel zwaar. Onafhankelijke expertise bij de overheid verdwijnt, het kennismonopolie van Electrabel wordt opnieuw bijna totaal. Het debat verschaalt. De democratische besluitvorming over energiebeleid is verder af dan ooit. Sindsdien blijft het zoeken naar onafhankelijke expertise op het vlak van energie in ons land. Het is één van de vele en belangrijke verklaringen van de macht van Electrabel.

Met de aanstelling van de CREG kwam er in 2000 eindelijk opnieuw een plek met kennis en expertise als tegengewicht. Parallel hiermee slaagde Dirk Holemans, Vlaams parlementslid voor Agalev, erin om zijn collega’s ervan te overtuigen om in het Vlaams parlement een “Technology Assessment” centrum op te richten. Zo’n instelling moet het parlement en de samenleving ondersteunen bij het inschatten van technologieën: wat zijn de risico’s en kansen voor de samenleving? Hoe kunnen we het debat hierover organiseren? Hoe kunnen we vermijden dat bepaalde technologische keuzes risico’s naar toekomstige generaties doorschuiven zonder enige maatschappelijke discussie of besluitvorming? Het centrum is ondertussen op kruissnelheid en organiseert dit jaar een groot onderzoek over energiebeleid. De kennis en expertise inzake energie zou nu verder uitgebouwd moeten worden, bijv. bij het Federaal Planbureau en de diensten Wetenschapsbeleid en in de universiteiten. Het is één van de grote uitdagingen voor de volgende jaren en een kritische succesfactor om de noodzakelijke energierevolutie te stimuleren. Het is uiteraard ook een kwestie van democratie. De samenleving kan maar goede beslissingen nemen over energiebeleid als ze weet waarover het gaat. Dat was in het verleden nauwelijks het geval.

Daarnaast is er ook voor historici, sociologen en politicologen nog massa’s interessant werk in de energiesector te verrichten. Bij de voorbereiding van dit boek stelde ik vast dat er nog maar zeer weinig studiewerk gedaan is over het Belgische energiebeleid. De geschiedenis van het Controled Comité en het Nationaal Comité voor de Energie, een analyse van de verhoudingen tussen de Generale Maatschappij en de politieke partijen in de jaren 50 en 60 vanuit de invalshoek kernenergie, de rol die de universiteiten, op de eerste plaats de VUB en de ULB, gespeeld hebben in het voeden van het blinde geloof in kernenergie: het moet allemaal nog geschreven worden. Zo’n wetenschappelijk werk zou ons nog beter helpen begrijpen hoe de besluitvorming toen liep en hoe we in de toekomst de sterke kanten van die periode kunnen bewaren en de zwakke achter ons kunnen laten.

De nucleofielen

Kernenergie kan de jeugd al lang niet meer begeisteren. Studenten kernfysica worden zeldzamer dan seminaristen. Maar de echte believers, de nucleofielen, blijven bestaan. Die kleine groep gelooft in een comeback van kernenergie. Je vindt er in wetenschappelijke kringen, het bedrijfsleven, de politiek partijen en de administratie. Ik deel de nucleofielen in vijf groepen in.

Een eerste groep waant zich nog steeds “redder der mensheid”, is van mening dat de mensen gemanipuleerd worden door de groenen, maar meent dat de bevolking ooit wel tot inkeer zal komen en het (nucleaire) licht zien. Ze zien zich als de uitvoerders van een bij wijze van spreken historische missie die nog steeds de zegen van de elites van het land zou hebben. Zij verantwoorden zich uiteraard niet tegenover de samenleving. Een tweede groep nucleofielen verstopt zich in een hoekje van de samenleving, communiceert zo weinig mogelijk in de hoop dat iedereen hen vergeet om dan hopelijk op de dag dat de samenleving weer “redelijk” wordt en niet meer luistert naar groene demagogie weer de verdiende erkenning te krijgen. Een derde groep gelooft dat “Kyoto” de samenleving ertoe zal dwingen tot inkeer te komen. Want kerncentrales kunnen elektriciteit maken zonder veel CO₂-uitstoot. Het Kyotoprotocol verplicht ons land om die uitstoot drastisch te verlagen. Kyoto zou de samenleving dus weer in de armen drijven van de nucleofielen. Een vierde groep heeft begrepen dat de nucleaire sector moet communiceren met de samenleving, zich moet verantwoorden, om zijn “licence to operate” te verdienen. Maar beseft tegelijkertijd dat dit grote risico’s inhoudt: hoe meer we open kaart spelen, hoe meer de samenleving zal begrijpen wat de inzet is, wat de problemen en risico’s zijn..., zodat we misschien nog sneller verdwijnen. Een echt dilemma dus. Een vijfde groep ten slotte is gewoon met business bezig, cash flow en dividenden, daar gaat het om.

De Europese Commissie

In de commissie “Prodi” was Loyola di Palacio bevoegd voor energie. Ze nam zeer pronucleaire standpunten in en verdedigde vaak op sublieme wijze de belangen van EDF. Haar droom was Europese wetgeving tot stand te brengen inzake veiligheid van kerninstallaties en nucleair afval. Zodat zij en haar medestanders konden zeggen dat Europa garant staat voor de veiligheid van kernenergie en een oplossing voor kernafval in zicht is. Haar plannen werden echter afgeblokt door protest uit verschillende hoeken. Verscheidene lidstaten wilden niet dat Europa zich zou bemoeien met hun energiebeleid. Tegenstanders van kernenergie vonden haar plannen een manoeuvre dat niets wezenlijk oploste en enkel propaganda voor de kernlobby was. Op het einde van haar mandaat nam ze een heel belangrijke beslissing. Op de nucleaire site van Sellafield in Groot-Brittannië werden vele jaren geleden nucleaire materialen gestockeerd in een bassin en de overheid weet niet meer goed wat het eigenlijk is. Er zou onder meer 1,3 ton plutonium gestockeerd zijn. Di Palacio stuurde haar controleurs, maar de Britten lieten hen niet binnen. Kan niet, zei di Palacio. Ze wou immers bewijzen dat de nucleaire sector transparant en betrouwbaar was en dus wou ze een einde stellen aan dergelijke geheimhouding. Ze kon de Commissie ervan overtuigen om tegen de weigering van de Britten naar het Europees Hof van Justitie te trekken. De uitspraak kan jaren op zich laten wachten, maar deze ontwikkeling is zeer boeiend. Als de Commissie doorgaat de Europese lidstaten te dwingen maximaal transparant te zijn in nucleaire dossiers, kan er nog veel bovenkomen. Niet alleen in Engeland, maar ook in Frankrijk (wat voor nucleair afval ligt er allemaal op de site van La Hague?). Dan hebben we het nog niet over de nieuwe lidstaten in het vroegere Oostblok. Telkens zal blijken dat er in het verleden heel slordig gewerkt is in de nucleaire sector en dat de rekening voor de sanering groter is dan gedacht. De belastingbetaler zal dat enorm appreciëren. Hij zal zich ook de vraag stellen of we vandaag voldoende garanties hebben dat er nu wel zorgvuldig gewerkt wordt? Is dat

sowieso wel mogelijk? di Palacio en vrienden zitten in een verlies-verlies-situatie. Ofwel verdedigen ze verder de non-transparantie in de nucleaire sector, maar dan wakkeren ze de argwaan van de bevolking alleen maar aan. Ofwel gooien ze ramen en deuren op, maar dan krijgen de mensen pas echt zicht op de nucleaire passiva en de rekeningen die nog moeten worden betaald. Hoe ze zich ook draaien en keren, de nucleofielen hebben zware jaren voor de boeg.

De administratie energie van de federale overheid

Positief: er zijn bij de administratie enkele mensen die heel bekwaam zijn en in ondankbare en soms onmogelijke omstandigheden heel veel werk verzetten. Negatief: de administratie is véél te klein. In Nederland zijn meer dan een dozijn ambtenaren voltijds bezig met de liberalisering van de elektriciteitsmarkt, bij ons een paar (letterlijk!). Idem voor de nucleaire dossiers: België heeft één ambtenaar op kaderniveau (één!) die de headlines kent van het beheer van nucleair afval, de financiering van de sanering van de nucleaire passiva en de export van kernmateriaal. Maar het is uiteraard onmogelijk voor hem om alles te volgen. Hij heeft nog een paar mensen die hem bijstaan voor voorbereidend en uitvoerend werk, maar dat is uiteraard totaal onvoldoende. Zeker in een land met, in verhouding tot de oppervlakte en het aantal inwoners, zowat de meeste nucleaire installaties ter wereld. Een voorbeeld uit een andere sector. Toen ik kabinetschef was, was er één ambtenaar die de software van het programmacontract van de motorbrandstofprijzen kende. Ondertussen is hij weg en – niet toevallig – was er een eerste zwaar incident met de vaststelling van de maximumprijzen. Het is bijna onvermijdelijk dat er nog volgen. Zo kan ik dus nog een tijdje doorgaan. De capaciteit van de overheidsadministratie om aan beleid te doen in de energiesector is dus ongelooflijk klein. Hoe komt dit? Is dit een gevolg van een overheid die, door de torenhoge staatsschuld, te weinig middelen heeft om te investeren in haar administratie? Neen, dat zou te simpel zijn. Ik meen dat het Belgische energiebeleid nauwelijks administratie nodig had. Zoals ik elders beschrijf, kwam dit beleid tot stand door pacten en conventies tussen de privé-sector en de politici, met soms ook de vakbonden aan tafel. Er was geen beleidsvoorbereiding nodig door de administratie, dat deed de privé-sector wel. Zoals iemand me ooit zei: “Het ministerie van energie in België? Da’s toch simpel: Electrabel!” In deze “publiek-private-samenwerking” avant la lettre waren enkel een handvol ambtenaren nodig voor administratieve zaken, het opmaken van statistieken en andere weinig gevoelige taken.

Heeft Olivier Deleuze daaraan iets kunnen aan doen? Ja en neen. Extra middelen en personeel voor de administratie was, zoals in 90% van de overheidsdiensten, onbespreekbaar. “Er is al genoeg personeel”, zei minister Van den Bossche, “je moet maar intern verschuiven.” Noppes dus. We hebben wel voor de elektriciteits- en gasector een sterke regulator kunnen oprichten, de CREG. Hij beschikt over een budget van meer dan tien miljoen euro en 55 personeelsleden. Wat vergeleken met andere Europese landen echt wel heel hoog is. De CREG heeft dus genoeg mensen en middelen om een zeer sterke regulator te zijn.

NIRAS

NIRAS is de overheidsinstelling die bevoegd is voor nucleair afval: opslag, behandeling, berging, normering enz. NIRAS werd in 1980 bij wet opgericht, maar kwam op gang in 1989. NIRAS viel tijdens de paarsgroene regering onder onze bevoegdheid. De directeur-generaal van NIRAS, die aan het einde van de legislatuur op pensioen ging, was een prima manager, één van de bekwaamste mensen die ik in die vier jaar in het overheidsapparaat ontmoet heb. Hij kende zijn dossiers perfect, managede zijn instelling goed en kon aartsmoeilijke onderhandelingen met Electrabel en Belgonucleaire tot een goed einde brengen. Deleuze was

heel enthousiast over hem: “Fred is pronucleair, en dan? Het is hij niet die zal beslissen over de levensduur van kerncentrales. Hij moet er met NIRAS voor zorgen dat er geen problemen zijn met nucleair afval en daarmee neem je geen risico’s. Dus moet NIRAS een topmanager hebben. Als het FANC die ook zou hebben, zou ik veel geruster gaan slapen.”

Het wettelijk kader waarin NIRAS moet werken laat helaas te wensen over. Voor bijna alle activiteiten moet NIRAS conventies sluiten met de producenten van nucleair afval. Anders gezegd, Electrabel, Belgonucleaire en de andere spelers in de nucleaire sector kunnen via die conventies de activiteiten van NIRAS mee sturen. Bovendien vergen belangrijke beslissingen van NIRAS het advies van het “Vast Technisch Comité”, een adviesorgaan samengesteld uit vertegenwoordigers van de afvalproducenten. Via die weg wegen ze dus opnieuw op het beleid van NIRAS. NIRAS is dus zeker geen onafhankelijke instelling die binnen een beleid uitgestippeld door parlement en regering haar rol kan spelen. Er is hier een groot democratisch deficit. In het laatste deel doe ik concrete voorstellen om daarmee komaf te maken.

FANC

Zoals de Vlaamse milieu-inspectie bevoegd is voor het toezicht op de naleving van de milieuwetgeving, controleert het Federaal Agentschap voor de Nucleaire Controle (FANC) de naleving van de wetgeving inzake radioactieve vervuiling. Daarnaast heeft het FANC nog andere taken, zoals het afleveren van vergunningen en het opvolgen van allerlei internationale dossiers. Het FANC valt onder de bevoegdheid van de minister van binnenlandse zaken. De geschiedenis van het FANC is triest.

De eerste decennia gebeurde de controle van de veiligheid door “erkende organismen”. Dat zijn privé-ondernemingen zoals AIB-Vinçotte. Bij de overheid was er nauwelijks iemand mee bezig. Pas in 1981 werden er bij het ministerie van arbeid en tewerkstelling en bij het ministerie van volksgezondheid nieuwe diensten opgericht. Jarenlang kwam er uit diverse hoeken kritiek op het feit dat de diensten onderbemand waren en ze hun vele taken niet aankonden. In 1988 verdiepten zich twee parlementaire onderzoekscommissies in de nucleaire dossiers. In de Senaat was er de Tsjernobylcommissie, opgericht naar aanleiding van het kernongeluk in Tsjernobyl. In de Kamer werd na een schandaal met nucleair afval de Transnuklearonderzoekscommissie opgericht. De Tsjernobylonderzoekscommissie stelde vast dat de personeelsformatie van de diensten bevoegd voor nucleaire veiligheid veel te beperkt is en dat het “uitzonderlijk is dat een personeelslid van één van deze diensten een kerncentrale betreedt.” De onderzoekscommissie stelde voor dat een onafhankelijk “Bureau voor de veiligheid inzake kernenergie” de taken van “leefmilieu” en “arbeid en tewerkstelling” zou overnemen. De Transnuklearonderzoekscommissie in de Kamer deed hetzelfde jaar een analoog voorstel. De uitvoering van die aanbevelingen sleepte jaren aan. Pas in 1994 werd de wet gepubliceerd die het Federaal Agentschap voor Nucleaire Controle (FANC) oprichtte. Pas op 1 september 2001 was het FANC volledig operationeel. Blijkbaar hadden onze regeringen al die tijd andere prioriteiten. En nu, zeventien jaar na de alarmkreet van de parlementaire onderzoekscommissie, zijn er nog altijd managementproblemen. Het feit dat het FANC 26 miljoen euro reserves heeft (cijfers van eind 2003) is geen teken van zuinig beheer, maar van “lage activiteitsgraad.” Om maar één voorbeeld te geven: in de gemeente Tessenderlo zijn de oevers van de Laak en de Winterbeek al vele jaren zwaar radioactief vervuild door een groot bedrijf in de buurt. Het FANC heeft de wettelijke opdracht om dit probleem aan te pakken. Vandaag, tien jaar na die wettelijke opdracht, is het FANC nog steeds niet rond met een volledige inventarisatie van het probleem, laat staan dat er al een concreet saneringsplan is. Dit terwijl ze wel tijd hadden om, zoals ik eerder heb toegelicht, achter onze rug met de

Russen te onderhandelen over een verdrag om het bedrijf Belgonucleaire te helpen. Is dat de taak van een nucleaire controleur? Op de vijfde Noordzeeconferentie in maart 2002 wou de afgevaardigde van het FANC in de Belgische delegatie de schandalige houding van de Fransen steunen inzake de lozingen in de Noordzee van nucleaire opwerkingsinstallaties. Minister Aelvoet en staatssecretaris Deleuze moesten tussenkomen bij minister Duquesne om het FANC terug te fluiten. Nog grover: In 1997 zei de private controle-instelling AIB Vinçotte Nucleair dat een lot nucleair afval (A3X-afval) bij de n.v. Belgoprocess dringend moest worden opgeruimd. Vijf jaar later lag het er nog altijd. Het FANC is niet opgetreden. Toen Belgoprocess uiteindelijk voorstelde het probleem op een andere - goedkopere! - manier te behandelen, piepte het FANC niet en gaf het zijn zegen. In de zomer van 2004 tikte AVN Electrabel en het FANC op de vingers wegens onaanvaardbare veiligheidsproblemen in de Belgische kerncentrales. Het is de omgekeerde wereld. Het FANC heeft de wettelijke opdracht erop toe te zien dat de private controle-instelling AVN haar werk goed doet, maar het omgekeerde gebeurt: AVN geeft een krachtig signaal dat het FANC zijn job niet doet. In achttien jaar politiek heb ik het nooit meegemaakt dat een overheidsinstelling lakser controleert dan een privé-instelling. Bij onze internationale contacten hoorden we het telkens weer: “Jullie nucleaire controleurs zijn de soepelste van Europa. Vroeg of laat zitten jullie in de stront!”

Het FANC heeft nog de vertrouwelijkheids- en discretiecultuur uit de gouden jaren van de nucleaire sector. Geen actieve communicatie, geen verantwoording afleggen. “Wij zorgen voor u, wees gerust, u hoeft niets te weten, alles onder controle.” Terwijl de wet het FANC verplicht een jaarverslag te maken, vertikte het FANC dat gedurende jaren. Terwijl de Franse bevoegde dienst zijn brieven aan EDF over nucleaire veiligheid publiceert op zijn website, weigert het FANC zo’n brieven aan parlementsleden te geven.

PS

De PS is verdeeld over kernenergie. Een deel wil er komaf mee maken om inhoudelijke redenen, zoals de groenen, een deel om tactische redenen (om de groenen niet te laten scoren in het dossier). Maar de PS heeft een stevige pronucleaire traditie en nog enkele belangrijke nucleofielen. Ik denk aan gewezen Europees Commissaris Philippe Busquin, de voorzitter van het FANC en een gewezen kaderlid van het FANC dat nu directeur is bij de CREG. Dat heeft veel te maken met de belangrijke cultuur in de PS van modernistisch, wetenschappelijk vooruitgangsoptimisme. Je weet wel: de wereld wordt een paradijs dankzij wetenschap en technologie en rede en logica zullen per definitie de beschaving verlossen van de gesel van de onwetendheid en het bijgeloof. Wie twijfelt aan de vooruitgang is een obscurantist of vijand van de beschaving. De catastrofe in Tsjernobyl en de gigantische zwendel met nucleaire technologie vanuit Pakistan naar Noord-Korea en Irak zal die hardliners wel nooit van mening doen veranderen.

Een zijsprong. Er wordt de laatste maanden in Vlaanderen nogal geschoten op de PS en Elio di Rupo. Zij zouden in ons land alles op eigen houtje beslissen. Dat is natuurlijk kletsboek. In de federale regering zitten vier partijen, waarvan twee Vlaamse. Wie zegt dat de PS op federaal niveau alles beslist, beweert dus eigenlijk dat Vande Lanotte, Dewael, Verhofstadt en de andere Vlaamse ministers doetjes zijn die zich dagelijks in de luren laten leggen. Zal wel zijn. Twee: de PS heeft, van de huidige regeringspartijen, wel de grootste “technische capaciteit” om haar doelstellingen om te zetten in beleid. Met “technische capaciteit” bedoel ik het volgende. Het volstaat niet dat je bevoegd bent voor telecommunicatie en mooie ideeën hebt over de telecommarkt. Je moet die ideeën, samen met je administratie en in overleg met de betrokken actoren, kunnen omzetten in concreet beleid, zodat er op het terrein iets

verandert. Dat is een verschrikkelijk technische aangelegenheid. Je moet koninklijke besluiten opstellen, adviesprocedures minutieus volgen, politieke keuzes afchecken met betrokkenen, over het dossier onderhandelen met andere kabinetten en ga zo maar door. Zeker in België, met een administratie die vaak bewust zwak gehouden is, met een ingewikkelde bevoegdheidsverdeling en met regeringen bestaande uit drie, vier of zelfs zes partijen is dat een heel taaie klus. Zonder sterke expertise op je kabinet mag je het vergeten (oké, de federale kabinetten kunnen gerust kleiner, maar dan moet tegelijkertijd de administratie versterkt worden, anders valt het land gewoon stil). Kijk maar naar staatssecretaris voor administratieve vereenvoudiging Van Quickenborne die de papierwinkel wil vereenvoudigen. Hij geeft zonder pinken toe dat het bijzonder complex is om iets af te schaffen of te vereenvoudigen en dat het heel veel expertise en geduld vraagt.

Naast expertise op het kabinet heb je goeie netwerken nodig. Op beide domeinen zijn de VLD en de PS de uitersten. De VLD heeft zeer weinig expertise op haar kabinetten, die dan vaak nog moeilijk gecoacht kan worden. Op het kabinet Daems bijv. had je een pak mensen die er even passeerden als etappe in hun carrière en dan weer weg waren. Van een hechte, gedreven ploeg die vier jaar een gezamenlijk project wou uitbouwen was daar zeker geen sprake. Ook de netwerken van de VLD zijn zwak. Ze hebben wat connecties in de privé-sector en dat is het. Vakbonden, mutualiteiten, wetenschappers...? Zeer zwakke netwerking. Bij de PS was en is de situatie anders. De PS heeft gigantische netwerken in het middenveld: in de vakbonden, mutualiteiten, universiteiten, bedrijfswereld, en sinds enkele jaren ook in de NGO-wereld. De PS kan daar een pak expertise mobiliseren (maar heeft ook de macht om tegenkrachten of kritische stemmen in het middenveld te dempen). Bovendien heeft de PS de sterkste studiedienst van alle politieke partijen in het land, "l'Institut Emile Vandervelde". Daar komen jonge, beloftevolle universitaireren terecht die er hard getraind worden en keihard studeren. Later stromen ze door naar kabinetten, waar ze dag en nacht ten dienste staan van hun minister en kabinetschef. Heel dit plaatje wordt zeer centraal en coherent gestuurd: de juiste man en de juiste vrouw op de juiste plaats, zoals beslist door de top van de PS. Misschien klinkt dat oubollig, zo'n centralistische aanpak. Maar in de Wetstraat is het zeer effectief. Met als gevolg dat een partij als de VLD inzake politieke en technische expertise kilometers achterloopt op de PS (overal zijn er uitzonderingen, de VLD-kabinetard die de energiedossiers opvolgde was een topexpert en toponderhandelaar). Vat dit niet op als een lofzang op de PS. Die partij heeft honderden mandatarissen die aan een verderfelijk en onrechtvaardig cliëntelisme doen dat mensen alleen maar afhankelijk maakt en klein houdt. De PS is de laatste jaren wel veranderd, maar blijft in sommige streken van het land een zware rem op economische en maatschappelijke ontwikkeling. Om van hun perverse kolonisering van het overheidsapparaat, het middenveld en de RTBf niet te spreken. Dat tart elke verbeelding. Maar de feiten zijn wat ze zijn en iedereen die de laatste jaren in federale kabinetten gewerkt heeft kan erover getuigen: de expertise van de PS is enorm en veel groter dan die van MR en VLD. De macht van de PS is dus niet enkel een kwestie van sterke verkiezingsresultaten, cliëntelisme en kolonisering van het staatsapparaat, maar ook van expertise en keihard studiewerk. De VLD zou beter maar ook eens gaan studeren.

sp.a

Zou de kernuitstap er gekomen zijn met een paarse regering, een regering zonder groenen? Ik denk van niet. De sp.a is dan wel tegen kernenergie, maar zou er nooit hard voor gestreden hebben bij regeringsonderhandelingen. Hoe gaat dat, zo'n onderhandelingen? Je weet op voorhand dat je bijv. vier à zes grote, belangrijke dossiers in het regeerakkoord kan krijgen. Niet meer. Indien de sp.a zonder groenen aan tafel in 1999 over een regeerakkoord had moeten onderhandelen, zouden ze niet gevochten hebben voor de kernuitstap. Want om dat

dossier te winnen, hadden ze een ander dossier, een typisch sp.a dossier moeten laten vallen. En dat doe je niet. Als partij vecht je tijdens onderhandelingen uiteraard voor wat jij absoluut prioritair vindt.

Voor de rest kan ik allen maar zeggen dat de samenwerking tussen de kabinetten Deleuze en Vande Lanotte prima liep. Het sociaal energiefonds voor de OCMW's, de belasting van een miljard op de petroleumsector tijdens de mini-oliecrisis in september 2000, het Kyotofonds en andere dossiers konden maar gerealiseerd worden door zakelijke en effectieve onderhandelingen tussen die twee kabinetten. Ik zeg dat hier uitdrukkelijk om in te gaan tegen die prietpraat dat de groenen niet met de sp.a hebben willen samenwerken. Dat was een leugen die heel schadelijk was voor de groenen. "Zie je wel, die eigenzinnige koppigaards die hun eigen partij belangrijker vinden dan samen problemen op te lossen...". Ik vind dat Agalev niet voldoende geprobeerd heeft die bewering te weerleggen en dat, als zo'n discours weer de kop opsteekt, er maar eens met concrete dossiers tegenin gegaan moet worden.

VLD

"Zijn er hier liberalen?", vroeg ik af en toe provocerend op interkabinettenvergaderingen. Ze konden er niet mee lachen. "Jullie moeten toch voor de opening van de markt zijn", ging ik verder, "dat staat in jullie programma, een correcte marktwerking, daar willen jullie toch werk van maken?" Het was dé koude douche in die vier jaar. In het begin werkte de VLD nog goed mee om het Electrabelmonopolie door een goed gereguleerde markt te vervangen. Maar hun houding werd alsmaar slapper. Electrabel woog, ook via de VLD-kabinetten, steeds meer door op de standpunten van het kabinet Verhofstadt. Ten koste van de concurrentiekracht van alle andere bedrijven. We hebben nochtans NOOIT in die vier jaar zaken op tafel gelegd om Electrabel pijn te doen. Waarom zouden we ook? De groenen zijn niet "tegen" Electrabel, daarover gaat het niet.

In de boekjes van Verhofstadt van enkele jaren geleden stond het nochtans zwart op wit: het komaf maken met de lobbygroepen en het herstel van het primaat van de politiek. In werkelijkheid kwam daar in de energiesector alvast weinig van terecht.

Hoe komt dat? Een deel van de verklaring is volgens mij dat liberalen ongelooflijk veel belang hechten aan het "broneffect". Dat gaat zo. Als de CEO van DHL aan Verhofstadt zegt dat hij de volgende jaren die en die investeringen zal doen en zoveel jobs zal creëren, dan is die mondelinge toezegging voldoende. Dat hoeft niet op papier. Het is immers een grote patron die het zegt. Dat zijn toch de belangrijke mensen in een samenleving want zij zorgen voor onze welvaart en die kan je vertrouwen. "Het zal wel oké zijn." Socialisten, groenen en de meeste christen-democraten gaan veel rationeler om met zo'n belofte. Zij willen studies en businessplannen zien en ze willen akkoorden in detail op papier. Niet zozeer de bron, wie het zegt, telt, maar wat er gezegd wordt. Te veel rekening houden met de bron is eigenlijk onbehoorlijk bestuur.

Hadden we de houding van de VLD in de Electrabeldossiers in het lang en in het breed moeten uitsmeren in de pers? Om de druk op hen te verhogen? Misschien. Deleuze koos voor een andere strategie. Stap voor stap, vergadering per vergadering, de elektriciteitsmarkt reguleren, zorgen voor een correcte marktwerking en goede openbare dienstverplichtingen. Zonder veel spektakel in de pers. Na paarsgroen werd ten andere nog veel duidelijker wat de VLD belangrijk vond. De ministers Moerman en Verwighen lieten alle dossiers liggen en kozen systematisch voor Electrabel ten koste van de andere Belgische bedrijven en consumenten. Met de komst van de VLD op energiebeleid in juli 2003, werd Electrabel opnieuw het ministerie van energie.

CD&V

De CD&V en de energiesector zijn innig verstrengeld. De CD&V was tenslotte decennialang de belangrijkste partij in Vlaanderen. De grote beslissingen inzake de energiesector, zoals de bouw van kerncentrales, kwamen er uiteraard allemaal met de zegen van de toenmalige CVP. In de jaren 80 voerden de groene parlementsleden in Kamer en Senaat harde gevechten tegen staatssecretaris voor energie Aerts. Er was ook een drukke uitwisseling van personeel tussen christen-democratische kabinetten, de administratie en de privé-sector. Ik geef één voorbeeld: R. L. was als ambtenaar jarenlang bevoegd voor nucleaire veiligheid. Van 1985 tot 1988 werkte hij op het kabinet van CVP-staatssecretaris voor energie Aerts. In 1992 dook hij op het kabinet van PSC-minister Wathelet, bevoegd voor energie. In 1995 zette hij de stap naar Electrabel. Als kabinetschef heb ik met hem onder meer over het dossier van de sanering van de nucleaire passiva in Mol onderhandeld. Als gewezen ambtenaar, gewezen kabinetsmedewerker en kaderlid van Electrabel was hij beter geïnformeerd dan wie ook. Er zijn ook belangrijke gelijkenissen tussen Electrabel en de CD&V op cultureel vlak. Beide hebben iets heel paternalistisch: “We zorgen wel voor jou, alles gaat goed, don’t worry, wij zorgen voor stabiliteit.” Op de website van Electrabel kan je lezen: *“De onderneming heeft voor iedereen een aanbod van kwaliteit, energieoplossingen met toegevoegde waarde en een dienstverlening die dicht bij de klant staat”*. Mits een paar woorden te wijzigen heb je een mooie zin voor de website van de CD&V: *“De partij heeft voor iedereen een aanbod van kwaliteit, oplossingen met toegevoegde waarde en een dienstverlening die dicht bij de burger staat.”* De paarsgroene regering had een totaal ander project: het was sterk emanciperend, in razend tempo sneuvelden een reeks heilige huisjes en er werd appèl gedaan op de creativiteit van de burgers. Een trendbreuk dus. Die te vroeg eindigde. Waarna onder paars en Letermé de poging tot restauratie startte, ook in de energiesector, met debatten over technologieën van 30 jaar geleden zoals kernenergie.

MR

Terwijl de VLD ons het eerste anderhalve jaar steunde om het Electrabelmonopolie de wereld uit te helpen, heeft de MR dat nooit gedaan. Ze lieten er niet de minste twijfel over bestaan. Ze verdedigden altijd en overal Electrabel, of het nu over een nucleair dossier ging, of over de elektriciteitsmarkt. Zonder gêne legde de kabinetsmedewerker van de MR een nota van Electrabel op de onderhandelingstafel met de uitdrukkelijke vraag dat standpunt over te nemen. Ik heb hen dat vaak verweten, maar mijn kritiek had geen enkele invloed. De groenen waren voor de MR de absolute politieke tegenstander. Het leek de MR gewoon uitgesloten dat je een standpunt van Ecolo zou overnemen, wat je gelukkig van de VLD niet kon zeggen.

5. VIJF LEESLEUTELS

Voor ik de energiesector op de dissectietafel leg, wil ik eerst vijf leessleutels aanreiken. Handig om de gang van zaken in de energiesector beter te begrijpen. En bovendien zijn ze ook bruikbaar in andere beleidsdomeinen.

1. Als een beleidsbeslissing onbegrijpelijk lijkt, is dat soms de bedoeling

De laatste jaren hebben de politici tal van instrumenten gecreëerd die zorgen voor meer openbaarheid in administratie en politiek. De wet van 11 april 1994 betreffende de openbaarheid van bestuur geeft de burgers toegang tot de meeste overheidsdocumenten. Tal van wetten verplichten de ministers en overheidsinstellingen een jaarrapport te publiceren. Het Rekenhof publiceert regelmatig documenten over de overheidsfinanciën. Er is nu zelfs een wet die politici verplicht om hun mandaten openbaar te maken. Het zijn maar enkele voorbeelden van instrumenten die zorgen voor meer transparantie en duidelijkheid in het maatschappelijk leven. Daarnaast heb je echter ook mechanismen die juist het omgekeerde doen. Ze produceren onduidelijkheid. Uiteraard vind je dat niet letterlijk in wetten en wordt dat nooit expliciet door politici, ambtenaren of privé-bedrijven gezegd. Ik geef een voorbeeld: het Controlecomité voor de elektriciteit en het gas besliste gedurende decennia over de tarieven van elektriciteit en gas in ons land (de bekrachtiging van die beslissingen door de minister was maar een formaliteit, de echte macht lag bij het Controlecomité). Deze instelling had, zoals ik al aantoonde, geen enkel belang bij debat en openbaarheid, integendeel. De bedoeling was om in de luwte van de Wetstraat onder vrienden te onderhandelen en te beslissen. Een van de technieken om pottenkijkers af te schrikken, bestond erin verschrikkelijk ingewikkelde documenten te maken, met helse formules en tal van passages die je vijf keer moest lezen eer je ze begreep. Vaak was de essentie verborgen op een onopvallend plaatsje. Of ook: een impliciete beslissing om niets te doen en Electrabel zijn gang te laten gaan, werd verhuld door pareltjes van wollig taalgebruik: *"De voorzitter sluit de debatten en neemt er akte van dat de vermindering van de beschikbare gegevens ingevolge een volledige verandering van de context een feit is waarmee rekening moet worden gehouden. Hij hoopt dat het wel degelijk die beschouwing is die de regering ertoe heeft aangezet haar beslissingen te nemen inzake organisatie van de controle, rekening houdend met*

de onmogelijkheid om de bestaande procedures in stand te houden, en hij doet beroep op de sector om in deze overgangperiode zijn welwillende houding te handhaven ten overstaan van de informatie gevraagd door het Controlecomité, zoals dit in het verleden het geval was." Eigenlijk zegt de voorzitter gewoon: "Ik geef Electrabel gelijk en jullie kunnen mijn kl...kussen."

Wie dus denkt dat politici en ambtenaren het vaak nodeloos ingewikkeld maken, heeft meestal gelijk. Soms echter niet, soms is dat de bedoeling. Deze praktijk moet worden ontmaskerd en aangeklaagd. Want het belemmert het goede functioneren van de democratie en beperkt de besluitvorming tot de vriendjes die aan tafel zitten of tot een paar experts.

2. Organisaties en mensen doen soms het tegenovergestelde van wat iedereen verwacht.

Dat is dan zo moeilijk voor te stellen dat het niet opgemerkt wordt of niet geloofd. Het vergt een behoorlijke capaciteit "thinking out of the box." Enkele voorbeelden. Strijdt het VBO voor de liberalisering van de elektriciteitsmarkt? Ja, zal iedereen antwoorden. Ze vergissen zich. Het is een schrijnend voorbeeld van hoe organisaties (en mensen) zich soms totaal anders gedragen dan je zou verwachten. Deze "sleutel" helpt je soms onbegrijpelijke situaties te verklaren: "Waarom hebben we na meer dan tien jaar nog altijd geen goed mededingingsbeleid?" Dat is toch in het belang van de bedrijven? En dus moeten zeker de liberale partijen en de CD&V daar een prioriteit van maken. Vergissing: het staat haaks op hun cultuur en tradities. Tweede voorbeeld: ambtenaren handelen in het algemeen belang. Ahum, er zijn er ook die alleen handelen in het belang van één sector of één bedrijf. Waarmee ik de brug maak naar het volgende punt.

3. Niet alleen politieke partijen koloniseren in België het staatsapparaat, ook sectoren en bedrijven.

Ik hoef er niet lang over uit te wijden. In België hebben politieke partijen meer macht dan in Nederland. Belangrijke benoemingen in de overheid "passeren" langs de regering of worden in de wandelgangen van de Wetstraat tussen enkele toppolitici geregeld. Ook al is er een procedure met headhunter, "assessment" en wat weet ik al, weinig topbenoemingen in dit land gebeuren zonder uitdrukkelijke zegen van de politici. Dat was ook het geval in de paarsgroene regering. Het is een succesvolle manier om het staatsapparaat te koloniseren en aan machtsverwerving en machtsbestending te doen. "We zijn deze keer dan wel niet bevoegd voor economische zaken, maar we hebben toch nog twee leden in het directiecomité", heet het dan. Wat niet wil zeggen dat al die

topambtenaren en topmandatarissen zich voor de rest van hun leven gedragen als vazallen van de partij aan wie ze hun benoeming te danken hebben. Sommigen snijden al snel de navelstreng door en doen hun zin. Anderen echter blijven levenslang dienaars van de partij.

Minder bekend is dat er ook een kolonisering van het staatsapparaat is door bepaalde sectoren en bedrijven. De klassieke voorbeelden waren landbouw en KMO's. Voor beide was er een apart ministerie, dat meestal een CVP'er als minister had. Beide ministeries zaten vol vrienden van de CVP en die werkten niet in het algemeen belang van de samenleving, maar in het belang van de landbouwsector en de KMO's. Zonder scrupules, want dat was gewoon de opdracht, de evidentie, de cultuur van die diensten. Dit zijn twee voorbeelden uit het verleden. Met de dioxinecrisis en een CD&V die in de oppositie belandde, kwam een unieke kans om daaraan een einde te maken: paarsgroen greep die kans en beide ministeries werden opgedoekt. Landbouw verhuisde deels naar de gewesten en deels naar het ministerie van volksgezondheid. De KMO's verhuisden naar het ministerie van economische zaken, een PS-bastion. De energiesector was vroeger ook gekoloniseerd. De dienst petroleum werkte in het belang van de petroleumnijverheid. Of een beslissing slecht was voor de consumenten kwam maar op de tweede plaats. Electrabel had uiteraard ook zijn voetje binnen op de administratie, of beter gezegd: de administratie was het noodzakelijke verlengstuk van het beleid dat Electrabel en enkele politici uitstippelden. Als Electrabel een nieuwe hoogspanningslijn wil bouwen, dan heeft het een vergunning nodig om over de eigendom van derden zo'n lijn te trekken en om pylonen te plaatsen op andermans grond: daarvoor heb je de overheid nodig, meer niet. De administratie fungeerde als instrument om de pacts en conventies tussen de privé-sector en enkele politici uit te voeren, niet om aan beleidsvoorbereiding te doen. Toen Olivier Deleuze in juli '99 bevoegd werd voor energie, was de kolonisering van de administratie energie door de verschillende sectoren al verminderd. De administratie begreep ook onmiddellijk dat wij zo'n toestanden niet zouden dulden.

4. Het niet respecteren van "la chasse gardée" kan je (politieke) gezondheid schaden.

In het Frans klinkt het heel duidelijk: "la chasse gardée". Ik vond geen goede vertaling in het Nederlands: "bewaakt jachtterrein" klinkt maar bizar. "Speeltuin" lees je wel eens, maar het is minder sterk. Het feit dat er geen goede vertaling in het Nederlands is, zou er kunnen op wijzen dat wij in het politieke taalgebruik minder aandacht hebben voor de machtsstrijd en die zelfs, bewust of onbewust, camoufleren. Wat bedoelen de Franstaligen met die uitdrukking? Dit domein is van mij, deze dossiers horen mij toe, hier doe ik mijn

ding, geen indringers, anders jaag ik ze weg! En zoals algemeen bekend heeft een jachtwachter een geweer. In de politiek wordt niet gearzeld om dat te gebruiken. Een voorbeeld. Op 1 juli 1999 kwam het tijdens de regeringsonderhandelingen van paarsgroen tot een heel zwaar incident tussen de PS en Ecolo. Philippe Busquin schelde Jacky Morael uit voor het vuil van de straat. Busquin tierde dat de sociale zekerheid van de PS was, dat Morael daar af moest blijven en dat Ecolo zich maar met de vogeltjes moest bezighouden. Ecolo aasde op een ministerportefeuille die de partij zou toelaten zich in sociale dossiers te profileren, maar daar kwam niets van in huis. Het werden klassiek groene bevoegdheden: mobiliteit, energie en duurzame ontwikkeling. De sociale sector, "la chasse gardée" van de socialisten, was hermetisch afgeschermd. Wat vanuit hun standpunt logisch was. Ecolo had bij de verkiezingen in 1999 een historische score van 18% gehaald en had vele tienduizenden kiezers van de PS afgesnoept. Ecolo wou zich nu verder profileren in de sociale dossiers om die kiezers te behouden en de groene programmapunten in de sociale sector te realiseren. De PS, nog groggy van de oplawaai bij diezelfde verkiezingen, pikte dat niet: de sociale zekerheid en andere sociale dossiers waren van de socialisten, punt uit! Daar mag Ecolo zich niet mee bemoeien.

Ander voorbeeld: fiscaliteit. In het paarsgroene regeerakkoord stond een interessante passage over "ecofiscaliteit", het gebruik van fiscale wetgeving om milieuvervuiling aan te pakken. Agalev en Ecolo wilden hun ideeën hierover eindelijk realiseren. Bovendien had Guy Verhofdstadt zelf in zijn boekjes aandacht besteed aan ecofiscaliteit als instrument om milieuvervuiling aan te pakken. "Liever fiscale maatregelen dan al die normen en regels", schreef Guy Verhofstadt... De groenen verwachtten dus bij de liberalen bondgenoten voor hun projecten te vinden. Wat een misrekening was. Minister van financiën Didier Reynders liet weten: financiën is van de liberalen, groenen niet gewenst! Het werd vier jaar lang vechten tussen de groene kabinetten en het kabinet Reynders. De ecotaks kwam er niet, de CO₂-energietaks evenmin. Andere projecten lukten wel, zoals de zeer goede regeling inzake de fiscale aftrek voor particulieren die milieuvriendelijke investeringen doen aan hun woning en de nieuwe accijnsregeling voor zwavelarme brandstof. Maar het kostte ongelooflijk veel tijd en moeite aan de groene kabinetten om die dossiers rond te krijgen. Tijd en moeite die niet beschikbaar waren voor andere projecten. Je begeven op andermans jachtdomein is en blijft een gevaarlijke bedoening. Je riskeert schotwonden, of erger. Sommige jachtdomeinen lijken voor decennia vast te liggen (fiscaliteit is nagenoeg altijd in handen geweest van liberalen of christen-democraten, socialisten zijn daar niet gewenst), bij andere is er meer speling mogelijk

(telecommunicatie bijv.). Het is perfect begrijpelijk, vanuit het streven naar machtsverwerving en machtsbehoud, dat politici terreinen afschermen. Maar al te vaak veroorzaakt dit inertie en sclerosering en worden kansen, zoals in het domein van de ecofiscaliteit, gemist.

Je zou ten slotte kunnen zeggen dat de regeringen zelf "chasse gardée" waren van de traditionele partijen en dat de komst van de groene partijen in die chasse gardée enorme tegenkrachten heeft opgewekt, bij de andere politieke partijen, maar ook in tal van maatschappelijke kringen (mutualiteiten bijv.). Ze mikten met jachthagel op de groenen, soms in alle openheid, soms sluiks. Het debacle van de groenen bij de verkiezingen van 2003 ligt uiteraard op de eerste plaats aan de groenen zelf. Ik wil de verantwoordelijkheid ervoor niet doorschuiven naar anderen. Eén van de vele redenen van de nederlaag lijkt me wel dat de groenen - ik evengoed - de regels en dynamiek van de "chasse gardée" onderschat hebben.

5. Van "scheiding der machten" naar "belangenconflicten"

De scheiding der machten is een begrip dat goed gekend is. Het parlement maakt wetten, de regering voert ze uit en het gerechtelijk apparaat straft wie ze niet naleeft. Ook al is het in de feiten complexer, maar goed. Het begrip "scheiding der machten" blijft een belangrijk begrip in onze samenleving. Als morgen een regering zou voorstellen zelf te gaan oordelen over de naleving van een nieuwe wet, zou er heel verontwaardigd gereageerd worden. "Je kan toch niet terzelfdertijd rechter en partij zijn", zou het klinken.

Het begrip "belangenconflict" daarentegen is bij ons nauwelijks ingeburgerd (ik heb het hier voor alle duidelijkheid niet over de "belangenconflicten" die opduiken bij onze communautaire problemen).

"Hij kan dat mandaat niet opnemen, want er is een belangenconflict". Hoe dikwijls lees je zo'n zin in de krant? Nauwelijks. Waarover gaat het? Een voorbeeld. Een gemeenteraad ergens in Vlaanderen moet beslissen over de aankoop van een gebouw, waarvan een schepen mede-eigenaar is. De schepen moet volgens de gemeentewet de zitting verlaten. Hij heeft immers twee belangen: als schepen moet hij het belang van de gemeente verdedigen, als verkoper moet hij zijn privé-belangen verdedigen. Als die schepen de zitting niet zou verlaten en zou meestemmen, zou een klacht bij de gouverneur leiden tot de schorsing van de beslissing. Op gemeentelijk vlak bestaat er dus enige regeling inzake belangenconflicten. Op Vlaams en federaal vlak is het echter huilen met de pet op. Ik geef enkele voorbeelden. De n.v. Astrid is een federale instelling actief op vlak van telecommunicatie voor politie- en hulpdiensten. In de raad van bestuur vind je parlementsleden. Zij zouden in de Kamer het beleid van die

n.v. moeten controleren. Kom nou. Geert Versnick is lid van de Kamer van volksvertegenwoordigers en zit voor de gemeenten in de raad van bestuur van Electrabel. De belangen van Electrabel en het algemeen belang van het land lopen uiteraard niet altijd samen. Als Geert Versnick in de Kamer over energie tussenkomt, wiens belangen zal hij dan verdedigen? In de raad van bestuur van Dexia hebben toppolitici zitting zoals tot voor kort Karel De Gucht. Die toppolitici moeten beslissen over de bankwetgeving, terwijl ze bestuurder in een bank zijn. Kan toch niet. Zo kan ik nog een tijdje doorgaan. Er is in de Wetstraat heel weinig notie van belangenconflicten, ook niet bij de pers. Die heeft het eventueel over "cumuls waarover vragen rijzen", maar dat is niet echt hetzelfde. Bij sommige cumuls is er sprake van een belangenconflict, bij andere niet. Ik zet de vier mogelijkheden op een rijtje:

- Een gemeenteraadslid is ook lid van de raad van bestuur van de Nationale Loterij: cumul, maar geen belangenconflict;
- Een kabinetschef is ook regeringscommissaris bij een overheidsinstelling: cumul, maar geen belangenconflict, want in beide functies verdedigt hij dezelfde belangen, die van de regering;
- Een kabinetschef is lid van de raad van bestuur van een overheidsinstelling: cumul én belangenconflict. Een kabinetschef verdedigt de belangen van de regering, een lid van een raad van bestuur die van de overheidsinstelling. Tussen die twee belangen zijn er soms conflicten. Bijv. tussen de regering en de NMBS;
- Een parlamentslid heeft zitting in de raad van bestuur van Electrabel: dat is een cumul én een belangenconflict.

Ik wil nog opmerken dat het probleem zich niet enkel situeert in de politieke sfeer, maar ook in de economische sfeer. In de VS en Groot-Brittannië is er al jaren veel aandacht voor "corporate governance" of "deugdelijk bestuur" van ondernemingen. Dat gaat onder meer over de relaties tussen management, raad van bestuur en algemene vergadering. Met als één van de knelpunten belangenconflicten in de raad van bestuur. Neem nu Distrigas, met als hoofdaandeelhouder Tractebel. Zowel Distrigas als Tractebel zijn actief in de internationale gashandel. De raad van bestuur van Distrigas moet uiteraard handelen in het belang van de onderneming en *alle* aandeelhouders. Maar in de raad van bestuur hebben mensen zitting die ook topmandaten bij Tractebel hebben. Verdedigen die dan de belangen van hoofdaandeelhouder Tractebel of, wat wettelijk en deontologisch het geval zou moeten zijn, van Distrigas en al zijn aandeelhouders? Zwaar belangenconflict dus. Maar in België is dit zowat onbespreekbaar. We staan in dit soort aspecten van corporate governance nog niet ver. Alle experts in corporate governance en voorbeelden uit het buitenland wijzen nochtans in dezelfde richting: Een ver doorgedreven beleid inzake corporate governance is goed voor

de economie. Toch blijft het VBO op dit terrein heel timide. Omdat het in dit soort dossiers onder druk staat van de oude garde "captains of industry" wier posities in het gedrang zouden kunnen komen.

Zowel op politiek als economisch vlak doen er zich dus belangenconflicten voor. Ik denk dat het hier om een heel belangrijk item gaat. Het is juist door die vermenging van verschillende rollen en functies dat de politieke partijen zo zwaar kunnen wegen op het overheidsapparaat en dat bepaalde lobby's zo gemakkelijk het algemeen belang opzij kunnen duwen ten voordele van hun eigen belang. Het gebrek aan goede praktijken inzake belangenconflicten is volgens mij één van de pijnpunten in het functioneren van de Belgische samenleving. Waarbij het langs Vlaamse kant niet zo veel beter is dan langs Franstalige kant. Als we straks de zoveelste ronde "nieuwe politieke cultuur" lanceren in ons land, dan moeten we die heilige huisjes maar eens aanpakken en maatregelen uitwerken om belangenconflicten onmogelijk te maken. Enkele grote principes moeten wellicht in een "deontologische code" komen. Maar veel zaken zullen geval per geval bekeken moeten worden. Ik hoop dat we binnen enkele jaren in een situatie zitten waarbij de pers de belangenconflicten van politici zeer goed opvolgt en zo nodig mensen die over de schreef gaan aan de schandpaal nagelt. Er zullen altijd twijfelgevallen zijn, dat is onvermijdelijk. Maar wat vandaag gebeurt tart toch elke verbeelding en zou bijv. in Groot-Brittannië absoluut onmogelijk zijn.

6. ENERGIEBELEID IN BELGIE

6.1 De “legistische leegte”

Op 25 april 1925 verscheen een heel belangrijke wet in het Belgisch Staatsblad: de wet van 10 maart 1925 op de elektriciteitsvoorziening. Elektriciteit zou een ongelooflijke motor worden van de industriële, economische en maatschappelijke ontwikkeling. De wet van 1925 maakte de ontwikkeling van de elektriciteitssector mogelijk door duidelijk af te lijnen wie bevoegd was voor transport en distributie van elektriciteit. Het was het noodzakelijke kader voor de ontwikkeling van het gebruik van elektriciteit voor duizend en één toepassingen. Pas 75 jaar later was het parlement opnieuw actief in de elektriciteitssector: de wet van 29 april 1999 organiseerde de opening van de elektriciteitsmarkt. Tussen die twee wetten keurde het parlement geen enkele wet over de elektriciteitssector die van tel was goed. Een periode van 75 jaar afwezigheid van de wetgever, een *legistische leegte*. Wil dat zeggen dat er tussen 1925 en 1999 niets gebeurde in de sector? Helemaal niet. Er werden nieuwe centrales en hoogspanningslijnen gebouwd, er werd gekozen voor kernenergie, er werd nucleair afval geproduceerd en gestockeerd en ga maar door. Werd er dan in plaats van met wetten eerder met koninklijke besluiten gewerkt? Ook niet. Trek maar na, je vindt heel weinig belangrijke besluiten inzake de elektriciteitssector voor 1999. Voor andere energiesectoren zoals petroleum en aardgas geldt dat trouwens ook. Maar dit betekent niet dat de politici al die decennia afwezig geweest zijn in deze toch strategische sector. Er werd niet aan “beleid” gedaan in de klassieke zin, met wetten en besluiten, maar er was een uitgewerkt systeem van pacts en conventies, ver van Wetstraat, parlement en pers, in de stilte van de salons. Aan dat tijdperk kwam pas zeer recent grotendeels een einde, door twee feiten: nieuwe Europese wetgeving en het aantreden van de paarsgroene regering.

6.2 Geen wetten, maar pacts en conventies...

Het energiebeleid in België was decennialang het voorwerp van pacts en conventies tussen de elites van het land: de politieke partijen, de privé-bedrijven in de energiesector, de grote patrons en, soms, de top van de vakbonden. De leidende elites gooiden het op een akkoordje, ver van de schijnwerpers van parlement en pers. In ‘s lands belang, zoals dat heet. Soms was dat inderdaad het geval, soms niet. Het was dus niet zo dat de politici systematisch op hun buik gingen voor Electrabel of dat Electrabel op zijn eentje alles besliste. Electrabel woog uiteraard zwaar op de besluitvorming, maar die verliep zoals ik al zei via pacts en conventies met politici. Die bestonden in drie vormen.

Een eerste soort waren de stilzwijgende pacts. Zo waren politici, Electrabel, patronaat en vakbonden het gedurende vele jaren over eens dat de elektriciteitstarieven voor de zeg maar honderd bedrijven die het meest elektriciteit verbruikten laag moesten zijn. Voor die bedrijven was (en is) de elektriciteitsfactuur van groot belang voor hun concurrentiepositie. Wie concurrentiepositie zegt, zegt jobs, de core business van de vakbonden.

Dat pact heeft nooit op papier gestaan. Maar het was zeer belangrijk en het was de basis van tal van technische beslissingen van het Controlecomité voor de elektriciteit en het gas. Het pact had wel een prijs: hogere tarieven voor gezinnen en KMO's.

Een tweede soort waren conventies tussen de overheid en één of meer privé-spelers. “Conventies” in de juridische zin van het woord: een document dat de partijen die het ondertekenen verbindt en rechten en plichten schept, een “contract” zeg maar. Bij dit soort akkoorden stond letterlijk alles op papier, tot de kleinste details. Vaak werd een beroep gedaan op gespecialiseerde advocatenbureaus (als je jurist bent, moet je maar eens de

Conventie tussen Electrabel en SPE uit 1995 lezen, een pareltje!). Deze conventies vervingen soms wetten of besluiten, zoals ik straks zal illustreren met voorbeelden. Terwijl bij normaal beleid politici, na overleg met de betrokkenen, een beslissing nemen via een wet of besluit, deden de politici hier afstand van een stuk macht, onderhandelden ze met de privé-sector tot er een akkoord was om dat dan op papier te zetten en als contract te ondertekenen. Wat betekende dat je als overheid eigenlijk macht afstond aan derden, zowel tijdens het besluitvormingsproces als nadien: eens de conventie getekend, was de marge van de volgende regeringen en parlementen ook vastgelegd. Als je als regering of minister een wet of besluit wil wijzigen, kan dat desnoods tegen de wil van sommige burgers of bedrijven in. Als je een conventie wil wijzigen, dan heb je het akkoord nodig van alle medeondertekenaars. Anders gezegd: privé en politiek gijzelden elkaar en die gijzeling kon enkel in overleg verbroken worden.

Ten slotte was er de zeer intense “Publiek-Private Samenwerking”, zeg maar “PPS” avant la lettre. Ik heb het dan over bijv. de samenwerking tussen Electrabel en de gemeenten in de energie-intercommunales. PPS is één van de trendy begrippen in de Wetstraat van de laatste jaren. De overheid zou minder eenzijdig aan beleid moeten doen, maar moeten samenwerken met de privé-sector. om bijv. sociale woningen te bouwen, of een treinspoor aan te leggen. Principieel heb ik daar niets tegen. Als het maar goed en transparant georganiseerd is, de nodige democratische legitimiteit heeft en een meerwaarde heeft voor de samenleving. Als je PPS ruim interpreteert, dan kan je daar ook de uitbetaling in de ziekteverzekering door de mutualiteiten bij rekenen wat, behalve een paar ultraliberalen, iedereen oké vindt. In de energiesector bestaat die PPS al decennia. Er is in de energie-ondernemingen een verweving tussen politieke partijen en privé-sector die je nergens anders vindt. Ik illustreer dat straks zeer uitvoerig. Het is eigenlijk zielig dat de Vlaamse politici zo hyperprofessioneel en serieus bezig zijn met PPS, met een “PPS-decreet”, een “Kenniscentrum” en “PPS-instrumentarium”, maar dat ze tegelijkertijd zonder debat of discussie verder meedraaien in de PPS-mallemolen van de energiesector waar de logica van hun PPS-decreet en Kenniscentrum helemaal niet gevolgd wordt.

Nog vijf algemene bedenkingen. Ik beweer zeker niet dat je als overheid eenzijdig de samenleving moet ordenen tot in de details met allerlei regeltjes. Verre van. Je moet als politicus heel goed overwegen wat je doelstelling is en hoe je die wil bereiken. Overleg en inspraak zijn evidenties. Maar door te besturen via conventies geef je als overheid macht uit handen en bind je je aan sommige privé-actoren en niet aan andere. Waarom sloot de overheid alleen met Electrabel een conventie over de ontmantelingsfondsen van de kerncentrales? Er waren toch nog partijen betrokken bij dat dossier? Is het geen zaak van alle burgers dat er later genoeg geld is om de afbraak van de kerncentrales te financieren? Uiteraard wel. Zoiets moet je dus regelen via een wet, niet via een conventie met slechts één van de betrokken partners in het dossier. Dat vind ik één van de grote schandalen in dit dossier: dat onze politici decennialang via pacts en conventies *met een beperkt aantal partners* aan energiebeleid gedaan hebben, een beleid dat per definitie voor de hele samenleving gevolgen had.

Tweede bedenking: het pact van 1955, waardoor onder meer het Controlem Comité werd opgericht, kan je situeren in de reeks van grote naoorlogse pacts tussen de leidende elites van het land die voor de nodige pacificatie en stabiliteit moesten zorgen. Politicoloog Luc Huyse heeft dat magistraal beschreven in “De gewapende vrede”. Hij heeft het over grote pacts: het sociaal pact uit 1945 en het schoolpact uit 1958. Maar er zijn verschillen. Het elektriciteitspact van 1955 werd op de eerste plaats gesloten tussen vakbonden, patronaat en de elektriciteitssector, met de politici als “waarnemers” (in welke mate de politici inderdaad maar “waarnemer” waren of integendeel mee onderhandeld hebben aan het pact, is me niet

duidelijk. Dat is stof voor wetenschappelijk onderzoek). De pacts en conventies die na 1955 tot stand kwamen in de energiesector lijken me echter een apart statuut te hebben in de geschiedenis van het Belgische beleid. Het ging niet om grote, publieke pacts tussen elites die tot stand kwamen na jarenlange en moeilijke discussies in het openbaar, zoals bij het schoolpact en het cultuurpact het geval was. Neen, ze werden in alle discretie onderhandeld en goedgekeurd, er was geen sprake van publieke debatten en de akkoorden werden niet of nauwelijks bekendgemaakt.

Derde bedenking: ik beweer zeker niet dat het hier over deals in de maffieuze sfeer gaat. Verre van. Ik heb als kabinetschef nooit de minste aanwijzing gezien voor corruptie of dat soort zaken. Ik heb ook nooit verhalen over dat soort zaken gehoord. Tenzij dan in één sector, de petroleumsector, waar er sinds jaren met accijnzen gefoefeld wordt. Dat probleem behoorde niet tot de bevoegdheden van Olivier Deleuze, maar tot die van de minister van financiën. In de elektriciteits- en gasector en in de nucleaire sector heb ik nooit enige aanwijzing van corruptie, laat staan van maffiapraktijken, gemerkt. Ik denk dat het Belgische systeem daar geen nood aan heeft omdat het veel ingenieuzer is. In feite is de maffia een primitieve activiteit: je moet regelmatig mensen neerknallen om geld te verdienen. In de Belgische energiewereld loopt het veel geraffineerder. Zonder omkoping en zonder geweld. Maar ethisch en deontologisch kan je je de grootste vragen stellen: is dit systeem ethisch te verantwoorden? Is aan een aantal basiscriteria van het functioneren van een moderne samenleving zoals transparantie en verantwoording voldaan? Kan het dat mensen zonder het te beseffen te veel betalen voor bepaalde diensten? Hoe kan de overheid nog het algemeen belang verdedigen als ze via conventies en financiële participaties met één speler verstrengeld is? We hebben voor zo'n systeem nog geen woord. Pactskapitalisme? Gijzelingskapitalisme? Belgisch neo-corporatisme?

Vierde bedenking. “Denk je dat het in het buitenland beter is, kom nou, daar helpen de politici hun bedrijven nog veel meer!” We kregen het vaak te horen. Maar het is een vals argument. Het is niet omdat de Nederlanders en de Duitsers bij de steun aan hun nationale kampioenen over de schreef gaan, dat we dat ook moeten doen. Bovendien is Electrabel geen Belgisch bedrijf meer, maar een Frans. Als je klant bent van Electrabel en per jaar 25 euro te veel betaalt, dan gaat daarvan meer dan de helft naar het Franse Suez. Parijs dankt je.

Vijfde en laatste bedenking. Elke minister en staatssecretaris vindt bij de start van haar mandaat een “erfenis”, zeg maar alle wetten, besluiten, instellingen, procedures enz. die zijn voorganger nalaat. Die erfenis bevat altijd zowel schitterende als afschuwelijke zaken. Dat is onvermijdelijk. Maar als een nieuwe minister een slechte wet erft, dan kan hij die, mits de nodige steun in regering en parlement, wijzigen. De erfenis kan dus opgeruimd worden. In het geval van conventies is dat niet het geval. Die erfenis kan maar opgeruimd worden mits akkoord van de privé-sector. Anders gezegd, de marges van de nieuwe minister zijn in zo'n geval klein of zelfs nul. Zijn of haar handen zijn gebonden.

6.3 Een juweeltje met zeven facetten

De pacts en conventies in de energiesector hadden zeven kenmerken. Je kan het ook kritische succesfactoren noemen: dingen die er moeten zijn, anders werkt het niet.

Een eerste facet heeft betrekking op degenen die het akkoord sluiten. De actoren zeg maar. Dat moeten grote jongens zijn: toppolitici, vaak partijvoorzitters, de chefs van privé-bedrijven, de top van het VBO en eventueel de top van de vakbonden. Je sluit geen akkoorden

met kleine jongens, want je riskeert dat hun chefs niet tevreden zijn en hen terugfluiten, en je wil juist stabiliteit en duidelijkheid. Dus vond je bijv. in het Controlecomité voor de elektriciteit en het gas de chefs van het VBO en de vakbonden, de CEO's van Electrabel, SPE, Fluxys en Distrigas en de voorzitters van de koepels van de intercommunales, met andere woorden: de top.

Het tweede facet was vertrouwen. Het volstaat niet dat je ministers van een paar politieke partijen aan een tafel zet in de Wetstraat om goede akkoorden te bereiken. Er moet voldoende vertrouwen tussen de spelers zijn. Anders plakt de lijm niet. Dat vertrouwen was er, zeker tussen de politici van de traditionele partijen en Electrabel. De vakbonden, de sp.a en de PS waren natuurlijk een stuk wantrouwiger. Maar gedurende decennia hebben ze toch meegedraaid in de winkel (het ABVV heeft gedurende enkele jaren het Controlecomité geboycot omdat het het beleid te asociaal vond, maar is uiteindelijk toch teruggekeerd).

Derde facet: de pacts en overeenkomsten moeten zo nodig over de regeringen heen blijven duren en mogen dus niet afhangen van de samenstelling van de regeringscoalitie. De energiesector werkt met zeer lange termijnen. Tussen de beslissing om een kerncentrale te bouwen en het lintjesknippen bij de opening kan tien tot vijftien jaar liggen. Dus geen geharrewar onderweg met een nieuwe minister voor energie die andere klemtonen zou leggen. Stabiliteit over de regeringen heen. Hetzij via stevige ongeschreven pacts tussen de grote chefs, hetzij via conventies met juridisch afdwingbare bepalingen die een volgende minister niet zomaar kan wijzigen.

Een vierde facet slaat op discretie en de grote afstand van pers en publiek. Je blijft ook best ver weg van het parlement. Want een dossier dat daar passeert, komt zeker in de openbaarheid en dat kan je uiteraard missen. Het parlement was in de energiedossiers een ongenode partner voor zowel de politieke partijen als de privé-sector. De beslissing van de regering in 1966 om het licht op groen te zetten voor de eerste kerncentrales werd genomen zonder parlementair debat. De volgende vier kwamen er ook zonder parlementair debat. In 1974 kondigde de regering dan toch een groot parlementair debat over energiebeleid aan. Het duurde acht jaar (!) eer het plaats had. Ondertussen had de regering in 1974 wel haar fiat gegeven voor vier nieuwe kerncentrales. Het parlement speelde in het Belgische energiebeleid dus niet mee. Zelfs de regering kwam aan een aantal beslissingen niet te pas. Ze werden genomen achter de coulissen door topministers of partijvoorzitters. Heb je voor 1999 grote verklaringen gehoord van onze politici over het energiebeleid? Sinds 1999, met enerzijds de liberalisering van de markt en anderzijds het aantreden van Deleuze en Stevaert, is dat veranderd. Maar voordien: noppes. Het woord "discretie" klinkt trouwens nog te beleefd. Eigenlijk was er een pact dat door alle andere pacts heen liep, een soort "omerta" of zwijgplicht. Ik merkte dat vaak bij informele contacten in de sector. Er werd altijd zo hard gezwegen. Je moest je constant de vraag stellen: wat wordt hier niet gezegd? Omerta.

Vijf : Discretie betekent uiteraard non-transparantie. Het tegengestelde van openbaarheid van bestuur. Dus geen teksten in het Staatsblad. Heb je ooit in het Staatsblad de conventie over de ontmantelingsfondsen van de kerncentrales gelezen? Of, om het eens over een andere sector te hebben, het programmacontract van de petroleumprijzen? De insiders kennen uiteraard de teksten. Maar pers en publiek niet, meer nog, zelfs de parlamentsleden werden er niet over geïnformeerd. Of neem de politiek van het Controlecomité inzake rationeel energiegebruik. Die werd uitgevoerd door de intercommunales. Voor buitenstaanders was het moeilijk om te weten te komen wat er juist beslist werd en hoe de verdeling van de geldmiddelen tussen de intercommunales verliep.

Zes: Pacten en conventies kunnen controlerende instanties missen. Raad van State, Inspectie van financiën, Rekenhof en Arbitragehof: als die instellingen hun zeg zouden hebben over de pacten en conventies, dan zou het echt wel ingewikkeld worden en zou de stabiliteit en de lange termijn in het gedrang komen. Rondfietsen dus.

Vooraleer een wet of besluit definitief goedgekeurd is, moeten de Raad van State en de Inspectie van Financiën advies geven. Zij waken respectievelijk over de juridische aspecten en de begrotingskant van het dossier. Met conventies hoeft dat niet. Je omzeilt de controleurs. Het Arbitragehof kan wetten vernietigen als ze bijv. strijdig zijn met het gelijkheidsbeginsel. Als de Staat een conventie sluit die strijdig is met het gelijkheidsbeginsel, kan het Arbitragehof zich daar niet over uitspreken. Het Rekenhof helpt de parlementsleden de uitvoering van de begroting te controleren. Maar het kan zich niet buigen over financiële aspecten die via conventies geregeld zijn, tenzij het zijn opdracht zeer ruim zou interpreteren. Ik geef enkele voorbeelden. De conventies die NIRAS gesloten heeft met Electrabel en andere bedrijven over de opslag en berging van nucleair afval slaan op vele tientallen miljoenen euro's, maar zijn niet langs de inspectie van financiën gepasseerd en het Rekenhof kan het parlement niet vertellen of Electrabel wel genoeg betaalt aan NIRAS. Een voorbeeld uit de petroleumsector: als je benzine of diesel gaat tanken, betaal je zonder het te weten een kleine vergoeding ("retributie") aan de privé-sector omdat die in afspraak met de Staat reservevoorraden aanlegt voor het geval er zich een bevoorradingscrisis zou voordoen. Over de hoogte van die vergoeding wordt onderhandeld tussen de privé en de overheid, zonder dat de inspectie van financiën of het Rekenhof er zicht op hebben. Samengevat: de juridische controleurs en de begrotingsgendarmes van regering en parlement worden systematisch op grote afstand gehouden van de akkoorden in de energiesector.

Facet nummer zeven is evident, maar ik wil er toch even bij stilstaan. Wie over zo'n akkoorden onderhandelt, zorgt er uiteraard voor dat de resultaten van de onderhandelingen voor hem of zijn organisatie iets opleveren. Wie niet mee aan tafel zit, kan zijn belangen niet verdedigen en riskeert het gelag te betalen. In het Controlecomité was dat treffend: er was geld voor Electrabel (mooie rentabiliteit), voor de politici (via de inkomsten van de gemeenten) en voor de grote bedrijven die het zwaarst wogen in het VBO (de bedrijven met een zeer groot elektriciteitsverbruik). Voor de vakbonden was er gedurende jaren ook een meerwaarde: ze hadden invloed op de investeringspolitiek in de energiesector en hielpen via lage elektriciteitstarieven voor energie-intensieve bedrijven mee aan de economische ontwikkeling en jobcreatie. Bovendien kwamen er ook sociale tarieven. Maar de laatste jaren was het systeem ontspoord en vonden de vakbonden zich er niet meer in terug. Ze hebben binnen het Controlecomité hard gevochten om de schade te beperken, maar protesteerden zeker niet toen we het afschaften. Het systeem was onverdedigbaar geworden. Wie niet aan tafel zat of er niet echt vertegenwoordigd was, betaalde de factuur: de gezinnen en de andere bedrijven (vooral de KMO's; UNIZO zat wel mee aan tafel bij het Controlecomité, maar had er niets te zeggen).

6.4 Aan conventies geen gebrek

Ik had beloofd jullie een lijstje met conventies te geven. Ik beperk me hier tot de belangrijkste en vertel zeer kort wat de paarsgroene regering ermee gedaan heeft. Dit is tevens een deel van de "erfenis" die de paarsgroene regering van haar voorgangers kreeg. Ik weet dat dit eerder technische materie is, maar het lijkt me belangrijk de stellingen die op de vorige pagina's uitgewerkt zijn uitvoerig te illustreren.

In de elektriciteitssector:

- de basisconventie van 1955 tot oprichting van het Controlecomité (later nog gewijzigd). Het Controlecomité werd opgedoekt door de paarsgroene regering.
- Tot 1 juli 2003 betaalden jij en ik via onze elektriciteitsrekening een verborgen belasting aan de gemeente. Op die manier incasseerden alle Belgische gemeenten samen in 1999 367 miljoen euro of 14,8 miljard Belgische frank. Het ging om een belasting die niet door het parlement of een gemeenteraad was goedgekeurd, maar om een belasting die geïnd werd in het kader van de akkoorden afgesloten in het Controlecomité. Met andere woorden: transparantie nul, mogelijkheden tot beroep nul. Terwijl het toch een basisrecht is van de burger te weten waarom hij welke taks aan wie betaalt. Niets van dit alles. Het Waals en Brussels parlement keurden in het kader van de liberalisering van de elektriciteitsmarkt een nieuwe heffing voor de gemeenten goed, dit ter compensatie van het verlies aan inkomsten van de gemeenten. Anders gezegd: ze vervingen de inkomstenstroom die het gevolg was van een conventie door een wettelijk geregelde belasting. Vlaanderen deed dat niet, want Stevaert en Bossuyt, de sp.a ministers bevoegd voor energie, wilden niet overkomen als vaders van een nieuwe belasting. Ze schoven de hete aardappel door naar de federale regering waar het dossier, de fameuze ELIA-taks, in de regering Verhofstadt I verzoop in politiek en juridisch getouwtrek. De regering Verhofstadt II probeert nu toch de ELIA-taks erdoor te krijgen, maar het einde is nog niet in zicht en de juridische procedures tegen de taks stapelen zich op.
- De conventie van 29 januari 1981 tussen de elektriciteitssector en de Staat met betrekking tot de productie en transmissie van elektriciteit in België. Vervallen door de openstelling van de markt.
- De conventie tussen de elektriciteitssector en de Staat van 1990, onderdeel van de zogenaamde “Pax Electrica”. Idem.
- De conventie tussen Electrabel en SPE van 20 januari 1995, bekrachtigd door de Belgische Staat, die tot gevolg had dat beide bedrijven fuseren zonder te fuseren. Onbegrijpelijk? Tja, dat is het zowat. Beide bedrijven bleven apart bestaan, maar gingen bijna alle belangrijke zaken samen doen. De samenwerking werd onder druk van de regering Verhofstadt I, de Europese commissie en de CREG opgedoekt.
- De historische contracten tussen Electrabel en EDF inzake de invoer van elektriciteit uit Frankrijk. In 2002 was dankzij deze contracten 72% van de invoer van elektriciteit uit Frankrijk gereserveerd voor Electrabel. Deze contracten geven Electrabel een voorrecht bij de invoer van elektriciteit uit Frankrijk, wat een fantastisch concurrentievoordeel is voor Electrabel en wat in deze tijden van “gelijke kansen op de elektriciteitsmarkt” een absurditeit is. De paarsgroene regering verwees de contracten naar de prullenmand, maar de paarse regering viste ze helaas op en gunt Electrabel opnieuw haar voorrecht. Ze weigert zelfs cijfers over de impact van deze historische contracten aan parlementsleden te geven.

In de nucleaire sector:

- De financiering van de nucleaire vuilnisbelten BP1 en BP2 werd geregeld via een hele reeks conventies. De paarsgroene regering regelde de financiering via een wet.
- De conventie van 1985 over de controle op de ontmantelingsfondsen van de kerncentrales: paarsgroen verving ze door een wet (die ook veel verder ging dan de conventie).
- De voorwaarden waaraan Electrabel en andere producenten van nucleair afval moesten voldoen wanneer ze bijv. op eigen terrein nucleair afval wilden stockeren, werd geregeld in conventies tussen NIRAS en het betrokken bedrijf. Deleuze publiceerde hierover een koninklijk besluit.
- Bedrijven moeten NIRAS betalen als ze nucleair afval overdragen: alle modaliteiten worden in vertrouwelijke conventies bepaald. De belangrijkste conventies, over het Fond op Lange Termijn, lopen tot begin 2006. Olivier Deleuze stond dus voor voldongen feiten.

Een wijziging van de wetgeving om na 2006 niet meer te werken met conventies was in de paarsgroene regering onbespreekbaar. Dit is het belangrijkste dossier in de nucleaire sector dat deze legislatuur op de tafel van de paarse regering ligt.

Aardgas:

- De Europese richtlijn 91/269 inzake de doorvoer van aardgas uit 1991 werd in 1992 via een conventie tussen de Staat en Distrigas in Belgisch recht omgezet. Ik ken geen enkele andere Europese richtlijn waar dat zo gebeurd is. Met de Europese wetgeving kwam in de feiten een einde aan deze conventie.

Petroleum:

Een Europese richtlijn verplicht ons land een voorraad petroleumproducten in reserve te houden goed voor 90 dagen. Ons land droeg die verplichting over aan de privé-sector. Dat is op zich niet uitzonderlijk en bestaat ook in andere landen. Maar de vergoeding die jij en ik via de prijs van benzine en diesel voor het aanhouden van de stocks betalen, wordt geregeld in een conventie tussen de Belgische Staat en de privé-sector. Die vergoeding brengt per jaar rond de 100 miljoen euro op, wat meer is dan de kosten van de sector. Hoeveel meer? Ik heb als kabinetschef veel tijd in het dossier geïnvesteerd, maar kan het je niet zeggen, want de administratie wist niet wat het de privé-sector kostte! Er zijn enkel schattingen, gaande van 25 tot 50 miljoen euro. In dit dossier kregen we geen beweging, onder andere omdat Deleuze en Vande Lanotte tijdens de mini-aardoliecrisis in september 2000 een eenmalige taks van één miljard ten laste van de petroleumsector hadden kunnen afdwingen van de liberalen. Waarna de grote spelers in de petroleumsector, die het meest moesten bijdragen aan die heffing, de onderhandelingen over de crisisstocks eindeloos rekten. Minister Moerman had in mei 2004 een voorakkoord over het dossier, maar dat werd op het laatste nippertje gekelderd door een grote speler in de sector. Jij en ik blijven dus jaarlijks enkele miljoenen of zelfs tientallen miljoenen euro te veel betalen voor de crisisstocks. Totalfina en Esso danken je van harte.

6.5 PPS avant la lettre

Zoals ik eerder al zei, kreeg de samenwerking tussen de politici en de privé-sector ook vorm in een zeer intense vervlechting tussen overheid en privé in belangrijke bedrijven en in de intercommunales. Ik overloop in vogelvlucht de belangrijkste. Ik heb ook deze eerder technische materie gepubliceerd, kwestie van duidelijk te illustreren hoe intens de vervlechting tussen overheid en privé in dit domein wel is en om duidelijk te maken dat deze vervlechting de regel is, niet de uitzondering.

Productie van elektriciteit:

- De gemeenten hebben een participatie van 4,7 % in Electrabel. Dat levert de gemeenten ook mandaten in de raad van bestuur op. Zo vind je VLD-kamerlid Geert Versnick in de raad van bestuur van Electrabel.
- De kleine speler SPE, nagenoeg volledig in handen van de gemeenten, heeft gedurende jaren zeer intens samengewerkt met Electrabel (zie de conventie van 1995).

Verkoop en levering van elektriciteit:

- Electrabel en de gemeenten zijn aandeelhouders van Electrabel Customers Solutions.
- Luminus is de historische leverancier van de “zuivere” intercommunales; aandeelhouders zijn het Britse Centrica en een aantal Vlaamse gemeenten (“zuivere intercommunales” zijn samenwerkingsverbanden van gemeenten waarbij geen privé-partner betrokken is; bij “gemengde intercommunales” is dat wel het geval, daar heb je Electrabel als privé-partner).

Transport van elektriciteit:

- Gebeurt door het bedrijf ELIA, met als aandeelhouders Electrabel, SPE en de gemeenten. De droom van het kabinet Deleuze was een transportnetbeheerder te hebben met enkel overheden als aandeelhouder. En zeker geen producenten van elektriciteit. Maar dat was politiek niet haalbaar. We konden het aandeelhoudersschap van ELIA wel openbreken. De gemeenten kochten 30% van de aandelen. Interessant was dat we de macht van Electrabel en de gemeenten in de raad van bestuur konden doorbreken door zeer strenge regels van corporate governance op te leggen. Zo zijn zes van de twaalf bestuurders onafhankelijke bestuurders die werden gekozen door de aandeelhouders uit een lijst van twaalf, opgesteld door een headhunterbureau aangesteld door de regering. Een unicum in de Belgische geschiedenis! Verder is er een auditcomité, een corporate governance comité en een vergoedingscomité. We hadden in de aandeelhoudersconventie opgenomen dat de participatie van Electrabel in ELIA verder zou verminderen en dat Electrabel eventueel volledig uit ELIA zou verdwijnen. Ik hoop dat dit snel gebeurt. Dat zou goed zijn voor ELIA en het zou de relaties tussen Electrabel en de overheid zuiverder maken.

Distributie van elektriciteit:

- Gebeurt enerzijds door “zuivere intercommunales” (nu “distributienetbeheerders”);
- Anderzijds door “gemengde intercommunales”, met als aandeelhouders Electrabel en de gemeenten. De Vlaamse regering nam een aantal beslissingen om hier de macht van Electrabel te verminderen en die van de gemeenten te verhogen, maar ik denk niet dat dit echt gelukt is. De regels inzake corporate governance die de Vlaamse regering oplegde aan de distributienetbeheerders zijn zwakker dan die welke de federale regering aan ELIA oplegde.

Aardgassector

- Het transportnet zit bij Fluxys. Referentieaandeelhouder is Tractebel (hoofdaandeelhouder van Electrabel) en de rest van de aandelen zit bij Shell en de gemeenten en een kleine 17% is genoteerd op de beurs. In de raad van bestuur vind je toplui van Tractebel, Shell en van de gemeenten. Er zijn al maanden onderhandelingen tussen de aandeelhouders aan de gang over een herschikking van hun participaties.
- De ex-monopolist is Distrigas, met eenzelfde aandeelhoudersschap als Fluxys. Distrigas voert aardgas in en verkoopt het aan Electrabel, de intercommunales en aan grote bedrijven. Ook hier onderhandelen de aandeelhouders over een herschikking van het aandeelhoudersschap.
- De verdeling van aardgas via de distributienetten is in handen van gemengde intercommunales. Dus ook hier werken dezelfde partners samen.
- Daarnaast zijn er de aardgasdistributienetten van de “zuivere” intercommunales (enkel gemeenten als aandeelhouder).
- Electrabel verkoopt aardgas aan bedrijven en gezinnen. De gemeenten zijn aandeelhouder van Electrabel.

Nucleaire sector:

- De gemeenten hebben een participatie van 4,7 % in Electrabel en zijn dus mee aandeelhouder van het bedrijf dat eigenaar en uitbater is van de zeven Belgische kerncentrales.
- SPE heeft een kleine participatie in vier van de zeven kerncentrales.
- Het Studiecentrum voor Kernenergie (SCK) heeft een participatie van 50% in Belgonucleaire, producent van MOX-brandstof; als het slecht gaat met Belgonucleaire en de dividenden dalen, verliest ook het SCK inkomsten.

Tot daar het lijstje van de belangrijkste PPS-dossiers in de Belgische energiesector. Stel je dan voor: je bent burgemeester van een grote gemeente en moet een contract afsluiten voor de levering van elektriciteit voor de volgende jaren. Je kan niet zomaar je leverancier kiezen, want je moet de wetgeving op de overheidsopdrachten naleven. Maar als je een andere leverancier neemt dan Electrabel, druk je de omzet en winst van Electrabel naar beneden en dus ook je eigen inkomsten. Leuk zeg. Of kan je je voorstellen hoe het is om minister van energie te zijn in dit land: als je de markt openbreekt, verliezen Electrabel en Distrigas marktaandeel en dus hebben de gemeenten minder inkomsten. Je collega's burgemeesters zullen het leuk vinden. Anders gezegd: door deze PPS in de energiesector worden dagelijks belangenconflicten geproduceerd waarbij het in het belang is van politici op alle niveaus om Electrabel te steunen. Electrabel heeft als het ware de politici gegijzeld. Of beter gezegd: de politici hebben zich laten gijzelen. De Vlaamse en Belgische politieke klasse moet dus stoppen met klagen over Electrabel, Suez of de Europese energiepolitiek. Ze moet dringend in eigen boezem kijken. Of zoals Walt Kelly in de Amerikaanse strip Pogo zei: "We have met the enemy... and he is us."

6.6 Het einde van de pacts en conventies (of toch niet?)

Zoals ik al zei, kwam onder de regering Verhofstadt I een einde aan het systeem van pacts en conventies. Dat lag aan twee factoren. Europa had beslist dat stap voor stap de elektriciteits- en gasmarkten opengegooid moesten worden. Eerste minister Dehaene wist heel goed dat Europa nooit een regulering van de markt via conventies zou aanvaarden. Die tijd was uit. Dehaene had in de lente van 1999, dus juist voor de start van Verhofstadt I, twee wetten gepubliceerd, één over de elektriciteitsmarkt en één over de gasmarkt. Er was dus een stevige juridische basis om aan beleid te doen. Dit was een belangrijke opportuniteit voor staatssecretaris Deleuze en hij nam ze. In de elektriciteitssector en gasector voerde paarsgroen vier jaar lang een beleid via wetten en besluiten, niet meer via conventies. Daarbij werd telkens intens overlegd met de betrokkenen. Ik had talloze vergaderingen met Electrabel en Distrigas, de nieuwe spelers op de markt, de vakbonden, de NGO's, noem maar op. Bovendien werden veel besluiten eerst voorgelegd aan de Algemene Raad van de CREG, waarin alle actoren vertegenwoordigd waren, zowel de marktspelers als het VBO, de vakbonden en de consumenten- en milieuverenigingen. Er werd dus meer overlegd dan vroeger en aan meer actoren in de samenleving hun mening gevraagd. Maar aan het einde van de rit volgde geen pact of conventie, maar een wet of koninklijk besluit. Zoals in andere sectoren de regel was. Deleuze paste die methode ook toe in andere sectoren. Zoals ik toelichtte, doekten we ook in de nucleaire sector een aantal conventies op.

Is dit het einde van de pacts en conventies? Ja en neen. Terug naar de gouden tijd van toen kan uiteraard niet. Europa zal dat nooit pikken en er is een pak wet- en regelgeving gekomen dat heel moeilijk terug te draaien is. Maar er kan hier en daar altijd een "terugslag", een back lash van het systeem zijn. Een voorbeeld.

Na Olivier Deleuze was de Franstalige liberaal Alain Zenner enkele weken staatssecretaris. Eén van de laatste beslissingen van Deleuze was om de elektriciteitstarieven van de gezinnen ook na 1 juli 2003, toen de markt in Vlaanderen volledig openging, te plafonneren. Dat was op vraag van de sp.a. Ze waren bang dat Electrabel eenzijdig sommige tarieven zou verhogen, wat heel pijnlijk zou zijn voor Stevaert en de sp.a, de verdedigers van de snelle en volledige liberalisering van de markt. De principiële beslissing van de regering moest nog omgezet worden in een ministerieel besluitje. Alle teksten waren klaar. Maar Zenner liet de teksten liggen. Hij ging naar de ministerraad met de mededeling dat hij een akkoord had met Electrabel. "Ze zouden de tarieven niet verhogen". De ministerraad keurde dat goed en het

dossier was gesloten. Er werd dus geen ministerieel besluit goedgekeurd. Er stond zelfs geen akkoord op papier, er was enkel een mondeling herenakkoord. Niet gepubliceerd in het Staatsblad en dus onmogelijk om het aan te vechten bij de Raad van State. De MR had maar de bevoegdheid overgenomen of de tijd van de pactsen was terug.

Een ander verontrustend teken zijn de ontwikkelingen in de Algemene Raad van de CREG. Een studie over de elektriciteitsprijs in België, gemaakt door een extern bureau in opdracht van de CREG en overgemaakt aan de Algemene Raad van de CREG, was uitgelekt in de pers. Electrabel en het VBO maakten in de Algemene Raad van de CREG groot misbaar. Vreemd, want als de CREG die studie overmaakt aan de Algemene Raad mag je er toch al vanuit gaan dat die studie oké is. En heeft de samenleving niet het recht om zo'n studies in te zien?

Electrabel en het VBO baalden en balen van publieke discussies. Dan zou wel eens kunnen blijken dat de Waalse en Brusselse gezinnen, die hun leverancier nog niet kunnen kiezen, te veel betalen voor hun elektriciteit, waardoor er meer politieke druk zou komen om de tarieven te doen dalen, wat geld zou kosten aan Electrabel. En hoe meer discussie in het openbaar, hoe moeilijker je akkoorden kan sluiten achter de coulissen. De Algemene Raad van de CREG liet uiteindelijk alle leden een papier ondertekenen waardoor ze zich engageerden geen enkel document door te geven aan derden. De Algemene Raad, waarin alle belangrijke maatschappelijke spelers vertegenwoordigd zijn, heeft een heel belangrijke functie. Het zou al te gek zijn dat de Algemene Raad, net zoals het Controlecomité destijds, de deuren sluit en het debat beperkt tot enkelen. De vakbonden zouden samen met de milieu- en consumentenbeweging die evolutie kunnen stoppen en ik hoop echt dat ze het doen. Zonder publieke debatten geen democratische besluitvorming.

Het einde van de pactsen en conventies? In grote mate wel. Maar waakzaamheid blijft geboden. Er waren het afgelopen jaar enkele verontrustende feiten. Bovendien moet er nog een heel grote kwestie geregeld worden in de nucleaire sector. Een dossier van vele honderden miljoenen euro's, de financiering van de kosten van de berging van het nucleaire afval. Straks daarover meer.

6.7 "Good to Great" en het egelconcept

Eén van de beste managementboeken van de laatste jaren was volgens vele kenners "Good to Great" van Jim Collins. Het beschrijft, op basis van wetenschappelijk onderzoek, het verschil tussen een bedrijf dat het gewoon goed doet en een bedrijf dat de top haalt. Eén van de verklaringen is dat topbedrijven het "egelconcept" toepassen, en niet het "vosconcept". Het verhaal gaat als volgt. Een vos wil een egel vangen en ontwikkelt hiervoor ingewikkelde methodes, elke dag een andere. De ene keer duikt hij 's morgens onverwacht op als de egel wakker wordt, een andere keer overvalt hij de egel terwijl hij een worm oppeuzelt en zo probeert de vos op honderd en één vaak vernuftige manieren de egel te verschalken. De egel maakt geen ingewikkelde plannen. Hij heeft één concept dat hij in alle mogelijke situaties toepast: hij rolt zich op tot een bolletje en steekt zijn stekels alle kanten uit. De egel wint altijd, de vos verliest altijd. Het egelconcept komt neer op het ontwikkelen van één simpel basisprincipe dat alles verenigt en leidt en dat succes garandeert in een complexe en onvoorspelbare wereld. Het komt maar tot stand door een diep begrijpen van een bedrijf of organisatie en de omgeving. De ontwikkeling ervan vraagt volgens Collins al gauw een jaar of vier.

Electrabel heeft een geniaal "egelconcept". Electrabel heeft zijn lot altijd proberen te verbinden met dat van de politieke klasse. Een paar voorbeelden. Als Electrabel minder winsten haalt uit de verkoop van elektriciteit aan gezinnen, dan dalen de inkomsten van de gemeenten, want de gemeenten hebben een participatie in Electrabel. Wie ervoor pleit dat de

CREG het transport en de distributie van elektriciteit goedkoper maakt, krijgt opnieuw zowel Electrabel als de politici tegen, want beide zijn aandeelhouder in de ondernemingen die elektriciteit transporteren en verdelen. Meer concurrentie op de gasmarkt, in het belang van de concurrentiekracht van de ondernemingen? Zusterbedrijf Distrigas zal het niet leuk vinden, de gemeenten en sommige politici evenmin, want de gemeenten participeren in Distrigas. Mag Belgonucleaire Amerikaans wapenplutonium verwerken? Let op, heren en dames politici als jullie neen zeggen, want niet alleen zorgt Belgonucleaire voor een pak jobs, maar jullie overheidsinstelling SCK participeert in Belgonucleaire en krijgt er jaarlijks een paar miljoenen euro dividenden van! En zo gaat het telkens weer. Als een maatregel goed is voor Electrabel, zal de politieke klasse ervan kunnen meegenieten. Wie iets voorstelt dat negatieve effecten heeft voor Electrabel, zal onvermijdelijk de politieke klasse pijn doen. Samen uit, samen thuis. Samen winnen of samen verliezen. Overheden en energiesector zijn zo verstrengeld dat Electrabel geen lobbywerk in de klassieke zin nodig heeft, laat staan smeergeld. Het systeem zit zo in elkaar dat wanneer iemand een maatregel voorstelt die slecht zou zijn voor Electrabel er onmiddellijk een aantal politici in gang schieten, zonder dat ze een telefoontje van Electrabel gekregen hebben. Geniaal systeem, niet?

Een fundamentele verandering in de energiesector, in de zin dat de samenleving eindelijk weer greep krijgt op het energiebeleid en dat het beleid gevoerd wordt in het belang van alle bedrijven en burgers, kan er maar komen als het egelconcept van Electrabel gedynamiteerd wordt. Dat vereist dat de banden tussen Electrabel en de andere bedrijven van de groep enerzijds en de overheid anderzijds worden doorgesneden en dat de paar conventies die nog bestaan worden opgedoekt. Zodat de samenleving via democratische procedures aan energiebeleid kan doen.

7. KERNENERGIE: VAN DE ZEKERHEDEN VAN DE MODERNITEIT NAAR POSTMODERNE ONVOORSPELBAARHEID

Ik heb al toegelicht waarom de groenen niet moeten weten van kernenergie. Hier behandel ik een ander item: komt er een renaissance van kernenergie? Afgaande op berichten in de Vlaamse pers, zou je wel eens gaan twijfelen. Maar er is niets van aan. Er is geen renaissance bezig en er wordt er ook geen verwacht. Integendeel: zoals ik al zei, zullen er de volgende jaren op wereldvlak veel meer kerncentrales gesloten worden dan dat er nieuwe geopend worden. Zeker in Europa zal het belang van kernenergie snel dalen. Dat is ook normaal volgens mij. Ik zie echt geen overlevingskansen voor deze sector. Kernenergie is een kind van de moderniteit. Die moderniteit is niet helemaal verdwenen, maar heeft toch zware deuken gekregen. Ik overloop hier zeven aspecten van de moderniteit die stuk voor stuk de ontwikkeling van kernenergie hebben mogelijk gemaakt, die zelfs noodzakelijk waren voor de groei en bloei van kernenergie. Die zeven aspecten zijn ondertussen grondig gewijzigd en dat maakt het leven van de nucleofielen vandaag erg moeilijk.

Het eerste aspect illustreer ik met een citaat uit 1955 van Baron Kronacker, voorzitter van de “Belgische vereniging voor de vredelievende ontwikkeling van de atoomenergie: “... De toekomst van België zal afhangen van de snelheid en vindingrijkheid waarmee de kernbrandstof, krachtgeneratie, zal worden aangewend...”. Die uitspraak illustreert treffend de hoogdagen van de moderniteit. De elites van het land – politici, bedrijfsleiders, wetenschappers – hadden na Wereldoorlog II de handen in elkaar geslagen om samen vooruitgang te creëren, om meer welvaart te scheppen. Dus was er energie nodig, veel energie. Bevoorrading met steenkool bleef kwetsbaar. Dat gaf ingenieurs en wetenschappers

ook geen kick, want daar kon je weinig baanbrekend onderzoek over doen. Maar de geheimen van de atomen zelf ontsluiten en de sluimerende energieën in materie valoriseren en beschikbaar maken voor de samenleving zodat die samenleving onbegrensde hoeveelheden energie zouden hebben?! Dat was een geniale droom. De jaren 50 en 60 waren hoogdagen van het wetenschappelijk technologisch optimisme. Grenzen waren er niet, of zouden straks verlegd worden. Problemen waren uitdagingen waarvoor morgen of later een oplossing gevonden zou worden. Het geloof in kernenergie was totaal. Een bijna onuitputtelijke, goedkope en veilige energiebron leek binnen handbereik. Op de wereldtentoonstelling in Brussel in 1958 (42 miljoen bezoekers!) prijkte het “ATOMIUM” als symbool van de fascinatie voor het atoom en de beloftevolle wetenschappelijke vooruitgang. Binnen was er een tentoonstelling over de weldaden van de atoomkracht. Sabena zorgde voor een helikopterverbinding tussen de wereldtentoonstelling en het SCK in Mol. Paul De Meester, gedurende vele jaren professor kernenergie en metaalkunde aan de Leuvense universiteit en verdediger van kernenergie, zei het in 1985 in een boek over kernenergie op een indrukwekkende manier: “Van 1945 tot 1965 was het wetenschappelijk hoera-geroep niet uit de lucht: de techniek werd tot halfgod verheven. De “atoomgeleerden” waren de priesters bij uitstek van de technische religie van ongebreidelde welvaart en vooruitgang. Nucleaire onderzoeksprojecten moesten niet worden verantwoord, ze waren per definitie belangrijk. Ze dienden alle faciliteiten en discretie te kunnen genieten. Met een hooghartige arrogantie zorgden de technocraten voor de welvaart van de mensheid, door middel van een uiterst complexe en ingewikkelde nucleaire technologie die “zo moeilijk uit te leggen” was. Een introductie naar de bevolking, met eerlijke informatie over de zwakheden en gevaren, achtte men overbodig en zeker inopportuun.”

Ik wil nog even uitwijden over dat wetenschappelijk technologisch optimisme, want het is niet alleen een sleutelement in de discussie over kernenergie, maar verheldert ook discussies over bijv. genetisch gemanipuleerde planten. Filosoof Etienne Vermeersch stelde het in zijn essay “De ogen van de panda” heel kernachtig: “Wetenschappelijk technologisch optimisme is een overtuiging of mentaliteit waarbij men het vanzelfsprekend vond dat wetenschap en techniek onophoudelijk, zonder beperking en zonder voorafbepaalde doelstelling werden uitgebreid. Deze overtuiging was optimistisch omdat ze steunde op het geloof dat bij dit type van vooruitgang de gunstige resultaten uiteindelijk de overhand zouden halen op alle eventueel nadelige bijwerkingen. Wanneer bijv. de risico’s ter sprake kwamen die bepaalde wetenschappelijke vondsten met zich meebrachten, werd onverstoord geantwoord dat de wetenschap zelf daaraan geen schuld droeg: al het menselijke kan nu eemaal in positieve of in negatieve zin worden gebruikt. Wie durfde te wijzen op de destructieve gevolgen van sommige technologische ontwikkelingen, kreeg als repliek dat de nadelen van technologie slechts door meer en betere technologie zouden worden overwonnen. (...) Het leek een simpele evidentie, het was slechts een verleidelijke mythe. (...) Wetenschap is al lang niet meer een activiteit van een vrijblijvend intellect: evolutie en gebruik ervan worden mede bepaald – via de nood aan fondsen – door politieke, militaire en industriële belangen en deze vallen niet altijd samen met het welzijn van de totale mensheid.”

Betekent dit dat we afscheid moeten nemen van rationaliteit en technologische vooruitgang? Helemaal niet. Ik ben het opnieuw volledig eens met Etienne Vermeersch: “Afstand nemen van wetenschappelijk technologisch optimisme betekent niet een terugvallen in irrationalisme en blinde fantasie. Maar het besef dat vooruitgang van wetenschap en techniek geen intrinsieke garantie biedt voor redelijkheid en menselijkheid, leidt wel tot de eis dat iedere stap op zijn eigen waarde wordt getoetst en dat criteria voor het sturen van de ontwikkeling worden uitgedacht. ‘The Devil’s doctrine’, ‘What can be done must be done’, heeft afgedaan.”

Niemand kan ontkennen dat het wetenschappelijk technologisch vooruitgangsoptimisme geniale zaken heeft voortgebracht, zoals vaccins en telefoons. Bedankt, wetenschappers. Maar er zijn ook dramatische ontsparingen geweest: asbest, DDT en kernenergie. Vandaag is de houding ten opzichte van de wetenschap veranderd. Niemand stelt wetenschappelijk onderzoek fundamenteel in vraag. Maar de samenleving is zich ervan bewust dat er grenzen zijn, dat de natuur en het leefmilieu niet alles kunnen verdragen. Het debat over genetisch gemanipuleerde planten (GGO's) is er een mooi voorbeeld van. Ook al oefenen multinationals gigantische druk uit op de politici om de zegen te krijgen om zo'n planten te commercialiseren, druk zwaaiend met "wetenschappelijke" rapporten dat er geen problemen zijn, de doorbraak van de GGO's is er nog altijd niet. Omdat de consumenten wantrouwig zijn. Omdat de vragen van de groenen geen afdoende antwoord krijgen: "Welke garanties hebben jullie dat die gemanipuleerde planten geen invloed zullen hebben op wilde planten die misschien ook resistent worden tegen bepaalde bestrijdingsmiddelen? Krijgen we na een nucleair passief straks een "genetisch passief", waarbij de factuur van de sanering, voor zover die überhaupt mogelijk is, opnieuw naar de belastingbetaler gaat?" De multinationals hebben op die en andere vragen geen antwoord en daarom slagen ze er niet in voor deze nieuwe technologie een voldoende draagvlak te vinden. In de jaren 50 en 60 was zo'n situatie onmogelijk. Nu is dat evident.

Als antwoord op die vragen over wetenschap en technologie hebben tal van parlementen, waaronder het Vlaams parlement, een "technology assessment center" opgericht. Dat is een dienst die onder meer de parlementsleden tijdig moet wijzen op de verschillende aspecten en gevolgen van belangrijke wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen, zodat het beleid tijdig kan optreden. Ik kom er later nog op terug, want het gaat hier om een heel belangrijke politieke ontwikkeling.

Een tweede aspect van de moderniteit slaat op de stabiliteit en voorspelbaarheid. Tussen de beslissing om een kerncentrale te bouwen en de inwerkingstelling kan tien tot vijftien jaar liggen. De afschrijvingstermijn van zo'n centrale is al gauw 20 jaar. Je hebt dus zekerheid en stabiliteit nodig over zeer lange periodes. In de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog was dat er in ons land ook. Er bestond tussen de maatschappelijke elites een consensus over kernenergie. Over regeringen heen. De oliecrisis van de jaren 70 zette nog meer spoed achter de bouw van kerncentrales. De toevoer van uranium voor kernbrandstof was minder kwetsbaar dan de toevoer van aardolie. Maar vanaf de jaren 80 kreeg die consensus, onder druk van de opkomende groene beweging en door twee zware ongelukken in kerncentrales (Harrisburg en Tsjernobyl), een zware deuk. Het ergste wat de kernsector vreest, is onzekerheid en die heeft ondertussen alle maatschappelijke weefsels doordrongen. Lange stabiele en vrij voorspelbare periodes lijken voor lang of zelfs heel lang de wereld uit. Een paar voorbeelden. De VS is wel de belangrijkste wereldmacht, maar ze hebben geen enkele vat op een land als Noord-Korea en moeten in de Wereldhandelsorganisatie meer en meer rekening houden met landen als Brazilië en Zuid-Afrika. Wie worden morgen, naast supermachten zoals de VS en China, de grote spelers in de wereld? Enkele grote multinationale instellingen zoals de Wereldbank, enkele tientallen grote multinationale bedrijven à la Microsoft en ten slotte grote multinationale NGO's zoals Greenpeace? Die drie groepen zijn bovendien intern verdeeld. Voorspellen wie het haalt bij discussies over grote issues als wereldhandel en milieu wordt onmogelijk. Er heerst onzekerheid en onvoorspelbaarheid over wie de volgende jaren zal beslissen en over wat er beslist zal worden. Not funny voor de kernsector die juist duidelijkheid en stabiliteit nodig heeft. Een moderne gascentrale bouw je op drie jaar. Het maatschappelijk draagvlak voor zo'n centrale is meer dan behoorlijk. Voor een kerncentrale heb je meer dan tien jaar nodig en een

maatschappelijk draagvlak mag je in de meeste Europese landen vergeten. De keuze van een investeerder is snel gemaakt.

Daarbij komen dan nog de aanslagen van 11 september 2001 in New York en 11 maart 2003 in Madrid. Die hebben in tal van landen de deur voor kernenergie helemaal dichtgedaan. Zoals een kaderlid van Electrabel me onlangs zei: “Een nieuwe kerncentrale bouwen? Daar beginnen we niet aan. Een onverantwoord risico in deze terrorismetijden. Geen enkele investeerder zal dat risico nemen.”

Een sterk centraal gezag op één niveau, de natiestaat, kan als een derde factor beschouwd worden. België besliste autonoom over de bouw van kerncentrales. Er moest wel een akkoord gesloten worden met de Amerikanen voor de levering van kernbrandstof. Andere beleidsniveaus (Europa, de Verenigde Naties,...) kwamen niet of maar in de marge tussen in de keuze van België voor kernenergie. Op dit vlak is er nog niet veel veranderd, maar er beweegt toch wat. Na decennia van Europese eenmaking blijft energiebevoorrading tot de core business van de lidstaten behoren. Een poging om tijdens de voorbereiding van de Europese Grondwet deze autonomie aan te tasten, liep vast op een veto van verschillende lidstaten. Het feit dat er in de Europese Grondwet op het gebied van energie minder getornd is aan de macht van de lidstaten dan bijv. op het vlak van justitie of binnenlandse zaken, toch bij uitstek de “pouvoirs régaliens” van de overheid, zegt heel veel. De Europese lidstaten blijven hun autonomie inzake energiebeleid heel sterk verdedigen. Hoe dan ook wordt er van verschillende kanten geknabbeld aan de energiebevoegdheden van de natiestaten. De Amerikaanse president Bush stelt in het kader van de strijd tegen de proliferatie van kernwapens voor om productie van kernbrandstof op internationaal vlak sterk te reglementeren. Het Europees parlement heeft op een bepaald moment een zeer verregaande tekst goedgekeurd over de ontmantelingsfondsen van de kerncentrales. Die tekst werd door de Europese ministerraad verworpen, maar de discussie zal zeker opnieuw op de agenda komen. Het feit dat belangrijke beslissingen over de toekomst van kernenergie meer en meer op verschillende beleidsniveaus genomen worden, is uiteraard niet leuk voor de sector. Deze “multi-level governance” maakt besluitvorming ingewikkelder en dus onzekerder. En onzekerheid is zoals gezegd de doodsengel van de nucleofielen.

Vierde punt: de afwezigheid van een sterk en mondig middenveld en het niet in vraag stellen van het gebrek aan transparantie in politiek en overheid. Pas vanaf de jaren 60 en 70 ging men zich ook in België roeren. Was kernenergie wel veilig? Wat met het afval? Het waren vragen van burgers en organisaties die in tegenstelling tot vroeger de beslissingen van de overheid en de politici niet zomaar oké vonden. De anti-kernenergiebeweging zat in de grote stroom van contestatie van die jaren. Vandaag mag die contestatiebeweging dood lijken, maar dat is maar schijn. Ze is een deel van onze cultuur geworden. Het is ondenkbaar dat een regering of parlement zomaar beslist over nieuwe grote infrastructuurprojecten of industriële projecten zonder groot maatschappelijk debat. Of het nu de uitbreiding van DHL op Zaventem is of het bouwen van windmolens op zee: de samenleving pikt niet zomaar wat politici, die nochtans door hen verkozen zijn, voorstellen of beslissen. Het is niet omdat een beslissing wettelijk in orde is, dat ze maatschappelijk aanvaard wordt. Legaliteit is geen legitimiteit. Wat even goed voor bedrijven geldt: ook al leven ze alle wetgeving na, een deontologische misstap kan veel schade berokkenen. Bedrijven moeten elke dag hun “licence to operate” verdienen. Kernenergie, die al zo’n slechte reputatie heeft, ligt uiteraard heel moeilijk. Een nieuwe kerncentrale in België: vergeet het. Een bergingsplaats voor nucleair afval: heel moeilijke klus. Ik erken dat burgers, actiecomités en NGO’s zich soms vergissen en projecten ten onrechte aanvallen (zoals politici en bedrijfsleiders zich ook vergissen). Hoe

dan ook, in de jaren 50, 60 en 70 konden de elites van het land nagenoeg eenzijdig beslissen over de risico's van de industriële ontwikkeling en de toewijzing van die risico's aan een bepaald deel van de bevolking, want daarover ging het hier toch. "Decide, announce and defend", heette het. Vandaag is dat totaal veranderd. Vandaag zijn dergelijke kwesties voorwerp van maatschappelijk debat geworden. Wat opnieuw onvoorspelbaarheid en onzekerheid veroorzaakt. De windmolens voor de kust van Knokke zijn er een mooie illustratie van. Het was op alle vlakken een schitterend dossier, maar onder druk van burgemeester Lippens en zijn vriendjes werd het door de paarse regering gedropt. Parallel daarmee heeft er zich een gigantische evolutie voorgedaan inzake het (niet-)aanvaarden van transparantie in het politieke bedrijf. Zelfs tot in de jaren 90 werden belangrijke beslissingen in de energiesector in alle discretie genomen. Ik denk aan de oprichting van het Fonds op Lange Termijn voor het nucleair afval. Maar vandaag smacht de samenleving naar transparantie. Uitbreiding van DHL of nieuwe tracés voor nachtvluchten? In de pers kan je de discussies minuut per minuut volgen en op websites vind je alle technische details over de verschillende tracés. De mandaten van onze politici worden vanaf 2005 in het Staatsblad gepubliceerd, zelfs die van de schepen van polders en waterbeleid van Sint-Gillis-Waas. De samenleving wil het weten. Soms heeft dat voyeuristische, populistische kantjes die niets met het beleid te maken hebben (hoe zit dat nu met die geit van minister-president Leterme?). Maar de positieve effecten zijn er toch: het wordt heel moeilijk voor politici om heimelijk en zonder verantwoording af te leggen grote beslissingen te nemen. Er is een explosie van "accountability": er wordt rekenschap gevraagd aan iedereen van wie men denkt dat hij of zij macht uitoefent. De nucleaire sector heeft er dan ook alle belang bij zo onzichtbaar mogelijk te zijn: geen actieve communicatie, zeker niet provoceren, hopen dat we vergeten worden..., want als de samenleving zou beseffen wat we doen en we verantwoording moeten afleggen: absolute nachtmerrie! Die situatie is uiteraard onhoudbaar. Net zoals politici gedwongen werden correct en transparant te zijn inzake partijfinanciering, net zoals de biotechnologiesector zich vandaag moet verantwoorden over experimenten met genetisch gemanipuleerde planten, zal morgen de kernenergiesector alle boeken op tafel moeten gooien en de samenleving moeten uitleggen wat er aan de hand is. Die druk wordt trouwens nog verhoogd door de vrije markt zelf. Zeker na ENRON, Worldcom en andere schandalen eisen aandeelhouders maximale transparantie van bedrijven. Zodat ze weten welke risico's er zijn. Voor de nucleaire sector zijn die vaak niet duidelijk. Hoeveel kost het ontmantelen van de kerncentrales van de Franse energiegigant EDF en in welke mate heeft EDF dat bedrag al opzij gelegd? Geen kat die het weet. Zolang EDF een staatsbedrijf was en het monopolie had, kon dat. Als EDF een naamloze vennootschap wordt die op een concurrentiële markt opereert, wordt dat al een stuk moeilijker. Als EDF ooit privé-kapitaal wil aantrekken, wat de bedoeling lijkt te zijn, dan zullen mogelijk aandeelhouders volledig zicht op de kosten en baten van de nucleaire activiteiten eisen. Het is dus niet alleen de civiele samenleving die transparantie eist, ook de vrije markt.

Een vijfde beschouwing over moderniteit en kernenergie: tot vandaag zijn er een pak politici, bedrijfsleiders en ambtenaren die de stijging van het energie- en elektriciteitsverbruik in ons land als vooruitgang bestempelen. Het is een teken, een indicator van vooruitgang. Dat zit er heel diep in. Een samenleving zou meer energie nodig hebben naarmate ze zich verder ontwikkelt. Maar dat concept geraakt achterhaald. Onder druk van het Kyoto-protocol, de economische boom in China en mogelijk gemaakt door technologische ontwikkelingen. We hebben geen nood aan veel energie, wel aan goede betaalbare energiediensten. Dat is een groot verschil. Bedrijven zullen meer en meer een bepaalde energiedienst bestellen. Hoe de leverancier het technisch aanpakt, dat is zijn zaak. Morgen kan je misschien voor je woning een contract sluiten met een leverancier van warmte en elektriciteit. Hij plaatst in je garage

een micro-WKK (warmtekrachtinstallatie). De werking van die installatie wordt automatisch geregeld. Maar uiteraard met de garantie dat je de verwarming en elektriciteit hebt die je contractueel hebt vastgelegd. Die evolutie van product naar dienst zal enorme gevolgen hebben. Ons land kan er koploper in zijn of achterblijven. De dioxinecrisis in 1999 zette er ons land toe aan om de beste voedselcontrole van Europa op poten te zetten. Het bedrijfsleven zag eindelijk in dat al die controles geen rem waren op hun economisch succes, maar juist een noodzakelijke voorwaarde voor hun succes. In de energiesector zou dezelfde switch gemaakt moeten worden. De energierevolutie als sprong voorwaarts, als kans voor de samenleving, voor bedrijven en gezinnen.

Een zesde aspect was dat de overheid de nucleaire sector jarenlang sluiks kon subsidiëren. Dat wordt nu moeilijker met de opening van de elektriciteitsmarkt in de Europese Unie. Die heeft onder meer tot gevolg dat de kostprijs van de investeringen in nieuwe centrales zichtbaar wordt. Dat heeft zware gevolgen voor de kernsector. Alle experts zijn het er over eens: wie investeert in nieuwe kerncentrales, kan nooit concurreren met wie investeert in bijv. gascentrales. Het Belgisch Federaal Planbureau zei het begin 2004 nog heel duidelijk: als we nieuwe kerncentrales zouden willen bouwen, dan moet de staat flink subsidies op tafel leggen. Zelfs indien de Europese Commissie dat zou toelaten, denk ik niet dat het zal gebeuren: welke politicus gaat de Belgische belastingbetaler ervan kunnen overtuigen dat hij extra belastingen moet betalen om een nieuwe kerncentrale te bouwen?

Een zevende en laatste aspect van de moderniteit is ook onherkenbaar veranderd: het ethisch besef. In de jaren 50 en 60 was de horizon van het ethisch denken begrensd, zowel in tijd (nauwelijks een generatie ver) als in ruimte (er werd nauwelijks gekeken naar de gevolgen van ons handelen voor de ontwikkelingslanden). Dat is totaal veranderd. Vandaag buigen de politici zich over de vraag hoe we de pensioenen tussen 2010 en 2030 gaan betalen. Het gaat hier wel over een probleem van een generatie die er al is, maar de tijdshorizon is toch ver: parlement en regering discussiëren over maatregelen die binnen 10 à 30 jaar effect moeten hebben.

In andere beleidsdomeinen, leefmilieu bijv., wordt er nog veel verder vooruit gekeken. Kunnen we die bepaalde chemische stof wel toelaten? Is er geen effect op het leefmilieu, op de toekomstige generaties? Hebben we niet de plicht ten opzichte van de toekomstige generaties een gemeenschappelijk menselijk erfgoed door te geven? Wie ja zegt, heeft nieuwe bestuursprincipes nodig, zoals het “voorzorgsbeginsel”. Wie dat aanvaardt, zal soms beslissen dat bepaalde producten of technologieën niet gebruikt worden. Denk maar aan genetisch gemanipuleerde gewassen. Het voorzorgsbeginsel is al lang niet meer de dada van een klein groepje groene freaks en proffen ethiek. Het is ondertussen doorgedrongen in het dagelijkse beleid van administraties over heel de wereld. Zo is het voorzorgsbeginsel opgenomen in de Europese Grondwet en in verschillende internationale verdragen. Voor alle duidelijkheid: dat beginsel blokkeert niet elke nieuwe technologische ontwikkeling. Het kan maar worden toegepast wanneer de potentieel schadelijke gevolgen van een verschijnsel, een product of een procédé door middel van een objectieve, wetenschappelijke evaluatie zijn vastgesteld, waarbij het risico op grond van deze evaluatie niet met voldoende zekerheid kan worden bepaald. Indien het voorzorgsbeginsel in de jaren 50 en 60 een leidraad was geweest van onze wetenschappers en politici, dan waren er nooit kerncentrales geweest. Dat besef kan alleen maar uitdijnen in het collectieve bewustzijn van de samenleving. Het zal, samen met het Kyoto-protocol, de druk verhogen op de overheid en de privé-bedrijven om de energierevolutie te versnellen.

Naast een uitdeining van het ethisch besef in de tijd, is er ook een verbreding in de ruimte. We houden meer en meer rekening met de gevolgen van ons handelen voor mensen, dieren en planten elders in de wereld. Ook dat is niet het monopolie van een kleine groep groenen en ethici, maar haalt de agenda van gewone mensen. Ik geef een heel gewoon voorbeeld. Zoals in tal van gemeenten keurde de gemeenteraad van Ninove een paar jaar geleden een motie goed met verzoek aan het schepencollege om bij de aankoop van kleding voor het gemeentepersoneel rekening te houden met ethische criteria: “Het kan toch niet dat ons personeel kleding draagt die in Thailand of Indonesie in menonwaardige omstandigheden gemaakt is?”, heette het. Tien jaar geleden ondenkbaar, nu de evidentie: de motie werd zonder problemen goedgekeurd. In deze tijden van internet, CNN en MTV is onze geografische horizon niet meer ons dorp of land, maar de wereld, wat op ethisch vlak heel nieuwe perspectieven geeft. Je zal maar ’s avonds op TV beelden zien van een Thaise textielfabriek waar in menonwaardige omstandigheden T-shirts gemaakt worden zoals jij er een draagt.

Ethiek is dus uitgezwermd, in ruimte en tijd. Over “intergenerationele ethiek” is de laatste 20 jaar ontzettend veel gediscussieerd en gepubliceerd. Zelfs een korte samenvatting van het debat zou de doelstelling van dit boek overschrijden. Ik wil hier kort twee denkers citeren. Hun antwoorden zijn zeer interessant in de discussie over kernenergie en kernafval. De Duitse filosoof Hans Jonas vatte het in 1979 in zijn meesterwerk “Das Prinzip Verantwortung” zo samen:

- Handel zo dat de effecten van je handelen verenigbaar zijn met het voortbestaan van echt menselijk leven op aarde.
- Handel zo dat je de voorwaarden voor het voortbestaan van echt menselijk leven op aarde niet in gevaar brengt.
- Handel zo dat je de integriteit van toekomstige generaties respecteert.

Indien onze politici die principes gehanteerd hadden in de jaren 50 en 60, dan hadden we al die nucleaire rommel niet (en indien onze politici die principes toegepast hadden in de jaren 70 en 80, dan hadden we nu onze gigantische staatsschuld niet). Als de journalisten straks opnieuw een evaluatie maken van onze ministers en parlementsleden, zouden ze die drie criteria kunnen gebruiken. Idem voor het kiezen van de “bedrijfsleider van het jaar.” Het zou een heel ander beeld geven.

Een tweede fascinerende denker is de Fransman Jean Chesnaux. Hij maakt een zeer boeiend onderscheid tussen de “burger” en de “consument”. Ik citeer hem letterlijk: “De tijdservaring die op het ‘nu’ en op de korte termijn wordt samengetrokken vormt een bedreiging voor het burgerschap, voor het vermogen om collectief en actief na te denken over de toekomst van de samenleving. (...) De burger is voortdurend begaan met de tijd, met wat later zal gebeuren, met de gevolgen die de beslissingen die nu worden genomen, in de toekomst zullen hebben. De consument daarentegen wil dat “het” onmiddellijk werkt. Hij is alleen uit op onmiddellijke behoeftenbevrediging en denkt niet op lange termijn. Hij evalueert de prioriteiten van het heden immers niet op grond van wat de ervaring uit het verleden hem heeft bijgebracht, noch op grond van de uitdagingen van de toekomst. (...) Het politieke beginsel van de “rechten van de toekomstige generaties” maakt een nieuw “maatschappelijk contract” noodzakelijk. Die opvatting is volkomen nieuw, aangezien dat contract wordt gesloten tussen contracterende partijen waarvan er één nog niet bestaat.”

Ik beweer niet dat dit nieuwe intergenerationeel ethisch besef alle politieke en maatschappelijke discussies doordrenkt en beheerst. Zover zijn we helaas nog niet. Maar in belangrijke terreinen is de kracht van dit ethisch besef heel groot: pensioenen in 2020, het leefmilieu, chemische stoffen, genetisch gemanipuleerde planten en uiteraard ook kernafval. Dat laatste is dé achillespees van de kernindustrie. Alleen al om die reden is een heropleving

van kernenergie volgens mij niet mogelijk. Er is immers geen draagvlak meer voor technologieën die geen klare en duidelijke oplossingen hebben voor de problemen die ze veroorzaken. Wie de zwarte piet van zijn handeltje probeert door te schuiven naar onze kinderen en kleinkinderen, krijgt geen vergunning en moet een andere job zoeken. Daar komt het op neer. En dat is een gigantische stap vooruit in de geschiedenis van de mensheid.

Tot daar zeven factoren die de laatste decennia totaal veranderd zijn en een tweede jeugd van kernenergie onmogelijk maken. Ik denk dan ook dat er voor kernenergie geen toekomst meer is. Zeker in Europa niet, met Frankrijk als enige uitzondering. Zekerheid en stabiliteit over regeringen en decennia heen, het comfort van de natiestaat, het onbegrensde wetenschappelijke en technologische optimisme, de onmondige burger, het gelijkstellen van stijging van de energieconsumptie met stijging van welvaart, het zonder problemen kunnen verbergen van de werkelijke kosten van kernenergie en een ethiek die nauwelijks een generatie vooruit zag, dat is allemaal over en out in het grootste stuk van de wereld, en zeker in Europa. De omgeving waarin kernenergie zich kon ontwikkelen en zich even kon koesteren is verdwenen. Van een renaissance is dan ook geen sprake.

DEEL III: IN DE TOEKOMST KIJKEN

INLEIDING

In dit derde deel wil ik eerst dieper ingaan op de “energierevolutie” waarover ik het al enkele keren had. Het gaat dan over de drastische wijzigingen inzake energieproductie en – consumptie die onze planeet de volgende jaren zal doormaken. Eén van de grote vragen hierbij is hoe ons land ermee zal omgaan: zullen we de energierevolutie beschouwen als een bedreiging die we zo lang mogelijk proberen tegen te houden, of bekijken we ze als een grote opportuniteit voor onze samenleving en gaan we er enthousiast tegenaan?

Een tweede aspect is de democratisering van het energiebeleid. Onder paarsgroen werd er weliswaar komaf gemaakt met het gouden tijdperk van pacts achter de coulissen, maar de besluitvorming inzake energie kan toch nog democratischer. Ik formuleer hierover een aantal heel concrete voorstellen.

Welke uitdagingen komen er de volgende jaren in de nucleaire sector op ons af? Welke knopen zal de regering moeten doorhakken? Daarmee rond ik dit derde deel af.

1. DE ENERGIEREVOLUTIE

De economische groei in China is de laatste jaren spectaculair hoog. Tot tien procent. China verbruikt gigantische hoeveelheden energie en zou op zijn eentje de internationale energieprijzen de volgende jaren hoog kunnen houden, of zelfs nog kunnen doen stijgen. De uitdaging voor de westerse economieën is niet hun energieverbruik op te drijven, maar juist hetzelfde te doen met veel minder energie. Of je groen bent of niet, voor of tegen kernenergie, China zal je dwingen energie te besparen. Bovendien komt de uitputting van de fossiele energiebronnen stilaan in zicht..

Dat wordt dus heel concreet. Toen de Club van Rome in 1972 in “Grenzen aan de groei” wees op de onvermijdelijke uitputting van onze energiebronnen, werden in veel financieel-economische kringen de schouders opgehaald. Kernenergie zou immers voor onbegrensde energiemogelijkheden zorgen. Een mythe, blijkt nu. Diezelfde financieel-economische kringen, of het nu Geert Noels in Trends is of de chef van het Internationaal Muntfonds, erkennen nu onomwonden dat het binnen een halve eeuw gedaan is met aardolie. Zij gokken niet op één of andere wonderlijke kerncentrale, maar pleiten voor energiebesparing en hernieuwbare energieën. Anders krijgt de economische groei straks een oplawaai. Bovenop die uitdaging komt dan nog het Kyotoprotocol, of dus de dwingende eis om minder CO₂ de lucht in te sturen. Tel dat allemaal op en je zit bij één van de grootste uitdagingen van de volgende jaren: een energie- en koolstofarme samenleving organiseren met behoud van welvaart en welzijn.

Naast die maatschappelijke evolutie zijn er heel belangrijke technologische ontwikkelingen. Zoals ik al toelichtte, zijn er al zeer veel mogelijkheden inzake decentrale levering van energiediensten (micro-WKK op de eerste plaats). De Europese Unie heeft er een speciaal onderzoeksprogramma over lopen. De OESO, de club van de rijke industrielanden die een zeer traditionele visie heeft op energiedossiers, publiceerde in 2002 een aparte studie over decentrale energieproductie. Ik haal er enkele markante feiten uit :

- Decentrale elektriciteitsproductie is een sterk groeiende markt die heel veel mogelijkheden biedt, zowel technisch als economisch.
- Warmtekrachtkoppeling biedt heel veel mogelijkheden.

- Regeringen moeten in hun energiebeleid deze ontwikkelingen aanmoedigen.
- En ten slotte : welke productiecapaciteit werd er in 2000 het meest besteld: decentrale of nucleaire? decentrale!

Het feit dat zelfs de OESO deze toer opgaat, zegt heel veel. Er komt dus een energierevolutie, onder druk van de economische boom in China en het klimaatprotocol van Kyoto en mogelijk gemaakt door technologische ontwikkelingen. Overheid en privé-sector hebben elk hun rol te spelen. De overheid heeft nog tal van instrumenten om die evolutie te steunen: fiscaliteit, expansiesteun, wetenschappelijk onderzoek, exportsteun, kredietverzekering, tarievenbeleid enz. Het is evident dat de privé-sector, die over grote knowhow en reusachtige kapitalen beschikt ook een centrale rol heeft in die energierevolutie. Als binnen enkele jaren op grote schaal fotovoltaïsche cellen geproduceerd worden voor elektriciteitsopwekking in jouw en mijn woning, zal dat door een privé-bedrijf gebeuren, zoveel is zeker. Groenen en NGO's zijn dus uiteraard geen tegenstanders van "het bedrijfsleven". De dromen van de groenen kunnen maar gerealiseerd worden door tal van projecten in vele kleine en grote bedrijven. Een duurzame samenleving heeft nood aan bedrijven die welvaart creëren, duurzame welvaart. De gezamenlijke conferentie van Greenpeace en de "World Business Council for Sustainable Development" op de wereldtop over duurzame ontwikkeling in 2002 in Johannesburg was hopelijk het startpunt van een nieuw bondgenootschap tussen de NGO's en de bedrijfswereld.

Wat gaat ons land nu doen in deze nieuwe context? Aan de kant blijven staan, de kerncentrales toch wat langer laten draaien, tot eer en glorie van het Franse Suez? Of onze creativiteit loslaten in dit domein en van Vlaanderen en België koplopers inzake energie-efficiëntie en kwaliteit van energiediensten maken? Waarbij er fantastische kansen zijn voor onze bedrijven en grote mogelijkheden voor creatie van welvaart en jobs. Nog anders gezegd: heeft onze politieke klasse de moed en de verbeelding om in haar energiebeleid pro-actief en voluntaristisch te werken aan nieuwe modellen en scenario's of niet?

Er zijn drie scenario's mogelijk. Ofwel blijft de Belgische politieke klasse aanmodderen en schiet ze maar in gang na een catastrofale gebeurtenis, zoals bij Dutroux en de hervorming van politie en justitie. Ofwel pakken onze politici het dossier zodra ze daartoe verplicht worden door Europa of een internationale organisatie. Zoals Europa ons verplichtte de begroting te saneren, zou het Kyotoprotocol ons kunnen verplichten op te houden met het smossen met energie. Een derde en uiteraard ideale weg is niet te wachten op externe druk of dwang en er nu aan te beginnen, zoals gebeurde met verkeersveiligheid een paar jaar geleden. Het dossier werd op de agenda gezet door enkele politici, journalisten en verenigingen uit het middenveld. Er werd handig en hard rond gemobiliseerd. Vandaag zijn dingen mogelijk die vijf jaar geleden ondenkbaar waren. Er is echt een quantumsprong gemaakt. Kan dit ook niet inzake energiebeleid? Kunnen we geen project "Duurzaam Vlaanderen 2016" lanceren? Of noem het "Kyoto kan in Vlaanderen" of hoe je maar wil. Zo'n project zou een heel goede zaak zijn voor het leefmilieu, voor onze portemonnee, de economie en de werkgelegenheid. Een dergelijke quantumsprong vergt een pro-actief en voluntaristisch beleid van al onze overheden. De federale, de Vlaamse, de gemeenten en provincies..., iedereen kan zijn steentje bijdragen. Isoleren van gebouwen, mobiliteitsplannen, extra kredieten voor wetenschappelijk onderzoek, uitbouw van openbaar vervoer, steun aan high tech in de energiesector en noem maar op. Al die beleidsmaatregelen moeten niet uitgevonden worden. Ze bestaan en zijn opgesomd in klimaatplannen en beleidsnota's, maar werden tot nu toe nog maar weinig toegepast. Er is een zware tempoversnelling nodig, een structurele en doorgedreven aanpak door alle overheden, met een belangrijke rol voor bedrijven, gezinnen en het middenveld. Om die tempoversnelling te forceren lijkt me een coalitie nodig van groepen en mensen die hier erin geloven en er echt werk van willen maken. Ik denk aan wetenschappers en ambtenaren, NGO's en vakbonden, bedrijven en bedrijfssectoren, politici en wijkcomités. Zij zouden, nu

eens op hun eigen terrein, dan weer samen, de energierevolutie kunnen schragen en het project “Vlaanderen 2016 duurzame energie” lanceren.

2. DE DEMOCRATISERING VAN HET ENERGIEBELEID

Ik zei al dat het Belgische energiebeleid decennialang een zwaar democratisch deficit gekend heeft. De paarsgroene regering maakte komaf met de oude praktijken en realiseerde een heuse trendbreuk. Maar we zijn er nog niet. De politici staan voor een tweesprong: gaan ze door op de drive van paarsgroen om het energiebeleid verder te democratiseren, of vallen ze terug in hun oude vertrouwde schema's van akkoorden achter de coulissen met de grote jongens uit de privé-sector. Verdere democratisering of restauratie? Dat is de vraag. Ik geef vijf voorstellen om het energiebeleid verder te democratiseren.

2.1 Openbaarheid en debat

Zonder openbaarheid van bestuur en debatten op de publieke scène geen democratische besluitvorming. Onder paarsgroen werden ramen en deuren opengegooid. Maar afgelopen jaar waren er pogingen om de deuren opnieuw te sluiten en het openbaar debat te beperken. Ik denk dan aan pogingen van het VBO en Electabel om de debatten in de Algemene Raad van de CREG te smoren. Er zou echt over gewaakt moeten worden dat de debatten en discussies over de energiesector niet opnieuw verhuizen naar de salons en wandelgangen. Parlement, adviesraden en pers moeten hierover in alle openbaarheid permanent discussiëren.

2.2 Geen pacts en conventies maar regelgeving

Aan de meeste conventies werd in vorige legislatuur een einde gemaakt. De nieuwe Europese context maakt het onmogelijk om volledig terug te gaan naar de vroegere situatie. Maar zoals ik hierboven al zei, aarzelde staatssecretaris voor energie Zenner in 2003 niet om een “herenakkoord” te sluiten met Electrabel over de elektriciteitsstarieven, een akkoord waarvan geen letter op papier stond. Het blijft dus waakzaam zijn. De grote test is de beslissing van de paarse regering over de financiering van de opslag en berging van nucleair afval. Zal het in alle discretie via een vertrouwelijke conventie gebeuren of in alle openbaarheid na een parlementair debat? Dit is het belangrijkste dossier van de volgende jaren in de nucleaire sector

2.3 Participatie van het middenveld: een nieuwe adviesraad voor het energiebeleid?

Er zijn in dit land adviesraden over werkelijk alles, van bioveiligheid over sociale economie tot het voorkomen van branden en ontploffingen. Al die raden hebben zeker hun rol en nut. Maar een adviesraad over energie? Bestaat niet. Er is wel de Algemene Raad van de CREG, maar die is alleen bevoegd voor de organisatie van de elektriciteits- en gasmarkt, niet voor de nucleaire sector, de aardoliesector, of de energiebevoorrading in het algemeen. Dat betekent dat over belangrijke dossiers als de ontmantelingsfondsen van de nucleaire sector of de berging van nucleair afval er geen enkele (!) raadpleging van het middenveld is. De Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling kan zich in theorie buigen over deze en andere energiedossiers, maar heeft al zoveel werk dat “energie” niet zoveel aandacht krijgt als bijv. “leefmilieu”. Ik denk dat deze situatie niet houdbaar is. Ofwel komt er een aparte adviesraad voor energie, met vertegenwoordigers van het middenveld en experts, ofwel krijgt de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling extra middelen om zich ook over de energiedossiers te buigen. De tweede piste heeft mijn voorkeur.

Op Vlaams niveau is de situatie beter. Daar buigt de Minaraad zich regelmatig over energievraagstukken. Maar de grote energiedossiers worden beslist op federaal vlak. Het is dus daar dat de participatie van het middenveld dringend versterkt moet worden.

2.4 Electrabel en de gemeenten moeten scheiden

Beperk in de elektriciteits- en gasmarkt de aanwezigheid van de overheden tot die activiteiten die een natuurlijk monopolie vormen en die neutraal beheerd moeten worden ten aanzien van de verschillende operatoren op de markt. Het gaat dan over transport en distributie van elektriciteit en gas. Uit andere activiteiten (productie van elektriciteit, levering van elektriciteit en gas..., activiteiten waar er concurrentie is) zou de overheid zich moeten terugtrekken. Daar moet de overheid voor een goede marktregeling zorgen via regelgeving en via de regulatoren (CREG en VREG). Als de overheid zelf ook marktspeler is, heb je een gigantisch belangenconflict, zoals vandaag het geval is. Minister van energie Verwilghen moet werk maken van een goede werking van de elektriciteitsmarkt en zijn partijgenoot Geert Versnick heeft zitting in de raad van bestuur van Electrabel. Leuke discussies onder die twee gegarandeerd! De gemeenten moeten dus weg uit Electrabel en Distrigas, en Electrabel en Tractebel moeten verdwijnen uit Fluxys, ELIA en de distributienetbeheerders. Ieder zijn ding. Bovendien zullen de inkomsten van de gemeenten uit de energiesector veel voorspelbaarder zijn. De elektriciteits- en gasnetwerken zijn gereguleerd, wat wil zeggen dat de regulator, de CREG, de transporttarieven goedkeurt. Je kent dus van jaar op jaar heel goed je inkomsten. Wie echter elektriciteit en gas verhandelt en levert (Electrabel, Distrigas...) kan dat veel moeilijker voorspellen.

Het omvormen van bedrijven waarin nu overheid en privé participeren tot bedrijven die voor 100% eigenaar zijn van de overheid is niet minder dan een nationalisering. Dat zal bij sommigen nare dromen à la Sabena oproepen. Is er met andere woorden geen gevaar voor slecht bestuur bij overheidsbedrijven? Overheidsdiensten en -bedrijven zijn in het verleden inderdaad soms slecht bestuurd, schandalig slecht zelfs. Maar er zijn ook tegenvoorbeelden. De GIMV was ook voor de gedeeltelijke privatisering een zeer performant bedrijf. Interelectra en andere zuivere intercommunales beheren al jaren op voortreffelijke wijzen elektriciteits- en gasnetten. Waarom zou dit niet kunnen voor alle elektriciteits- en gasnetten? Bovendien is er een ingebouwde controle. Er is immers de CREG die er als regulator over moet waken dat er geen onverantwoorde uitgaven gebeuren.

Samengevat: Wat de elektriciteits- en gasnetwerken betreft, heeft de overheid volgens mij een rol te spelen als eigenaar. Wat de productie en handel van elektriciteit en gas betreft, heeft de overheid een rol als regulator van de markt, niet als aandeelhouder van een speler op de markt.

Het zou trouwens ook goed zijn indien er een einde kwam aan de ingewikkelde aandeelhoudersstructuren in de energie-intercommunales. Geen kat die haar jongen nog vindt in het labyrint van distributienetbeheerders, "GEDIS", financieringsintercommunales en andere voor de meeste mensen onbegrijpelijke termen. Er is nood aan een radicale vereenvoudiging van de structuren. Fusioneer die kleine en grote distributienetbeheerders tot één bedrijf actief in heel Vlaanderen, met enkel gemeenten als aandeelhouder. De participaties van de gemeenten in de energiesector zouden best in één bedrijf gereorganiseerd worden. Ik denk dan aan de Gemeentelijke Holding, tweede belangrijkste aandeelhouder van DEXIA. Zo zou er één overheidsspeler in de sector overblijven. Met een sterke raad van bestuur en goede regels van corporate governance. Dat bedrijf moet dan een transparant beleid voeren in het algemeen belang.

Er rest nog een vraag en een wens. Wat moet er gebeuren met SPE (grotendeels in handen van de gemeenten) en met Luminus (voor 50% in handen van de gemeenten)? Ik zou consequent zijn: de gemeenten stappen er best uit. Is het de taak van burgemeesters en schepenen om elektriciteit en gas te kopen en te verkopen? Neen toch? Ze verhandelen toch ook geen

stookolie? Dit is een overblijfsel van een systeem van decennia terug. Gedaan ermee. Ten slotte de wens: als Electrabel zich in 2005 van Suez kan losscheuren, wat ik wens en wat helemaal niet onwaarschijnlijk is, dan hoop ik dat onze politici onze nieuwe Belgische kampioen niet gaan koesteren ten koste van de Belgische gezinnen en KMO's. Dat risico bestaat uiteraard. Zie maar hoe het in het verleden liep.

2.5 “Technology assessment” en onafhankelijke expertise

Het Vlaams parlement heeft dankzij groen parlementslid Dirk Holemans een eigen dienst voor technology assessment. Dat is een heel goeie zaak. Zo hebben we een interessant instrument om te vermijden dat bepaalde technologische ontwikkelingen de bocht uitgaan. Het federaal parlement zou eveneens zo'n instelling moeten oprichten om de ontwikkelingen in techno-land actief te volgen. Zodat er tijdig een beleid kan worden gevoerd dat interessante technologische ontwikkelingen alle zuurstof geeft en niet-duurzame technologieën een halt toeroept.

Daarnaast moet de expertise inzake energiedossiers verder versterkt worden. Bij de verschillende administraties, het Planbureau, de CREG, de universiteiten en wetenschappelijke instellingen, zodat de politici niet meer afhankelijk zijn van de knowhow van Electrabel en andere privé-bedrijven.

3. KERNENERGIE: DE UITDAGINGEN VAN MORGEN

3.1 Een financiële correctie

Hoeveel heeft de privé-sector nu eigenlijk verdiend dankzij het wetenschappelijk onderzoek inzake kernenergie op kosten van de belastingbetaler, op de eerste plaats bij het SCK? In welke mate heeft de privé-sector nucleair afval onder de kostprijs bij de overheid kunnen achterlaten? Hoeveel heeft de belastingbetaler besteed aan de kweekreactoren die nooit gefunctioneerd hebben, maar waaraan de bedrijven die eraan mee gewerkt hebben, wel een flinke duit verdiend hebben? En hoe zit het met de fiscale gunstregeling waarvan de sector decennialang heeft kunnen genieten? Anders gezegd: heeft de belastingbetaler geen politiek en economisch onverantwoord geschenk gedaan aan de privé-sector? Is er al die jaren geen rode draad van “privatisering van de winsten” en “collectivisering van het verlies” geweest? Ik denk van wel. Het was inherent aan het Belgische energiebeleid gedurende decennia. Er cijfers op plakken is wat anders. In overheidsdocumenten vind je makkelijk bepaalde gegevens, zoals de subsidies voor wetenschappelijk onderzoek en voor de kweekreactoren. Maar hoe zit het met de fiscale voordelen waarvan Electrabel jaren mocht genieten? Dat is al stukken moeilijker. En de knowhow die de privé-sector bij het SCK opdeed over het besturen van een kerncentrale, hoe druk je dat in geld uit? Onmogelijk is het niet, wel moeilijk. Een volledige analyse van de verantwoorde en onverantwoorde geldstromen tussen overheid en privé in de nucleaire sector vergt veel studiewerk en complexe berekeningen. We beschikken over een overheidsinstelling die dat zeker aankan, het Rekenhof. In pakweg zes maanden tijd zou het Rekenhof een interessant rapport kunnen maken. Dat zou kunnen dienen als basis voor een “financiële correctie”: een geldstroom van de privé naar de belastingbetaler als compensatie voor het cadeautje uit het verleden. Men zou een accijns op uranium kunnen invoeren waarvan de opbrengsten dienen om de sanering van de nucleaire passiva in de Kempen te betalen, zodat de elektriciteitsverbruikers die factuur niet of niet meer volledig hoeven te betalen. Als de markt ondertussen goed genoeg werkt, zou het voor Electrabel niet evident zijn die accijns door te rekenen aan haar klanten, want de concurrenten hoeven die accijns uiteraard niet te betalen.

Is zoiets wel mogelijk in België? Op 29 oktober 1974 deed de socialistische volksvertegenwoordiger Laridon al zo'n voorstel in de Kamer, zonder enig resultaat. Is het nu, dertig jaar later, wel mogelijk? Het zal niet evident zijn. De banden tussen Electrabel en de politieke klasse zijn nog te hecht en te veel politici die verantwoordelijkheid droegen in pacts en conventies die grote vraagtekens oproepen zijn nog actief in de politiek, om maar te zwijgen over de grote financiële sommen die op het spel staan. Een samenleving heeft soms decennia nodig om in het reine te komen met een pijnlijk gebeuren uit het verleden. Tussen de moord op Lumumba en de parlementaire onderzoekscommissie die de Belgische betrokkenheid in de moord onderzocht lag 40 jaar. Maar ik sluit niet uit dat op korte termijn de overheid wel een mini-correctie uitvoert. De winstcijfers van Electrabel blijven de pan uitswingen. In 2003 bedroeg de rentabiliteit van Electrabel 18,3%. Dat cijfer is een gemiddelde van de rentabiliteit in België en de afdelingen in het buitenland. Een expert gaf me de volgende duiding: "Aangezien de rentabiliteit van de buitenlandse projecten soms maar zus en zo is, betekent dit dat Electrabel op de Belgische activiteiten meer dan 20% rendement haalt." Dat zou sommige kabinetten ideeën kunnen geven.

3.2 De financiering van de berging van het nucleaire afval

Onder de paarsgroene regering werd komaf gemaakt met een hele reeks conventies en pacts in de energiesector. Er blijft echter één zeer belangrijke conventie over inzake kernenergie, meer bepaald de conventie die de financiering van het Fonds op Lange Termijn regelt. NIRAS en de sector beschouwen die als staatsgeheim. Vraag maar tekst en uitleg bij NIRAS of minister Verwilghen: je zal op een muur lopen. Die conventie regelt de financiering van de opslag en de berging van het nucleair afval. Ze bepaalt welke producenten welke bedragen moeten betalen. De huidige conventie loopt eind 2005 af. NIRAS onderhandelt momenteel over een nieuwe conventie 2006-2015 voor de financiering van het FLT, zonder dat het parlement of de inspectie van financiën er aan te pas komen. Terwijl het hier gaat over bedragen van vele tientallen miljoenen euro, waarvan ook de Belgische Staat een deel zou moeten betalen. NIRAS beschouwt de Belgische Staat immers als een gewone "producent van nucleair afval", zoals Electrabel en Belgonucleaire. De Belgische Staat heeft jaren terug de verantwoordelijkheid gekregen voor de sanering van de nucleaire passiva BP1 en BP2. Bij die werken verdwijnt er geen afval. Het wordt alleen gesorteerd, bewerkt en verpakt zodat het gestockeerd kan worden, en later – zo hoopt men – definitief geborgen. Die opslag en berging kosten geld. NIRAS en Electrabel zijn van mening dat de Staat hiervoor moet betalen. Je kan je hier grote vragen stellen. Het is al sterk dat de Belgische Staat destijds de kosten van de sanering op zich genomen heeft. Nu zou ze ook nog eens pakken geld op tafel moeten leggen voor de opslag en de berging van het afval dat overblijft na sanering.

Zelfs als je het principe aanvaardt dat de Belgische Staat mee moet betalen, moet je nog goed op je tellen passen. Hoeveel procent van de kosten moet de Staat dan betalen? Alleen de variabele kosten, zoveel euro per vat afval, of ook een deel van de vaste kosten om een bergingssite te betalen? Het verschil tussen de twee opties loopt in de honderden miljoenen euro. Er is dus een risico dat de nucleaire sector een deel van de kosten voor de opslag en de berging van zijn afval afwentelt op de Belgische Staat. Zeker omdat alles zich in de wandelgangen afspeelt, ver van pers, parlement en publiek. Voor de onderhandelingen tussen NIRAS, Electrabel en de Belgische Staat beschikt Electrabel over een hele ploeg onderhandelaars die voltijds met het dossier bezig zijn. Voor de Staat wordt het dossier opgevolgd door één ambtenaar, een heel bekwame man die echter nog tientallen andere dossiers moet volgen. Als er ooit een prijs voor onbehoorlijk bestuur wordt uitgereikt, krijgt dit dossier vast de eerste prijs.

Het FLT-dossier moet dan ook dringend in de openbaarheid gegooid worden. Het parlement moet er uitvoering over debatteren en de grote lijnen voor de volgende jaren uitzetten. Zodat de regering en NIRAS een duidelijk kader hebben. Er mag zou niet meer gewerkt worden met een conventie, maar met een koninklijk besluit. Zoals in alle andere sectoren. Tot slotte zou de minister van begroting een regeringscommissaris bij NIRAS moeten aanduiden, die waakt over de gevolgen van het beleid van NIRAS voor de overheidsfinanciën.

3.3 De toekomst van het SCK

Het SCK is een “federale instelling”, maar ik denk niet dat dit nog lang zal duren. Het Vlaams Parlement keurde quasi unaniem een resolutie goed waarin het vroeg het beleid inzake wetenschappelijk onderzoek over te dragen naar de gewesten. Het SCK is de belangrijkste wetenschappelijke instelling op federaal vlak. Maar ze ligt op Vlaams grondgebied, op dezelfde campus als het VITO, een Vlaamse instelling die ook actief is in de energiesector. Ik verwacht dan ook dat bij een volgende ronde van de staatsvorming het SCK overgeheveld wordt naar het Vlaams gewest om er te fusioneren met het VITO tot een grote instelling actief op het vlak van energie en leefmilieu. Voor de Franstalige personeelsleden zal er een overgangsregeling moeten worden getroffen (de werktaal in die middens is trouwens Engels). In de nieuwe instelling zal de belangrijke nucleaire knowhow inzake veiligheid en afval van het SCK moeten worden behouden en verder ontwikkeld. De federale instellingen NIRAS en FANC zullen bij die nieuwe instelling kennis en expertise kunnen kopen, zoals ze trouwens nu bij universiteiten in Vlaanderen, Brussel en Wallonië studies bestellen.

3.4 Onze schuld in Congo

De mijn van Shinkolobwe in Congo leverde het uranium dat de grondstof was voor de fabricatie van de atoombommen op Hiroshima en Nagasaki. In en rond de mijn is er radioactieve vervuiling. Ik heb als kabinetschef nog vergaderd met het SCK om na te gaan of we daar geen project konden opzetten : de radioactiviteit meten, de zwaar vervuilde terreinen afschermen voor de bevolking om ze dan later te saneren. Maar op dat moment functioneerde de Congolese overheid nog niet goed genoeg om zo'n projecten te organiseren. Ook vandaag zou het nog heel moeilijk zijn. Hoe dan ook zou er, zodra de omstandigheden in Congo het enigszins toelaten, een groot Belgisch-Congolees project opgezet moeten worden om de enorme “nucleaire passiva” in onze oud-kolonie te saneren. Wij beschikken over de nodige knowhow en het geld. Is de sanering van al die nucleaire rommel eigenlijk ook niet een stuk onze verantwoordelijkheid?

3.5 Een nieuw Hiroshima of Nagasaki voorkomen: een rol voor België?

Kunnen we een nieuw Hiroshima of Nagasaki vermijden? De chef van het Internationaal Atoom Energie Agentschap in Wenen is niet optimistisch en zei begin 2004 dat het gevaar op een atoomoorlog nog nooit zo groot is geweest als vandaag. Naast het gevaar voor een oorlog met kernwapens tussen landen zoals India en Pakistan, of tussen Israël en bijv. Iran, is er de vrees voor aanslagen met atoomwapens of vuile bommen door terroristen. Een vuile bom maken is een makkie. Je plaatst klassieke springstof naast radioactief materiaal en laat dat ontploffen zodat er radioactieve vervuiling is. De CIA waarschuwde in zijn laatste jaarrapport dat het terreurnetwerk Al-Qaeda over alle capaciteiten beschikt om een vuile bom te maken. We moeten dus alle krachten mobiliseren om nucleaire terreur van landen of van terroristen te voorkomen. Ons land zou daarin een schitterende rol kunnen spelen. We zouden bij de Belgische diplomatie een pak middelen en mensen ter beschikking kunnen stellen om aan dit

dossier dag en nacht te sleuren, bij alle internationale instanties die er bestaan. We kennen de nucleaire problematiek zeer goed en zouden die kennis volop kunnen valoriseren, in het belang van heel de planeet. Is dat te hoog gegrepen voor een klein landje als het onze? Ik denk van niet. België was het eerste land ter wereld dat een wet goedkeurde om landmijnen te verbieden. Ons land lobbyde jaren keihard voor een internationaal verdrag om landmijnen uit de wereld te helpen. Dat verdrag kwam er, wat uiteraard niet alleen de verdienste is van ons land, verre van. Maar dit voorbeeld toont aan dat een klein land wel een interessante rol kan spelen in belangrijke kwesties. Bovendien heeft ons land bijzonder veel nucleaire expertise en technologie en zou het die goed kunnen valoriseren in de strijd tegen de proliferatie van nucleaire materialen en technologieën.

Is het een naïeve droom? Is een wereld zonder kernenergie en kernwapens een zinsbegoocheling van wereldvreemde stakkers? Volgens mij niet. Wie had in 1945 gedacht dat Duitsland en Frankrijk elkaar zo snel zouden vinden in de Europese Unie? Wie had in 1985 gedacht dat enkele jaren later het IJzeren Gordijn zou sneuvelen? Wie heeft ooit durven dromen dat een gewezen chef van een onafhankelijk land, de voormalige Servische president Milosevic, voor een internationaal gerechtshof zou moeten verschijnen voor oorlogsmisdaden? Telkens weer zijn de dromen van gisteren de realiteit van vandaag. Ik hoop wel dat er geen terroristische aanslag met een kernwapen nodig is om de grote leiders op onze planeet ertoe aan te sporen een punt te zetten achter kernwapens en kerntechnologie. Ik hoop dat ze er uit eigen inzicht toe komen. Met Hiroshima en Nagasaki hebben we twee nucleaire littekens in de geschiedenis van de mensheid. Er hoeven er geen nieuwe bij te komen.

WAAR HET ECHT OVER GAAT

Dit boek samenvatten in enkele lijnen lijkt me onmogelijk. Ik wil wel zes grote items in de nucleaire sector aanstippen die volgens mij de volgende maanden en jaren alle aandacht verdienen.

De grote vraag is zeker niet of er nieuwe kerncentrales in België bijkomen. Zoals ik aantoonde, stelt deze vraag zich niet. Kernenergie is vandaag niet meer levensvatbaar en op de terugweg. Er zal in ons land wel een debat zijn over de levensduur van onze kerncentrales, maar dat is niet meer dan een debat over de vraag of Electrabel nog extra mag verdienen aan zijn kerncentrales en of er nog nucleair afval mag bijkomen. Neen, de eerste grote vraag is volgens mij van een andere orde: gaan onze politici en opinieleiders lijdzaam de energierevolutie en het Kyotoprotocol ondergaan of zullen ze integendeel zelf de handen uit de mouwen steken en volop kansen geven aan moderne, energiezuinige technologieën en hernieuwbare energiebronnen? Als ze kiezen voor het tweede, zetten ze het licht op groen voor duurzame economische groei, veel jobs en een beter leefmilieu.

Tweede item: het kernafval. Niet alleen blijft de decennia-oude vraag wat we ermee gaan doen, maar bovendien moeten we dringend een debat voeren over wie de opslag en de eventuele berging gaat betalen. Electrabel en de nucleaire sector? Of ook de Belgische Staat, en dus jij en ik? Dit is een discussie over een factuur van 1 à 2 miljard euro, die alle aandacht van de politici, pers en het publiek verdient.

De vraag of er een “financiële correctie” komt is het derde punt. Decennialang stopten de politici pakken belastinggeld in de nucleaire sector. Decennialang hebben privé-bedrijven een flinke stuiver in die sector verdiend. De volgende jaren zullen de kerncentrales nog heel veel cash opbrengen aan de eigenaars. Was en is dit allemaal correct? Moet er geen balans gemaakt worden van wie er geld op tafel legde en wie er geld aan verdiende? Als blijkt dat er sprake was van een privatisering van de winsten en een collectivisering van de verliezen, dan moet dat rechtgezet worden. Dat is gewoon een kwestie van rechtvaardigheid.

Blijft het VBO met hand en tand eenzijdig Electrabel verdedigen, zelfs ten koste van alle andere bedrijven en de Vlaamse en Belgische economie? Dat is de vierde vraag.

Gaat de paarse regering door met de democratisering van het energiebeleid, zoals de paarsgroene regering dat deed? Of probeert ze zoveel mogelijk de oude praktijken van discrete pacts tussen een beperkt aantal actoren te herstellen? Meer of minder democratie in het Vlaamse en Belgische energiewereldje? Da's het vijfde punt.

Het zesde en laatste item is het belangrijkste: ontploft er 60 jaar na de gruwel van Hiroshima en Nagasaki opnieuw een atoombom met alle verschrikkelijke gevolgen van dien? Hetzij in een conflict tussen staten, hetzij bij een terroristische aanslag. Of wordt er in Brussel, Rome, New York of een andere wereldstad een aanslag gepleegd met een "vuile bom"? Wie de nationale en internationale pers volgt, weet dat deze vragen niets met stemmingmakerij te maken hebben, maar integendeel heel rationeel zijn. Dus zouden onze politici het voorkomen van zo'n nucleaire nachtmerrie als absolute prioriteit moeten beschouwen. Ons land beschikt over grote nucleaire deskundigheid. Laat ze ons 200% gebruiken om nucleaire terreur te voorkomen. Wat niet meer dan een antwoord zou zijn op de grote ethische vraag van vandaag: hoe kunnen wij vandaag leven en wat moeten onze politici vandaag beslissen zodat onze kinderen en kleinkinderen minstens evenveel kansen op welvaart en welzijn hebben als wij?